

Kirsi Hämäläinen

Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa

Eetokset, ihanteet ja kasvatus
urheilijoiden tarinoissa

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 127

Kirsi Hämäläinen

Urheilija ja valmentaja
urheilun maailmassa

Eetokset, ihanteet ja kasvatus
urheilijoiden tarinoissa

Esitetään Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Liikunnan salissa (L304)
tammikuun 26. päivänä 2008 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2008

Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa

Eetokset, ihanteet ja kasvatus
urheilijoiden tarinoissa

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 127

Kirsi Hämäläinen

Urheilija ja valmentaja
urheilun maailmassa

Eetokset, ihanteet ja kasvatus
urheilijoiden tarinoissa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2008

Editors

Harri Suominen

Department of Health Sciences, University of Jyväskylä

Irene Ylönen, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture by Antero Aaltonen.

An athlete and a coach preparing for the competition

URN:ISBN:9789513930981

ISBN 978-951-39-3098-1 (PDF)

ISBN 978-951-39-2993-0 (nid.)

ISSN 0356-1070

Copyright © 2008, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2008

ABSTRACT

Hämäläinen, Kirsi

An athlete and a coach in the world of sports: ethos, ideals and education in athletes' narratives

Jyväskylä: University of Jyväskylä 2008, 176 p.

(Studies in Sport, Physical Education and Health

ISSN 0356-1070; 127)

ISBN 978-951-39-3098-1 (pdf), 978-951-39-2993-0 (nid.)

Diss.

The central figures of this study were athletes and coaches. The main interest was on the educational aspects of sport. What kind of an educational environment is the world of sports? I approached the question by examining the atmospheres, ideals and ethos in sports. The material of this study consisted of athletes' stories, narratives. The athletes in this study, 264 in all, were between 18-26 years old and represented 38 different sports from club-level to international level. They were asked to write a story: "My coach – what have I learned from him."

The athletes seemed to have different views in describing the life of an athlete. The athletes wrote about training as labour, as hard work and struggle and about their disbelief in their own abilities. They wrote about competitions, about winning and losing and the necessity of success. To some writers the sport itself was the goal. There were stories about how fun it was to practice sports and also stories about caring and devotion. To the question about what it was like to be a coach I tried to answer by analyzing the expectations the athletes had of their coaches. First of all, the coach was expected to be an expert. Other important qualities were exemplary, grown-up, responsible and dedicated. The athletes emphasized the importance of being able to discuss everything with the coach. I referred to the different atmospheres as ethos. In the "work ethos" training becomes more important than the results. In the "ethos of success" it is not enough to do your best because you should have killers' instincts in the battle. Sometimes the goal can be to have the ultimate skills. Then you aim for perfection in some particular sport skill and no other goals are set for the activity. In the "fun ethos" it is the enjoyment that motivates. Friends and a cosy atmosphere are important. In the "ethos of care" the athlete feels that he or she is liked and that the person is more important than the sport. The athletes described having learned many different things in sports. They had been taught in many ways. I considered the question of good education from the point of view of the goals set. If the goal in sport is something else than the athlete's best, the ethical education is not carried out. A coach should have self-reflection skills in order to be able to evaluate his or her own and the athlete's reality and his or her own actions as an educator.

Keywords: athlete, coach, athlete-coach relationship, ideal, ethos, education

Author's address

Kirsi Hämäläinen
Lahti University of Applied Sciences
Svinhufvudinkatu 2
FIN-15110 Lahti
kirsi.hamalainen@lamk.fi (-31.7.2008)
kirsi.hamalainen@haaga-helia.fi (1.2.2008-)

Supervisors

Professor Lauri Laakso
Department of Sport Sciences, University of
Jyväskylä

PhD Arto Tiihonen
Age Institute, Kuntokallio Foundation

Reviewers

Docent Singa Polvi
Department of Sport Sciences, University of
Jyväskylä

Professor Veli-Matti Värri
Department of Teacher Education, University
of Tampere

Opponent

Professor Kari Uusikylä
Faculty of Behavioural Sciences, University of
Helsinki

TIIVISTELMÄ

Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa: eetokset, ihanteet ja kasvatus urheilijoiden tarinoissa

Tutkimuksessa tarkastelin urheilun kahta keskeistä toimijaa, urheilijaa ja valmentajaa. Kiinnostuksen kohteena olivat kasvu ja kasvatus urheiluharrastuksen parissa ja niitä lähestyin tarkastelemalla valmennussuhteita, ihanteita ja eetoksia urheilun maailmassa. Tutkimuksen aineistona oli nuorten aikuisten urheilijoiden kirjoittamia tarinoita valmentajistaan. ”Minun valmentajani – mitä olen häneltä oppinut?” -otsikolla kirjoitetut tarinat kerättiin Lahden ammattikorkeakoulun liikunnanohjaajakoulutuksen pääsykokeissa vuonna 1999. Tarinoista (n=264) noin puolet oli miesten ja puolet naisten kirjoittamia ja kirjoittajat edustivat 38:a urheilulajia harrastelijatasosta huippu-urheiluun.

Tutkimukseni sijoittuu fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen. Tutkin urheilijoiden kokemuksia, joista tulkitsin merkityksiä. Oletin, että tulkituista merkityksistä on löydettävissä kulttuurisia toimintatapoja ja asenteita ja että tulkitsemistani merkityksistä voi saada näkyville urheilun luonnetta ja käytäntöä. Ajattelin, että urheilun luonne ja käytäntö vaikuttavat siihen, mitä urheilun parissa opitaan, mihin urheilun maailmassa kasvetaan ja miten siellä kasvatetaan.

Kysymykseen, mitä on olla valmentaja, hain vastauksia urheilijoiden odotuksista valmentajia kohtaan. Ennen kaikkea valmentajalta odotettiin asiantuntemusta. Muita tärkeitä odotuksia olivat esimerkillisyyden, aikuisuuden, vastuullisuuden ja omistautumisen odotukset. Erityisen merkitykselliseksi koettiin valmentaja, jonka kanssa voi keskustella kaikesta maan ja taivaan välillä. Etsiesäni vastausta kysymykseen, mitä on olla urheilija, löysin erilaisia urheilupuheita. Urheilijat kirjoittivat harjoittelusta työntekona ja siitä, kuinka he eivät uskoneet rahkeittensa riittävän. He kertoivat kilpailemisesta; voitoista ja tappioista ja menestyksen välttämättömyydestä. Joillekin kirjoittajille urheilu oli päämäärä sinällään. Aineistossa kirjoitettiin urheilun hauskuudesta ja siitä, kuinka valmentaja piti huolta. Konstruoin aineiston pohjalta kuvauksia erilaisista valmennussuhteista.

Kuvasin eetoksina erilaisia urheilutoimintaa ohjaavia ilmapiirejä. Työn eetoksessa harjoittelusta tulee tuloksia tärkeämpää. Menestyksen eetoksessa parhaansa tekeminen-puhe on pahasta, sillä tärkeää on lähteä kilpailuun tappajan vaistolla. Joskus tavoitteena voi olla virtuositeetti. Silloin tavoitellaan täydellistä osaamista ja urheiluharrastukselle ei aseteta muita tavoitteita. Hauskuuden eetoksessa toimintaa ohjaa viihtyminen. Olennaista ovat ystävät ja mukava harjoitteluilmapiiri. Huolenpidon eetoksessa urheilijalla on tunne, että hänestä välitetään ja hän on tärkeämpi kuin urheilu. Kaikissa eetoksissa löytyi ristiriitoja – tarinoita, joissa eetos sykki taustalla, mutta urheilija suhtautui joko tavoitteenseen tai omiin kykyihinsä epäillen.

Aineistossa kuuluivat monet urheilun perinteiset ihanteet. Kirjoittajat odottivat valmentajiltaan esimerkillisyyttä raittiuden ja terveiden elämäntapojen suh-

teen. Monessa tarinassa urheiluharrastuksen katsottiin toimivan rokotteenä paheita vastaan. Urheiluun liitettiin uhrautuvaisuutta, omistautumista ja pyyteetttömyyttä. Urheilun idea, kamppailun kamppaileminen oli kirjoittajille tärkeää. Valmentajan reilusta toiminnasta kerrottiin ylpeänä ja vastaavasti valmentajan epäurheilijamainen käytös hävetti urheilijoita. Vaikka aineistosta löytyy perinteisiä arvoja, on nykyurheilija moniarvoisuuden kanssa varmasti hukassa. Erilaisten tavoitteiden ristivedossa on vaikea tietää, mikä ihanne on totta.

Urheilijat kuvasivat oppineensa monenlaisia asioita urheiluharrastuksensa parissa. Heitä oli opetettu monin tavoin. Hyvän kasvatuksen kysymystä pohdin kasvatuksen tavoitteen näkökulmasta. Mikäli kasvatuksen tavoitteena on jokin muu, kuin urheilijan hyvä, ei eettisyys kasvatussuhteessa toteudu. Valmentajalta edellytetään itsereflektiotaitoja pystyäkseen arvioimaan omaa ja kasvatettavansa todellisuutta ja omaa toimintaansa kasvattajana.

Avainsanat: urheilija, valmentaja, valmennussuhde, ihanne, eetos, kasvat

KIITOKSET

Väitöskirjan tekemiseen ovat vaikuttaneet useat ihmiset, joita haluan tässä kiittää. En tiedä miten voisin kyllin kiittää työni ohjaajia, professori Lauri Laaksoa ja filosofian tohtori Arto Tiihosta. Se opetus, tuki ja kannustus, jota olen heiltä saanut, ei ole mitenkään mitattavissa. Lasse, jaksoit aina olla hyväntuulinen, innostava ja kannustava. Olet taitava siinä, kuinka annat ohjeita ja vastuuta. Artsi, ohjasit minua ajattelemaan toisin ja rikkomaan maailmani rajoja – kärsivällisesti, ymmärtäen ja kannustaen. Kiitos teille yhteisestä matkasta.

Työni esitarkastajat, dosentti Singa Polvi ja prosessori Veli-Matti Värrä ansaitsevat erityiskiitoksen siitä, että auttoivat minua selkeyttämään tutkimustani ja ajatteluani. Haluan kiittää professori Risto Telamaa ohjauksesta työni alussa ja lisensiaatintutkimukseni tarkastajia, professori Kimmo Suomea ja filosofian tohtori Mikko Innasta arvokkaasta palautteesta.

Kiitän Opetusministeriötä ja Urheiluopistosäätiötä tutkimuksen taloudellisesta tuesta. Lahden ammattikorkeakoulu tuki työtäni mahdollistamalla osallistumisen Päijät-Hämeen tohtorivalmennusohjelmaan. Ohjelman vetäjälle, dosentti Mikael Fogelholmille, haluan myös esittää kiitokset. Kiitän Maria Ruutiasta työn kieliasun tarkastamisesta ja Kai Mäkelää avusta, kun tein englanninkielisiä kongressiesityksiä. Kiitos myös kaikille, jotka eri vaiheissa antoivat arvokkaita kommentteja työstäni.

Lämmin kiitos kuuluu niille nuorille, jotka osallistuivat keväällä 1999 Lahden ammattikorkeakoulun liikunnanohjaajakoulutuksen pääsykokeisiin ja antoivat tarinansa tutkimusaineistoksi. Kiitän myös entisiä valmentajiani, valmentamiani urheilijoita, opiskelijoita, urheilukavereitani ja kaikkia muita ihmisiä, joiden kanssa olen saanut toimia urheilun maailmassa. Te kaikki olette vaikuttaneet siihen, että urheilun maailma on minusta kiehtova ja hyvä paikka elää.

Työkaverini ja ystäväni, kiitos teille, että olette jaksaneet kanssani. Olette pitäneet minut kiinni arjen elämässä silloinkin, kun ajatukseni ovat leijuneet tutkimuksen sfääreissä. Ismo ja Helena, kiitos välittämisestä ja arjen ”pikku” kuulumisten vaihdosta.

Omistan tämän työn edesmenneille vanhemmilleni, Inkeri ja Kauko Hämmäläiselle. Heidän varaukseton luottamuksensa on elämäni kantava voima.

SISÄLTÖ

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
KIITOKSET

1	JOHDANTO	13
1.1	Alkuverryttely	13
1.2	Tutkimusaiheen taustaa	15
2	KOHTI TUTKIMISTA	18
2.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskohde	18
2.2	Tutkimuksen viitekehys ja metodologiset valinnat	18
2.3	Eetosta etsimässä – rajanvetoa eetoksen käsitteestä	22
3	TÄMÄN TUTKIMUKSEN TARINA	27
3.1	Aiheen valinta	27
3.2	Aineisto	29
3.2.1	Kirjoittajien taustaa	31
3.3	Narratiivit ja niiden tutkiminen	32
3.4	Tutkimuskysymykset	35
3.5	Aineiston käsittelyn vaiheet	37
3.5.1	Mistä aineistossa puhutaan ja mitä valmentajasta kerrotaan?	38
3.5.2	Mitä kerrotaan valmentajan persoonasta ja toiminnasta ja mitä kerrotaan valmentajalta opitun?	40
3.5.3	Miten kertomus rakentuu, kenestä kerrotaan ja miten?	45
3.5.4	Mitä ja miten kerrotaan itsestä urheilijana ja mitä ja miten kerrotaan urheilusta?	46
3.6	Aineiston kuvaus	48
4	TAUSTAA	52
4.1	Urheilun ihanteiden juurilla	52
4.1.1	Nykyaikaisen urheilun alkujuurilla	53
4.1.2	Pojat kansan urhokkaan	54
4.1.3	Kurista ja ryhdistä vapaa-ajan viettoon	57
4.2	Tutkimukset urheilun maailman kuvaajina	60
4.2.1	Joka leikkiin ryhtyy, se leikin kestääköön	61
4.2.2	”Jo tulta kohti kalpa lyö” – aggressiivisuus, sotaisuus ja väkivalta	63
4.2.3	Milloin peli on reilu?	65
4.3	Mitä valmentaminen on – mitä sen ajatellaan olevan?	67
4.3.1	Tehokas valmentaja	69

4.3.2	Valmentaja on johtaja	71
4.3.3	Valmentaja ja urheilija	72
4.4	Yhteenveto	
5	MITÄ ON OLLA VALMENTAJA?	76
5.1	Mihin urheilija tarvitsee valmentajaansa?	77
5.2	Menestyksen mahdollistaminen.....	81
5.3	Uskottavuus urheilumaailmassa.....	86
5.4	Enemmän kuin valmentaja?.....	87
6	MITÄ ON OLLA URHEILIJAJA?	90
6.1	Työpuhe – työn määrä on urheilijan mitta	90
6.1.1	Oikea urheilija	90
6.1.2	Laiska keho ja heikko pää.....	94
6.2	Kilpailun riemut ja murheet.....	97
6.2.1	Kilpailu on urheilun juhlaa	97
6.2.2	Voittaminen on välttämätöntä.....	98
6.2.3	Tappion karvaat kynneleet.....	99
6.2.4	Tärkeää on vain osanotto.....	100
6.3	Urheilu itseisarvona	101
6.4	Urheilua hauskuuden vuoksi	102
6.5	Huolenpito.....	104
7	VALMENNUSUHTEET	107
7.1	Valmentaja kurin ja rajojen luojana – urheilijan vastuulla totteleminen	107
7.2	Ankara valmentaja – kun pelko on päällimmäinen tunne	109
7.3	Valmentaja idolina – urheilija fanina.....	110
7.4	Valmentaja kuin vanhempi	112
7.5	Valmentaja ystävänä – urheilija rooliristiriidassa.....	113
8	URHEILUN EETOKSET	114
8.1	Työn eetos	117
8.2	Menestyksen eetos.....	119
8.3	Virtuositeetti – urheilua urheilun vuoksi.....	122
8.4	Hauskuuden eetos	123
8.5	Huolenpidon eetos	124
8.6	Yhteenveto eetoksista.....	125
9	URHEILUN IHANTEET	128
9.1	Ihanteet urheilijoiden tarinoissa	130
9.2	Ihanteiden merkitys	131
10	KASVATUS URHEILUHARRASTUKSESSA.....	136
10.1	Kasvatus – oikeus, velvollisuus vai itsestänselvyys?	136
10.2	Mitä opitaan, mihin kasvatetaan?	139

10.3	Hyvä kasvatus urheiluharrastuksessa.....	148
11	TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	156
11.1	Luotettavuustarkastelua	156
11.1.1	Tutkijapositioni	156
11.1.2	Kirjoittajat ja aineisto.....	158
11.1.3	Tulkinnasta	161
11.1.4	Tuoko tutkimus uutta tietoa?.....	162
11.2	Loppuvenyttely.....	163
LÄHTEET	165

1 JOHDANTO

1.1 Alkuverryttely

Juoksen jalkakäytävää pitkin tukka hulmuten. Jalat vievät minua eteenpäin ja tunnen lentäväni. Vapauden tunne pakahduttaa. Pääni on pilvoissa ja elän mielessäni unelmaani todeksi. Toivon jonkun huomaavan minut, pysäyttävän ja sanovan "Sinusta tulee selvästi juoksija, urheilija, tähti!" Ihana ajatus! Seitsemänvuotiaan unelma antaa siivet kantapäihin jokaisella kauppamatkalla ja pinkoessani kavereiden luokse leikkimään.

Huomenna on kilpailut! Uurastamme hiki hatussa. Harjaamme poneja ja palmikoimme harjoja. Satulat ja suitset pitää vielä pestä ja illalla kotona pitää pestä housut ja kiillottaa saappaat. Valmistautuminen kilpailuihin on likaista puuhaa – että kilpailujen alkessa olisi täydellisen valmistautunut. Jännitys kipristelee mukavasti mahanpohjassa. Palkintojenjakoa pitää vielä harjoitella...

Valmentaja ei ymmärrä minua! Voi taivas, miten raivoissani minä olen! Me harjoitellaan IHAN vääriä asioita! Minusta ei ole mihinkään tällaisella harjoittelulla. Hankkiudun pelimatkalla etupenkille, valmentajan viereen istumaan ja tilitän koko matkan ajatuksiani lentopalloharjoittelusta. Peli alkaa enkä ole aloituksessa. Hirveän noloa. Eikö minusta ole lentopalloilijaksi? En suostu uskomaan sitä. Valmentaja on tyhmä! Mä vihaan sitä. Mä näytän sille, miten kovaan kuntoon voin päästä.

Juoksen alkuverryttelyssä salia ympäri ja pyörittelen käsiä. Olen suunnitellut harjoitukset huolella. Minulla on vuosisuunnitelma, jaksosuunnitelma ja jokaisen harjoituksen suunnitteluun käytän melko paljon aikaa. Käyn mielessäni läpi tulevaa harjoitusta ja juoksen samalla yhden pelaajan vierellä. Yhtäkkiä pelaaja kertoo suru-uutisen. Pysähdyn kuin seinään ja lähden sitten ottamaan pelaajaa taas kiinni. En tiedä, mitä minä sanoisin. Pelaajaa itkettää. Juttelemme lyhyesti, mutta etteivät muut huomaisi mitään, aloitamme harjoittelun kuten aina. Päässäni pyörivät pelaajan sanat, enkä pysty lainkaan keskittymään joukkueen torjuntapelin kehittämiseen.

Tappioputki. Kuusi peräkkäistä hävittyä ottelua. Pidän palaveria pelaajien kanssa. "Sä voisit pitää meille kovempia treenejä" "Suuttuisit!" En osaa olla oikeanlainen valmen-

taja. Mikä minä olen niille raivoamaan? Pitäisikö minun suuttua? "Minusta meidän pitää siirtää torjuntaa keskemälle", vastaan minä.

Olen pelaajien kanssa punttisalilla. Kannustan ja annan ohjeita. Nyt muuten treenataan! Jollei näillä ohjelmilla kehity, niin ei sitten millään. Pelaajat ovat innoissaan. Meillä on mukavaa. Naureskellaan ja vinoillaan toisillemme, mutta kun pelaaja tarttuu rautaan, niin silloin keskitytään. Tiedän, mitä teen – tiedän täsmälleen mitä teen. Tämän osaisin vaikka unissani. Tiedän, miltä pelaajien lihaksissa tuntuu. Tiedän tarkalleen, kuinka monta toistoa heidän pitää tehdä ja milloin pitää lopettaa. Olen tosi vahvoilla. Harjoitusten jälkeen yksi nuorimmista, lukiolainen, jää juttelemaan. Hänellä on koti-ikävä.

Istun katsomossa muiden katsojien joukossa. En ole kuitenkaan kuka tahansa katsoja. Kurkkua kuristaa, kun miehet juoksevat kentälle esittelyyn. Viimeinen, ratkaiseva finaali! Koko vuoden olen tehnyt harjoitusohjelmia ja ajellut sadan kilometrin päähän melkein joka viikko katsomaan, miten treenit menee. Jännittää ihan hirveästi. Tärisen. Peli on selvä jo monta minuuttia ennen loppua. Viimeisten minuuttien aikana pelaajilla on "Suomen Mestarit"-lippikset päässä. Pakahdun. Myöhemmin jo kotimatalla iskee haikeus. Tämä ei koskaan toistu. Osa pelaajista lopettaa, enkä ehkä tapaa heitä enää koskaan. Ikävä iski samana päivänä. Aamulla soittaa toimittaja ja haluaa haastatella. Töihin ilmestyy paikallis-TV:n kuvaaja ja haluaa jutun. Olen kaikkien hämmästykseksi kiukkuinen. Naisvalmentaja on sen verran kummajainen, että ylitän uutiskynnyksen. "Eikö sinulla todellakaan ollut mitään ongelmia miespelaajien kanssa?" kysyy toimittaja ja luulen, että hän haluaisi jonkun mehukkaan pukuhuonejutun.

Puhumme joukkueen kanssa joukkueen arvoista. Olen ulkopuolinen, jonkinlainen sparraaja. Pohdimme joukkueen arvoja suhteessa kannattajiin, kun yksi tulokkaista avaa suunsa osittaen sanansa joukkueen konkarille: "Mä olin pienenä jalkapallokoulussa ja löin pääni tolppaan. Sä olit jollakin tähtioierailulla siellä. Oli tosi hienoa, kun sä veit mut sairaalaan (tauko) ja mä sain istua autossa etupenkillä."

Alkuverryttelyn tavoitteena on valmistaa tulevaan. Virittää mieli ja lämmittää keho. Lähdin lapsuudestani ja tulin tähän päivään. Poimin muistikatkelmia, jotka kuvaavat minun urheiluni moninaisuutta. En muista niitä samoin kuin ennen tätä tutkimusta. Nyt muistoihin liittyvät uudet yksityiskohdat ja uudet asiat saavat merkityksiä. Muistot kuvaavat – toivoakseni – myös tutkijan esiymmärrystä. Jo tutkimusta aloittaessani ajattelin, että urheilu ei aina urheilijalle ole sitä miltä se näyttää, eikä valmentaminen valmentajalle sitä mitä hän odottaa.

1.2 Tutkimusaiheen taustaa

Olen kiinnostunut ihmisten toiminnasta urheilun maailmassa ja siitä, kuinka urheilun toimintatavat vaikuttavat ihmisiin. Erityisesti kiinnostukseni kohdistuu oppimiseen, kasvuun ja kasvatukseen urheiluharrastuksen parissa. Enemmän kuin kasvatustekoja haluan selvittää, millaiset ajattelutavat, toimintatavat, arvostukset ja ihanteet ohjaavat tekoja nykypäivän liikuntaharrastuksissa. Keskeisenä henkilönä tässä tutkimuksessa on urheilija ja urheilun harrastaja. Keskiössä on myös valmentaja. Näen myös valmentajan urheilun harrastajana, vaikka osa valmentajista saa valmentamisesta elantonsa. Pääasiassa olen kiinnostunut valmentajan roolista kasvattajana ja opettajana, mutta minua kiinnostaa kyllä hänenkin oppimisensa. Kun tarkastelen näitä kahta urheilun toimijaa, kiinnostuksen kohteena on myös valmentajan ja urheilijan välinen ihmissuhde. Tutkimukseni on puheenvuoro pitkään suomalaisen tutkimusten ketjuun eri tieteenaloilla. Tutkimukseni aihepiiriä on tutkittu useista eri näkökulmista.

Urheilua ja liikuntaa on perinteisesti pidetty hyvänä ja hyödyllisenä harrastuksena. Sitä, että urheiluharrastuksella nähdään paljon erilaisia kasvatusvaikutuksia, Hannu Itkonen (1997, 206-215) kuvaa ”urheilun hyväksi kertomukseksi”. Suomessa urheiluväki on perinteisesti perustellut urheilun olemassaolon oikeutusta tuottamalla urheilun hyvää kertomusta. Itkonen kuvaa urheilun hyvän kertomuksen tuottamista oman aikansa sosiaalisiksi kontrolliksi. Urheilujärjestöjen johtajat ovat pyrkineet kulloisenkin ajan hengessä liittämään urheiluun yleisesti hyvinä pidettyjä asioita. Urheilun kuvaa on tutkijoiden toimesta muokattu realistisemmaksi. ”Urheilu voi olla niin hyvää tai pahaa kuin ympäröivä yhteiskuntakin.” kirjoittaa Kalevi Heinilä vuonna 1973 pohtiessaan urheilun etiikkaa. Hän tarkoittaa, että urheilu on inhimillistä toimintaa ja siten se voi olla hyvää tai pahaa, rehellistä tai epärehellistä. Se voi edistää väkivaltaa tai rauhaa ja keskinäistä arvostusta tai halveksuntaa. Urheilu yhteiskunnan osana heijastaa ympäröivän yhteiskunnan moraalia. Heinilä kuvaa urheilun erilaisia tavoitteita. Osa tavoitteista kumpuaa urheilun säännöistä, ohjeista ja virallisista toimintatavoista. Suurin osa tavoitteista on epävirallisia ja kirjoittamattomia odotuksia esimerkiksi yleisön ja urheilijan itsensä taholta. Urheilujärjestelmän tavoitteet perustuvat urheilun perimmäiseen ideaan: kamppailun iloon, voiton tavoitteluun, lajirakkauteen ja leikillisyyteen. Toisaalta ne perustuvat jatkuvuuden mahdollistamiseen, kuten jännityksen säilyttämiseen ja tulosten luotettavuuden varmistamiseen. Yksilön omat tavoitteet voivat olla yhteneviä järjestelmän tavoitteiden kanssa. Toisaalta yksilö voi tavoitella urheilun avulla muutakin, kuten mainetta, taloudellista etua ja arvostusta. (Heinilä 1984, 1-5, 51.) Urheilun kirjoittamattomia käytänteitä on tutkinut myös Arto Tiihonen (2002). Hän kuvaa urheilun maailman maskuliinisuuskoodeja, jotka omaksutaan tai ne on omaksuttava urheiluharrastuksessa.

Liikuntakasvatuksen alueella tutkimukseni aihepiiriä ovat valottaneet useat tutkijat. Risto Telama ja Singa Kahila (esim. Telama 1987; Telama & Kahila 1994, 162-168) ovat tuoneet esille, että urheilun kasvatusvaikutus riippuu

oleellisesti sosiaalisesta vuorovaikutuksesta urheilutilanteissa, urheilun tarjoamista malleista ja urheilun kilpailujärjestelmistä. Tarkasteltaessa urheilua kasvatusympäristönä, täytyisi tarkastelua tehdä ainakin seuraavista näkökulmista: yksilön kehitys ja kasvatustavoitteet, urheilun yksilöön vaikuttavat mekanismit, vaikuttavat henkilöt, urheilu järjestelmänä sekä urheiluun vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät. Urheiluun osallistuvien keskustelun ja oman vastuun tärkeys urheilun eettisissä kysymyksissä nousee keskeiseksi. Usein nuorten urheilu tapahtuu samanlaisessa viitekehyksessä kuin aikuistenkin urheilu. Aikuiset asettavat säännöt ja valvovat niiden noudattamista. Näin osallistuja voi siirtää vastuun pois itseltään – erotuomarille tai valvoville aikuisille. Tällöin moraalisena kasvun perustaksi kuvattu vuorovaikutus ja dialogi ei toteudu. (Telama 1991; Telama & Kahila 1994, 162-168; Telama, Heikkala, Laakso 1996) Urheilua kasvatusympäristönä Suomessa on tutkittu observoimalla toimintaa urheiluharjoituksissa. Jarmo Liukkosen, Lauri Laakson ja Risto Telaman (1996) tutkimuksessa valmentajat toimivat autoritaarisesti ja tehokkaasti antaen nuorille urheilijoilleen palautetta. Kasvatuksen näkökulmasta valmentajan toiminta näyttyy suorituskykykeskeisenä, josta vuorovaikutus ja urheilijan oma panos joko puuttuu tai se on vähäinen.

Liikuntafilosofian alueella Jyri Puhakainen (1995, 16) kritisoi väitöskirjassaan valmentajien ja tutkijoiden mekanistista valmennuksen lähtökohtaa. Hän pyrki etsimään uutta valmennuksellista identiteettiä, joka ottaa vakavasti valmennuksen kokonaisvaltaisuuden ja ihmisen ainutkertaisuuden. Hänen lähtökohtanaan oli holistinen ihmiskäsitys, jonka perusajatuksena on se, että ihminen voidaan ymmärtää kehollisuuden, tajunnallisuuden ja situationalisuuden muodostamaksi kokonaisuudeksi. Tästä lähtökohdasta Puhakainen kuvaa valmentajan tehtäviä seuraavasti: valmentaja vaikuttaa urheilijaan kehon, tilanteen ja tajunnan kautta ja säätelee toimenpiteillään urheilijan elämän laatua.

Itkonen (1997) kuvaa urheilun hyvää kertomusta urheilujohtajien tuottamaksi urheilun perusteluksi. Kertomusta tuotettiin juhlapuheissa ja julkaisuissa ja niiden tavoitteena oli paitsi perustella urheilua urheilun ulkopuolelle, myös ohjata urheilutoimintaa. Eli luomalla henkeä ja idealismia ohjattiin toimintaa haluttuun suuntaan. Henki ja idealismi ovat muuttuneet ajan kuluessa. Jotkut aatteet elävät kauan ja jotkut tuntuvat nykypäivänä vierailta. Kun Heinilä (1984) kuvaa urheilua yhteiskunnan osana ja sitä, ettei sitä voi tarkastella irrallaan, se on vakuuttavaa urheilun hyvän kertomuksenkin valossa. Urheilun aatteita pitää tarkastella suhteessa aikaansa. Telama ja Kahila (Telama 1987; Telama & Kahila 1994, 162-168) tarkastelevat urheilun kasvatusvaikutuksia ja korostavat urheilun monimuotoista luonnetta ja sitä, että urheilu sinällään ei kasvata, vaan ratkaisevaa on millaista toimintaa urheilun parissa on. Tiihonen (2002) tuo esiin piiloisia käytäntöjä tarkastellen urheilua sukupuolinäkökulmasta. Puhakainen (1995) suuntaa katseensa siihen, miten ihmisestä ajatellaan ja miten hänet kohdataan.

Tutkimuksen kunnianhimoisena tavoitteena on löytää säikeitä, jotka sitoivat yhteen kaikkia näitä näkökulmia – tai edes joitakin. Tavoitteenani on kuvata suomalaisen urheilun maailmaa ja millaisia kasvu- ja kasvatus edellytyksiä

se tarjoaa. Kun tarkastelen kasvatusta, lähtökohta on välttämättä eettinen ja näin ollen tarkastelen, mitä on hyvä kasvatustarjonta urheilun parissa. Tämä tutkimus on tarina urheilusta, urheilijoista ja valmentajista. Tarinan päähenkilöt ovat urheilija ja valmentaja. Kuten kaikissa tarinoissa, kohtauspaikat ja maisemat ovat tässäkin tarinassa merkittävässä osassa. Ne luovat tarinan tunnelman ja kuvaavat toiminnan ilmapiiriä. Tuntuuko tarina todelta ja antaako se ajattelemisen aihetta? Siihen vaikuttaa ratkaisevasti tarinan kertoja. Minä tutkijana olen tarinan kertoja. Olen valinnut aiheen ja pyytänyt lukuisia ihmisiä kertomaan oman tarinansa. Näistä tarinoista olen jäsenellyt ja koostanut tämän tutkimuksen. Kertojan äänelläni painotan, tiivistän ja lavennan tarinaa. Osa osalta, pala palalta haluan tuoda esiin maisemakuvan, joka tuo katselijalle mielikuvan urheilun arjesta. Pro gradussani (Hämäläinen 2002) käsittelin valmentajan käyttämää valtaa, lisensiaatintutkimuksessani (Hämäläinen 2003) kuvasin valmentajuutta ja nyt astun kuvaannollisesti kauemmas ja katson urheilua kuin maisemaa. Maisemasta pistää silmiin erilaisia yksityiskohtia ja kokonaisuudesta on aistittavissa ilmapiiri, jonka maisema luo. Kuvaan siis urheilun maisemaa, erilaisia maisemia, ilmapiirejä ja tunnelmia.

Rajaan tutkimukseni tarkastelemaan kahta urheilun keskeistä toimijaa ymmärtäen, että muilla toimijoilla on myös merkittävä rooli urheilun maiseman luomisessa. Vaikka urheilijan ja valmentajan suhde väistämättä näyttäytyy kasvattaja-kasvatettava suhteena tässä tutkimusasetelmassa, yritän nähdä valmentajankin maiseman osana. Valmentajakin on kasvanut urheilun maisemassa – ehkä eri aikaan, kauemmin ja erinäköisessä maisemassa kuin urheilijansa. Harva valmentaja tulee urheilun pariin täysin urheilun ulkopuolelta tai ryhtyy toimimaan jotenkin ihan eri tavalla kuin urheilussa on tapana toimia. Suurin osa valmentajista toimii vapaaehtoisuudeltaan ilman palkkaa eikä heillä ole valmentamiseen ammatillista koulutusta. Valmentajat ovat usein urheilunharrastajia siinä kuin urheilijansakin – harrastuksen sisältö vain on toinen.

2 KOHTI TUTKIMISTA

2.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskohde

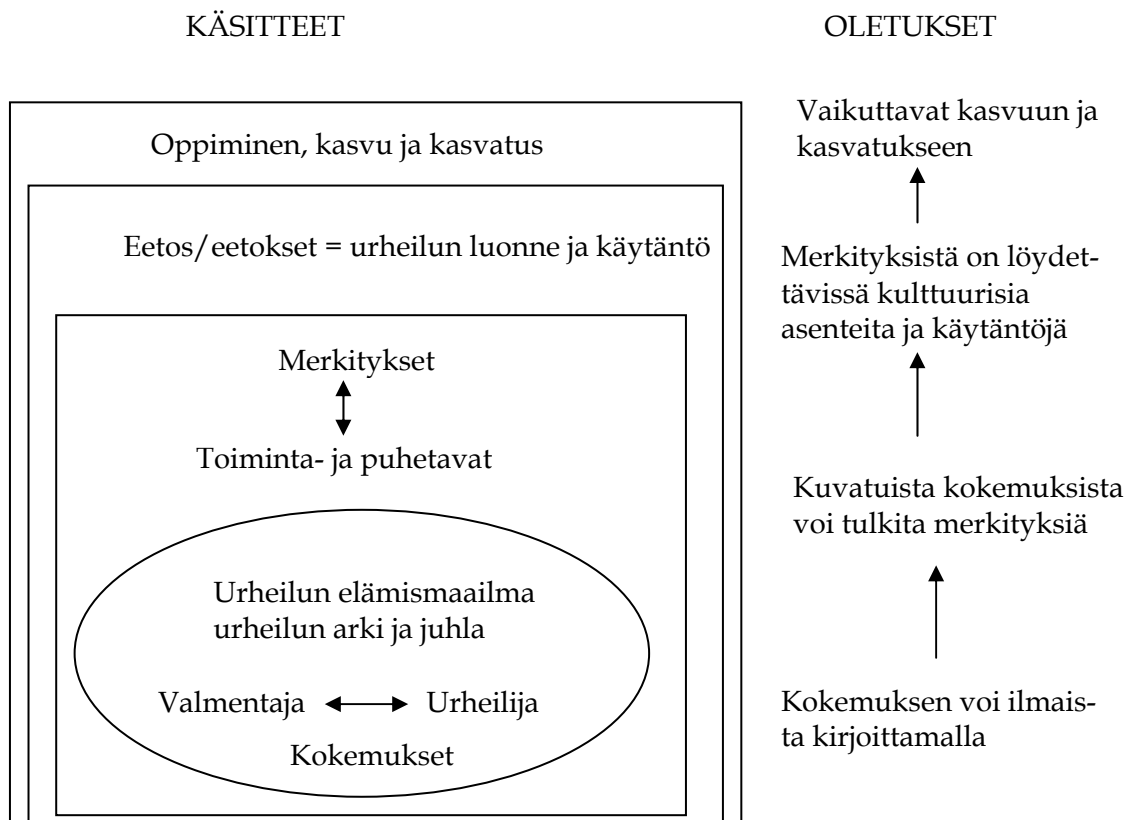
Olen kiinnostunut ihmisten toiminnasta urheilun maailmassa ja siitä, kuinka urheilun toimintatavat vaikuttavat urheilun parissa toimiviin ihmisiin. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata urheilun maailmaa urheiluharrastuksen arjessa ja juhlassa. Tavoitteena on ymmärtää urheilun merkityksiä.

En aio ruotia urheilun maailmaa läpikotaisin, vaan kiinnostukseni kohteena ovat valmentaja ja urheilija ja heidän välinen ihmissuhteensa. Edelleen kohdistan kiinnostukseni oppimisen, kasvun ja kasvatuksen edellytyksiin urheiluharrastuksessa.

Tutkimuskohteena ovat urheilijoiden kokemukset valmentajistaan, itseltään urheilijoina ja liikunnan harrastajina sekä urheilusta yleensä.

2.2 Tutkimuksen viitekehys ja metodologiset valinnat

Asemoin tutkimukseni kasvatustieteen, sosiologian ja filosofian välimaastoon. Lähdin liikkeelle liikuntasosiologiasta. Tutkin ihmisten kokemuksia urheilun maailmassa. Pohdin, millaiset kulttuuriset tekijät ohjaavat toimintaa. Tavoittelen tulkinnoissani kasvatustieteen pariin. Aineistoni perusteella pohdin, millainen kasvu- ja kasvatusympäristö urheilun maailma on. Tällöin näkökulmani on väistämättä eettinen. Millaista on tai millaista olisi hyvä kasvatusta urheiluharrastuksessa? (KUVA 1.)

KUVA 1 Tutkimuksen viitekehys, käsitteet ja metodologiset oletukset.

Tutkimukseni sijoittuu fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, jossa kohteena on ihmisen suhde omaan elämistodellisuuteensa (Laine 2001). Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia. Kokemus käsitetään ihmisen kokemuksellisuutena suhteena omaan todellisuuteensa ja se syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Fenomenologisen tutkimuksen kohteeksi ilmenevät inhimillisen kokemuksen merkitykset. Fenomenologinen merkitysteoria perustuu oletukseen, että ihmisen toiminta on intentionaalista. Se tarkoittaa, että kaikki merkitsee meillä jotakin ja ihmisten suhde on merkityksillä ladattua. Kokemus muotoutuu merkitysten mukaan. (Heikkinen & Laine 1997, 18-23; Laine 2001, 26-28; Tuomi & Sarajärvi 2002, 33-34)

Ensimmäinen metodologinen oletukseni on, että kokemuksia voi välittää kertomalla. Ymmärrän, että kuvaus ilmiöstä ei koskaan voi tuottaa samanlaista kokemuksellisuutta kuin oma kokemus (esim. Koski, T. 2000, 39). Nojaan kuitenkin konstruktivistisen käsitykseen, jonka mukaan todellisuus on olemassa vain kielessä tuotettuna. Aina todellisuudesta puhuttaessa myös tuotetaan, konstruoidaan sitä. Tarkastelun kohteena on, millaiset kuvaukset ja selitykset ovat erilaisissa tilanteissa ymmärrettäviä ja millaisia asiantiloja tai seurauksia noilla selityksillä rakennetaan. (Raunio 1999, 81; Suoninen 1999, 18-19.) Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993, 9-18) mukaan kielen käyttöä voidaan analysoida kahdesta vaihtoehdoisesta näkökulmasta. Kielen voi ajatella olevan todellisuus-

den kuva tai sen voidaan ajatella rakentavan todellisuutta. Ensimmäinen, ”realistinen” näkökulma olettaa, että kielen käyttö toimii välineenä saada tietoa olemassa olevista faktoista. Toinen, sosiaaliseksi konstruktionismiksi nimitetty, tarkastelee kieltä osana todellisuutta, ei siltana todellisuuteen. Kielen käyttö on käytäntö, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää, järjestää, rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Ihmiset kielenkäytössään rakentavat itsestään ja toisistaan tilanteittain vaihtelevia määrityksiä (Pälli 2003, 22). Ei ole olemassa ihmisten elämästä sellaisenaan kertovaa kokemusta, joka tutkijan tulisi saavuttaa mahdollisimman väärentämättömänä. Autenttisen kokemuksen tavoittelun sijaan huomio kohdistuu ihmisten elämästään tuottamiin kertomuksiin. Ei voi olettaa olevan mitään todellisuuden kokemista erillään ihmisten todellisuudesta tuottamista kertomuksista. (Raunio 1999, 297-298.)

Toinen metodologinen oletukseni on, että kerrotuista kokemuksista voi tulkita merkityksiä. Fenomenologinen tutkimus ei pyri löytämään yleistyksiä, vaan ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten merkitysmaailmaa. (Laine 2001, 29.) Ymmärtäminen ihmistä tutkivien tieteiden metodina on eräänlaista eläytymistä tutkimuskohteisiin liittyvään henkiseen ilmapiiriin, tunteisiin ja motiiveihin. Toisaalta ymmärtäminen voidaan erottaa selittämisestä myös siten, että ymmärtämiseen liittyy aikomuksellisuus: ymmärrämme jonkun tekijän merkityksen. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 27-28.) Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tulkinnan tarpeen myötä. Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten välisen kommunikaation maailmaan ja tulkinnan kohteena ovat ihmisten ilmaisut. Ilmaisut kantavat merkityksiä. (Laine 2001, 29.)

Osaksi merkitykset ovat tiedostettuja, mutta osittain myös piileviä. Merkitykset liittyvät toisiinsa ja asiat saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa. Merkitysten tulkinnassa on kyse merkitysten verkon hahmottamisessa. Ihminen ymmärtää toisen ihmisen omista lähtökohdistaan käsin. Koska olemme yksilöitä, koemme asiat eri tavalla. Kun etsitään merkityksiä, etsitään henkilökohtaisia merkityksen antoja. Kuitenkin yksittäiset merkityksenannot rakentuvat kulttuurissa vallitsevien toimintatapojen ja tarinoiden varaan. (Moilanen & Rähä 2001, 44-46.)

Merkityssystemin ideaa voi kuvata Siljanderin ja Karjalaisen (1993) esittämän typologian avulla (TAULUKKO 1). Subjektiivinen merkitystaso viittaa kuviossa yksilön tiedostamiin ja tiedostamattomiin merkityksiin. Sen taustalle on ajateltavissa intersubjektiivinen merkitystaso, joka luo puitteet sosiaaliselle merkityksen tulkinnalle. Intersubjektiivinen merkitystaso jaetaan edelleen historialliseen ja universaaliin merkitystasoon. Historialliseen tasoon kuuluvat kaikki yhteisössä tiedostetut tai johonkin kielelliseen koodiin kiteytetyt kulttuuriset ideat sekä kulttuurisen maailmankuvan taustalla olevat tiedostamattomat oletukset. Universaali merkitystaso viittaa yleisiin merkitysrakenteisiin, jotka vaikuttavat kaiken sosiaalisen toiminnan taustalla kulttuurista riippumatta.

TAULUKKO 1 Toiminnan merkitystasot. (Siljander & Karjalainen 1993, 86)

		Tiedostettu	Tiedostamaton
Subjektiivinen, yksilölle ominainen		1. Intentiot; tunteet, tarpeet, tavoitteet	2. Piilotajunta, tiedostamattomat havainnot, tunnetilat
Intersubjektiivinen, yhteisölle ominainen	Historiallinen	3. Yhteisön normit, roolit, kulttuuriset ideat, moraali	4. Yhteisön piilevät säännöt, rutinoituneet toimintarakenteet, perusmyytit
	Universaali	5. Yleispäteviksi uskotut kulttuuriset ideat, moraalisäännöt	6. Yleispätevät generatiiviset sääntöjärjestelmät

Kolmas oletukseni on, että tulkituista merkityksistä on löydettävissä kulttuurisia toimintatapoja ja asenteita. Oletan, että tulkitsemistani merkityksistä pystyn saamaan näkyville urheilun luonnetta ja käytäntöä. Tähän osittain jo vastaa Siljanderin ja Karjalaisen (1993) typologia yhteisöllisistä ja universaaleista merkitystasoista. Fenomenologinen merkitysteoria sisältää ajatuksen, että ihminen on perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden valossa todellisuus avautuu, eivät ole synnynnäisiä vaan niiden lähde on yhteisö, johon yksilö kasvaa ja johon hänet kasvatetaan. Merkitykset ovat yksilöiden välisiä ja yksilöitä yhdistäviä. Erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen elämismailma, sillä asioilla on heille erilaiset merkitykset. (Laine 2001, 26-28; Tuomi & Sarajärvi 2002, 33-34.)

Tämä yhteisöllisyys koskettaa luonnollisesti tutkijaakin. Fenomenologishermeneuttisen tutkimusperinteen erityispiirteinä on, että siinä ihminen on tutkimuksen kohteena ja tutkijana (Varto 1992). Yhteisön jäsenenä meillä on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä merkityksiä. Tutkittavat ihmiset, siinä kuin tutkijakin, ovat osa jonkin yhteisön yhteisten merkitysten perinnettä. Siksi yksilön kokemusten tutkiminen paljastaa jotain yleistä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 36-28.) Dialogisen epistemologian mukaan sosiaalista todellisuutta koskeva tieto on tulosta tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutuksesta ja vuoropuhelusta ja se edellyttää, että tutkija pääsee sisälle tutkittavien sosiaaliseen todellisuuteen. Raunio (1999, 90) esittää, että tiedon tuottaminen ihmisten sosiaaliselle todellisuudelle antamista merkityksistä edellyttää tutkijan pääsyä sisälle ihmisten sisäiseen merkitysmailmaan. Kuitenkin pystyäkseen refleктоimaan tutkimustaan tutkijan pitäisi pystyä myös etääntymään tutkittavistaan.

Urheilija on urheilija, koska hän harjoittaa urheilua. Valmentaja on valmentaja suhteessa urheilijaansa. Urheileminen saa merkityksensä suhteessa urheilun toisiin toimijoihin ja yhtäläillä urheilun ulkopuolisiin ihmisiin. Se saa erilaisia merkityksiä riippuen kulloisestakin tilanteesta. Urheileminen ja valmentaminen kietoutuvat urheilukulttuuriin ja laajemmin ympäröivään yhteiskuntaan.

Neljäs metodologinen oletukseni on, että urheilun luonne ja käytäntö vaikuttavat siihen, mitä urheilun parissa opitaan, mihin urheilun maailmassa kasvetaan ja miten siellä kasvatetaan. Ymmärrän ihmisen moniulotteiseksi siten, että hän on yhtä aikaa ulkoisten olosuhteiden määräämä ja tietoisesti merkityksiä antava, tavoitteinen ja todellisuuttaan luova olento. Ulkoisten olosuhteiden vaikutuksia en näe täysin deterministisinä luonnonvoimina, vaan ajattelen, että silloin on usein kyse piiloisista merkityksistä.

Tutkimukseni pyrkii vastaamaan, mihin urheilun elämismaailmassa kasvetaan ja kasvatetaan kuvaten urheilijoiden ja liikunnan harrastajien suhdetta urheiluun ja suhdetta urheilun toiseen keskeiseen henkilöön, valmentajaan. Pyrin myös asettumaan valmentajan asemaan sillä ymmärrän, ettei hän toimi urheilun elämismaailmasta irrallisena olentona. Fenomenologian perusajatuksen mukaan elämismaailmassa koetut merkitykset otetaan todellisina ja ymmärretään tutkimuksen lähtökohdiksi. Fenomenologinen tutkimus lähtee liikkeelle kokemuksellisuudesta, kun jokin ilmenee tietoisuudelle vailla ennalta annettuja teoreettisia ja tulkinnallisia ehtoja. Fenomenologia ei ole kiinnostunut yksittäisistä ilmiöistä, vaan niistä olemuksista, jotka tekevät jonkin asian joksikin, mitä ilman jokin ei olisi mitä se on. Fenomenologiassa kysytään, mikä on kokemuksen luonne tai olemus. Tavoitteena on selittää jokapäiväisen elämismaailmamme merkityksiä. Eletty kokemus on tutkimuksen alku- ja päätepiste. Fenomenologisen tutkimuksen tarkoitus on muuttaa eletty kokemus kirjalliseksi ilmaisuksi siten, että teksti yhtä aikaa auttaa eläytymään kokemukseen ja omaksumaan jotain merkityksellistä. (van Manen 1990, 10-11, 36.)

2.3 Eetosta etsimässä – rajanvetoa eetoksen käsitteestä

Tutkimusaineistonani on eritasoisten aikuisten urheilijoiden ja liikunnanharrastajien kirjoittamia tarinoita valmentajistaan ja omasta oppimisestaan urheiluharrastuksen parissa. Tutkin kokemuksia ja niiden merkityksiä, osin piiloisia. Yhtä tärkeää tai tärkeämpää kuin se, mitä kerrotaan tapahtuneen, on se, miten tapahtuneesta kerrotaan. Millä käsitteellä voisin kuvata tutkimuskohdettani? Koska asemoin tutkimukseni paikan tieteiden välimaastoon, on syytä haravoida sopivaa käsitettä eri tieteenaloilta. Koska tavoittelen tulkinnoissani sitä, mitä urheilun parissa opitaan ja lähestyn aihetta liikuntakasvatuksen ja liikuntasosiologian näkökulmista, on luontevaa lähteä hakemaan käsitettä sosialisaaion ja kasvatuksen parista. On muitakin mahdollisia lähestymistapoja, joissa kuvataan oman tieteenalansa näkökulmasta jotain, mitä tavoittelen tässä tutkimuksessa.

Ei ole selvää käsitystä siitä, mitä sosialisatio¹ ja sosialisatioprosessi oikeastaan ovat ja mikä on niiden suhde kasvatukseen (Siljander 1997, 8). Berger ja Luckmann (1994, 29-39, 60-62, 172) kuvaavat jokapäiväisen elämän esittäytyvän intersubjektiivisessä maailmassa, jonka jaamme toisten yksilöiden kanssa. Heidän mukaansa todellisuutta koskevat käsitykset ovat usein niin itsestään selviä, ettemme huomaa niiden olevan tietoa. Ihmiset tuottavat jokapäiväistä elämismailmaansa ajattelullaan ja toiminnallaan. Jokapäiväinen todellisuus säilyy ajattelun ja toiminnan kautta. Kehittyvä ihmisolento on vuorovaikutuksessa tietyn luonnonympäristön, tietyn kulttuurin ja sosiaalisen järjestelmän kanssa, jotka välittyvät hänelle "merkityksellisten toisten" kautta. Kielen avulla tuotamme todellisuutta ja tärkein todellisuutta ylläpitävä mekanismi on keskustelu. Edelleen Bergerin ja Luckmannin mukaan institutionaalinen järjestys perustuu omien ja toisten suoritusten tyypittelyyn. Se kohdistuu yksittäisiin toimintoihin ja kokonaisiin toimintamuotoihin. Esittämällä rooleja yksilö osallistuu sosiaalisen maailman rakentamiseen ja näiden roolien sisäistämisen myötä tästä maailmasta tulee hänelle subjektiivisesti todellinen. Sosiaalisessa tietovarannossa on roolisuoritusten vakiomalleja, jotka ovat joko kaikkien yhteisön jäsenten tiedossa tai vähintään niiden, jotka ovat kyseisten roolien esittäjiä. Kaikki institutionalisoitunut käyttäytyminen on sidoksissa rooleihin ja näin roolit kontrolloivat käyttäytymistä instituutioiden rinnalla. (Berger & Luckmann 1994, 85-90.) Sekundaarisosialisatio on institutionaalisten tai instituutioperustaisten "alamaailmojen" sisäistämistä. Sekundaarisosialisatio edellyttää roolispesifin tiedon ja sanavaraston hankkimista, sanattomia sopimuksia, arvojen omaksumista ja tunnelatautumia. Instituutiolle kehittyy oma kielenkäyttönsä ja ryhmän tulokas sosiaalistuu ryhmään paitsi hankkimalla tarvittavat taidot, oppimalla ymmärtämään ja käyttämään ryhmän kieltä. (Berger & Luckmann 1994, 156-160.) Nykyisin käytettäisiin termejä diskurssi tai puhetapa. Sulkunen (1997, 16, 27) korostaa, että todellisuuden sosiaalisella rakentumisella tai sen symbolisella tuottamisella tarkoitetaan sitä, että yhteiskunnallisille ilmiöille ja ihmisten kokemuksille muodostuvia merkityksiä ei voi pitää etukäteen tiedettyinä ja aina samoina, vaan ne tuotetaan tilanteisesti ja niitä tulkitaan tilanteisesti. Vaikka me elämme yhteisössä, käytämme kieltä, käytäydymme ja toimimme jokapäiväisessä elämässämme kutakuinkin järjestäytyneellä ja ennakoitavissa olevalla tavalla, emme välttämättä itse ymmärrä tekemme merkitystä kaikilta puolilta katsottuna. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen on sitä, mitä haen halutessani kuvata urheilun käytänteitä. Kuvaan urheilun puhetapoja ja sitä, miten niiden avulla tuotetaan urheilun todellisuutta. Kuvaan, millaisia roolimalleja urheilumaailman tietovarannosta löytyy.

¹ Sosialisatioteorioita on kehitelty monien eri tieteenalojen piirissä, kuten sosiologiassa, sosiaalipsykologiassa, psykologiassa ja kulttuuriantropologiassa. Näin käsite sosialisatiotutkimus viittaa tieteidenväliseen tutkimussuuntaukseen. Ei ole yksiselitteistä käsitystä siitä, mitä sosialisatio ja sosialisatioprosessi perimmältään ovat ja mikä suhde näillä on kasvatukseen. Sosiologiset lähestymistavat painottavat yleensä sosialisatioprosessin yhteisöllisiä, yhteiskunnallisia ja historiallisia ehtoja ja edellytyksiä. Psykologiset kehitysteoriat kiinnittävät huomiota yksilönkehityksen lainalaisuuksiin, identiteetin muodostumiseen ja autonomiseksi subjektiksi tuleminen ehtoihin. (Siljander, 1997, 7-8.)

Siljander (1997, 10) ehdottaa, että yksi mahdollisuus erottaa socialisaatio ja kasvatus on niiden tietoisuuden tarkastelu. Tällöin socialisaatiolla tarkoitetaan laajassa merkityksessä kokonaisvaltaista yhteiskunnallistumis- ja oppimisprosessia, jossa yksilö vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa kehittyy yhteiskunnallisesti toimintakykyiseksi subjektiksi riippumatta siitä, kuinka tietoisia ja suunniteltuja nämä prosessit ovat. Kasvatuksella sen sijaan tarkoitetaan tietois- ta, intentionaalista ja normatiivisesti orientoitunutta toimintaa, joka tähtää tiet- tyjen sivistysihanteiden toteuttamiseen sekä niiden toteuttamiselle välttämät- tömien toimintavalmiuksien hankkimiseen. Hirsjärven ja Huttusen (1991, 20- 21) mukaan kasvatus on rinnastettavissa socialisaatioon ainakin siitä näkökul- masta, josta kasvatusta tutkitaan sosiaalistamisena yhteisöön. Peltonen (1997, 14-26) ei pidä kasvatuksen ja socialisaation käsitteitä vaihdannaisina. Hänen mukaansa socialisaatioon on vaikea sisällyttää ajatusta siitä, että aikuisen ja lap- sen vuorovaikutuksessa pyritään ennakoimaan uudenlaista tulevaisuutta ja kasvatettavia vaaditaan toimimaan itsenäisesti. Kasvatustiede tutkii, miten in- himilliseen kasvamiseen vaikutetaan. Se tutkii tapahtumia, joissa yritetään to- dellistaa arvoja sosiaalisessa elämässä. Kasvatustieteen teoriarakenteen taustal- ta löytyy pyrkimys jalostaa sosiaalista todellisuutta. Näin kasvatustieteessä keskeinen kysymys on se, millainen sosiaalisen todellisuuden pitäisi olla. (Salon- nen 1997, 169-171.) Tulen väistämättä liikkumaan kummallakin alueella. Tar- kastelen sekä tietoisia kasvatustekoja että vähemmän tiedostettua sosiaalistu- mista. Kun tarkastelen lopuksi, mitä on hyvä kasvatus urheilun parissa, päädyn myös tarkastelemaan, millainen urheilun sosiaalisen todellisuuden ehkä pitäisi olla.

Tiedostamatonta omalla tavallaan kuvaa koulumaailmassa käytetty piilo- opetussuunnitelma. Varsinainen opetussuunnitelma rakentuu tiedostetuille arvoille, mutta lisäksi tietämättään opettaja opettaa sellaisia asioita, valmiuksia ja asenteita, joita viralliseen opetussuunnitelmaan ei ole kirjattu. Piilo- opetussuunnitelma ei muodostu opettajan tietoisista pyrkimyksistä, vaan kou- lutyön ehdoista, kuten esimerkiksi koulun hierarkiasta ja ainejaosta. (Broady 1987, 15; Karjalainen 1996, 141.) Urheilussa ei puhuta opetussuunnitelmasta, mutta urheilun ihanteiden tai urheilujärjestöjen toimintaideologioiden voisi ajatella olevan verrattavissa viralliseen opetussuunnitelmaan. Urheilun käytän- teiden, joista osa on piiloisia, voisi ajatella olevan urheilun piilo-opetus- suunnitelmaa. Piilo-opetussuunnitelman käsitteestä poimin ajatuksen käytäntö- jen tiedostamattomuudesta. En kuitenkaan ole tutkimassa pelkästään piiloisia käytäntöjä, vaan olen tuomassa esiin myös näkyviä käytäntöjä tavoitteena teh- dä niitä ymmärrettäviksi.

Liikuntasosiologiassa on käytetty nuorisotutkimuksesta tullutta alakult- tuurin käsitettä. Mäki-Kulmala (1993, 36-41) määrittelee alakulttuurin nuorten keskinäiseksi ryhmäksi, joka pyrkii luomaan jäsentensä käyttäytymistä säätele- vät normit ja ryhmän normit asetetaan yleisten normien sijalle. Nuorten alakult- tuuri voi olla aikuisten valtakulttuuria vastustavaa, tai se voi ottaa osan aikuis- ten kulttuuria käyttöönsä (Heiskanen & Mitchell 1985, 31). Näin määriteltynä alakulttuurin käsite ei sovi siihen, mitä haluan selvittää tässä tutkimuksessa.

Alakulttuurilla urheilussa tarkoitetaan eri lajeille kehittyviä omia toimintatapoja, jotka poikkeavat urheilun valtakulttuurista. Tavoitteenani ei ole selvittää urheilulajien sisäisiä käytäntöjä ja niiden välisiä eroja, vaan haluan kuvata urheilua yli lajirajojen. Tosin monet alakulttuuriset käytänteet varmaankin tulevat esiin. Hoikkalan (1989, 38) mukaan alakulttuurin käsite on ongelmallinen suomalaisessa nuorisotutkimuksessa, koska on epäselvää, mikä on valtakulttuuri. Alakulttuurin sijaan Hoikkala päätyy käyttämään termiä ”nuorisokulttuurin näyttämöt” perustellen, että kyse on sosiaalisesti heterogeenisestä ilmiöstä. ”Urheilukulttuurin näyttämöt” herättää mielikuvitukseni ja voisi olla kuvaava termi tässä tutkimuksessa, mutta käsitteenä se tuntuu väljältä, eikä ehkä anna riittävän määriteltyä kuvaa siitä, mitä olen tutkimassa.

Koski (2004, 189–208) käyttää käsitettä liikuntasuhde, jonka hän tarkoittaa kuvaavan asemoitumistamme liikunnan sosiaaliseen maailmaan. Urheilu ja liikunta voidaan nähdä kulttuurisesti rakentuvana sosiaalisena maailmana. Liikuntasuhde on se kiinnittymis- ja suhtautumistapojen kokonaisuus, jonka kautta yksilö kohtaa liikunnan sosiaalisen maailman ja sen kulttuuriset merkitykset. Liikuntasuhde muodostuu omakohtaisesta liikunta-aktiivisuudesta, muiden liikkujien toimintojen seuraamisesta, liikuntatoiminnan tuottamisesta sekä urheilun merkityksistä eri elämänalueilla.

Löydän palasen sieltä ja toisen täältä. Jotain samaa, muttei kuitenkaan täysin. Päädyn ratkaisuun, jossa yritän yhdistää edellä kuvattuja ja valitsen yleisesti puhekielessä käytetyn, mutta vain harvasta tutkimuksesta löytyvän termin eetos. Kreikankielen ”ethos” tarkoittaa tapaa, käyttäytymistä, tapaa ja käyttäytymistä koskevaa sekä yhteisön tapoja ja tottumuksia (Koukkunen 2001, 161). Lisäksi ”ethos” merkitsi yksilöllisiä luonteenpiirteitä, tapoja asennoitua yhteisön eetokseen (Kotkavirta 2004, 35). Jones ja McNamee (2000) ovat käyttäneet sanaa eetos ja määritelleet sen seuraavasti: ”Urheilun eetos on sen luonne ja käytäntö. Urheilu on omanlaisensa inhimillisen kanssakäymisen muoto, jota säätelevät säännöt ja lajin eetos. Sillä on oma tunnelmansa. Eri lajit vaativat erilaisia asioita, asenteita ja käyttäytymistä ja näin jokaisella lajilla on oma eetoksensa.” Eetosta on käytetty kuvaamaan, mitä tarkoittaa olla urheilija eri lajeissa. Urheilulajin harrastaja mukautuu lajin käytäntöihin. Hän oppii lajin säännöt ja vähitellen kasvaa lajin eetokseen. (Hughes & Coackley 1991; Loland 1998, 79–103.) Mielestäni ”mitä on olla urheilija?” ja ”mitä on olla valmentaja?” ovat olennaisia aiheeseeni johdattelevia kysymyksiä. Halstead ja Taylor (2000) kuvaavat eetosta kouluyhteisössä hyvin yksityiskohtaisesti. Heidän mukaansa eetos kuvaa koulun ihmissuhteiden luonnetta, pääasiallisia kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen tapoja, opettajien asenteita ja odotuksia, oppimisilmapiiriä, ristiriitojen ratkaisumalleja, fyysistä ympäristöä, koulun suhdetta vanhempiin, rangaistuskäytäntöjä, toimenpiteitä kiusaamisen ja rasismien estämiseksi, johtamistapoja, koulun filosofiaa ja huolenpidon tavoitteita ja tapoja. Kupiainen on tutkinut mediakasvatuksen eetosta ja määrittelee eetoksen asenteeksi tai näkymäksi, josta mediakasvatusta lähdetään työstämään. Siten mikään kasvatustapahtuma ei ole vailla jotain perusmotiivia tai asennetta. (Kupiainen 2005, 16) Kallin (2005, 13) mukaan eetos kuvaa sitä toiminnallista tapaa ja pyrkimystä,

joka tosiasiallisesti leimaa yksilön tai ryhmän käyttäytymistä riippumatta itse-tietoisuudesta. Jones ja McNamee (2000) korostavat urheilun eetoksen ymmärtämisen tärkeyttä arvioitaessa moraalisia ratkaisuja urheilun parissa. Heidän mukaansa urheiluharrastus ei johda erityiseen moraalikehitykseen tai kypsymiiseen, vaan erilaiset tilanteet urheilussa edellyttävät erilaisia moraalisia reaktioita. Tilanteet voivat vaatia rohkeutta, myötätuntoa, päättäväisyyttä, rehellisyyttä, lojaalisuutta tai reiluutta, mutta on vaikea sanoa, mitä näistä ensisijaisesti. Urheilun eetoksia ei pidä hyväksyä kritiikittä, mutta urheilua arvioitaessa niitä ei voi sivuuttaa. Urheilua on tarkasteltava omassa kontekstissaan.

Tiivistäen ja yhdistäen edellisiä eetos tässä tutkimuksessa kuvaa sitä millaista on toimia urheiluharrastuksen parissa: Millaisia ovat toimintatavat, millaista on toiminnan luonne, millaisia ovat asenteet? Osa eetoksesta on näkyvää ja tietoista, osa piiloista. Urheilun maailmasta löytyy erilaisia eetoksia. Eetosta rakennetaan puhetavoilla. Urheilun maailmassa toimivat kasvavat vallitsevaan eetokseen, mutta siihen voidaan myös tietoisesti kasvattaa. Tietyissä eetoksissa ovat tietynlaiset urheilijan ja valmentajan identiteetit mahdollisia. Tavoitteenani on kuvata urheilun eetosta tai eetoksia. Haluan tutkia paitsi toimintaa myös toiminnan syitä, sitä ilmapiiriä, jossa kasvetaan toimimaan niin kuin toimitaan. Koska tarinat kertovat paitsi kertojastaan myös ympäröivästä kulttuurista, ajattelun, että tutkimuskohteeseeni tarinat sopivat hyvin aineistoksi. Haluan kysyä, mitkä ideat urheilemisesta ohjaavat urheilijan ja valmentajan toimintaa.

Olen valinnut aineistokseni kirjoitetun urheilupuheen. Puheen avulla tuotamme todellisuutta (Berger & Luckmann 1994, 172). Urheilupuheita on monen tasoista. Karkeasti sen voi jakaa julkiseen ja yksityiseen. Julkista puhetta ovat urheilun juhlapuheet, julkilausumat ja järjestöjen toiminnan ja tavoitteiden kuvaukset. Oma tasonsa on median tuottama urheilupuhe. Joukkotiedotuksen voi katsoa olevan välittäjänä julkisen ja yksityisen välillä (Fairclough 2002, 54). Pirisen (2006, 22) mukaan urheilu on monille nimenomaan mediaurheilua eli tiedotusvälineiden esittämää ja representoimaa urheilua. Omaksi puheeksi voisi ehkä erottaa sankarit tarinat, joihin lukisin menestyneiden urheilijoiden elämäkerrat, lehtihaastattelut ja muistelmat. Niillä kuvataan ideaalia, tavoitetta, joka ei ole todellisuutta monenkaan siihen pyrkivän kohdalla. Toki urheilijalle itselleen ne ovat hyvinkin yksityistä ja jokapäiväistä puhetta. Yksityiseen urheilupuheeseen katson kuuluvaksi urheilussa toimijoiden jokapäiväisen puheen. Sen miten puhutaan harjoittelusta ja kilpailuista ja yleensä elämästä urheilun parissa. Hill (2002) on todennut, että medioituneessa nykykulttuurissa urheilu ”synnyty” mediassa ja muotoilee sitä kautta kulttuuria. Oletan, että kaikki erilaiset urheilupuheet synnyttävät urheilua. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin kiinnostunut pääasiassa jokapäiväisestä yksityisestä urheilupuheesta.

3 TÄMÄN TUTKIMUKSEN TARINA

Tässä kappaleessa kerron tutkimukseni tarinan. Se alkaa aiheen valinnasta ja etenee aineiston keruuseen. Kuvaan aineiston käsittelyn vaiheet ja kerron millainen aineistoni on.

3.1 Aiheen valinta

Aloitan siitä, kuinka olen valinnut juuri tämän tutkimuskohteen ja tämän tarinan aiheen kerrottavakseni. Olen itse elänyt kummassakin tarinan pääroolissa, urheilijana ja valmentajana. Urheilijaksi olen mieltänyt itseni lapsena ratsastuksen parissa ja sittemmin lentopalloilijana. Lentopallon parissa urheilen vieläkin, sillä mielestäni kilpaurheilu, vaikkei kovin tavoitteellinen, on mielenkiintoisempaa, kuin kuntoilu ilman kilpailua. Kuntoiluliikuntaan jaksan innostua vain puuskitain. Otteluihin liittyy asioita, joita ei kuntoillessa kohtaa. Ottelun tunnelma, jännitys ennen ottelua ja ratkaisupalloissa, keskittyminen ja kaiken muun sulkeminen mielestä – tasaiset kamppailut, makeat voitot ja kitkerät tappiot – ja ne hetket, kun tulee tunne, että onnistuu kaikessa, mitä tekee! Valmentajan roolissa olen ollut useassa eri lajissa. Käsitykseni valmentajasta on matkan varrella saanut paljon uusia ulottuvuuksia. Urani alkutaipaleella uskoin vankasti asiantuntemuksen voimaan. En vähättele sitä vieläkään, mutta olen ymmärtänyt ehdottoman asiantuntemuksen mahdottomuuden ja valmentajan ihmisyyden tärkeyden. Olen tehnyt vuosia töitä urheilun parissa. Olen kouluttanut valmentajia, opettanut liikunnanohjaajia, toiminut urheilijoiden voimatestaajana ja ollut urheilun parissa monissa luottamustehtävissä. Urheilu ja urheilun tarinat kiehtovat minua sekä työssäni että vapaa-ajallani.

Tämän tutkimuksen tarinan alkupisteen sijoitan vuoteen 1996. Sain kirjeen USA:n Olympiakomiteasta ja kirjekuoresta tipahti pieni, mustakantinen vihko. USA:n Olympiakomitea oli julkaissut valmentajan eettiset ohjeet vuonna 1995 ja ne siis sain käsiini. Niiden lukeminen aiheutti minulle huonon omantunnon. Kun

pohdin omaa toimintaani valmentajana käsissäni olleiden eettisten ohjeiden valossa, minut valtasi epämielinen tunne. Mitähän kaikkea sitä on tullutkaan tehtyä valmentamisen nimissä? Omasta toiminnastani löytyi tilanteita, joissa voitto oli itsestään selvästi merkittävämpi asia kuin esimerkiksi tasa-arvo tai joissa olin kohdellut urheilijaa kappaleena, palana joukkuetta, enkä itsellisenä ihmisenä. Pohdin myös joidenkin valmennustehtävieni motiiveja. Olinko valmentanut urheilijan ehdoilla vai omaksi hyödykseni? Olin nimittäin kokeillut kaikenlaisia harjoituksia oppiakseni itse enemmän. Olin valmentanut naisia ja miehiä ja etenkin miehiä valmentaussani oli joskus tarpeen ”ottaa paikkansa”. En varmasti aina osannut tehdä sitä toista arvostaen ja kunnioittaen. Auktoriteetin hakeminen nöyryyttämällä on helppoa. Vaikka sen tekisi huumoriin verhoten, se on silti nöyryyttämistä. Olinko aina pitänyt urheilijan terveyttä ensiarvoisen tärkeänä asiana? En ollut ja etenkin oman terveyteni olen monesti huolelta riskeerannut. Syynä ei silloin todellakaan ole ollut tiedon puute, vaan kilpailun vimma ja voitontahto. Se oli vakavan itsetutkiskelun paikka. Koulutukseni oli opettanut minua arvioimaan kriittisesti valmennustietoa. Se, mitä en ollut oppinut missään vaiheessa, oli oman toiminnan ja urheilun jokapäiväisten käytäntöjen kyseenalaistaminen. Koska tuo musta kirjanen sai hien kohoamaan otsalleni, ajattelin, että todennäköisesti monilla muillakin valmentajilla olisi pohdittavaa oman toimintansa suhteen. Huonosta omastatunnosta alkoi siis matka etiikan, tarinoiden ja laadullisen tutkimuksen maailmaan.

Alun perin väitöskirjan aiheena oli työtä pelkäämättömästi ”valmentajan etiikka”. Tutkimukseni taustalla voi siis ajatella olevan jonkinlaisen mission - maailmanparannustehtävän. Maailmaa en kuvittele parantavani, mutta tavoitteenani on kertoa tarina, joka herättää ajattelemaan ja antaa ajatuksia. Yksi laadullisen tutkimuksen tavoitteista onkin, että tutkimus auttaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä tai asiaa (Sparkes 1999). Tutkimusaiheeni oli vähintään väljä. Luotin kuitenkin siihen, että se tarkentuu tutkimusmatkan varrella.

Kiinnostukseni valmentajaan ja siihen, miten valmentajaa, hänen toimintaansa ja valmentajuutta voisi tutkia, johdatti minut ensin etiikan teorioihin. Ajattelin, että filosofinen lähtökohta olisi sopiva ja oikea tämänkaltaisessa aiheessa. Mielenkiintoisuudestaan huolimatta en saanut otetta etiikan teorioista, niin että olisin saanut niistä työkaluja tähän tutkimukseen ja myöhemässä vaiheessa hylkäsin filosofisen lähtökohdan. Aihe vei myös sosiologisiin, kasvatussosiologisiin ja kasvatustieteellisiin tutkimuksiin. Löysin tutkimusmenetelmien kannalta mielenkiintoisia tutkimuksia isyyttä ja äitiyttä (Jokinen 1996; Korhonen 1999; Innanen 2000; 2001), koulua, opettajia ja koulumuistoja (Kosonen 1998; Laine 1997a; 1997 b; 2000) sekä kasvatusta (Hoikkala 1993; Värri 2000) käsittelevistä aiheista. Paitsi menetelmällisesti myös sisällöllisesti tärkeitä olivat Puhakaisen (1995; 1997) valmennuksen filosofian ja Tiihosen (2001; 2002) urheilusosiologian tutkimukset ja julkaisut. Hain jatkuvasti suuntaa ja otetta eri tieteenaloista ja olin epävarma oman tutkimukseni paikasta. Olin tekemässä liikuntakasvatuksen alan tutkimusta, mutta onko lähestymiseni kasvatustieteellinen, kasvatussosiologinen vai kasvatustieteellinen? Paikkani tieteiden välimaastossa oli ja on haasteellinen.

Peruskoulutukseni on liikuntabiologinen, jonka ansiosta olin saanut vanhan asiantuntijapohjan. Tiesin paljon ihmisen kehon toiminnasta ja sen harjoittamisesta. Työkokemus valmentajana ja erityisesti opettajana toi ymmärryksen myös sellaisen tiedon tarpeellisuudesta, joka auttaa ymmärtämään ihmistä ja ihmisten välisiä suhteita. Laadullinen tutkimus oli minulle uusi maailma, mutta arvelin sen olevan oikea tapa tuottaa tietoa valitsemastani aiheesta. Laadullisen tutkimuksen käsitteet ja menetelmät eivät olleet kovin helposti hahmotettavissa, mutta punaiseksi langaksi hahmottui, että tutkimuskysymykseen täytyy etsiä sopiva menetelmä ja aina et voi etukäteen tietää, mitkä tutkimuskysymykset tulevat olemaan olennaisia, sillä ne voivat muuttua tutkimuksen edetessä. Tutkimuksen alussa ei voi tietää, mihin tutkimus loppujen lopuksi päättyy.

Kirjoitetut tarinat valikoituivat tutkimusaineistoksi varsin lyhyen pohtimisen jälkeen. Alkuun ajattelin kerääväni aineiston haastattelemalla, mutta koska aiheeni liittyi urheilun eettisiin ongelmiin, en uskonut saavani siten luotettavaa tietoa. Oli tarpeellista yrittää mahdollistaa anonymiteetti. Mikko Innanen oli tuolloin tekemässä väitöskirjaansa (2001), johon hän oli kerännyt aineiston lukiolaisten ainekirjoituksista. Ainekirjoitus tuntui toimivalta ratkaisulta omaankin aiheeseeni.

3.2 Aineisto

Halusin tutkimusaineistoksi eri lajien ja eritasoisten urheilijoiden kuvauksia valmentajiensa toiminnasta. Olen työskennellyt liikunnanohjaajakoulutuksessa opettajana vuodesta 1989. Liikunnanohjaajaopiskelijoista suurin osa harrastaa tai on harrastanut jollakin tasolla kilpaurheilua. He edustavat useita eri urheilulajeja ja heistä noin puolet on miehiä ja puolet naisia. Tämä, hyvin sopiva, tutkimusjoukko oli helposti tavoitettavissa.

Kirjoitelman aihe oli mietittävä tarkkaan. Halusin mahdollisimman vähän johdatella kirjoittajia. Roosin (1987, 144) mukaan on tärkeää välttää liian spesifiä aiheen rajausta, jolloin kertoja kertoo tarinansa tutkimuksen erityisnäkökulmasta. Tuloksena ei ole enää "autonominen" elämäntarina. Halusin kirjoittajien kirjoittavan omista valmentajistaan ja jotenkin punnitsevan heidän toimintaansa. Valitsin kirjoitelman aiheeksi "Minun valmentajani – mitä olen häneltä oppinut". Roosin kuvaamaa autonomista elämäntarinaa en tällä saavuttaisi, vaan ennemminkin aineiston kirjoituksia voisi kutsua keskitetyn ja lyhytkestoisen omaelämäkerrallisen muistelutyön tuloksena syntyneiksi (vrt. Innanen 2001, 38).

Kirjoittajille annettiin ohjeeksi käsitellä aihetta mahdollisimman laaja-alaisesti, ei esimerkiksi vain taitojen oppimisen kannalta. Lisäksi kirjoittajia kehoitettiin tarkastelemaan asiaa eri näkökulmista. Tämä siksi, että pelkäsin pääsykoetilanteen vaikuttavan siten, että kirjoittajat katsovat sosiaalisesti suotavaksi kirjoittaa vain positiivisia seikkoja ja kirjoitelman otsikko on lähtökohdaltaan positiivinen. Roosin (1987, 148) mukaan konteksti on tärkeä, sillä ilman sitä et voi todella tietää elämäntarinaa sisältyvää intentiota. Jokaisella ihmisellä on useita potentiaalisia

elämäntarinoita, useita versioita esitettäväksi kontekstin mukaisesti. Kertomus vaihtelee myös elämänvaiheen mukaan. Vaikka pelkäsin pääsykoetilanteen vaikuttavan kirjoitelmien sisältöön, uskoin siitä olevan myös hyötyä, koska varmasti suurin osa kirjoittajista paneutuisi tehtävään huolella. Pääsykoetilanteessa oli myös se etu, että kirjoittajat eivät tienneet minun tutkijana olevan kiinnostuneen etiikasta. Mikäli olisin teettänyt kirjoitelman minut tuntevilla opiskelijoilla, heillä olisi ollut ennakkoon tiedossa, mistä olen tutkimuksessa kiinnostunut. Uskon, että se olisi voinut vaikuttaa kirjoitusten sisältöön.

Kirjoittajat saivat valita joko edellä mainitun aiheen tai aiheen: ”Minun opettajani/ohjaajani – mitä olen häneltä oppinut?” Kirjoittajille kerrottiin, että heidän suostumuksellaan kirjoitelmia tulitaisiin käyttämään paitsi pääsykoetehtävinä myös tutkimusaineistoina. Mikäli he suostuivat kirjoitelmansa osallistumiseen tutkimukseen, heidän tuli kirjata paperiin koodausta varten sukupuolensa ja urheilulajinsa. Näin tutkimusaineistosta oli mahdollista heti peittää kirjoittajan nimi paperista. Mikäli he eivät halunneet kirjoitelmaa tutkimukseen, he kirjasivat paperiin ”ei tutkimukseen”. Heille vakuutettiin, ettei tutkimukseen osallistuminen tai osallistumatta jättäminen vaikuta heidän kirjoitelmansa arviointiin pääsykoetehtävänä ja kirjoitelmia tulitaisiin tutkimuksessa käsittelemään nimettöminä. Tutkimukseen kirjoitelmista otettiin ne valmentaja-kirjoitelmat, joissa oli suostumus tutkimukseen. Myöhemmin poistin kirjoituksista erilaiset tunnistetiedot, kuten nimet, seuran nimet ja joissain tapauksissa urheilulajin. Ne nimet, jotka aineistossa esiintyvät, olen muuttanut.

Kirjoittajat saivat tehtävän pääsykoepäivän aamuna ja heillä oli aikaa kirjoittaa sitä koko pääsykoepäivä. Tehtävä oli määrä palauttaa illalla kokeiden päätyttyä. Pääsykoepäivä rytmittyi niin, että hakijoilla oli ruokatunnin lisäksi kaksi vapaatuntia päivän aikana kirjallisia tehtäviä varten. Sen lisäksi heidän oli mahdollista jäädä kirjoittamaan illalla muun pääsykoeohjelman päätyttyä.

Tutkimuseettisesti on tärkeää tarkastella ainakin kahta asiaa: onko tutkittavien itsemääräämisoikeutta kunnioitettu ja onko heidän yksityisyytensä pysytty suojaamaan? Keräsin aineiston pääsykokeissa. Hakijat toki osallistuvat pääsykokeisiin tavallaan vapaaehtoisesti. Mikäli he haluavat opiskelupaikan, heidän on suoritettava kaikki pääsykoetehtävät. He saivat kieltäytyä siitä, että heidän pääsykoetehtävänänsä kirjoittamansa tarina olisi käytettävissä myös tutkimusaineistona. Kieltäytyminen tapahtui kirjaamalla paperin ylälaitaan ”ei tutkimukseen”. Jälkeenpäin ajatellen, olisin tehnyt kieltäytymisen mahdolliseksi juuri toisinpäin. Ne, jotka suostuisivat tutkimukseen, olisivat voineet kirjata suostumuksensa paperin ylälaitaan. Vaikka hakijoille vakuutettiin, ettei kieltäytyminen tai suostuminen vaikuta pääsykoearvosteluun, olisi kieltäytymisen pitänyt olla yksinkertaisempaa kuin suostumisen.

Hyvin tärkeä tutkimuseettinen kysymys on yksityisyyden suoja. Pääsykoetehtävä kirjoitettiin omalla nimellä. Kirjoittajille vakuutettiin, että tutkimusaineistona tarinat käsitellään nimettöminä. Kirjoittajien nimiä minulla ei ole oikeutta paljastaa ja aineisto tulee säilyttää asianmukaisesti.

Huomattavasti vaikeampi kysymys on valmentajien yksityisyyden suoja. Onko minulla tutkijana oikeutta pyytää urheilijoita kirjoittamaan valmentajis-

taan? Elämänkerrallisissa tutkimuksissa tämä ongelma tulee väistämättä esiin. Kertomuksissa kuvatuilla henkilöillä ei ole valinnan varaa. Vaikka poistin valmentajien tunnistetiedot samoin kuin kirjoittajien, niin muutaman tarinan kohdalla kävi niin, että itse pystyin valmentajan tarinasta tunnistamaan – tai paremminkin, en pystynyt unohtamaan, kenestä oli kyse. Tietenkin luottamuksellisuus koskee myös aineistossa kuvattuja ihmisiä. Kirjoitelman instruktiossa olisin kuitenkin voinut pyytää olemaan mainitsematta nimiä. Tutkimusraporttiin olen valinnut vain sellaisia aineisto-otteita, joista kirjoittaja ja valmentaja eivät ole tunnistettavissa. Kirjoittaja itse voi toki tekstinsä tunnistaa.

3.2.1 Kirjoittajien taustaa

Kirjoitelmia on 264 kappaletta. Yhteensä pääsykokeissa oli 336 hakijaa, joten suurin osa kirjoittajista kirjoitti valmentajastaan. Opettajastaan kirjoittaneita ja sellaisia valmentajakirjoituksia, joiden kirjoittaja ei halunnut tarinaansa tutkimukseen, oli yhteensä 72 kappaletta. Kirjoittajista miehiä on 138 ja naisia 126 ja he edustavat yhteensä 38:a urheilulajia (TAULUKKO 2.).

TAULUKKO 2 Kirjoittajien harrastamat urheilulajit.

Laji	Naiset (lkm)	Miehet (lkm)
Pallopelit yhteensä (lentopallo, koripallo, jalkapallo, pesäpallo, jääkiekko, ringette, salibandy, vesipallo, baseball, tennis, squash, golf)	52	104
Kamppailu- ja voimalajit yhteensä (karate, jujutsu, Tae Kwon Do, Krav Maga, judo, nyrkkeily, paini, voimannosto)	7	5
Taito- ja teholarit yhteensä (taitoluistelu, ratsastus, yleisurheilu, alppihiihto, keilailu, kilpa-aerobic, joukkuevoimistelu, baletti, telinevoimistelu, tanssi, motocross)	52	15
Kestävyyslajit yhteensä (suunnistus, hiihto, hiihtosuunnistus, ampumahiihto, uinti, melonta, triathlon, yleisurheilun kestävyyslajit)	14	13
Ei ilmoittanut lajia	1	1
Yhteensä	126	138

Kirjoittajat olivat noin 18-26-vuotiaita. Heillä oli jo kokemusta ja perspektiiviä kertoa sekä lapsuuden aikaisista valmentajista että viimeisimmistä valmentajistaan. Joukossa oli liikunnan harrastajia, jotka lapsuudessaan olivat jonkin verran harrastaneet kilpaurheilua, aktiivisia piiritason urheilijoita, kansallisen tason urheilijoita sekä huippu-urheilijoita (maajoukkue- ja olympiaedustajia).

Osa kirjoittajista kirjoitti lapsuudenaikaisista valmentajistaan ja ohjaajistaan ja osa tämänhetkisestä valmentajastaan. Siten kirjoitelmat peilaavat aikaa kirjoitushetkestä lähes 20 vuotta taaksepäin. Vanhimmat kirjoittajista aloittivat urheiluharrastuksensa 1980-luvun alussa ja nuorimmat kymmenisen vuotta myöhemmin.

Kirjoittajissa on edustettuna laaja urheilulajien kirjo ja miehiä ja naisia on lähes saman verran. Enemmistö kirjoittajista harrastaa erilaisia pallopelejä. Naisvalmentajista kertovia kertomuksia on selvästi vähemmän kuin miesvalmentajista. Mielestäni jakaumiltaan kirjoittajien joukko vastaa hyvin urheilumaailman todellisuutta. Kirjoittajat olivat pyrkimässä liikunta-alalle. Se kertoo heidän innokkaasta suhtautumisesta liikuntaan ja urheiluun. Vaikuttaako liikuntamyönteisyys siihen, millaisia muistoja kirjoittajilla on valmentajistaan tai millaisia tarinoita he urheilusta kirjoittavat? Varmaankin toisenlaisessa tutkimusjoukossa olisi saattanut olla enemmän pettymystarinoita kuin tässä aineistossa. En kuitenkaan ajattele, että liikunta-alalle pyrkivillä välttämättä on positiivisemmat kokemukset ohjaajistaan ja valmentajistaan kuin muilla. On kuitenkin muistettava, että ammattikorkeakoulun pääsykokeisiin pääsee valikoitunut joukko. He eivät edusta nuorten aikuisten keskivertoa, eivätkä ole välttämättä keskiporto-otos liikunnan harrastajista.

3.3 Narratiivit ja niiden tutkiminen

Narratiivisuuden käsite on peräisin latinan kielestä, jonka substantiivi *narratio* tarkoittaa kertomusta ja verbi *narrare* kertomista. Suomenkielessä narratiivia, kertomusta ja tarinaa pidetään väljästi toistensa synonyymeinä. (Heikkinen 2001, 116-119.) Ihanuksen (1999, 257) mukaan kertomus, narratiivi, on yläkäsite, joka jakaantuu tarinaan (story) ja esitystapaan (discourse). Tarina on kertomuksen sisältö, se mitä kuvataan. Esitystapa on kertomuksen ilmaisu, se miten kuvataan. Narratiivisia lähestymistapoja käytetään useilla eri tieteenaloilla ja kunkin tieteenalan käsitteet juontavat juurensa sen omaan traditioon. Ehkä siksi narratiivisuutta ja narratiivia on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Yksinkertaisimmillaan narratiivia voi kuvata kuten Sparkes (1999) tekee: "Narratiivissa on kyse tarinan kertomisesta. Kertoessa, kuunnellessa ja lukiessa avautuu mahdollisuus jakaa omia ja muiden elämäkokemuksia."

Kirjoitetut tarinat valikoituvat tutkimusaineistoksi osin käytännöllisin perustein. Aiheen arkuus edellytti anonymiteetin mahdollistamista ja tässä tapauksessa tarinoiden kerääminen oli tehokas tapa hankkia monipuolinen aineisto. Tarkastelen narratiivisuutta pohtien sitä, miten se sopii tutkimuskohteeseeni.

Tutkimuskohteena ovat urheilijoiden kokemukset valmentajistaan, itsensä urheilijoina sekä urheilusta. Haluan tietää mikä idea/mitkä ideat urheilemisesta ohjaavat heidän toimintaansa. Olen päätenyt tutkimaan urheilupuhetta, jolla todellisuutta rakennetaan. Miten urheilupuhetta voisi tutkia? Mielenkiintoinen mahdollisuus olisi ollut tutkia etnografian keinoin osallistuvalla havainnoinnilla sitä, miten urheilun eetos ilmenee urheilutilanteissa. Siten olisi voinut koota pienestä kohderyhmästä aineistoa erilaisista tilanteista. Alkuun pohdin vaihtoehtona myös teemahaastattelua, mutta ajattelin aiheen voivan olla niin henkilökohtaisen, että kasvokkain joitain asioita olisi voinut jäädä kertomatta. Päädyin urheilijoiden kirjoittamiin tarinoihin myös siitä syystä, että

kirjoitettujen tarinoiden analysoinnista oli tekeillä tai valmistunut muutama mielenkiintoinen tutkimus, joista ajattelin saavani apua (esimerkiksi Mikko Innasen (2001) ja Arto Tiihosen (2002) väitöskirjat). Valinta osoittautui tutkimuksen edetessä monella tapaa hyväksi. Sain aineistoa monien eri lajien ja monilta eritasoisilta urheilijoilta ja näin urheilun maiseman kuvaaminen tämän aineiston pohjalta oli perusteltua. Yksi mahdollisuus olisi ollut käyttää valmiita kirjoituksia, kuten urheilijoiden elämänkertoja ja lehtihaastatteluja tai sähköisen median tuottamia haastatteluja ja urheilijaohjelmia, mutta silloin kohderyhmänä olisivat olleet huippu-urheilijat. Huippu-urheilun maailma on mielenkiintoinen, mutta vain pieni osa siitä, mitä urheilun kentillä tapahtuu.

Ovatko aineiston kirjoitukset narratiiveja? Mitä tahansa tekstiä ei pidetä tarinana. Tarinalle on ominaista ajassa etenevät toiminnot ja siihen liittyy tavallisesti jokin sanoma tai viesti. Henkilöhahmot esitetään suhteessa toisiinsa toimijoihin ja ne ovat riittävän pysyviä. Tarina kertoo, mitä ihminen teki, miten hänen kävi ja millaisia tunteita tilanteeseen liittyi. Tarinan osia yhdistää juoni, joka rakentuu usein syy-seuraussuhteille. Polkinghorne (1995, 7) korostaa tarinan juonta. Juoni rakentaa ja jäsentää tarinaa niin, että tarinan tapahtumat ja valinnat tulevat ymmärrettäviksi. Tarinan kertoja rajaa kertomuksen ja valitsee siihen tapahtumia, jotka ovat olennaisia juonen kannalta. (Hänninen 1994; Chase 1995, 1; Gergen 1999; Kakkori 2002, 107; Eskola, Koski-Jännes, Lamminluoto, Saaranen, Saastamoinen & Valtanen 2003, 6-7.) Suurin osa aineiston kirjoituksista täyttää nämä vaatimukset. Joukossa on joitakin luettelomaisia selontekoja. Olen kuitenkin pitänyt ne aineistossa mukana, sillä sisällöltään ne ovat mielenkiintoisia ja toisaalta myös karuudessaan tai ytimekkyydessään kertovat jotakin.

Narratiivisuutta on tässä tutkimuksessa monella tasolla. Tutkimusaineistona on urheilijoiden kirjoittamia kertomuksia. Aineistoa järjestämällä, analysoimalla ja tulkitsemalla olen kirjoittanut tutkimustarinan. Tarinan tulkintaan vaikuttaa vahvasti oma tarinani, erityisesti oma urheilutarinani. Ja omaan tarinaani tietenkin vaikuttavat urheilun tarinat. Ja koska urheilua ei voi tarkastella muusta yhteiskunnasta irrallisena, kytkeytyvät urheilun tarinoihin myös ympäröivän yhteiskunnan tarinat. Suomessa kansakunnan vaiheet kietoutuvat urheiluun mielenkiintoisella tavalla.

Meillä jokaisella on samastakin tapahtumasta useita mahdollisia tarinoita. Narratiivisuudessa korostuu sen sosiaalinen luonne. Kertoja voi muokata tarinaa tilanteen mukaan. Tarinan kertoja rajaa kertomuksen ja valitsee siihen tapahtumia, jotka ovat olennaisia. Jokaiseen narratiiviin vaikuttavat kulttuuriset kerrontatavat, kertojan motiivit, yleisö ja sosiaalinen konteksti. (Bruner 1987;1990; Gubrium & Holstein 1998) Paitsi, että kertoja voi muokata tarinaansa, kerrottu tarina muuttaa kertojaansa. Kertoessaan ihminen luo ja konstruoi itsensä tietystä sosiaalisesta kontekstista. (Sparkes 1999.) Ihanus (1999, 241) kirjoittaa ihmisen rakentavan identiteettiään kertomalla elämäntarinaansa ja siten voi sanoa, että ihminen on kertomuksensa. Näin kerrottua tarinaa ei voi käsittää kertojan todellisiksi kokemuksiksi tai ikkunaksi kertojan yksityisen minään. Tarina ei ole tosiasioiden kirjaamista, vaan merkityksenantoa havainnoille ja

kokemuksille. Tarinan avulla kertoja tulkitsee itseään. (Josselsson 1995, 33; Josselsson & Lieblich 1995, ix.)

Kun kertoja kertoo tarinaa, hän ei kerro kaikkea, mitä on tapahtunut. Kuu-lijakaan ei välttämättä halua kuulla ihan koko tarinaa, vaikka haluaakin kuulla mahdollisimman totuudenmukaisen tarinan. Se, ettemme kerro kaikkea, ei välttämättä ole ongelmallista totuuden suhteen. Kakkorin (2002, 107) mukaan totuus ei tarkoita, että kerrotaan kaikki, vaan totuus on mitä muistamme, mikä ei ole peittynyt. Huttusen ym. (Huttunen, Heikkinen, Syrjälä 2002, 75.) mukaan yritys kertoa totuus itsestä on paradoksi. Vaikka ihminen tarinaa kertoessaan haluaa varmasti saavuttaa vastaavuuden kertomuksensa ja itsensä välillä, se ei ole saavutettavissa käsitteellisillä ilmauksilla, joita hänellä on itsestään. Heidän mukaansa dynaamisesta minuudesta ei voi olla olemassa totuutta. Kun kertoja kertoo tarinan itsestään, se voi muuttaa häntä ja avata uuden näkökulman, josta tulkita tapahtumia. Totuutta tavoittaessa se onkin jo jotain muuta.

Näen narratiivisuuden sosiaalisen luonteen tärkeänä. Vaikka jokainen kirjoittaja kertoo omaa tarinaansa, hän kertoo yhtä mahdollista tarinaa. Mahdollisia tarinoita olisi muitakin, mutta hänen on mahdollista kertoa sellaisia tarinoita, jotka kuvaavat sitä ympäristöä, jossa hän on elänyt, kasvanut ja myös urheilut. Kertoessaan hän kuvaa ja rakentaa urheilijan identiteettiään. Tulkitsijana näen tärkeäksi, että ymmärrän, etteivät tarinat ole ikkuna kertojien todellisuuteen, enkä niitä siten voi tulkita.

Tarinaa kertoessa, kuunnellessa ja lukiessa avautuu mahdollisuus jakaa omia ja muiden elämäkokemuksia (Sparkes 1999). Tarinat antavat ajattelemisen aihetta. Niiden avulla voi kuvitella uudella tavalla toisten ihmisten kokemuksia ja ymmärtää heidän maailmaansa. Tarina antaa mahdollisuuden käyttää mielikuvitusta siihen, mikä on mahdollista ja mikä on toivottavaa. Hyvä tarina laajentaa maailmankuvaa rikkomalla tyypillisen tai rajoittuneen tavan nähdä asioita. Tarinan avulla pystymme rakentamaan uuden, laajemman perspektiivin asioihin ja muihin ihmisiin. (Oliver 1998; Heikkinen 2002, 24; Huttunen & Kakkuri 2002, 78.) Narratiivisessa analyysissä käytetään tarinoita kuvaamaan kokemuksia ja toimia. Koska ihmiset antavat tarinoiden avulla merkityksiä elämälleen, tarinoiden tutkiminen on mielekäs tutkimusmenetelmä tutkittaessa kokemuksia. Tarinamme ovat kutsu omaan maailmaamme. (Oliver, 1998.)

Tarinat kertovat sekä yksilöstä että ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista (Hänninen 1994). Chasen (1995, 20) mukaan narratiivinen analyysi perustuu ajatukselle, että yleisten sosiaalisten prosessien ymmärtäminen vaatii keskittymistä varsinaisiin toimintoihin eli alkuperäisiin narratiiveihin. Toisin sanoen elämäkerrat ilmentävät sitä, mitä pitää tutkia: suhdetta varsinaisen elämäkerran ja sen maailman välillä, jonka kertoja jakaa muiden kanssa. Ne ilmentävät tapoja, joilla kulttuuri muotoilee ja rakentaa kertomusta ja tapoja, joilla kertoja käyttää kulttuurisia varantoja ja kamppailee kulttuurisissa rakenteissa. Analysoimalla narratiiveja opimme millaiset narratiivit ovat mahdollisia tietyille ihmisryhmille ja opimme kulttuurisesta ympäristöstä, joka tekee tietyt narratiivit mahdollisiksi tai ongelmallisiksi. Tarinoita ei ymmärretä todellisu-

den heijastuksina, todellisuudesta välittömästi kertovina tekstikatkelmina, vaan diskurssiivinen lukutapa edellyttää niiden temantisoitua kulttuurissa tuote-
tuiksi kulttuurituotteiksi (Eskola & Suoranta 1998, 140). Minäkertomukset ovat
sekä yksilöhistoriallisia että sosiaalihistoriallisia koosteita. Ne ovat läsnä sosiaa-
lisissa suhteissa, vertailuissa ja vuorovaikutustilanteissa. Kertomuksissa kuvas-
tavat yhteisölliset ja kulttuuriset odotukset, jotka ovat peräisin lähiympäristön
merkittävistä henkilöistä, perheestä, muista ryhmistä, organisaatioista, instituu-
tioista ja ideologioista. Yksilö ei omista täysin kertomustaan. Merkitykset, tie-
dot, arvot ja tulkinnat muuttuvat, kun minäkertomukset kietoutuvat toisiinsa
monilla kulttuurisilla näyttämöillä. Puhdas, ehdottoman itsenäinen minäker-
tomus lienee itsepetosta. Emme edes välttämättä tiedä, mihin kaikkiin kerto-
muksiin kuulumme ja miten menneisyyden esi- ja osakertomukset ja tulevai-
suuden jatkokertomukset rakentavat nykyistä psyyken kertomustamme.
(Ihanus, 1999, 250-251.) Koska olen kiinnostunut kuvaamaan urheilun maail-
maa ja toimintatapoja, ajattelen, että narratiivien kulttuurinen luonne sopii ai-
heeseen hyvin. Tavoitan narratiivien avulla sekä yksityistä että yleistä.

3.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset jaan useampaan tasoon (TAULUKKO 3). Ensimmäisen
tason kysymyksiä ovat ne jotka auttavat jäsentämään aineistoa. Seuraavan ta-
son kysymykset auttavat tulkintojen tekemisessä. Tulkinnoista pääsen kolman-
nen tason tutkimuskysymyksiin: Millaisista erilaisista valmennussuhteista ai-
neistossa kerrotaan, mitä eetoksia aineistosta löytyy ja millaisia ihanteita nyky-
päivän urheilussa on? Näiden avulla pääsen lopulliseen tutkimuskysymyksee-
ni: Mitä on tai olisi hyvä kasvatus urheilun parissa?

TAULUKKO 3 Tutkimuskysymykset, ja tulkinnan tasot

Urheilijoiden kertomat kokemukset	Tulkitut merkitykset	Tulkinta	Tulkinta
Aineistoa jäsentävät kysymykset			
Mitä ja miten urheilijat kertovat valmentajistaan?	Mitä valmentaja merkitsee urheilijalle? Millaisia odotuksia valmentajaan kohdistuu? Valmentajuuden representaatiot - mitä valmentajuus on?	Mitä on olla valmentaja?	Erilaiset valmennussuhteet Eetokset
Mitä ja miten urheilijat kertovat itsestään urheilijoina ja urheilusta?	Mitä urheilu merkitsee? Urheilijuuden representaatiot?	Mitä on olla urheilija?	Ihanteet

3.5 Aineiston käsittelyn vaiheet

Straussin ja Corbinin (1990) Grounded theoryn ajatus analyysin aineistolähtöisyydestä oli mielestäni kiehtova. Olen kiinnostunut merkityksistä, joilla tutkittavat ihmiset tuottavat todellisuutta, mutta en saavuta sitä, mikäli ennalta valittu teoria tai menetelmä ohjaa tutkimuskohteeseen orientoitumista (Raunio 1999, 275). Grounded theoryn mukaan aineistolähtöinen tutkimusote vie tutkimusta eteenpäin aineiston mukana. Aineistosta opitaan uusia asioita ja sen pohjalta nostetaan esille sellaisia miksi-kysymyksiä, joita ei olisi osannut tehdä ennen aineistoon ja samalla tutkittavaan ilmiöön perehtymistä. (Strauss & Corbin 1990; Eskola & Suoranta 1998; Alasuutari, 1999.) Laadulliseen analyysiin ja tulkintojen tekemiseen on olemassa kaksi periaatteellista lähestymistapaa. On mahdollista pitäytyä tiukasti aineistossa, analysoida sitä grounded - mallin mukaisesti ja rakentaa tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin. Toinen tapa on pitää aineistoa tutkijan teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä tai lähtökohtana tulkinnoille (Eskola & Suoranta, 1998, 146). Oma lähestymistapani on sekoitus kumpaakin. Alkuun lähdin liikkeelle aineistosta ja myöhemmin, analyysin edetessä, käytin aineistoa tulkintojen lähtökohtana. Laineen (Combe & Helsper 1991 teoksessa Laine 1997 b, 20-21; Laine 2000, 14-15.) käyttämä teorian ja empiirisen tutkimusaineiston välinen jatkuva vuoropuhelu on lähellä omaa työskentelytapaa. Tämä hermeneuttiseksi rekonstruktioiksi nimetty lähestymistapa pyrkii yhdistämään arkitietoisuutta ja kokemusta sekä teoriaa jatkuvana ja toisiaan täydentävänä prosessina. Tutkimus on jatkuvaa dialogia tutkijan ja tutkimusaineiston välillä. Tutkimusstrategiaan sisältyy ajatus siitä, että tutkija ja tutkimus eivät ole neutraaleja tai toisistaan erillisiä. Tut-

kimuksen kirjoittaja sisällyttää tutkimuksen kohteet tekstiinsä ja rakentaa uudelleen oman ymmärryksensä ja käsitteidensä välityksellä sen sosiaalisen maailman, jota kuvaa tutkimuksessaan. Tutkimuksen rajat piirtyvät tutkijan kielen ja tekstin kautta. Tämä rajaaminen tapahtuu osana sosiaalista todellisuutta ja kulttuurista tilannetta tietyssä ajassa ja tilassa.

Kuvaan aineiston käsittelyn vaihe vaiheelta (KUVA 2.). Tavoitteena on, että lukija saa kuvan alkuperäisestä aineistosta. Tässä esitän myös "ensivaiheen" tuloksia, joiden tulkinnasta ja koonnista työn varsinainen tulososa on koostettu. Myös näiden tulosten esittämisen tavoitteena on kuvata tiivistetysti alkuperäistä aineistoa ja antaa lukijalle työkaluja tekemieni tulkintojen arviointiin.

KUVA 2 Aineiston käsittelyn vaiheet.

3.5.1 Mistä aineistossa puhutaan ja mitä valmentajasta kerrotaan?

Aineistolähtöisen ajattelutavan mukaan analyysi aloitetaan perehtymällä aineistoon. Luin aineistoni useita kertoja sitä tietoisesti analysoimatta. Kirjoitin aineiston puhtaaksi ja jatkoin lukemista. Erityisesti puhtaaksikirjoitus oli hidasta ja antoi aikaa ajatella, mitä oli kirjoitettu. Aineistolähtöisessä analyysissä aineistoa lukemalla sieltä alkaa nousta teemoja. Näin todella kävi. Ensimmäisessä vaiheessa poimin näitä teemoja ja yhdistin niitä kategorioiksi kuten Strauss & Corbin (1990, 61-74, 96-115) ja Polkinghorne (1995, 10) esittävät.

Ryhdyin analysoimaan kirjoitelmien sisältöä ilman testattavaa teoriaa tai valmiiksi laadittuja luokittelusääntöjä. Kuitenkin etsin alkuun aineistosta valmentajuuden ja valmentajan toiminnan representaatioita. Minua kiinnosti, mitä valmentajasta sanotaan, mitä omalla tavallaan voi kyllä pitää valmiina luokittelusääntönä. Analyysin lähtökohtana oli kuitenkin aineistolähtöisyys ja muuttaman lukukerran jälkeen aineistosta todella löytyi muutamia teemoja. Ensimmäisellä luokittelukierroksella poimin aineistosta sieltä selvästi esiin nousevat teemat. Ne olivat lauseita tai kappaleita, jotka nimesin niitä kuvaavilla nimillä. Lauseet ja kappaleet eivät aina yksiselitteisesti löytäneet lokeroaan, vaan niiden sijoittelu vaati pohdintaa. Straussin & Corbinin (1990, 63) ehdottamat kysymykset, mikä tämä on ja mitä tämä edustaa, auttoivat sijoittelussa. Tällaista analyysia voi kutsua Polkinghornen (1995) ja Sparkesin (1999) mukaan paradigma-analyysiksi. Siinä tutkija etsii keskeisiä teemoja, joista tarinoissa kerrotaan toistuvasti.

Ensimmäisen luokittelukierroksen jälkeen palasin kirjallisuuden pariin ja etsin luokittelussa löytyneistä teemoista kirjallisuutta. Edelleen kirjallisuudesta esiin nousseiden kysymysten siivittämänä palasin jälleen aineiston pariin tarkentamaan luokitusta. Tässä kehässä pyörin joitakin kierroksia. Teemoja löytyi myös alkuperäisen ajatuksen (valmentajuus ja valmentajan toiminta) ulkopuolelta. Siksi ajattelen, että aineistolähtöisyys ainakin osassa teemoista toteutui.

Työn seuraavassa vaiheessa kategorisoin luodut teemat. Tämä tarkoittaa sitä, että liitin samaa asiaa edustavat teemat yhteen ja nimesin kategoriat niitä kuvaavalla nimellä. Kategorioita voidaan edelleen jakaa alakategorioihin, mitä osittain tein seuraavassa vaiheessa. (Strauss & Corbin 1990, 61-74, 96-115; Polkinghorne 1995, 10.) Löysin aineistosta yhteensä 27 teemaa, jotka koodasin oman otsikkonsa alle. Teemojen aihealueita yhdistelemällä syntyi neljä kategoriaa: valta, vuorovaikutus, valmentajan toimintaympäristö ja urheilupuhe (TAULUKKO 4.). Kirjoitin auki omiksi kokonaisuuksikseen nämä yläkategoriat. Tässä vaiheessa kirjoittaminen oli muistiinpanon omaista. Kirjoitin teemoja auki ja lisäilin väliin omia ajatuksiani muistaakseni ne siinä vaiheessa, kun otan asian tarkempaan käsittelyyn. Teemoja auki kirjoittaessa ne järjestäytyivät hieman eri lailla kuin alkuperäiset teemat (syntyi alakategorioita) ja tässä vaiheessa palasin aina alkuperäiseen aineistoon täydentääkseni ja tarkistaakseni luokitustani. "Ensitapaaminen"-teema löytyi myöhemmässä vaiheessa.

TAULUKKO 4 Aineiston luokittelussa syntyneet teemat ja niiden yläkategoriat.

Kategoria	Teema	Esimerkkejä tekstistä
Valta, val- lan käyttö	auktoriteetti, asiantunte- mus, jalusta, toinen isä tai äiti, ystävyy- den ongelma, pettymys	<i>"Lajitaidon lisäksi olen suurimman opin saanut kurin ja itseluottamuksen puolelle. Valmentajani ei ollut mikään entisen Venäjän valmentajien kaltainen tyranni, mutta tiesi miten nuoret pojanklopit sai pidettyä harjoitus ajan aisoissa. Samalla myös opin keskittymään ja paneutumaan asioihin määrätietoisemmin."</i> <i>"Valmentamista helpottaa se, että tunnemme toisemme jo varhaisilta ajoilta joten olemme hyviä ystäviä. Tunnemme toistemme heikkoudet ja vahvuudet. Vaikka olemme hyvät ystävä, kuitenkin harjoittellessa emme ajattele sitä vaan teemme työtä kuin vieraan kanssa."</i>
Vuorovai- kut	kuunt- lu, ristiriita, luottamus, kannustus, välittäminen, huumori, kommuni- kointi	<i>"Valmentajana on myös tärkeää tulla toimeen toimitsijoiden ja kentän työntekijöiden kanssa ja kantaa myös huolta siitä, että kaikki on valmista, kun peli alkaa. Meillä X piti puolensa että saimme oikeat musiikit verryttelyn ajaksi soiman ja X hymyili aina hirveän kannustavasti."</i> <i>"Parhaimpia hetkiä, jotka ovat jääneet mieleeni voimistelua- ajoiltani ovat eri kilpailuista ja tapahtumista. Kovan työn palkitseminen mitalilla tuntui mahtavalta. Valmentajas- tamme huomasi usein kuinka ylpeä hän oli meistä ja saavu- tuksistamme"</i>
Valmenta- jan toimin- tarympäristö	ajan uhraa- minen, val- mentajan olemus, käy- töstävät, eet- tinen ongel- ma, ahke- ruus, esi- merkki, tasa- puolisuus, asiantunte- mus	<i>"Kun aloitimme harjoittelun X:n kanssa, olimme suuta soittava kakaralauma, mutta pitkän ja kärsivällisen työn jälkeen hän on tehnyt meistäkin joukkueen, joka osaa muu- takin kuin haukkua tuomaria ja vastustajia. Tämä kypsyy näkyy myös kentän ulkopuolella ja suuri kiitos kuuluu val- mentajalleni."</i> <i>"Hänestäkin, kuten kaikista meistä löytyi heikotkin puolet. Hän ei ulkoisesti tavoiltaan eikä liikuntatottumuksiltaan ollut mikään malliesimerkki. Päinvastoin, hän soti kaikkia terveenelämäntavan tavoitteita vastaan. Hän poltti tupak- kaa, käytti alkoholia ja söi epäterveellisesti. Tämä ei kuiten- kaan haitannut hänen valmentamistaan, hän jopa tavoitta- essa näytti esimerkkiä. Se jos jokin sai meihinkin liikettä."</i>
Urheilupu- he	kova treeni, voittaminen, tehdään mi- nusta, urhei- lijan tapa, kunnianhi- mo, minä ja valmentaja, laihutus, tiukkana	<i>"Se oli outoa alusta asti. Ei minulla ollut ollut omaa val- mentajaa koskaan, joten alkuhuuma oli kova. "X:llä" kuten me häntä kutsuimme, siis minä ja toinen maalivahtimme, oli suuret suunnitelmat. Meitä psyykattiin ja treenattiin ensimmäisen puolen vuoden ajan kovaa ja se näkyi. Joka päivä joko kentällä tai punttisalilla tai juoksemassa. Taukoja ei pidetty, saatikka lomaa."</i> <i>"Olen luonteeltani täydellisyyteen pyrkivä, erityisesti ur- heilussa. Jos pallo ei pompi kuten haluan jatkuvat harjoituk- set niin kauan, että onnistun. Kilpailutilanteessa panostuk- seni on aina vähintään 100%. Tämä aiheuttaa sen, että epäonnistuttuani pettymykseni on suuri. Opettajani on tukenut minua suuresti tappion hetkellä. Hän on menestyk- sekkäästi opettanut minulle häviämisen jalon taidon. Nyt pystyn epäonnistuneen suorituksen jälkeen rauhassa ana- lysoimaan mikä meni pieleen."</i>

3.5.2 Mitä kerrotaan valmentajan persoonasta ja toiminnasta ja mitä kerrotaan valmentajalta opitun?

Kirjoituksia lukiessani minulle tuli mielikuva, että suurin osa kirjoituksista on melko positiivisia kuvauksia valmentajista. Halusin varmistaa, onko asia todella näin ja onko eri ryhmien kirjoituksissa jotain eroja. Otin aineiston uudelleen esiin luokittaakseni sitä uudelleen uudesta näkökulmasta. Halusin selvittää, mitä kerrotaan valmentajan persoonasta ja toiminnasta. Tässä vaiheessa jätin luokittelusta pois ne asiat, joissa kerrottiin opitun valmentajalta jotain. Luokittelin ne myöhemmin erikseen. Näissä luokitteluisissa luokittelin miesten ja naisten kirjoitukset erikseen. Tavoitteena oli selvittää kerrottujen asioiden mittakaavaa. Kuinka paljon kerrotaan kielteisiä ja kuinka paljon myönteisiä asioita ja millaisia vastakohtaisuuksia kertomuksista löytyy? Luokitellessani poimin tekstiotteet ja niputin ne kategorioihin: asiantuntemus, toiminta, omistautuminen, valmentajan toiminta suhteessa kirjoittajaan, valmentajan toiminta suhteessa ryhmään, taustatiedot, luonteenpiirteet, rooli, suhtautuminen työhön. Näistä tekstiotteista poimin vielä asiaa kuvaavat termit Excel-taulukkoon, jolloin pystyin laskemaan kuinka usein jokin asia mainitaan ja jätetäänkö jotain kokonaan mainitsematta toisen sukupuolen kohdalla. Näin erot miesten ja naisten kirjoituksissa on mahdollista hahmottaa. Ajatuksen tähän sanojen ja sanontojen laskemiseen sain Eeva Jokisen (1996) tutkimuksesta, jossa hän laski mainintoja äitiyteen liittyvistä tuntemuksista. Tätä vaihetta voi kutsua aineiston erittelyksi.

Erottelin kuvaukset neljän otsikon alle:

1. Mitä kirjoitetaan valmentajan persoonasta, kun kuvataan omaa valmentajaa?
2. Mitä kirjoitetaan valmentajan toiminnasta, kun kuvataan omaa valmentajaa?
3. Mitä kirjoitetaan valmentajista yleensä?
4. Millaista "pitäisi"-puhetta valmentajasta kirjoitetaan?

Eniten kirjoitettiin omasta valmentajasta. Analyysivaiheessa ajattelin, että "pitäisi"-puhe voisi olla mielenkiintoista, mutta siitä luokasta ei löytynyt juuri mitään, mitä ei olisi ollut kuvauksissa omista valmentajista. Myös luokka, jossa kerrotaan valmentajasta yleensä, osoittautui turhaksi, sillä asiat toistuivat oman valmentajan kuvauksissa. Jatkoin oman valmentajan kuvausten analyysia tarkemmin ja jaoin niiden sisällöt alaotsikoihin:

Valmentajan persoona:

- Taustatiedot (*sukupuoli, urheilu-ura, ikä, ulkonäkö, perhe, ammatti...*)
- Luonteenpiirteet (*temperamentti, positiivisuus, negatiivisuus, rehellisyys...*)
- Valmentaja suhteessa kirjoittajaan (*ystävä, kasvattaja, miehen malli, idoli, vihollinen...*)

- Valmentajan suhde valmentamiseen (*motivoitunut, aktiivinen, huolellinen, ahkera, epäpätevä, laiska...*)

Valmentajan toiminta:

- Asiantuntemus (*osasi asiansa, toi uutta, kouluttautuu, soveltaa, opettaa väärin, ei osaa itse...*)
- Tekeminen (*korjaa virheitä, antaa ohjeita, katsoo, kertoo vitsejä, seuraa kehitystä, saarnasi levosta, harjoittelee mukana, karjuu, huutaa pallopojille, ei jousta säännöistä...*)
- Omistautuminen (*näkee vaivaa, oli paikalla, paneutuu, uhraa aikaansa, siirtyy kahvioon, aina myöhässä, uhkaili eroavansa...*)
- Valmentaja yleensä (*tyytyväinen, nauttii, osaa pyytää anteeksi, ei luovuta, malttaa mielensä, ei kestä kritiikkiä, tupakoi, hermostuu...*)
- Valmentaja suhteessa kirjoittajaan (*huomioi minut, vaikuttaa minuun, kuuntelee, keskustelee, auttaa, luottaa, kehuu, jättää yksin, ei välittänyt, ei vaatinut...*)
- Valmentaja suhteessa ryhmään (*huomioi yksilöt, arvostaa kaikkia, piti kurin, sai meistä irti, purki huolensa meihin, kilpailutti keskenään...*)

Koska tuloksissa löytyi joitain mielenkiintoisia eroja mies- ja naiskirjoittajien välillä ajattelin, että olisi mielenkiintoista erotella aineisto myös mies- ja naisvalmentajien välillä. Ongelmana oli, etten ollut kirjoitelman tehtävänannossa pyytänyt kertomaan valmentajan sukupuolta. Useimmissa tarinoissa valmentajan sukupuoli ilmenee joko niin, että se on kerrottu tai se on todettavissa. Sukupuoli on todettavissa esimerkiksi siten, että valmentajan nimi kerrotaan, hänen kerrotaan olleen äitiyslomalla tai olleen entinen NHL-pelaaja tai päätelin valmentajan sukupuolen siitä, että lajissa toisen sukupuolen edustajat ovat hyvin harvinaisia.

Naisurheilijoista 35:llä on naisvalmentaja ja 37:llä valmentajana on mies. Miesurheilijoista 3 kertoo naisvalmentajasta ja 108 miesvalmentajasta. Naisista 11 ja miehistä 8 kertoo perheenjäsenestään valmentajana. Aineistossa on 20 miesurheilijan ja 43 naisurheilijan kirjoittamaa tarinaa, jossa valmentajien sukupuolesta ei ole mitään johtolankaa. Näitä tarinoita en ottanut mukaan tähän analyysiin, vaikka on todennäköistä, että etenkin miesurheilijoiden valmentajana on ollut mies.

Kaikissa ryhmissä mainitaan useaan kertaan valmentajan vaatavuus sekä omistautuminen valmennustyölle. Vaativuudesta kirjoitetaan pääasiassa positiiviseen sävyyn, mutta joissain tilanteissa se koetaan myös pelottavana. Kuri ja järjestys tulevat esille naisurheilijoiden kertomuksissa naisvalmentajista ja miesurheilijoiden kertomuksissa miesvalmentajista. Kun naisurheilijalla on miesvalmentaja kuria ja järjestystä ei mainita. Miesurheilijoiden tarinoissa kuri ja järjestys ovat suuremmalla sijalla ja pääsääntöisesti se kirjoittajien mukaan on toivottavaa. Naisvalmentajien omistautumisen puutteesta ei kirjoituksissa kerrota. Joissakin kertomuksissa miesvalmentajan kuvataan olevan vähemmän tosissaan tehtävissään. Hän myöhästelee tai ei käytä aikaa valmentamiseen.

Niissä kolmessa tarinassa, joissa miesurheilija kuvaa naisvalmentajaansa, valmentajaa kuvataan tavoitteellisuus-teeman alla. Toiminta on järjestelmällistä ja täsmällistä, valmentaja on aina paikalla ja motivoitunut tehtäväänsä.

Naisurheilijat arvioivat naisvalmentajansa pätevyyttä muutamassa tarinassa (seitsemän mainintaa). Miesvalmentajien pätevyydestä on paljon arvioita. Usein valmentaja todetaan lajitietämykseltään päteväksi, vaikka hänellä kuvataan puutteita vaikkapa sosiaalisissa taidoissa. Miesvalmentajien oma urheilu-ura on mainitsemisen arvoinen asia ja yksi tapa arvioida valmentajan pätevyyttä. Naisvalmentajien urheilu-uraa ei mainita kirjoituksissa. Kerran naisvalmentajan kerrotaan olleen arvostettu ihminen lajipiireissä.

Valmentajan persoonallisuuspiirteiden kuvauksissa erottelin sen, miten positiiviseksi tai negatiiviseksi jotain piirrettä kuvataan. Tässä varmasti on tulkinnanvaraa, sillä positiivisuus ja negatiivisuustulkinta on opittua ja tulkinnasta tulee helposti liian yksinkertainen hyvinkin hienovaraisesta kerronnasta. Tulkinnanvaraista ei ole kuitenkaan se, kuinka erilaisia sanoja mies- ja naisvalmentajia kuvatessa käytettiin. Naisvalmentajista kerrotaan värikkäämmiin. Heidän kuvauksissaan kirjoittajat käyttävät useampia erilaisia sanavalintoja kuin miesvalmentajista. Kun naisvalmentajista halutaan kertoa positiivisia piirteitä, hänet kuvataan tomeraksi, iloiseksi, aktiiviseksi, puheliaaksi ja innostuneeksi. Naisvalmentaja vaikuttaa olevan virtaa täynnä. Toisaalta pitkissä valmennussuhteissa kerrotaan pelottavan ja vaativan valmentajan muuttumisesta lämminsydämiseksi ja äidilliseksi ymmärtäjäksi. Kun miesvalmentajasta kerrotaan positiivisia piirteitä, hänet kuvataan rauhalliseksi, leppoisaksi, huumorintajuiseksi ja karismaattiseksi. Vain muutamissa tarinoissa miesvalmentaja on positiivisesti kuvattu tulisielueiseksi ja räväkäksi. Miesvalmentajasta löytyy myös sellaisia kuvauksia, joissa hänet kuvattiin ujoksi, hiljaiseksi, herkäksi ja totiseksi. Naisista tällaisia kuvauksia ei käytetä kertaakaan. Naisvalmentaja huonoimmillaan on pelottava, huonotuulinen ja vaikea ihminen. Jos häntä kuvataan aggressiiviseksi, kuvaus on leikkisää. Miesvalmentaja huonoimmillaan on vihainen, jääräpäinen, kiroileva ja haukkuva. Naisurheilijoiden kuvauksissa miesvalmentaja huonoimmillaan on epämiellyttävä, omat ongelmansa urheilijoihinsa purkava ja joissain tapauksissa kostaja.

Kaikenlainen keskustelu valmentajan kanssa mainitaan usein kaikissa ryhmissä. Hyvästä ja läheisestä ihmissuhteesta ja kannustamisesta kerrotaan myös kaikissa ryhmissä. Naisurheilijoiden kirjoituksissa ihmissuhteiden kuvaus on hieman suuremmalla sijalla kuin miesurheilijoiden.

Sanojen ja sanontojen laskeminen ja ryhmittely vaikutti kiinnostavalta sukupuolijaottelun jälkeenkin. Seuraavassa vaiheessa jaoin tarinat sen mukaan, missä iässä tapahtuneesta urheilusta kirjoittaja kertoo. Lajittelin tarinat kolmeen ryhmään:

- AIKUISIKÄ: Kertoja kertoo tämän hetken valmentajastaan tai parin viime vuoden aikaisista tapahtumista. Osa kirjoittajista on vasta 18-vuotiaita, joten joukossa on esimerkiksi A-juniorikäisten kertomuksia. Tähän ryhmään luokiteltiin myös sellaiset

kertomukset, joissa sama valmentaja oli valmentanut urheilijaa koko urheilu-uran ajan tähän päivään saakka.

- MURROSIKÄ: Kertoja kertoo olleensa 12-17-vuotias tai esim. mainitsee tapahtumien sijoittuvan murrosikään tai C- tai B-juniori-ikään.
- LAPSUUS: Kertoja kertoo tapahtumista, jotka ovat tapahtuneet hänen ollessaan alle 12-vuotias. Hän kertoo silloisen ikänsä tai puhuu lapsuudesta. Lapsuus- ja murrosikä rajan sijoitin ikävuoteen, jolloin siirrytään ala-asteelta yläasteelle.

Niissä tarinoissa, joissa kirjoittajat kertovat aikuisikänsä miesvalmentajasta (miehet n=43, naiset n=24), valmentajan pätevyyttä arvioidaan. Miesurheilijat arvioivat useammin valmentajan epäpäteväksi ja naisten kirjoituksissa on mainintoja siitä, että valmentaja ei valmenna tosissaan. Miesurheilijat kirjoittavat selvästi naisia enemmän kommunikoinnista eikä miesurheilijoiden tarinoissa aikuisiästä ole yhtään negatiivista kommenttia ihmissuhteesta. Naisurheilijat kuvaavat valmentajan persoonaa värikkäämmin, mutta miehillä on enemmän negatiivisia mainintoja valmentajan persoonasta, naisilla vain muutama. Miehet haukkuvat surutta miesvalmentajiaan. Kun kirjoittajat kirjoittavat samaa sukupuolta itsensä kanssa olevasta valmentajasta, miesten kriittinen suhtautuminen tai huonot kokemukset tulevat selvemmin näkyviin. Naisurheilijat (n= 11) eivät kirjoita juuri mitään negatiivista naisvalmentajistaan.

Murrosiästä kertovissa tarinoissa (miehet (n= 45), naiset ja miesvalmentaja (n= 6) ja naiset ja naisvalmentaja (n=13)) miesurheilijat kirjoittavat paljon ja värikkäästi kommunikoinnista ja ihmissuhteesta. Naisurheilijoiden kirjoituksissa on ero, kun he kirjoittavat mies- tai naisvalmentajistaan. Miesvalmentajan ollessa kyseessä naiset eivät kerro tavoitteellisuudesta, kurista ja järjestyksestä eivätkä pätevydestä. Naisten kuvaukset painottuvat ihmissuhteen kuvaukseen, joka sekin on aika vaisua. Sen sijaan naisvalmentajista kertovissa tarinoissa naisten kertomuksissa näkyy kuri, jota ei näkynyt miesvalmentajan ollessa valmentajana. Myös kommunikoinnista ja ihmissuhteesta kerrotaan paljon värikkäämmin.

Lapsuusajasta kertovissa tarinoissa valmentaja sattuu olemaan aina samaa sukupuolta kirjoittajan kanssa (naiset (n=8) ja miehet (n=12)). Naiset kertovat kurista, toisaalta todella positiivisesti ihmissuhteesta ja valmentajan luonteesta. Pätevyyttä ei lapsuusajan kertomuksissa juuri arvioida. Poikien valmentaja voi huonoimmillaan olla huutava, huonokäyttöksinen, viinaanmenevä rääväsuu ja tyttöjen pelottava, kuria ihannoiva arvostelija.

Miesten tarinoissa erityisesti murrosiässä kuri ja järjestys korostuvat. Aikuisiän tarinoissa korostuu valmentajan pätevyys. Kommunikoinnista ja ihmissuhteesta kerrotaan paljon niin murrosikää kuin aikuisikää kuvaavissa tarinoissa. Lapsuutta kuvaavissa tarinoissa on niukasti kuvauksia valmentajan persoonasta. Naisten tarinoissa kuria ei korosteta niin paljon kuin miesten murrosikää kuvaavissa tarinoissa, mutta naisten tarinoissa ei tule muutosta kurikertomukseen iän mukana. Naisetkin korostavat valmentajan pätevyyttä aikuisikää ku-

vaavissa tarinoissa. Kommunikoinnista kertomista on aikuisuudesta kertovissa tarinoissa enemmän ja aikuisiästä kertovissa tarinoissa on paljon kuvauksia valmentajan negatiivista piirteistä.

Jatkoin sanojen ja sanontojen laskemista selvittääkseni kysymystä, mitä urheilun parissa opitaan. Kirjoittelman aihe oli: "Minun valmentajani - mitä olen häneltä oppinut?". Tarkoituksena oli, että aihe innoittaisi kertomaan valmentajan persoonasta ja toiminnasta niin kuin tapahtuikin. Joukossa on vain muutama luettelomainen tarina opituista asioista. Koska kirjoitustilanne oli pääsykoetilanne, on oletettavaa, että kirjoittajat yrittävät antaa itsestään mahdollisimman myönteisen kuvan joko kirjoittamalla oppineensa paljon myönteisiksi koettuja asioita tai kirjoittamalla valmentajastaan yltiöpositiivisesti. Nämä tarinat on kuitenkin aika helppo huomata. Ne voivat olla "aina kaikki" tarinoita tai ehdottomia minä-kuvauksia kuten "en voi tehdä koskaan väärin, koska moraalin on niin korkealla". Myönteisen kuvan luomista voi olla myös tarinoissa, joissa nimenomaan korostetaan valmentajan painottaneen koulutuksen ja opiskelun merkitystä, toisaalta ne voivat olla kyllä aitojakin.

Jaottelin opitut asiat, niin kuin niistä kerrottiin, kuuteen ryhmään:

1. Omaan itsen toimintaan ja luonteeseen liittyvät asiat kuten itsevarmuus, käytöstavat jne.
2. Työpuhe: työnteko, taistelu, sisu ja sinnikkyys
3. Harjoittelupuhe: harjoittelu, tekniikka, taktiikka, ravinto
4. Sosiaalinen toiminta: joukkuepeli, henki, toisten huomioiminen
5. Urheilupuhe: voittaminen, häviäminen, hauskuus
6. Muut: valmentajan toiminta, elämänohjeet

Nämä teemat jaottelin urheilijan ja valmentajan sukupuolen mukaan. Sen lisäksi oli kiinnostavaa erotella ne vielä sen mukaan, kerrotaanko yksilö- vai joukkuelajeista. Yksilöurheilusta aineistossa kerrotaan 105 kertomuksessa ja joukkueurheilusta 157:ssä. Kahdessa kertomuksessa kirjoittaja ei ole maininnut lajiaan.

Kun vertaa mies- ja naisurheilijoita, he kirjoittavat oppineensa melko samoja asioita. Naiset mainitsivat useammin (N 32 kertaa/M 16 kertaa) sellaiset asiat kuin kärsivällisyys, keskittyminen, itsehillintä, rauhallisuus, itsetuntemus ja käyttäytyminen. Lisäksi naiset kirjoittivat useammin oppineensa valmentajana toimimisesta ja sosiaalisista taidoista. Muuten opitut asiat eivät poikenneet toisistaan. Esimerkiksi työnteon oppimisesta kirjoitettiin yhtä paljon.

Yksilöurheilijat korostavat suhteessa vähän enemmän työntekoa (Y 32/J 33). Toisaalta joukkueurheilijat korostavat yritystä ja taistelua (Y 14/J 22), joten voi tulkita, ettei tässä ole juuri eroa. Odotetusti joukkueurheilijat korostavat sosiaalisia suhteita, joukkuepeliä, sosiaalisia taitoja sekä tasa-arvoa. Sen sijaan toisten huomioimisen oppimisessa ei ole eroa. Yksilöurheilijat mainitsevat useammin saaneensa yleisiä elämänohjeita. Nämä elämänohjemaininnat usein jäävät kaikilla aika pinnallisiksi - "paljon on elämän viisautta pääkoppaan kerty-

nyt” – eikä sen kummempaa selvitystä kerrota. Elämänohjeita ei ehkä osata määrittellä, mutta ne ehkä mainitaan koska se tuntuu tarpeelliselta.

Kun erotellaan yksilö- ja joukkueurheilijat vielä sukupuolen mukaan, erottuvat miesyksilöurheilijat jonkin verran joukosta. Tosin heitä on myös vähiten (n=36). He mainitsevat harvoin sosiaaliset suhteet ja erityisen harvoin valmentajan toiminnan. Pääosa opituista asioista painottuu työntekoon ja harjoitteluun liittyviin kysymyksiin. He keskittyvät itse asiaan – urheiluun.

Tässä vaiheessa olin hyvin selvillä siitä, millaisia eroja kertomuksissa on. Lukumääräinen luokittelu helpotti aineiston hallintaa ja auttoi huomaamaan sanomisia ja etenkin sanomatta jättämisistä. Sanomatta jättämisistä eli siitä, mitä jossain ryhmässä kerrottiin, mutta toisessa ei, löytyi mielenkiintoisia eroja ryhmien kesken.

3.5.3 Miten kertomus rakentuu, kenestä kerrotaan ja miten?

Valmentajan toimintaa analysoidessani ja yksittäisiä sanomisia laskiessani tuli tunne, että pieniä yksityiskohtia tutkiessani hukkaan kokonaiskuvan. Niinpä palasin taas alkuperäiseen aineistoon. Nyt luin tarinoita kokonaisuuksina ja jaottelin kirjoitukset sen mukaan, miten kertomus rakentuu, kenestä kerrotaan ja miten. Tämä vaati useita lukukertoja. Ensimmäisellä lukukerralla kirjasin koodaukseni erilliselle paperille ja toisella lukukerralla tarkistin lukemisen jälkeen, olinko edelleen samaa mieltä. Ne kertomukset, joissa olin toisella lukukerralla päätynt toisenlaiseen luokitteluun luin vielä useampaan kertaan. Edelleen lukiessa syntyi tietenkin uusia luokkia ja uusia ajatuksia siitä, mistä tässä tarinassa kerrotaan, mikä aiheutti aina aikaisempien luokkien tarkistuksen. Joissain tapauksissa päädyin sijoittamaan kertomuksen kahteen luokkaan. Uskon, että tämä voisi jatku loputtomiin. Aineistosta tuntuu aina löytyvän jotain uutta, enkä ole varma, voiko aineiston kylläntymistä todella tapahtua. Jossain vaiheessa vain täytyy tyytyä siihen, mitä on saanut irti.

Tätä analyysivaihetta voi kutsua rakenneanalyysiksi tai juonianalyysiksi. Sparkesin (1999) mukaan rakenneanalyysissä nähdään, miten tietyssä ryhmässä tarinat rakentuvat ja kuinka avainelementit rakentuvat.

Jaottelin tarinatyyppit seuraavasti:

1. Sateentekijätarinat: Lähtökohtana on jollain lailla epätydyttävä tilanne tai nollatilanne. Valmentajan ilmaantuminen tarinaan muuttaa tarinan kulun parempaan suuntaan. Osa sateentekijätarinoista on pettymystarinoita, joissa valmentajaan kohdistuvat odotukset eivät täyty. Näiden tarinoiden ydin on valmentajaan kohdistuvat odotukset – täyttyneet tai täyttymättömät.
2. Ihmissuhdetarinat: Nämä kertovat urheilijan ja valmentajan välisestä ihmissuhteesta, suhteen kehitymisestä, vuorovaikutuksesta ja valmentajan persoonan merkityksestä urheilijalle. Kuten sateentekijätarinoissakin, osa ihmissuhdetarinoista on petty-

mystarinoita. Silloin pettymyksen aiheuttaa tyytymättömyys kirjoittajan ja valmentajan väliseen ihmissuhteeseen.

3. Pettymystarinat: Kertomuksissa on yhdeksän pettymystarinaa, joita en osannut selvästi luokitella sateentekijöihin enkä ihmissuhdetarinoihin. Niissä valmentajaan on petytty kokonaan. Pettymys näissäkin tarinoissa on odotusten pettämistä tai ihmissuhteen toimimattomuutta. Koska näissä tarinoissa kirjoittaja ei löytänyt valmentajastaan mitään hyvää, päädyin luokittamaan ne erikseen.
4. Tekniset tarinat: Tarina keskittyvät pääasiassa urheilusuoritukseen ja harjoittelun sisältöön.
5. Minätarinat/oppimistarinat: Tarinat keskittyvät kertojan omaan urheilemiseen ja elämään.
6. Etäiset tarinat: Näissä tarinoissa valmentajan toiminnasta kyllä kerrotaan, mutta valmentajaa ei mainita persoonana.
7. Valmentajatarinat: Tarinat kertovat valmentajan persoonasta ja toiminnasta, muttei valmentajan ja urheilijan välisestä ihmissuhteesta.

Kun tarkastelin tarinan rakentumista ja tarinan sisältöä, löysin seitsemän tarinatyyppeä. Joukossa on tarinoita, jotka kuuluivat kahteen luokkaan. Syntyi myös kahtiajako: ihmissuhdetarinat ja tarinat, joissa ihmissuhteesta ei kerrota. Tarina-analyysi auttoi huomaamaan ihmissuhteesta kertomisen paljouden. Ihmissuhdetarinoita oli yhteensä 100 kappaletta, eli 38% kaikista kirjoituksista. Toiseksi eniten oli sateentekijätarinoita, 70 kappaletta.

3.5.4 Mitä ja miten kerrotaan itsestä urheilijana ja mitä ja miten kerrotaan urheilusta?

Tähän saakka olin tarkastellut pääasiassa valmentajaa ja ajattelin, että olin analysoinut aineiston melko perusteellisesti. Vaikka kirjoittajat kirjoittivat valmentajistaan ja siitä, mitä olivat oppineet, he kertoivat tietenkin myös itsestään. Oli aika vaihtaa tarkastelukulmaa. Seuraavaksi kiinnostuin siitä, mitä ja miten kerrotaan urheilijasta ja urheilusta. Tämä osoittautui yllättävän vaikeaksi. Olin niin uppoutunut valmentajaan, etten enää nähnyt ”urheilijaa valmentajalta”. Palasin alkuperäisiin tarinoihin, enkä löytänyt mitään uutta. Jatkoin lukemista kerta toisensa jälkeen ja vähitellen aineisto avautui uudesta näkökulmasta. Epäilyni aineiston kylläntymisen mahdollisuudesta saivat vahvistusta.

Palasin teemojen pariin. Hain vastausta kysymykseen: Mitä on olla urheilija? Ensimmäinen löytämäni teema oli oikean urheilijan teema. Sen lisäksi löysin muitakin (TAULUKKO 5.)

TAULUKKO 5 Mitä on olla urheilija – teemat

Teema	Esimerkkejä teksteistä
Oikea urheilija	<p>"Hän valmistautui harjoitukseen aina huolellisesti ja teki kotona harjoitusohjelman paperille. Hän vaati pelaajilta täysipainoista panosta ja vastuuta joukkueen tekemisistä. Harjoituksissa harjoiteltiin ja puhumiset ja seurustelut jätettiin harjoitusten ulkopuolelle."</p> <p>"Toinen tärkeä aate opettaa tekemään suorituksen aikana aina ääri rajoilla. Kun tulosta parannetaan on joka solun tehtävä töitä. Itsensä ylittäminen antaa aina jotain uutta. Löytyy uusia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia. Kun kaikki palat kokoaa yhteen kuten palapelin syntyy kokonaisuus, jota tavoiteltiin. Saavutettua yksi tavoite on monia uusia jo edessä ja palojen sovittelu yhteen jatkuu."</p>
Laiska keho	<p>"Harjoitukset olivat varsinkin kesäisin melko rankkoja. Välillä tuntui ettei jaksanut panostaa ja teki mieli luovuttaa. Valmentaja kannusti ja oli itsekin hyödynä esimerkkinä ja joka kerta sitä tuli harjoitukseen lähdettyä. Se oli aina semmoinen homma että ei viittiny jättää väliin lätkätreenejä, koska ei halunnut kohdata sitä valmentajan katsetta joka se seuraavalla kerralla heitti. Jos katse voisi tappa... "</p> <p>"Harjoittelimme määrällisesti paljon koko kesän ja lähes sama tahti jatkui jälle päästyämme. Viikolla oli yleensä kolme jääharjoitusta, voimaharjoituksia 1-2, yksi koordinaatioharjoitus ja lisäksi vielä pelit viikonloppuna. Sen lisäksi olisi vielä pitänyt käydä harjoittelemassa omatoimisesti itselle puutteellisimpia osa-alueita. Ja kaiken päälle käydä vielä töissäkin.."</p>
Heikko mieli	<p>"Paljon opin omalta valmentajaltani, yksi tärkeä on raaka työ ja harjoittelu, jotta voisi menestyä. Mutta aina odotin kannustusta ja onnistumisen huomiointia omalta valmentajaltani ja todella usein jäin ilman niitä."</p> <p>"Negatiivisia puolia etsiessäni pelaaja-valmentaja suhteessa palaan aina urheilu-urani lopettamiseen. Valmentajani ei enää jaksanut innostaa minua, rahat alkoivat olla vanhemmilla vähissä ja tuntui kuin inhoaisin koko lajia. Tällöin valmentajani vähensi lajiharjoituksiani yhteen kertaan viikossa ja pääsin itse valmentamaan kahdesti viikossa."</p>
Menestys	<p>"Mitä olen sitten valmentajaltani oppinut? Ensinnäkin pitkäjänteisyyttä harjoittelussa, tuloksien eteen täytyy tehdä töitä. Terve itseluottamus on myös asia jota valmentajani korostaa. Jos menee sadan metrin lähtöpaikalle sillä asenteella että voi kun minusta ei ole mihinkään, ei varmasti voi odottaa hyvää tulosta. Toisaalta valmentajani on opettanut myös olemaan realistinen omien tavoitteiden suhteen, ei saa vaatia itseltään liikoja"</p>
Uusi urheilupuhe	<p>"Kun pelissä ollessamme valmentajamme, joka toimii myös pelinjohtajana, seisoo kaarella tai ulkovuorossa ollessamme 2-rajalla, tunnen oloni turvalliseksi, että hän on siellä ja ohjaa koko ajan, että onnistuisin tekemään parhaani. Hän luottaa joukkueeseemme kuin muuriin, hän jakaa kaikille vastuuta tarpeeksi katsomansa määrän ja antaa meille koko ajan uusia haasteita. Hän on kannustava ja rohkaiseva, saa meidät luottamaan itseemme ja huomaamaan, että todellakin osaamme pelata."</p> <p>"Hetimit ensimmäisinä viikkoina käsitin myös sen, että olisin vastuussa itselleni. Hän ei seuraisi jokaista harjoitusta eikä sitä, tekisinkö kaiken vai en. Siihen asti olin ehkä liikaakin tehnyt vain siksi, että joku käski niin tehdä. Tästä sain aivan erilaisen otteen myös koulun käyntiin - ei opettajalle vaan itselleni."</p>

Viimeinen oli "kaatoluokka", jonne kasasin ne, mitkä eivät sopineet neljään ensimmäiseen, jotka mielestäni edustivat joko perinteistä urheilupuhetta tai sitä, että kertoja kuvaa epäonnistuneensa perinteisen urheilijan mallin tavoittelussa.

Oikean urheilijan teema piti sisällään kaksi muuta, laiskan kehon ja heikon mielen. Ne kertoivat siitä, kuinka vaikeaa on toteuttaa oikean urheilijan roolia. Neljäs teema olikin jotain muuta. Oikeasta urheilijasta syntyi oma kokonaisuutensa ja sen lisäksi menestyspuhe oli varsin ilmeinen. "Uusi urheilupuhe" vaati tarkempaa syventymistä ja aineistojen lukemista etsien sitä, mistä puhutaan kun ei puhuta työnteosta tai menestyksestä. Näin löytyivät eetokset. Työn eetos oli ollut esillä jo kauan, myöskään menestyksen eetoksen löytymisen tarinoista ei ollut uutta. Kasvatuksen eetoksesta olin kirjoittanut jotain lissensiaattityössäni. Sitä tarkemmin tarkasteltuna esille nousi huolenpidon eetos. Ilmiselvinä olivat edessäni olleet myös urheilua "urheilun vuoksi"- tarinat, mutta niiden ajatus kirkastui minulle vasta tässä vaiheessa. Miksi urheilulla pitäisi olla jokin välinearvo? Luin aineistoa edelleen kysyen "puhutaanko jostain muusta?". En onnistunut löytämään enempää. Se ei tarkoita mielestäni, että aineisto olisi saavuttanut saturaatiopisteen. Analyysini sen mielestäni saavutti, mutta joku toinen tutkija, toisesta näkökulmasta löytäisi aineistosta vielä varmasti muutakin.

Vaikka eetosten löytäminen lähti liikkeelle teemojen etsimisestä, kyse ei enää ollut samanlaisesta paradigma-analyysistä kuin työn alussa. Kyse oli hienovaraisemmasta ja syvemmästä kirjoitusten tulkinnasta kuin teemojen niputtamisesta. Luin kirjoituksia yrittäen syventyä niiden henkeen ja ilmapiiriin. Ratkaisevia olivat paitsi rivit, myös "rivien välit". Tätä analyysia on vaikea kuvata, mutta siinä kiteytyy koko tutkimuksen idea - missä hengessä urheilua toteutetaan. Vaikka eetokset jälkikäteen tuntuvat aika ilmeisiltä, en usko, että olisin löytänyt niitä, jos olisin aloittanut tästä vaiheesta

3.6 Aineiston kuvaus

Aineiston kirjoittajat ovat nuoria aikuisia, jotka olivat kirjoitushetkellä hakeutussa liikunta-alalle. Heidän joukostaan löytyy yhteensä 38:n eri urheilulajin eritasoisia harrastajia. Suurin osa, erityisesti miehistä, harrastaa erilaisia pallopelejä. Monilla kirjoittajista on kokemusta useita eri lajeista, mutta kirjoitelman aiheeksi he yleensä ovat valinneet yhden lajin. Osa kirjoittajista kirjoittaa lapsuudenaikaisista tapahtumista, osa murrosiän vaiheista ja osa tarinoista sijoittuu kirjoitushetkeen. Kun vanhimmat kirjoittajista ovat aloittaneet urheiluharrastuksensa 1980-luvun alussa ja nuorimmat kymmenisen vuotta myöhemmin, tarinat sijoittuvat kahdenkymmenen vuoden ajanjaksoon vuosiin 1980-1999.

Kirjoitelman aihe, "Minun valmentajani, mitä olen häneltä oppinut?", ohjaa kirjoittamaan valmentajasta ja omasta oppimisesta. Aihe ohjaa kirjoittamaan yhdestä valmentajasta, mitä moni kirjoittaja pohtiikin tarinassaan, koska on vaikea valita kenestä kirjoittaisi. Osa päättyy kirjoittamaan useasta ja osa valitsee

yhden monista. Joukossa on myös kirjoittajia, joilla on ollut vain yksi valmentaja. Aihe ohjaa kirjoittamaan oppimisesta siten, että kirjoitukset kuvaisivat juuri valmentajalta opittuja asioita. Tähän rajaukseen kirjoittajat eivät ole pääasiassa tyytyneet, vaan opittuja asioita kuvataan monipuolisesti. Kirjoittajia on opitettu tai he ovat oppineet monella tavalla – kantapäähän kautta, itse oivaltaen, keskustellen, järkeä päähän takoen – muun muassa. He kirjoittavat valmentajan opettaneen, mutta usein oppimista kuvataan erittelemättä. Asioita on opittu urheiluharrastuksen parissa. Mielenkiintoista on se, miten monella tapaa kirjoitelman aiheen voi käsittää. Mistä kaikesta kerrotaankaan, kun pyydetään kertomaan valmentajasta ja oppimisesta!

Suurin osa tarinoista on myönteistä kuvauksia ja mukavia muistoja. Vain 35 tarinaa on sellaisia, jotka kuvaavat pettymystä tai pääasiassa ikäviä muistoja. Lukumääräisesti tässä aineistossa valmentajaa muistetaan hyvällä. Hänelle ollaan kiitollisia, hänellä on ollut paljon merkitystä ja hän on ollut tärkeä ihminen. Pettymystarinat ovat hyvin koskettavia tai hyvin värikkäitä. Pettymystä ei niellä helpolla eikä kuitata villaisella. Useimpia kirjoittajia aihe tuntuu koskettavan. Valmentajalla ja urheiluharrastuksella on ollut merkitystä niin hyvässä kuin pahassa.

Reilussa kolmasosassa tarinoista kirjoittaja keskittyy kuvaamaan valmentajan ja kirjoittajan välistä ihmissuhdetta. Niissä kuvataan ihmissuhdetta ja tuon suhteen eri vaiheita, usein jonkinlaisena kehitystarinana. Suhdetta kuvataan kertomalla valmentajan persoonasta ja sen merkityksestä kirjoittajalle. Eriyisen paljon ihmissuhteen kuvauksissa kerrotaan vuorovaikutustilanteista. Silloin kirjoitetaan merkittävistä keskusteluista, keskustelunpätkistä, keskustelunaiheista ja niiden merkityksestä kirjoittajalle. Ihmissuhteet ja vuorovaikutus nousevat merkittäviksi asioiksi aineistossa, koska niistä kirjoitetaan huomattavan paljon.

Vaikka kirjoitelman otsikko pyytää kertomaan ”Minun valmentajastani”, osassa tarinoissa valmentajasta ei kerrota lainkaan tai hänet mainitaan ohimennen. Näissä tarinoissa kirjoittaja on keskittynyt urheilusuoritukseen, harjoittelun sisältöön tai itseensä ja omaan oppimiseensa. Valmentaja on jossain taustalla tai hän jää etäiseksi. Valmentajasta ei kerrota ihmisenä mitään, eikä valmentajan ja urheilijan välisestä ihmissuhteesta kirjoiteta lainkaan. Vaikka valmentaja ei ole tarinan päähenkilö, hänen merkitystään ei kuitenkaan välttämättä väheksytä. Kirjoittaja on vain rajannut aiheen ehkä omasta mielestä olennaiseen: urheilusuoritukseen tai omaan oppimiseensa. Niistä kertomalla hän kertoo ehkä myös valmentajansa merkityksestä.

Tarinoiden sisällöt kertovat paljon valmentajaan kohdistuvista odotuksista. Niissä kuvataan valmentajan hyviä puolia ja hyvän valmentajan ominaisuuksia. Tarinoissa kuvataan valmentajan merkitystä pienissä ja suurissa asioissa. Osa tarinoista alkaa kuvauksella ensitapaamisesta, jolloin kerrotaan siitä, kuinka valmentaja onnistui tai epäonnistui ennako-odotusten täyttämässä. Eriyisesti pettymystarinat kuvaavat odotusten suuruutta. Kun valmentaja ei onnistu odotusten täyttämässä, siitä seuraa ilmeisen suuri pettymys.

Työni alussahan aiheenani oli valmentajan etiikka, joten olin kiinnostunut kirjoituksista, joissa valmentajan kuvattiin toimivan eettisesti kyseenalaisesti. Sellaisia kirjoituksia aineistossa on muutamia kymmeniä. Niissä kuvataan val-

mentajan olleen juovuksissa harjoituksissa, varastaneen seuran rahoja tai pelanneen otteluita paperilla. Valmentajan kuvataan käyttäytyvän epäurheilijamaisesti tai näyttävän huonoa esimerkkiä. Jotkut kirjoittajista moralisoivat valmentajan elämäntyyliä. Hänen kerrotaan syövän epäterveellisesti, tupakoivan, käyttävän alkoholia tai jopa "sortuvan vieraisiin miehiin". Eettisistä ongelmista kerrotaan myös siten, että lukijan annetaan vetää johtopäätöksensä hyvin lyhyestä kommentista. Silloin kirjoitetaan esimerkiksi, että "hänen takiaan lopetin lajin harjoittelamisen" tai "hänen syytään on se, että suhtaudun epäterveesti omaan kehooni". Se, mitä oli tapahtunut, jää lukijan mielikuvituksen varaan. Kiinnostavaa on myös se, kun kuvataan valmentajan toimivan kirjoittajan mielestä eettisesti oikein. Tällöin valmentaja ei vedä kotiinpäin, on tasapuolinen tai opettaa oikean ja väärän merkitystä.

Aineisto on erityisen rikas kuvaus valmentajan toiminnasta. Valmentajan toimintaa kuvataan harjoituksissa, kilpailuissa, kilpailumatkoilla ja leireillä. Merkittävää on se, että paljon kuvataan valmentajaa myös urheilun ulkopuolella. Silloin ollaan eräretkellä, valmentajan kotona, koulumatkalla tai puhelimesta valmentajan kanssa. Erityisesti keskustelut, joita kuvataan paljon, tapahtuvat varsinaisten harjoitusten ja kilpailujen ulkopuolella, kuten pukukopissa, kilpailumatkalla, syömässä tai muuten vapaa-ajalla. Harjoituksissa ja kilpailuissa kuvataan valmentajan antavan palautetta, haukkuvan, kannustavan, opettavan, vitsailevan ja tekevän itse mukana. Aineistossa kuvataan myös paljon valmentajan vallankäyttöä ja sitä, kuinka valmentaja auktoriteettiaan rakentaa. Aineisto on rikas kuvaus myös urheilijan toiminnasta ja urheilijan ajatuksista. Kuten valmentajaakin, kirjoittajat kuvaavat itseään urheilijana harjoituksissa ja kilpailuissa ja muissa urheilutilanteissa, esimerkiksi hierojalla. He kuvaavat koulunkäyntiään, työssäkäyntiään ja vapaa-aikaansa. He kertovat perheestään ja ystävistään ja heidän merkityksestään urheilussa. Kun he kuvaavat valmentajaansa, he kuvaavat myös sitä, mitä he ajattelevat hänen toiminnastaan. Usein he kirjoittavat myös joukkueovereistaan ja kilpakumppaneistaan. Aineistossa on kuvauksia tunteista ja tunnelmista. Siellä on kuvauksia suurelta tuntuvista asioista, mutta myös pieniltä ja triviaaleilta tuntuvista asioista, jotka saattavatkin olla suuria. Sellaisia ovat esimerkiksi kuvaukset siitä, kun valmentaja hymyilee, kysyy kuulumisia tai iskee silmää.

Kirjoittajista miehiä on 138 ja naisia 126. Kirjoitelman tehtävänannossa en pyytänyt kertomaan valmentajan sukupuolta, mutta useimmissa tarinoissa se ilmenee. Naisvalmentajia on selvästi vähemmän kuin miehiä. 38 tarinaa kertoo naisvalmentajasta ja 145 miesvalmentajasta. Oma vanhempi, sukupuolta erottelematta, on valmentajana 19 tarinassa. Valmentajan sukupuoli ei selvinnyt 63 tarinassa. Sukupuolijakaumaltaan aineisto varmaan kuvaa keskivertotilannetta suomalaisessa urheilussa. Naisvalmentajia on vähemmän kuin miehiä. Naisvalmentajien määrä on kuitenkin lisääntynyt erityisesti lasten ja nuorten valmennusryhmissä (Tiuhonen 2001, 44). Omaelämäntutkimuksissa on havaittu miesten ja naisten kirjoittavan eri tavoin. Naisten kirjoittamat kertomukset ovat usein kielellisesti rikkaampia ja monipuolisempia ja niissä on enemmän yksityiskohtia. (Roos 1987, 62-63.) Tässä aineistossa miehet kuvaavat pääasiassa

miesvalmentajiaan ja naiset kumpaakin sukupuolta olevia valmentajiaan. Urheilun kontekstissa valmentajien kuvauksissa korostuvat paitsi urheilulle ”tyypilliset” kuvaukset, myös ne seikat, mitkä kirjoittajan mielestä eivät joko sovi tai ovat poikkeuksellisia urheilun maailmassa. Miesvalmentajista tulee kerrotuksi epäurheilullisiksi koetut piirteet ja naisvalmentajista heidän erityisen naiselliset piirteensä tuntuvat kertomisen arvoisilta. Valmentajien kuvaukset ovat usein eläviä ja värikkäitä. Valmentajien joukkoon mahtuu monenlaisia valmentajia ja kaikenlaisia luonteenpiirteitä. Joukossa on ”tyypilliseksi” (Lombardo 1987) tai ”perinteiseksi” (Usher 1997) kuvattuja valmentajia, jotka kovalla kurilla ja itse-riittoisella mentaliteetilla johdattavat urheilijajoukkoaan kohti valitsemaansa päämäärää. Tälle valmentajatyypille löytyy vaihtoehtoja isällisistä tai äidillisistä huolehtijoista, ystävälmentajista tai asiantuntijoista, jotka rauhallisesti ja analyyttisesti jakavat tietoaan. Valmentaja saattaa olla tehopakkaus, joka väsymättä omistautuu tehtävälleen tai laiskanpulskea pettymyksenaiheuttaja, joka ei välitä perehtyä hommiinsa. Valmentajaa kuvataan, ehkä hieman yllättävästi, myös ujoksi, herkäksi ja hiljaiseksi.

Aineistosta on monin tavoin tulkittavissa valmentajaan kohdistuvia odotuksia. Odotuksista kerrotaan suoraan ja niitä on tulkittavissa sekä niissä tarinoissa, joissa kirjoittaja on valmentajaansa tyytyväinen että myös niissä, joissa valmentaja aiheuttaa urheilijalleen pettymyksen. Erityisesti pettymykset kirjoittavat värikästä tekstiä. Valmentajaan kohdistuvat odotukset kuvaavat mielikuvaa hyvästä valmentajasta. Odotukset liittyvät urheilijan kehittymiseen ja huipulle pääsyn mahdollisuuteen. Toisaalta ne liittyvät myös valmentajaan ihmisenä, hänen persoonaansa ja luonteenpiirteisiinsä. Odotukset liittyvät myös valmentajan ja urheilijan väliseen suhteeseen. Mikäli tuo suhde toimii myös harjoitus- ja kilpailutilanteiden ulkopuolella, valmentaja on jotain enemmän kuin vain valmentaja. Aineisto on vahva kuvaus valmentajan merkityksellisyydestä. Valmentajalla on väliä. Urheilijat kuvaavat valmentajan sanomisten ja tekemisten merkitystä itselleen suureksi ja kertovat, etteivät he olisi sitä mitä ovat ilman valmentajaansa. Joissain tarinoissa valmentajan tekemisillä on ollut todella ratkaiseva vaikutus kirjoittajan elämään.

Minulle työn edetessä urheilun etiikka ”arkipäiväistyi”. Alkuvaiheessa pohdin arvoja ja sitä, mille arvoille urheilemisen pitäisi perustua. Pohdin myös paljon julkisuudessa olleita eettisiä ongelmia kuten dopingia, urheilijoiden antamaa esimerkkiä esimerkiksi päihteiden käytöstä, väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä. Omassa aineistossani näistä ei juuri kerrota – eivätkä ne ole arkipäivää useimpien urheilijoiden harjoittelussa ja kilpailemisessa. Sen sijaan arkipäivää on se, miten urheilija tulee kohdatuksi ja kohdelluksi urheilun parissa. Aineisto vei minut suurista, julkisuudessa näkyvistä ongelmista urheilijan arkeen ja myös juhlaan. Kun kirjoitan valmentajan toiminnasta tai valmentajan ja urheilijoiden välisistä keskusteluista, tai missä hengessä urheilijat urheilevat, puhun kaiken aikaa arvoista ja etiikasta, vaikka lukija saattaakin ihmetellä, että missä se etiikka täällä luuraa. Olen päätenyt kuvaamaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan urheilun arkea ja juhlaa – valmentajaa ja urheilijaa ja urheilun eetosta – sitä henkeä, joka ohjaa toimintaa.

4 TAUSTAA

Tutkimuksen taustaa hahmotan kolmelta suunnalta. Kuvaan aikaisempien tutkimusten ja kirjallisuuden pohjalta urheilun ihanteiden historiaa, urheilun maailmaa ja valmentajuutta. Olen lukenut kirjallisuutta samaan tapaan kuin aineistoani, esittäen sille kysymyksiä. Lähdän liikkeelle historiasta ja lähenen yksittäistä ihmistä – valmentajaa. Myöhemmin tämän tutkimuksen tulokset ja pohdinnan esitän päinvastaisessa järjestyksessä, etenen urheilijasta ja valmentajasta valmennussuhteeseen, eetoksiin, ihanteisiin ja kasvatukseen.

Urheilun ihanteiden historiaa lähestyn kysymyksillä:

Miten urheilun ihanteet ovat muuttuneet?

Mitä yhtymäkohtia urheilun ihanteisiin ja niiden muutoksiin löytyy kasvatuksen ja koulun ihanteista?

Urheilun maailmaa lähestyn kysymyksillä:

Mitä asioita urheilun maailmasta on tutkittu?

Mitä tutkimusaiheet kertovat urheilun maailmasta?

Mitä tutkimustulokset kertovat urheilun maailmasta?

Valmentajuutta lähestyn kysymyksillä:

Mitä valmentamisesta on tutkittu?

Mitä tutkimusaiheiden ja -tulosten perusteella valmentamisen ajatellaan olevan?

4.1 Urheilun ihanteiden juurilla

Urheilussa ja urheilulla on monta tarinaa ja tarinan tasoa. Urheilulla on julkinen tarinansa, yleismaailmallinen tarina urheilun historiasta ja kehityksestä. Julkiseen

tarinaan kuuluu suomalaisen urheilun tarina. Sillä on liittymäkohtia kansainväliseen urheiluun ja omat erityispiirteensä, jotka erottavat sen muiden maiden tai kansojen urheilun tarinasta. Jokaisella urheilijalla on oma tarinansa ja jokaisella harrastajalla tai urheilun seuraajalla omansa. Yksilön urheilutarina liittyy monen muun ihmisen tarinaan ja heidän tarinoihinsa edelleen monen muun tarina. Näin yksityisellä tarinalla on kohtaustaikkoja yleiseen tarinaan monessa kohden jopa ennen oman tarinan alkua toisten ihmisten tarinoiden välityksellä. Tarinat kutoutuvat yhteen ja toisaalta muodostavat omia polkujaan.

Kuvaan seuraavassa lyhyesti yleistä urheilun tarinaa. Keskityn suomalaiseen urheiluun. Kerron tarinaa keskittyen urheilun ihanteisiin ja aatteisiin peilaen niitä oman aikansa kasvatukseen ja koululaitoksen ihanteisiin ja tavoitteisiin. Näin suhteutan urheilun ihanteita omaan aikaansa ja siten yritän ymmärtää urheilun tarinaa paremmin. Kun haluan tarkastella kasvatusta urheilun parissa, en voi sivuuttaa urheilun ”hyvää kertomusta”. Urheilun ihanteilla on vaikutuksensa ja merkityksensä. Tarkastelen urheilun historiaa julkisen urheilupuheen tasolla – juhlapuheiden historiaa. Peilaan sitä oman aikansa kasvatusta- ja koulupuheeseen. Näin tarkoitukseni on ottaa todesta Heinilän toteamus siitä, että urheilua pitää tarkastella osana ympäröivää yhteiskuntaa.

4.1.2 Nykyaikaisen urheilun alkuuurilla

Nykyaikaisen kilpaurheilun juuret ovat 1800-luvun Englannissa (Butcher & Schneider 2001, 21-23; Lindfelt 2001, 46). Brittiläisen voimistelun ja urheilun taustalla vaikutti erilaisia reformipedagogisia aatteita, joiden ajatuksia fyysisestä kasvatuksesta ja siihen liittyvistä ruumiinharjoituksista käytettiin yläluokkaisten poikien kasvattamiseksi kelvollisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Voimistelua edeltäneissä liikkeissä, jotka 1800-luvulla vahvistuivat erityisesti Saksassa ja Ruotsissa, ruumiin kesyttämistä opiskeltiin ja harjoiteltiin järjestelmällisesti. Kuriin alistettu ruumis ilmensi luonteen lujuttua sillä tahto hallitsi ruumista. Ajatus ei ollut uusi, sillä ajatuksen fyysisen voiman, terveyden ja moraalisten arvojen yhteydestä olivat esittäneet jo Platon, Aristoteles ja stoalaiset. (Lindfelt 2001, 46.)

Lindfeltin mukaan urheilun kehitys otti jättiaskeleen eteenpäin, kun suorituksille alettiin laatia yleispäteviä sääntöjä. 1800-luvulla otettiin käyttöön tapamittata urheilusuorituksia pituus-, paino- ja aikamäärein ja sen seurauksena ennätyksiä alettiin rekisteröidä. Tämä kehitys loi perustaa tasa-arvoisuuden ihanteelle urheilussa. Urheilusta oli luotava toimintaa, jossa kaikki osallistujat taustastaan riippumatta pääsevät tasavertaisina mukaan ja voivat samoilla ulkoisilla ehdoilla kilpailla keskenään sääntöjen sallimissa rajoissa. Kaikilla osanottajilla tuli olla oikeudenmukaiset mahdollisuudet kilvoitella suorituksillaan. (Lindfelt 2001, 51.) Kaikki säännöt eivät toteuttaneet tasa-arvoisuutta. Kansainvälisen kilpaurheilun amatöörisäännöt luotiin 1800-luvun lopulla. Ne perustuivat brittiläiseen amatöörikulttuuriin. Teollistuminen ja työväenluokan kasvu olivat nakertaneet Ison-Britannian luokkayhteiskunnan perusteita 1800-luvun mittaan ja se näkyi myös urheilussa. Aatelismiehen häviämistä työmiehelle pidettiin yläluokassa kauhistuksena. Se murensi peruskäsityksiä, joiden mukaan yläluokka oli synnynnäisesti etevämpää kuin alaluokka. Urheilujohtajat alkoivat

rajoittaa aatelisherrojen ja työläisten keskinäistä kilpailua. Ruumiillisen työn tekijöitä suljettiin urheilujärjestöjen ulkopuolelle. Tehokkainta oli rajoittaa taloudellista hyötyä. Jos urheilulla ei saisi tienata rahaa, vain varakkaat voisivat sitä harrastaa. (Viita 2003, 173.) Suomessa tilanne oli erilainen. Hiihtourheiluun innostamiseksi haluttiin Oulun hiihtoihin saada osallistujia. Innokkaimmat hiihdon kannattajat olivat kaupungin herrasväkeä, jotka tiesivät, että maaseudun työväestöstä löytyvät parhaat hiihtäjät. Näiden houkuttelemiseksi hiihtokilpailuihin keksittiin laittaa huomattavat rahapalkinnot, jotka ylittivät rengin vuosipalkan. (Heikkinen, 1998, 22.) Urheilun organisoituminen 1900-luvun alussa toi mukanaan amatöörisäännöt ja niiden mukana rahapalkinnot (ainakin julkiset) jäivät pois. Tämä aiheutti esimerkiksi mainittujen Oulun hiihtojen merkityksen vähenemisen. (Häyrinen 1998, 26-27.)

Tasa-arvoisuuden tai vertailtavuuden ideaalin kanssa kilpaurheilussa olennaista on kilpailemisen elementti. Kilpailussa on itsestään selvästi tavoitteena löytää voittaja. Lisäksi kilpailun elementissä on sisäänrakennettuna urheilullinen ideaali, jossa osanottajan tulee aina tehdä parhaansa voittaakseen annetun tasavertaisuusideaalin puitteissa. (Lindfelt 2001, 51.) Magnanin (1998) mukaan reilun pelin alkuperä on niissä hallinnan ja kontrollin muodoissa, joilla villiintyneitä opiskelijoita pyrittiin kurinalaistamaan. Pelin säännöillä ankara fyysinen taistelu pakotettiin hallittavissa olevaan muottiin. Sittemmin reilun pelin välttämättömyydestä tehtiin moraalinen hyve, jonka ympärille rakennettiin mytologia, ja lopulta sitä ryhdyttiin pitämään herrasmiesurheilijan sisäsyn-tyisenä ominaisuutena. (Vettenniemi 1998, 11.) Kurinalaistamisen ohella Norbert Eliaksen näkemys puolueettoman ja reilun lopputuloksen vaatimisesta on vedonlyönnin suosion lisääntyminen (Loland 1998, 79).

4.1.2 Pojat kansan urhokkaan

Suomalaisten elämä oli sidottu pitkälti lähiympäristöönsä aina 1800-luvun alkupuolelle saakka. Perheessä, kuten muutenkin yhteiskunnassa, vallitsi hierarkkinen arvojärjestys: perheessä isä, yhteiskunnassa kirkko ja virkavalta. 1800-luvun loppupuolella yhteisöllisyys alkoi vähetä. Kyläyhteisön ja suurperheiden merkitys elämän turvaajana väheni teollistumisen myötä. (Tähtinen 1992, 236-237.) Maatalousyhteiskunnassa kasvatettiin lapsista oman työn jatkajia. Uusi sukupolvi oli vanhempien tulevaisuuden turva. (Hautamäki & Wahlström 1985, 144.) Kasvatus ei -kurinpitoa ja uskontokasvatusta ja työnteon oppimista lukuun ottamatta - kuulunut pientilan arkielämään tietoisena eikä tavoitteellisena käytäntönä (Ahponen & Järvelä 1983, 33-38). Suomalaista kasvatustraditiota on kuvattu ankaraksi, vanhempien valtaa korostavaksi tottelevaisuuskulttuuriksi. Vanhemmilla on ollut vahva auktoriteettiasema ja kasvatus on ollut kurin ja järjestyksen toimeenpanoa. Valta on käsitetty oikeudeksi rangaista lapsia. (Pulkinen 1981, 28, 297.) Tähtinen (1992, 122-143, 239) on tutkinut kasvatuserojen ja -normiston muutoksia Suomessa 1850-1989. Hän erottaa mainitulla aikavälillä kolme varsinaista kasvatuserojen kautta ja kaksi näiden väliin sijoittuvaa murrosta. 1890-luvulle asti vallitsi uskonnollisen kasvatuserojen kausi, jolloin lasten kasvatusta määrittivät lähinnä uskonnolliset lähtökohdat. Lasta tuli kasvattaa

lähinnä iänkaikkista elämää varten. Tärkeää oli koulia lapsi kuuliaisuuteen, ylempiensä kunnioittamiseen, hyviin tapoihin ja ahkeruuteen. Uskonnollisten kasvatuskäytännöiden rinnalle nousi lääketieteellinen traditio vuosisadan vaihteessa. Tämä oli seurausta luonnontieteen aseman noususta. Ihminen nähtiin biologisena olentona. Tässä traditiossa lasten käsittely keskittyi lähinnä lapsen fyysiseen perushoittoon. Kasvatusmenettelyt liittyivät joko suoraan lapsen perushoittoon tai hänen ehdollistamiseensa.

Myös koulun kasvatustoimen perustana oli kuri ja järjestys vuosisadan vaihteen molemmin puolin. Kuri ei ollut välttämätöntä vain opetuksen kulun vuoksi, vaan se oli keino, jolla koulu edisti oppilaiden "siveellistä kehitystä". Kasvatus kuriin ja järjestykseen alkoi ruumiista: "Sitä oli lakkaamatta koulittava ja harjoitettava, sen jokainen osa jäsennettävä, kiinnitettävä ruumiin toiminnalliseen kokonaisuuteen sen hyödylliseksi osaksi. Lapsen hapuileva ruumis, epävarmojen jäsenten harjaannus, oli korvattava varmalla ja yhtenäisellä ruumiilla, jonka täsmälliset liikkeet olivat omiaan vahvistamaan yleistä järjestystä."

Harjoitusten mallina olivat sotilaalliset manööverit. Samalla koko kasvatusta, kurin ja järjestyksen pedagogiikkaa, leimasi sotilaallisuus. Cygnauksen mukaan kansakoulujen poikaoppilaat oli kasvatettava rohkeiksi ja päättäväisiksi, täsmällisiksi ja järjestyksestä pitäviksi nuorukaisiksi, jotka eivät "häikäile uhrata henkeänsä ja vertansa totuuden ja oikeuden, isänmaan ja omaisten puolesta." (Ojakangas 1998, 35, 47-51.) Koski (2001, 191) on tutkinut eettisen kasvatuksen ideaaleja eri aikakausina aapisista ja erilaisista oppimateriaaleista. Hänen mukaansa moraalinen ideaali on muuttunut Suomen itsenäisyyden aikana. Ensimmäisessä vaiheessa arvomaailma perustui pyhään, Jumalan tahtoon ja kristilliseen perustaan. Se sai väistyä maallisen hyvinvointivaltion ideaaleihin pyrkivän arvomaailman tieltä ja postmodernissa yhteiskunnassa sosiaalinen moraalitiete on siirtynyt yksilömoraaliksi. Koski nimeää nämä vaiheet suomalaisessa koululaitoksessa "jumalalliseksi harmoniaksi", "sosiaaliseksi harmoniaksi" ja "yksilölliseksi harmoniaksi".

Urheiluliike asettui 1900-luvun alussa samaan rintamaan muiden kansallaisliikkeiden kanssa isänmaallisuuden, kansallisen itsetietoisuuden ja kansakunnan itsetunnon kehittäjinä. (Pyykkönen & Vasara 1999, 12-15.) Yksi urheilun tehtävä oli sotilaskunnan kehittäminen. Vuoden 1878 asevelvollisuuslain ja vähän myöhemmin perustetun Suomen kansan armeijan myötä ajatus sai lisäpontta. Suomalaisen voimistelun uranuurtajan Viktor Heikelin mukaan myös koulun piti uuden lain vallitessa pyrkiä valmentamaan oppilaita asevelvollisuuteen. Kun kansallinen armeija lakkautettiin vuonna 1901, raittius- ja nuorisoliikkeet lisäsivät urheilupropagandaansa. (Vasara 2000 a, 11-12.) Vuosisadan alussa urheilu oli yhteydessä rotuhygienisiin ajatuksiin. Urheilun ja ruumiinharjoittamisen avulla ajateltiin ruumiillisesti jalostettavan ihmisrotua. Säätyläisten elämäntapa, johon Ivar Wilskman, koulujen liikunnanopetuksen edistäjä, liitti lasten hemmottelun, velttouden, toimettomuuden, ylellisyyden, ylensyönin, nautintoaineet, paheelliset ravintolaillat ja liiallisen älyllisen pohdiskelun, johti Wilskmanin mielestä hermoston rappeutumiseen ja sitä tietä hulluuteen. (Pyykkönen ja Vasara 1999, 17-18.)

Vuoden 1918 kansalaisista vahvasti urheilun maanpuolustuksellista arvoa. Urheilukasvatusta haluttiin järjestelmällisesti edistää silmälläpitäen kansan puolustusvalmiuden kehittämistä. Juhlapuheissa liikuntaharjoitusten tavoitteena oli kasvattaa nuorisossa toimintahalua, tarmoa, sitkeyttä ja taisteluvälistä ja samalla kurintajua, itsehillintää ja uhrautuvaisuutta. Mitä enemmän urheilua harrastettaisiin, sitä vähemmällä varsinaisessa sotilaskasvatuksessa päästäisiin. (Pyykkönen & Vasara 1999, 12-15.) SNLL:n Kisakenttä-julkaisussa kerrottiin:

”Näinä päivinä olemme rakentaneet pohjaa vapaalle Suomelle. Nyt on pidettävä huolta siitä, että on vallitseva sopu sisäisen ja ulkonaisen vapauden välillä, ettei huono ulkonainen ryhti saa vähitellen nuuduttaa nyt sisässämme läikehtivää vapauden tunnetta. Tämä on liikuntakasvatuksemme suuri tehtävä.” (Kleemola 1996, 54.)

Nykyaikaisen urheilun esikuvana oli antiikin olympialaiset ja niiden hengen mukaan naiset suljettiin urheilun ulkopuolelle. Naisten urheilemiselle keksittiin biologisia ja lääketieteellisiä esteitä sekä korostettiin sellaisia naisellisuuden piirteitä, jotka eivät sopineet urheilun maskuliiniseen muottiin. (Häyrinen & Laine 1989, 186-188; Laine 1996, 42.) Vastustuksesta huolimatta naisten urheilu kuitenkin kehittyi, tosin monien vaiheiden kautta. Voimistelua pidettiin naisille sopivampana liikunnan muotona. Naisvoimistelu tarjosi kilpaurheilulle vaihtoehdoisen fyysisen kasvatuksen ohjelman (Laine 2004, 119). Sarjen (2004, 139-151) mukaan kansalaiskasvatuksen diskurssi on ollut naisvoimistelun laajimmin omaksuma puhetapa. Sitä kuvasivat 1900-luvun alkupuolen voimistelun metodikirjat, joiden pohjalta Kaarina Kari vuonna 1960 määritteli voimistelun tavoitteeksi kasvattaa yhteiskunnan vastuullisiksi kansalaisiksi, jotka ymmärtävät Suomen henkistä, yhteiskunnallista ja taloudellista elämää. Voimistelijoiden tuli olla luonteeltaan ja tavoitteiltaan yhteiskuntakelpoisia yksilöitä, kunnan kansalaisia, jotka hyödyntävät yhteiskuntaa elämäntyöllään, elävät sen lakien mukaisesti ja kohottavat siveellistä tasoa.

Idealistisimmillaan urheilu näyttäytyi 1920- ja 1930-lukujen Suomessa nuorisokasvatuksessa. Koulujen voimistelunopetukseen haluttiin kytkeä kasvattaminen kuriin, sotilaallisuuteen sekä yhteisöllisyyteen valkoisten arvomaailman puitteissa. Työväenliikkeessä tavoitteena oli kouluia nuorista uskollisia sosialismin kannattajia ja työväenliikkeen aktiiveja, kun taas porvarispuolella pyrkimyksenä oli kasvattaa vankkoja kristillis-siveellisen vakaumuksen omaavia, raittiita, kurinalaisia, luotettavia ja maanpuolustustyön omakseen kokevia valkoisen Suomen puolustajia. Varsinkin kurinalaisuus, tottelevaisuus ja itsehillintä oli tärkeä kasvatustavoite. Merkittävää urheilumiesten puheissa oli askeettinen sankaruus, joka tuli esiin vakaumuksessa urheilun ja maanpuolustuksen suhteista. (Pyykkönen & Vasara 1999, 17-20.) Raittiusliike käytti urheilua hyväkseen aatteensa levittämiseen samoin kuin urheilujohtajat korostivat raittiuden merkitystä urheilumenestyksen kannalta. Koska urheilu edisti raittiutta, se varjeli sortumasta erilaisiin paheisiin. (Pyykkönen & Vasara 1999, 39-43.)

Viita (2003) kuvaa väitöskirjassaan, kuinka Hannes Kolehmainen nostettiin aikanaan tietoisesti esikuvaksi. Häntä käytettiin esikuvana urheilijapojille sekä erityisesti raittiuden esimerkkinä. Esikuvallisuus liittyi Itkosen määritte-

lemään urheilun hyvään kertomukseen. Hänen mukaansa kansalaisten sankaruutena pidettiin järjestystä, kuria, tahtoa, reippautta, raittiutta, ryhtiä, iloa, valoa, sisua, kestävyyttä ja rohkeutta. Suomalainen liikunta ja urheilu kiinnittyivät poikkeuksellisen vahvasti yhteiskunnallisten liikkeiden rientoihin. Tätä kautta urheiluun kulkeutui mainittujen ihanteiden pitkä luettelo. (Itkonen 1997; Itkonen 1998) Viidan mukaan Kolehmaisesta luotiin yli-ihminen, joka edusti nuoren kansakunnan ihanteita: uupumatonta intoa, valoisaa tulevaisuuden uskoa, säännöllistä ja yksinkertaista elämäntapaa, vaatimattomuutta, rehellisyyttä, raittiutta, puhtautta, avuliaisuutta, avoimuutta, jaloutta, vilpittömyyttä, aatteelleen antautumista ja ihanteilleen uskollisuutta. Esikuvaa luotaessa tärkeintä ei ollut sen vastaavuus todellisuuteen, vaan nuorison kasvattaminen esikuvan mukaisiin mittoihin. Viita (2003, 312, 322) kuvaa 1920-30-lukujen urheiluvaikuttamista aika sisäänlämpiävänä piirinä. Hänen mukaansa ulkopuolisten näkökulmien puute teki suomalaisesta urheiluelämästä suljetun. Rakentavaakaan kritiikkiä ei juuri hyväksytty, eikä urheiluun liittyvistä kielteisistä ilmiöistä hiiskuttu. Eettisesti vääränä koettiin oman pesän likaaminen.

Ojakankaan (1998, 109-115) mukaan koulumaailman kasvatuseräajattelussa tapahtui muutos 1920-luvun lopulla. Kurin sijaan puhuttiin työrauhasta ja opettajan oli annettava lapsille tilaisuus "toiminnallisuuden tyydyttämiseen". Järjestystä edelleen tarvittiin, mutta se ei ollut niin ehdotonta. Aikaisempia suurimpia hyveitä, ehdotonta kuuliaisuutta ja sokeaa tottelemista alettiin pitää suorastaan vaarallisina. Leikinomaisuus lisääntyi ja työstä nauttiminen oli tärkeää. Tähtisen (1992, 229) mukaan psykologiset lähtökohdat lasten kasvatustavoissa lisääntyivät 1940-luvulla. Lapsen koko persoonallisuuden kehityksestä tuli keskeinen kasvatuksen tavoite. Viisikymmentäluvulta aina 1970-luvun puoleenväliin asti pääsuuntaus oli normatiivis-maturatiivinen, jossa korostettiin lapsen luonnollista kasvua ja kehitystä ja kasvattajien merkitys nähtiin sekä perushoidon ja turvallisuuden antajina että lapsen toimintamahdollisuuksien luojina. Nämä näkemykset vapauttivat vanhemmat lääketieteellisten ja osittain myös psykoanalyttisten suuntausten kaavamaisuudesta ja syyllistämisestä. Lapsen kasvatusta alettiin nähdä enemmänkin nautinnon ja ilon lähteenä, jossa vanhemmatkin kehittyivät ja kasvoivat. Koulujen eettistä kasvatuseräajattelua tutkinut Launonen (2000, 306-314) kuvaa 1900-luvun alkupuolen olleen yksilöeettisten ihanteiden aikaa, jolloin sellaiset ominaisuudet kuin itsekuri, epäitsekkyys ja tottelevaisuus olivat arvossaan. 1950-luvulta eteenpäin yhteiskuntaeettiset päämäärät korostuivat. Luonteen kasvattamisen etiikka muuttui sosiaalisten periaatteiden ja taitojen etiikaksi.

4.1.3 Kurista ja ryhdistä vapaa-ajan viettoon

Vuonna 1965 Suomessa siirryttiin viisipäiväiseen työviikkoon. Vapaa-aika lisääntyi ja sitä täytettiin paitsi viihteellä myös liikunnalla. Vapaa-ajan nykymuodoista kunto- ja luontoliikunta alkoivat kehittyä. (Liikunnan ja urheilun tarina 2003, 12.) 1960-luvulla urheiluun kohdistui muun yhteiskunnan tavoin uusia paineita. Urheilukritiikki voimistui ja itsestään selviä urheiluarvoja alettiin ensi kertaa arvostella. Urheilun sijaan yläkäsitteeksi valittiin liikunta, jonka yksi osa oli urheilu.

Urheilun rinnalle nostettiin kehittämisalueiksi liikuntakasvatus ja kuntoliikunta. Suomen asema urheilun suurmaana oli mennyttä. 1950-1960-luvuilla menestys yleisurheilussa oli vähäistä ja talvilajien menestys hiipui 1960-luvun lopulla. 1960- ja 1970-luvuilla urheilijoiden yhteiskunnallinen status laski. Suomalainen urheilija kävi toki edelleen esimerkistä, mutta hänellä ei ollut enää sitä "suururheilijan" yliveraista mainetta ja hohtoa. Toisaalta samalla väheni myös yhteiskunnallisten tehtävien taakka. (Pyykkönen & Vasara 1999, 18-24.)

Urheiluliike ja raittiusliike ovat tarvinneet toinen toistaan oman toimintana pönkittämiseksi. Urheiluliikkeen kannalta raittius mahdollisti paremmat urheilusuoritukset. Raittius ja urheilu yhdessä olivat kansakunnan hyvinvoinnin tausta. Urheilijoita pidettiin nuorison esikuvina ja mikäli menestyvä urheilija ei olisi raitis, saattaisivat ihailijat vetää sen johtopäätöksen, että ryyppäämällä pääsee samoihin tuloksiin. Raittiusvalistus oli kuitenkin kiivaanoloista ja moralisoivaa ja siten siitä muodostui pakkopaita. Urheiluväen suhtautuminen raittuteen ja alkoholin käyttöön muuttui 1960-luvulla. Urheilu otti etäisyyttä muun yhteiskunnan tavoin raittiusliikkeeseen, jonka katsottiin edelleen jatkavan ikiaikaisella rajoittavalla ja moralisoivalla linjallaan. (Vasara 2000 b, 39-55.)

Seitsemänkymmentäluvulta lähtien lasten kasvatuksessa korostui kognitiivinen suuntaus, jossa korostettiin kielellisten perustaitojen ja valmiuksien kehittämistä. Olennaista kasvatuksen muutosprosesseissa on lapsen yksilöllisiin lähtökohtiin ja ominaisuuksiin nojaavien näkemysten lisääntyminen. Ihanekasvatus on muuttunut kaavamaisuutta, ehdottomuutta ja vanhempien valtaa korostavista ideoista joustavuuden, lapsikeskeisyyden ja yksilöllisten lapsista lähtevien kasvatusideaalisen suuntaan. Muutos näkyy myös myönteisenä suhtautumisena lasten leikkeihin. (Tähtinen 1992, 137-141, 229.) Kasvatus ei ole enää "olemista", jossa lapsi varttuu elämällä arkea aikuisten ja toisten lasten parissa. Tähtinen kuvaa lapsen "valmentamisbuumia" seitsemänkymmentäluvun ilmiöksi. Silloin korostettiin kasvatuksen strukturointia, erilaisten harjoitusten ja leikkituokioiden sisällyttämistä lapsen päivään. Vanhempien tuli järjestää lapsen ympäristö optimaaliseksi ja virikkeelliseksi. Kahdeksankymmentäluvulla suuntaus kehittyi humanististen lähtökohtien suuntaan. Lapsi tuli nähdä aktiivisena yksilönä, jolla on luontaiset kasvumahdollisuudet. (Tähtinen 1992, 230.) Korhonen kuvaa kasvatuksen muutosta tottelevaisuudesta keskustelu ja neuvottelukulttuuriin siirtymisenä. Modernissa ja jälkimodernissa yhteiskunnassa lapsuus voidaan nähdä vanhempien projektina. Lasta valmennetaan yksilönä erottautumaan ja profiloitumaan, ei enää sopeutumaan. Toinen muutos on, että vanhemmuudesta on tullut julkinen asia. Kasvatus on professionalistunut. Vanhemmat joutuvat peilaamaan arvojaan, ihanteitaan ja toimintatapojaan asiantuntijoiden pyrkimyksiin. Perheen rinnalla vahvoina sosiaalistumisagentteina toimivat nuorten vertaisryhmät sekä kulttuuriteollisuuden tavarat ja idolituotanto. (Korhonen 1999, 31, 45-55.)

Hoikkalan mukaan vanhemmat eivät nykyisin mielellään puhu vallasta ja vieroksuvat tavoitteellista kasvattamista, tyrkyttämistä ja pakottamista. Hän arvelee, että sana kasvatus tuo mieleen omaan lapsuusaikaan liittyvän aikuisten autoritaarisuuden. Kasvattaminen viittaa ikävällä tavalla vallankäyttöön. Ky-

symys ei kuitenkaan ole nykyvanhempien puuttumattomuudesta tai osallistumattomuudesta lastensa elämään. Vanhemmat ohjaavat lapsiaan harrastuksiin. Kadulle ja jengeihin ajautumisen pelätään tuhoavan nuoren tulevaisuuden, siksi se tulee estää. (Hoikkala 1993, 52-53, 235-237.) Vastuullisessa vanhemmuudessa lasten kasvulle luodaan hyvät edellytykset, jotka koostuvat huolenpidosta, hyviin harrastuksiin ohjaamisesta, rajojen asettamisesta ja koulutuksen turvaamisesta. Vanhemmat kuuluvat monin tavoin lastensa elämään ja lapset vanhempiensa elämään. Tavallisin side on lapsen harrastus, jonka ohessa ja lisäksi lapsen kanssa puhutaan ja keskustellaan. (Hoikkala 1993, 52-54, 236.) Kovan kurin sijaan käytetään siis yhä useammin pehmeämpiä tekniikoita ja aikuisen tahtoon taivuttamisen ajatus on korvattu "kasvamaan auttamisen" ideoilla. Ojakankaan (1998, 24-25) mielestä kurinpidollisten tekniikoiden muutosta ei voi tulkita suoranaisesti vallan katoamiseksi. Kyse on pikemminkin vallan käytön uusista muodoista: Kurivalta on korvattu, tai ainakin sen rinnalle on syntynyt toisenlaista terapeuttista valtaa.

Nykynuorten (1990-luvun nuorten) arvoja on tutkinut mm. Helve (2002). Hänen mukaansa suuret ideologiat ovat väistyneet nuorten elämästä. Uskonnon ja politiikan merkitys on rapistunut eivätkä nuoret etsi enää auktoriteetteja näistä instituutioista. Kristillinen arvopohja on ollut perinteisesti suomalaisessa yhteiskunnassa vahva ideologia, mutta Helven mukaan vain harvalla nykynuorella on selvästi kristillinen maailmankuva. Osa nuorista on aatteellisesti kodittomia. Kodin ja koulun kasvattava merkitys on vähentynyt ja ideologisia vaikutteita tulee muodollisen oppimisen ulkopuolelta – tiedonvälityksestä ja kaveripiiristä. Opituilla käyttäytymismalleilla, perinteillä, ajattelu- ja toimintatavoilla, asenteilla, arvoilla ja moraalilla on ainoastaan suhteellinen merkitys. Kyseessä voi olla suuren kertomuksen hajoaminen tai siirtymä kohti pieniä ideologisia kohderyhmiä kuten esimerkiksi ympäristönsuojelua ja eläinaktivismita. (Kallio 2005, 31.)

Urheilutoiminnan suunnitelmallisuus lisääntyi 1960-70-luvuilla ja se näkyi myös lasten ja nuorten urheilun ohjelmointina. Kilpailun ja ikäkausimestaruuksien korostaminen on todettu vieneen nuorten kisailusta leikkimielisyyttä ja spontaanitutta (Liikunnan ja urheilun tarina 2003, 13). Aikuisten liikunnan muuttuessa kilpaurheilusta kuntoliikuntaan lasten liikunnalle käy päinvastoin. Tämä lasten urheilun työn ja huvin suhde on mielenkiintoinen. Aikaisemmin nuorten liikuntaharrastusta saatettiin pitää ajanhukkana – sehän oli pois järkevästä työteosta. Viita (2003, 53) kuvaa Hannes Kolehmainen lapsuutta vuosisadan alussa, kuinka urheilu oli henkireikä koulun ja työnteon ohella. Antti Kalliomäki kertoo lehtihaastattelussa ympäristön suhtautumisesta urheiluun 1960-luvulla:

"Jo 16-vuotiaana olin piirimme mestari. Aika nopeasti sain kylähullun maineen, kun talvellakin juoksin tiellä seiväs kädessä. Äiti sanoi monta kertaa, että poikaparka, lope-ta tuo hömpötys." (Pollari, 2004, 12.)

Verrattain nopeasti "hömpötys" kääntyi liian totiseksi työnteoksi. Nuorison kilpaurheilussa huolenaiheeksi muodostui se, että se ei tarjonnut enää mahdollisuutta leikkiin. Keskustelu nuorisourheilun eettisistä ja omaehtoisista lähtökoh-

dista alkoi orastaa liikuntajärjestöissä 1980-luvulla. Nuorisourheilun kehittäjien oli kuitenkin perusteltava tekemisiään sillä että työ ei ole pois kilpaurheilusta. TUL käynnisti Lete toiminnan ja SVUL:iin perustettiin Nuori Suomi -ohjelma. Urheilun tavoitteet alkoivat muuttua lapsilähtöisemmiksi. (Liikunnan ja urheilun tarina 2003, 15)

Vähitellen jo 1970-luvulla, mutta varsinaisesti kahdeksankymmentäluvulla, urheiluelämä on kokenut niin Suomessa kuin muuallakin maailmalla melkoisen muutoksen. Urheilulajien kirjo on kasvanut. Huippu-urheilu on muuttunut ammattimaiseksi, urheilukilpailut ovat muuttuneet suuriksi yleisötapahtumiksi, joiden tarjonta ulottuu varsinaisen urheilunäyttämön sivustoillekin. (Vasara 2000 b, 50-51.) Virtapohja (2000, 58) on nimennyt 1990-luvun "mediaurheilun ajaksi" Siihen liittyy median kasvava mielenkiinto urheilua kohtaan. Mediasta on tullut urheilun kannalta niin merkittävä toimija, että urheilusääntöjä muokataan mediajulkisuutta silmälläpitäen. Medialle urheilu tarjoaa suosituttua uutis- ja viihdeaineistoa. Mediaurheilun ajan tyyppilliseksi piirteeksi voi määritellä postmodernin pinnallistumisen. Virtapohja liittää urheilun skandaalitaipumuksen juuri tähän kehitykseen. Ihmisten sosiaaliset kytkennät liikunnan ja urheilun harrastamiseen ja seuraamiseen ovat muuttuneet. Sosiaalistumista urheilulajeihin ja liikuntamuotoihin eivät määrää entiseen tapaan lapsuuden ja nuoruuden kokemukset. Aikaisemmin yleisöllä oli omia kokemuksia seuraamastaan lajista. Nykyisin urheilun lajikirjo lisääntyy ja monet uudet lajit koetaan ensi kerran median välityksellä. (Ilmanen, Itkonen, Matilainen, Vuolle, 2004, 12-14.) Lajien kirjoon tuovat mausteensa lajit, joissa liikutaan uudenvuodelaisissa tiloissa ja joissa ei välttämättä kilpailla tai olla sidoksissa seuratoimintaan. Harinen, Itkonen ja Rautapuro (2006, 22) kuvaavat näitä perinteisestä kilpaurheilusta poikkeavia liikuntalajeja elämäntyylliseksi liikkumiseksi. Skeittaus on hyvä esimerkki tällaisesta lajista. Itkonen kuvaa 1980-luvulta alkanutta muutosta eriytyneisyyden käsitteellä. Kilpaurheilu ja muu liikkuminen ovat erkaantuneet ja ammattimainen huippu-urheilu ja kansalaistoimintaperustainen urheiluseuratoiminta poikkeavat paljon toisistaan. (Itkonen 1996, 230-261.) Tosin liiketoiminnallisesti ja ammattilaisuuden periaattein toimivia urheiluseuroja on vain marginaalisen pieni määrä kokonaisuudesta ja todellinen ammattilaisuus onnistuu vain joissakin lajeissa. (Opetusministeriö 2004, 14-22)

4.2 Tutkimukset urheilun maailman kuvaajina

Tässä kappaleessa siirryn yleisemmästä yhteiskunnan, kasvatuksen ja urheilun aatehistorian kuvauksesta lähemmäksi nykypäivää. Liikuntapedagogiikassa, -psykologiassa, -filosofiassa sekä -sosiologiassa on kaikissa tutkittu tutkimukseni aiheeseen liittyviä asioita. Näissä tutkimuksissa olen erityisen kiinnostunut tutkimustulosten lisäksi siitä, mitä urheilusta on tutkittu. Näin kokoan palapeliä. Yleisesti tutkimuksissa on paneuduttu erilaisiin urheiluun liittyviin ongelmiin. Näin saan palasia urheilun maisemaan. Ongelmat urheilussa eivät tietenkään ole

urheilun koko kuva, enkä näin saa aikaisemmista tutkimuksista rakennettua koko kuvaa. Kuitenkin urheilun ongelmat, epäkohdiksi koetut asiat, antavat hyvän kuvan eräästä urheilun puolesta. En pyri kuvaamaan koko urheilututkimuksen kenttää vaan olen koostanut tutkimuksista kuvauksia toiminnasta urheilun parissa.

4.2.1 Joka leikkiin ryhtyy, se leikin kestäköön

”TUOMAREIDEN MOLLAAMINEN KUULUU TÄHÄN LAJIIN”: ”Pelaajat käyvät kentällä välillä todella kuumina ja huutavat suutuksissaan kaikenlaista. Valmentajat taas purkavat kiukkuaan useimmiten pelin jälkeen. Erotuomarit ovat monesti sylkykuppeja, mutta ei se minusta ole mikään ongelma. Tuomarien mollaaminen kuuluu tähän lajiin. Niin on aina ollut ja tulee varmasti aina olemaan.” Tuomari tietää mistä puhuu, sillä hänellä on melko pitkä pelaajaura takanaan. (Erotuomarin haastattelu, kun eräs liigavalmentaja oli uhannut polttaa hänen talonsa. ESS 4.11.1999)

Urheilun toimintatavat otetaan usein itsestäänselvyyksinä. Kummallisilta, vääriltä ja jopa vaarallisilta tuntuvat asiat saatetaan hyväksyä, koska ne ”kuuluvat urheiluun”. Urheilussa mukana oleva urheilija mukautuu lajin käytäntöihin. Lajin eetokseen voivat kuulua sellaiset toimintatavat kuin uhrautuminen, paremmuuteen pyrkiminen, riskien hyväksyminen ja kivuntunteen sivuuttaminen (Hughes & Coackley 1991). Tiihonen (2002, 270) kuvaa poikien sosiaalistuvan urheilujoukkueissa pääasiassa suorittamiseen eivätkä kokemiseen, kivun kestämiseen eivätkä urheilusta nauttimiseen, voittamiseen eivätkä kamppailemiseen, ulkoiseen menestykseen eivätkä sisäiseen onnistumiseen, väkivaltaisuuuteen eivätkä rauhanomaisuuteen, luonnolliseen (biologiseen) ylemmyyteen eivätkä kulttuuriin suhteeseen, objektiivisiin faktoihin eivätkä subjektiivisiin mielipiteisiin ja vahvoihin johtajiin eivätkä demokraattisiin menettelytapoihin. Lasten vanhemmat saattavat hyväksyä lapsensa huonon kohtelun urheiluharrastuksen parissa. Esimerkiksi äärimmäinen harjoittelu ja tiukka ruokavalio nähdään vain hintana, joka täytyy maksaa menestyksestä (Brackenridge 1994).

Kilpa- ja huippu-urheilun maailma on perinteisesti miehin maailma. Tiihonen (1994, 229-251; 2002, 141-143) arvioi kymmenisen vuotta sitten, että urheilun maailmassa naisen miestä alempi paikka on selvempi kuin missään muualla yhteiskunnassamme. Miesurheilija on parempi vain siksi, että on mies. Maskuliinisuudessakin on eri hierarkiat ja urheilulajit ovat asetettavissa maskuliinisuushierarkiaan. Tässä hierarkiassa alimpiin kasteihin kuuluvat naisvaltaisia lajeja harrastavat miehet ja näiden alapuolelle sijoittuvat homoseksuaalit ja naiset. Wrisberg (1996) kuvaa urheilun edustavan miehille maskuliinisuusriittiä ja siten olevan keinon saavuttaa hyväksyntää. Urheileva mies edustaa maskuliinisuutta ja siten esimerkiksi loukkaantuminen voi olla kolhu urheilijan miehisyydelle. Naiset Wrisbergin mukaan kasvavat tässä maskuliinisessa maailmassa häpeään omasta kehostaan ja suorituksistaan, sillä he oppivat ymmärtämään etteivät heidän urheilusuorituksensa pärjää miesten suorituksille. Urheilusuoritusten arviointi tapahtuu miesten saavuttamien tulosten perusteella ja nainen voi parhaimmillaan yltyä arviointiin ”ihan hyvä naiseksi” (esim. Kirby, Greaves ja Hankivsky 2000, 24-26; Tiihonen 2001; Pirinen 2006). Naisurheilija voi törmä-

tä vähättelyyn valmentajansa taholta. Naisurheilijat saattavat kokea, että erityisesti miesvalmentaja ei pidä urheilijoitaan vakavasti otettavina urheilijoina (Fasting & Pfister 2000). Tomlinsonin ja Yorgancin (1997) observoinnissa (Isossa-Britanniassa) naisyleisurheilijoiden piti poistua harjoituksista, koska heidän läsnäolonsa häiritsi miehiä. Toisaalta naisurheilijoiden kohdalla valmentaja saattaa puuttua asioihin, joihin hän ei kiinnitä huomiota miesten kohdalla. Samassa tutkimuksessa tehdyssä kyselyssä naisurheilijat ilmoittivat valmentajan puuttuneen mm. pukeutumiseen, hiustyyliin, sosiaaliseen elämään ja seurusteluun. Valmentajien huomautukset urheilijan ulkonäöstä saattoivat olla nöyryyttäviä ja karkeita ja ne tapahtuivat julkisesti. Norjalaisessa tutkimuksessa naishuippu-urheilijoista yli puolet oli kokenut seksuaalista häirintää jossain muodossa. Tutkijoiden mukaan urheilijat hyväksyvät ja sietävät häirintää, koska se on osa miehistä kulttuuria ja sen kanssa on vain elettävä. (Fasting, Brackenridge, Sungot-Borgen 2003.) Tanskalaisessa tutkimuksessa 2% tutkituista urheilijoista oli kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä urheilun parissa ja paljon useampi oli kokenut valmentajan ei-hyväksyttävää käyttäytymistä. Valmentajille suunnatussa kyselyssä paljastui valmentajien tietämättömyys lainsäädännöstä ja heidän löyhä suhtautumisensa seksuaalisiin suhteisiin urheilijoidensa kanssa. Valmentajista 3% ilmoitti olleensa intiimisuhteessa alle 18-vuotiaan urheilijansa kanssa. (Toftegaard-Nielsen 2001.)

Pirinen (1997) kuvaa naisurheilijan sosiaalista konstruktia naisten lehtien kirjoituksissa. Naisurheilijat kuvattiin urheilun arvojen kautta, ja siten urheilumedian kuvaamien miesurheilijoiden kautta. Naisurheilijat olivat menestyviä, kilpailuhenkisiä, taitavia, omasivat itsekuria, tekivät paljon töitä ja tavoittelivat huippua. Menestystä korostettiin, epäonnistumisista ja takaiskuista ei juurikaan kerrottu ja mikäli kerrottiin, ne kuvattiin lyhytaikaisina tilanteina, jotka innoittivat vieläkin suurempaan sitoutumiseen. Naisten ulkomuotoa kuvattiin, muttei erityisen seksistisesti. Naisellinen vartalo oli korostetussa asemassa. Maskuliinista, ei naisellista, vartaloa käytettiin vastavoimana kuvatessa urheilijan naisellisuutta. Naisellinen ulkomuoto liitetään heteroseksuaalisuuteen ja maskuliininen lesbouteen. Lesboleima on saanut naisia suhtautumaan varauksella joihinkin urheilulajeihin kuten joukkuelajeihin. Naisten yksityiselämää kuvattiin perinteisellä parisuhde ja perheideaalilla. Naisten yhteydessä mainittiin aviomies tai poikaystävä tai niiden puuttuessa viitattiin entisiin tai tuleviin mieskumppaneihin.

Kehon kontrolli on olennainen osa monen urheilijan elämää. Kehon kontrolli voi olla painon lisääntymisen, vähenemisen tai säilyttämisen tarkkailua. Se voi olla jatkuvaa laihduttamista tai jatkuvaa tarvetta kehon koon kasvattamiseksi. (Johns 1998.) Johns kuvaa rytmisen voimistelijan elämäntarinaa urheilun kontekstissa. Hänen tavoitteensa on lisätä ymmärrystä subjektiivisesta kokemuksesta ympäristössä, jota pidetään itsestäänselvyytenä. Voimistelija kuvaa maajoukkueeseen nousemistaan erityisesti kehollisena vaatimuksena. Tämä tapahtui samaan aikaan murrosiän alkamisen kanssa ja vaatimus kehon painon säilyttämisestä oli ehdoton. Voimistelija halusi mahtua maajoukkuevoimistelijan imagoon - näyttää maajoukkuevoimistelijalta. Maajoukkuepaikkaa hän ei

kuvaa omana tavoitteenaan, vaan että on nöyryyttävää olla yltämättä maajoukkueeseen. Hän muokkaa käsitystään lajin urheilijasta juuri siinä vaiheessa, kun murrosikä väistämättä muuttaa omaa kehoa. Sosiaalistumista vahvistaa ryhmän paine, nousu maajoukkueeseen ja ensimmäiset kansainväliset kilpailut. Voimistelija sisäistää laihuuden järkevyyden. Laiha urheilija saa helpommin pisteitä ja hän näyttää paremmalta urheilijalta. Hän kuvaa kansainvälisiä kilpailuja, joissa hän on kaiken aikaa valmentajien ja tuomareiden valvovan silmän alla. Hänen käyttäytymistään ja etenkin syömistään vahditaan. Myös valmentajan ja tuomarin kuvataan sisäistäneen lajin vaatimukset ehdottomina. Tuomarin mukaan lihasten erottuminen kuvaa voimistelijan olevan tosissaan. Erottavat lihakset ovat itsekurin mittari ja näin kuvaavat voimistelijan valmiutta. Valmentajan mukaan voimistelija edustaa itsensä lisäksi myös valmentajaansa. Lihava urheilija on valmentajalleen häpeäksi. Voimistelija kuvaa syömishäiriötään pakkomielleeksi ruuasta. On pakko olla syömättä ja samalla ei malta odottaa, koska voisi jälleen syödä. (Johns 1998.)

Kinnunen (2001, 166-168, 243) on tutkinut kehonrakennusta, joka ehkä urheilulajeista on äärimmäisin esimerkki keholle asetetuista vaatimuksista. Kinnusen mukaan kehonrakennuksen mieli on yhteydessä kulttuurisiin ruumisihanteisiin, mutta lajin käytänteet sisältävät paljon muutakin. Rituaalien elämisestä tulee kehonrakentajalle päämäärä sinänsä. Harjoittelutekniikan ja nautitun ravinnon puhtaus muodostuu kokemukseksi, jolloin kehonrakentaja tuntee itsensä onnelliseksi ja täydeksi. Kehonrakentaja kammoaa rasvakerrosta, se on epäpuhdasta. Tiukka dieetti on keino päästä epäpuhtaudesta ja dieetin puhtaus on tärkeää. Ruumista kuvataan kolmannessa persoonassa, oliona, joka kaikin tavoin taistelee rasvan polttamista vastaan.

4.2.2 ”Jo tulta kohti kalpa lyö”² – aggressiivisuus, sotaisuus ja väkivalta

”Salamoiden harjoitukset näyttävät myös kovuuden kannalta kehittävilä. Laitarytinnässä yksi punaisista saa mailasta kasvoihinsa. Kuuluu kiroilua, näkyy verta. Joukkueen lääkäri saa töitä. ” Näyttää lupaavalta. On tekemisen meininki, kun saadaan verta jälle”, vastuvalmentaja sanoo.” (Kempainen, 2003)

Oheinen ote on lehtiartikkelista. Sekä artikkelin kirjoittajan että valmentajan motiivit voivat olla monenlaiset, mutta ote tiivistää mielestäni tämän kappaleen sisältöä.

Eliasin (Elias & Dunning 1986, 26-58) mukaan urheilukentän tapahtumia voidaan selittää ihmisen sotaisuudella. Urheilu on järjestäytyneeseen yhteiskuntaan soveltuva, kontrolloitu tapa ilmaista aggressioita. Sääntöjen hallitsema arkielämämme on tylsää ja haemme siihen jännitystä. Urheilun avulla voimme sekä rentoutua että purkaa paineitamme. Rentoutuminen ja aggressio vaihtelevat – joillekin urheileminen on leikkiä, toisille totisinta totta. Myös Huitzingan (1984, 9-12) mukaan ihmiset kaipaavat arkeensa jännittävää tapaa rentoutua

² Otsikko on Porilaisten marssista, jonka soittaminen suomalaisten olympiavoittojen yhteydessä on perinne. Marssi on Suomen puolustusvoimien kunnamarssi ja yksi suomalaisuuden symboleista. Sotaisat laulun sanat ja niiden liittäminen urheiluun kuvaavat hyvin tätä tutkimuksen kappaletta.

purkamalla aggressioitaan. Toisaalta peli ja leikki ovat omien kykyjen koettelemista ja luovaa toimintaa, joka kiihottaa mielikuvitustamme. Loppujen lopuksi peli irtautuu pelaamisesta selittävästä tekijöistä ja selittää itsensä. Ihmiset eivät siis pelaa rentoutumisen ja jännityksen vuoksi, vaan siksi että nauttivat pelaamisesta.

Kilpaurheilun kieli on täynnä sodan ja taistelun metaforia. Urheilusivuilla kamppaillaan, taistellaan, soditaan, tapetaan, tuhotaan ja voitetaan sekä käytetään mieheyden, kunnian ja ylpeyden viemisen retoriikkaa. Urheiluseurojen nimet ja maskotit välittävät usein aggressiivisuuden ja fyysisen paremmuuden viestejä. (Herrera 2001.) Silvan (1984) mukaan kielen, urheilupuheen, avulla hämmärretään eroa hyväksytyyn ja hyväksyttävän välillä. Opitulla puheella, ”täytyy olla aggressiivinen voittaakseen”, oikeutetaan ei-hyväksyttävää toimintaa. Bredemeier (1983, 47-83) arvioi, että urheilun kaupallistuminen on tuonut mukanaan sankarillisten arvojen ylikorostamisen ja sitä kautta väkivallan. Väkivallasta on tullut tehokas taktiikka otteluiden voittamiseksi ja voittamisen myötä suosio ja kaupallinen kiinnostus lisääntyvät. Väkivalta juontaa juurensa urheilun rakenteisiin. Väkivalta määritellään ei vain odotetuksi, vaan välttämättömäksi, jotta urheilija pystyy säilyttämään urheilijan identiteetin ja itsearvostuksen.

Yksi tutkijoiden käyttämä lähestymistapa aggressiivisuuden ja väkivallan³ tutkimiseen urheilussa on sosiaalistumisteoria. Lapsen oppivat seuraamalla aikuisten toimintaa. Näin urheilussa aggressiivinen toiminta olisi seurausta esimerkkien vaikutuksesta. Teorian mukaan toivotun toiminnan palkitseminen sekä rankaiseminen ei-toivotusta toiminnasta vaikuttavat oppimiseen. Näin onnistunut, palkittu, aggressiivinen toiminta voi lisätä toiminnan aggressiivisuutta. Vaikka säännöt periaatteessa rankaisevat väkivaltaisesta käyttäytymisestä, ne voivat toimia myös käänteisesti. Urheilun säännöissä rangaistus aggressiivisesta teosta on usein vähäisempi kuin toiminnan aikaansaannos. (Huisman & Silva 1984.) Edelleen aggressiivinen toiminta voi tulla rangaistuksi sääntöjen mukaan, mutta palkitukseksi joukkuekavereiden, valmentajan tai yleisön taholta. Rangaistavalla teolla voi saavuttaa taktista etua ja siten siitä voi hyötyä jopa taloudellisesti. Lajin säännöt määrittelevät hyväksytyyn ja ei-hyväksytyyn toiminnan. Sääntöjen lisäksi lajin sisälle muotoutuu myös kirjoittamattomat säännöt – kuinka lajin sääntöjä tulkitaan. Urheilijat oppivat vuosien mittaan lajin alakulttuuriin kuuluvat asiat kokemuksen ja mallioppimisen kautta. Kirjoittamattomia sääntöjä säädellään ryhmän sisäisesti ja ne voivat olla ristiriidassa lajin sääntöjen kanssa. (Bredemeier 1983, 47-83; Silva 1984.)

Stephens ja Bredemeier (1996) kuvaavat sosiaalistumisteorian paljastaneen vuorovaikutuksen ja tilannetekijöiden merkitystä aggressiivisessa toiminnassa. Kuitenkin teoria on keskittynyt avoimen käyttäytymisen ja ympäristötekijöiden vaikutukseen ja siten aggressiivisuudesta on tullut vain toiminnallisesti määri-

³ Husman ja Silva (1984) määrittelevät aggressiivisen käyttäytymisen olevan avointa verbaalista tai fyysistä toimintaa, joka voi psyykkisesti tai fyysisesti vahingoittaa toista tai itseä. Aggressiivisuuteen liittyy tarkoituksellisuus. Tutkijat erottavat (assertive) itsevarman käyttäytymisen, joka on ylikorostunutta fyysistä toimintaa, jonka tarkoituksena ei ole vahingoittaa.

teltä käyttäytymisreaktio. Tavoitemotivaatioteoria ja kehitysteoriat ovat tuoneet aggressiivisuuden ymmärtämiseen uutta näkemystä. Nichollisin tavoitemotivaatioteoriaa hyödynnettäessä on huomattu, että matala tehtäväsuuntautuneisuus ja korkea minäsuuntautuneisuus ovat yhteydessä aggressiiviseen toimintaan (Duda, Olson & Templin, 1991). Bredemeierin ja Shieldsin (1984) tutkimuksessa naisjalkapalloilijoiden todennäköinen aggressiivinen toiminta oli yhteydessä minäsuuntautuneisuuteen ja siihen, minkä pelaaja arvioi ryhmän normin tilanteessa olevan. Bredemeier (Bredemeier & Shields 1984; Bredemeier, Weiss, Shields, Cooper 1987) tutkimusryhmineen on verrannut urheilijoiden moraalisen kehityksen tasoa aggressiivisen toiminnan hyväksymiseen urheilussa. Heidän mukaansa urheilijat, joiden moraalinen kypsyyden oli alhaisemmalla tasolla (Haanin asteikon mukaan), suhtautuivat hyväksyvämmiin toisten vahingoittamiseen kuin ne, joiden kypsyyden oli korkeammalla tasolla.

4.2.3 Milloin peli on reilu?

Urheiluun on vakiintunut käsite ”reilu peli”, joka koetaan yleisesti ymmärrettäväksi, mutta sen yksityiskohtainen määrittelemisen on vaikeaa. Reilun pelin käsitteen ajatellaan kuvaavan lähes tyhjentävästi urheilun ideaa ja urheilua ohjaavaa henkeä. Useissa tutkimuksissa on pyritty avaamaan reilun pelin käsitettä ja problematisoimaan, mitä se tarkkaan ottaen voisi tarkoittaa.

Urheilun idea on kamppailla voitosta. Keskeistä on pohtia, millä kriteereillä voitto on oikea. Milloin kamppailu on ollut sellainen, että oikea voittaja on saatu selville?

Yhdessä reilun pelin sisällöksi mielletään sääntöjen noudattaminen. McFeen (1998, 3-18) mukaan tämä kriteeri tekee lajien moraalin eri lajeissa jo lähtökohdissaan erilaiseksi. Esimerkiksi koripalloa on lähes mahdotonta pelata rikkomatta sääntöjä. Sääntöjen noudattaminen sinällään ei takaa reilua lopputulosta vaan voi jopa estää sen. Urheilussa olennaista onkin, kuinka kamppailu kamppaillaan tai peli pelataan. Tuomarin toiminnan tavoitteena ei ole syyllisten ja syyttömien löytäminen kuten oikeusistuimessa, vaan varmistaa hyvän pelin pelaaminen. Loland (1998, 79-103) pohtii, missä menee reilun lopputuloksen raja, kun sääntörikkomuksia on monentasoisia, tahattomasta tahalliseen. Ratkaisu voisi olla, että peli on reilu silloin, kun sääntörikkomukset eivät vaikuta lopputulokseen. Vaikuttamisen arviointi on kuitenkin ongelmallista, sillä pienikin rikkomus voi aiheuttaa ketjureaktion, jolla on enemmän vaikutusta lopputulokseen kuin itse rikkomuksella.

Sääntöjen noudattamisen periaatteessa keskeistä on tasavertaisuus ja oikeudenmukaisuus. Näiden periaatteiden mukaan urheilussa tasavertaisista lähtökohdista lähtevät kilpailijat kamppailevat ja säännöt auttavat oikeudenmukaisen lopputuloksen selvittämisessä. Näin aina parempi voittaa. Näinhän ei kuitenkaan aina käy. Dixon (2001, 49-70) kuvaa, kuinka me kaikki olemme nähneet otteluita, joissa selvästi oman intuition ja arvion mukaan paras ei ole voittanut. Hän kuvaa näitä tilanteita epäonnistuneiksi urheilutilanteiksi, koska niissä on epäonnistuttu urheilulle keskeisessä vertailutavoitteessa. Parempi urheilija saattaa hävitä monesta syystä: tuomaritoiminnan, huonon onnen tai vain

huonon päivän vuoksi. Toisaalta juuri tämä tekee urheilusta mielenkiintoista. Vaikka tavoitteena on kamppailulla selvittää paremmuutta, urheilu tarjoaa yllätyksiä. Yllätyksellisyys on urheilun tarjoamien tunteiden alkulähde.

Kun uusi harrastaja tulee urheilulajin pariin, hän oppii lajin säännöt ja mukana ollessaan kasvaa lajin sisäiseen eetokseen. Lajin eetos, tapa toimia, voi muokkautua sellaiseksi, että sitä ei voi pitää moraalisenä. (Loland 1998, 79-103.) Yksi lajin eetoksen sisällöistä on, miten sääntöjä noudatetaan ja millaisten sääntörikkomusten katsotaan kuuluvan lajiin. Näistä sääntörikkomuksista tulee lajissa yleisesti hyväksytyjä. Se mihin vedetään sääntöjen rikkomisen ja huijaamisen raja saattaa siis vaihdella. Leamanin (2001, 91-105) mukaan sääntöjä rikkovat pelaajat eivät pelaa peliä, vaikka ovat mukana siinä. Reddiford (1998, 225-239) lisää, että huijatessaan pelaaja ei pelaa peliä, mutta saattaa uskoa tekevänsä niin. Silloin hän huijaa myös itseään uskoessaan toimivansa oikein. Tämä itsensä huijaaminen voi olla seurausta monenlaisista asioista; lajin alakulttuurista, urheilijaan vaikuttavien ihmisten vakuutteluista tai se voi olla tapa suojella itseään. Morgan, Meier ja Schneider (2001, 3-4) kuvaavat erilaisia urheiluun osallistujia urheiluhengen kannalta. Reilu urheilija (The good sport) kunnioittaa vastustajaa ja peliä ja arvostaa hyvää kamppailua. Epäreilu urheilija (The poor sport) arvioi omaa ja vastustajansa suoritusta eri kriteerein. Hän ei ota vastuuta omasta toiminnastaan eikä arvosta vastustajaa. Hänelle olennaista on kilpailun lopputulos eikä hyvä kamppailu. Sääntöpersoonana (The gameperson) on kiinnostunut sääntöjen tarkasta noudattamisesta eikä pelin hengestä. Hänelle kaikki mikä ei ole kiellettyä on sallittua ja rangaistukset ovat toiminnan ohjauskeino. Huijari (The cheat) ei välitä reilusta kamppailusta vaan rikkoo sääntöjä oman etunsa nimessä. Vain oma voitto on tärkeää, ei kilpailun käyminen. Urheilun pilaaja (The spoilsport) tuhoaa kilpailun muilta osallistujilta. Hän voi esimerkiksi vaatia jonkin teknisen säännön tarkkaa noudattamista, vaikka se pilaisi tai estäisi varsinaisen kilpailun. Läskiksi pistäjä (The trifler) ei välitä pelistä eikä edes yritä pelata.

Yksi reilun pelin edellytyksistä on kohdella vastustajia persoonina ja arvostaa heitä. Urheilussa voi syntyä tunne, jossa kanssakilpailija esineellistetään eikä häntä ajatella samanlaisena ihmisenä kuin itseä. Urheilussa voi olla lupa olla itsekäs, jolloin toisten huomioiminen ei ole tärkeää. (Tuxill ja Wigmore 1998, 104-115.) Urheilu perustuu luottamukselle – luotamme toisiin kilpailijoihin, valmentajaan, ajanottajaan, toimitsijaan jne. Olisiko urheilu mahdollista ilman luottamusta siihen, että useimmat kilpailijoista noudattavat sääntöjä? Luottamus edellyttää jonkinlaista persoonallista suhdetta ihmisten välillä, mutta kilpailutilanteessa kilpakumppani on vastustajan roolissa, vaikka hän olisi paras ystävä. Urheiluorganisaatiot luottavat rangaistuksen pelkoon, joka ohjaa noudattamaan sääntöjä. Kuitenkin vaikkemme voi luottaa varsinkaan tuntemattoman henkilön luotettavuuteen, voimme ehkä luottaa hänen toiveeseensa tulla pidetyksi luotattavana. (Jones, 2001.)

Nuorten urheilunharrastajien moraalikäsitteitä tutkittaessa on todettu, että suurin osa vastaajista edusti reilun pelin ajattelua ja piti sääntöjen noudattamista tärkeänä. Kuitenkin varsin paljon oli vastauksia, joissa sääntöjä ”sovellet-

tiin” tarpeen mukaan. Näiden vastauksien lukumäärä lisääntyi, kun tilanteena oleva ottelu tuli tärkeämmäksi. Sääntöjen noudattamatta jättämistä perusteltiin siten, että pelissä on tuomari, joka huolehtii säännöistä. Tilanteessa, jossa valmentaja antaa ohjeeksi vahingoittaa vastustajan pelaajaa, osa nuorista pelaajista oli valmis tottelemaan sokeasti ohjetta. Suurin osa kuitenkin ilmoitti noudattavansa mieluummin reilun pelin sääntöjä. (Telama ym. 1996)

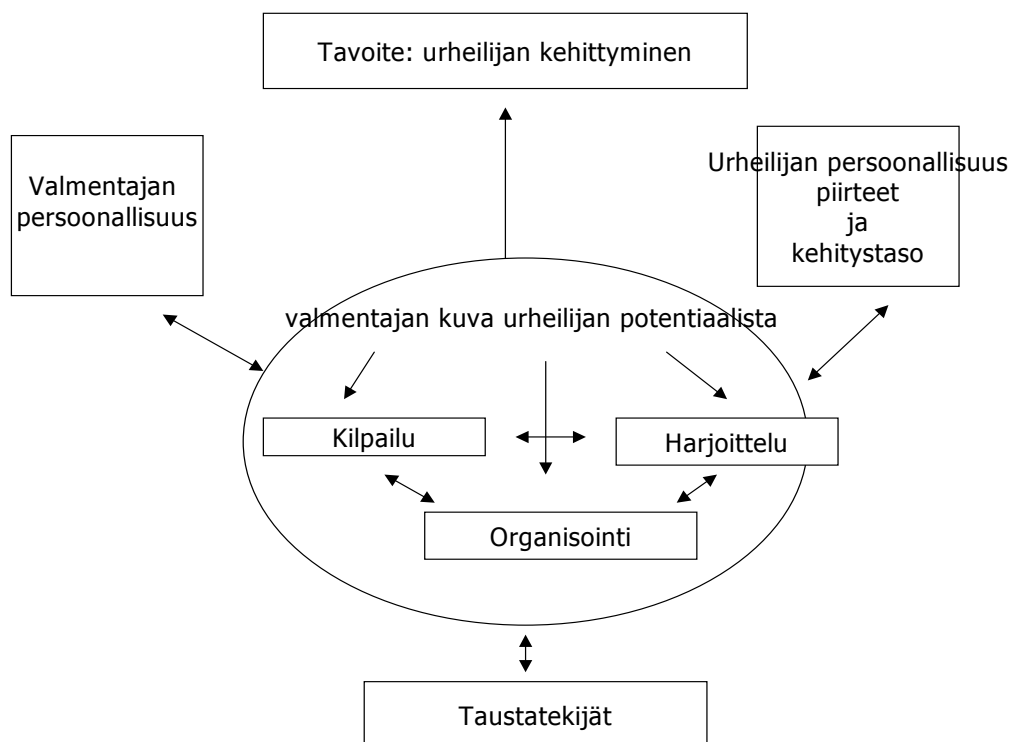
4.3 Mitä valmentaminen on - mitä sen ajatellaan olevan?

Jatkan palapelin kokoamista edelleen selvittämällä, mitä valmentamisesta on tutkittu. Näin etenen lähemmäksi tutkimuskohteitani: valmentajaa ja urheilijaa. Valmentajaan ja valmennukseen liittyvät tutkimukset kertovat osaltaan, mitkä asiat valmentamisessa koetaan tärkeiksi. Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana erityisen paljon on tutkittu valmentajan toimintaa harjoitus- ja kilpailutilanteissa, valmentajan johtajuutta sekä valmentajan asiantuntemusta. Nämä tutkimuksen valtavirratt kertovat, mitä valmentamisen ajatellaan olevan. Ajattelen valmentamisen olevan niin monitahoisen asian, että sen kaikkia puolia ei varmasti ole vielä täysin tutkittu. Karkeasti voisi sanoa, että valmentamisen ytimen ajatellaan/on ajateltu olevan tehokkuudessa, asiantuntijuudessa ja johtamistaidossa.

Cote, Salmela, Trudel, Baria ja Russel (1995) asettivat tutkimuksensa tavoitteeksi teoreettisen viitekehityksen luomisen valmennusprosessista. Heidän mukaansa valmentajan toiminnasta on olemassa paljon pirstaletietoa, mutta ei ole olemassa teoreettista viitekehystä selittämään, mitkä tekijät ja tekijöiden väliset yhteydet ovat tärkeimpiä valmennusprosessissa. He halusivat selvittää, mitä tietoja ja asiantuntemusta valmentaja tarvitsee ja käyttää valmentaessaan. Tutkimuksessa haastateltiin 17:ä huipputason voimisteluvallmentajaa. Tavoitteena oli selvittää, mitä valmennusprosessissa tapahtuu ja luoda tulosten perusteella valmennusmalli (KUVA 3.).

Malli kuvaa valmentajan työtä valmentajan näkökulmasta. Mallin keskellä valmennusprosessia kuvaa organisoinnin, harjoittelun ja kilpailun komponentit. Kolme perifeeriseksi nimettyä muuttujaa vaikuttaa tähän valmennusprosessiin: valmentajan henkilökohtaiset ominaisuudet, urheilijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja kehitystaso sekä tausta-asiat. Tavoite ja valmentajan käsitys urheilijan potentiaalista täydentävät mallin. Valmentajan työn tavoitteeksi määritetään urheilijan kehittäminen. Kehittäminen tässä käsitetään väljästi ja se voi tarkoittaa erilaisia asioita urheilijan tasosta riippuen. Valmennusprosessi vaikuttaa tavoitteeseen. Organisoinnilla tarkoitetaan valmentajan asiantuntemuksen käyttämistä optimaalisten harjoitusolosuhteiden luomiseen sekä tavoitteen toteutumiseksi vaadittavien toimien koordinoitua. Tämä tarkoittaa harjoittelun suunnittelua, yhteistyötä apuvalmentajien ja vanhempien kanssa ja urheilijan auttamista hänen henkilökohtaisissa asioissaan. Harjoittelulla tarkoitetaan valmentajan asiantuntemusta urheilijan taitojen kehittämisessä. Kilpailutilanteissa valmentajan asiantuntemus on urheilijan auttamista tasonsa mukaiseen suori-

tukseen. Valmennusprosessiin vaikuttaa valmentajan käsitys urheilijan potentiaalista. Valmentaja arvioi perifeeristen muuttujien vaikutuksia ja päättää, miten valmennusprosessissa toimitaan tavoitteen saavuttamiseksi. Perifeerisillä muuttujilla voi olla positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia valmennusprosessiin. Valmentajan henkilökohtaisilla ominaisuuksilla tarkoitetaan valmentajan valmennusfilosofiaa, odotuksia, uskomuksia ja henkilökohtaista elämää. Urheilijan henkilökohtaiset ominaisuudet ovat esimerkiksi urheilijan taso, kyvyt ja luonteenpiirteet. Tausta-asiat ovat mitä tahansa valmennusprosessiin vaikuttavia asioita, jotka voivat muuttua. (Cote ym. 1995)

KUVA 3 Valmentamisprosessin malli (mukailtu Cote ym. 1995).

Valmentajan toiminta on hieman erilaista erilaisissa urheilulajeissa. Coten, Salmelan ja Russelin (1995a) tutkimuksessa voimisteluvälmentäjä antoi kilpailutilanteessa urheilijan tehdä suorituksensa häiritsemättä. Valmentajan tehtävä oli tarkkailla sivusta, sillä ohjeet juuri kilpailuhetkellä saattavat sotkea urheilijan keskittymisen. Monissa muissa lajeissa, kuten esimerkiksi koripallossa (Lacy & Goldston 1990) tai jääkiekossa (Gilbert & Trudel 2000), valmentajan rooli on kilpailutilanteessa aktiivisempi. Voimisteluvälmentäjät näkivät roolinsa tärkeäksi kilpailuun valmistautuessa. Valmentajan tehtävä oli estää erilaiset häiriötekijät keskustelemalla urheilijan kanssa urheilijan tuntemuksista, suunnittelemalla ruokailut ja tarkistamalla välineet (Cote ym. 1995a).

Coten tutkimusryhmien luoma malli valmentajan asiantuntemuksesta perustuu huipputasoisen voimisteluvälmentäjien haastatteluihin, jotka analysoitiin käyttäen menetelmänä Straussin ja Corbinin (1990) grounded theorya. Haastat-

telukysymykset oli jaoteltu kahteen pääryhmään: harjoitustilanteeseen ja kilpailutilanteeseen (Cote, Salmela, Russel 1995 b). Näin malli sisältää oletuksen, että valmentajan toiminta ja merkitys rajoittuvat harjoitteluun ja kilpailuihin. Samoin myös observointitutkimukset keskittyvät harjoittelu- ja kilpailutilanteisiin ja näin annetaan varsin vähän merkitystä valmentajan toiminnalle näiden tilanteiden ulkopuolella.

Cote, Young, North & Duffy (2007) laajentavat valmentajan asiantunteumuksen kuvausta tarkastelemalla valmentamista neljässä eri kontekstissa: lasten harrastusta ohjaava, nuorten ja aikuisten harrastusta ohjaava, huipulle tähtäävien nuorten ja huippu-urheilijoiden aikuisten valmentajat. Lasten ohjaajaa kuvataan idearikkaaksi erilaisten harjoitusten ja leikkien keksijäksi, jonka päämääränä on lasten hauskanpito ja innostaminen. Hän on mahdollisuuksien tarjoaja, joka tarjoaa tilaisuuksia liikunnan perustaitojen ja sosiaalisten taitojen oppimiseen. Nuorten ja aikuisten harrastustoimintaa ohjaava valmentaja järjestää toimintaa, jonka tavoitteena on sosiaalisuus, kunnan kehittäminen ja taitojen kehittäminen siten, että harrastaminen on nautittavaa. Huipulle tähtäävien nuorten valmentaja osaa opettaa lajitaitoja ja organisoida harjoittelua siten, että se on mukavaa ja samalla riittävän tavoitteellista. Aikuisten kilpa- ja huippu-urheilijoiden valmentajan pitäisi osata auttaa urheilijaa saavuttamaan huippusuorituskyky. Tämä tarkoittaa tehokkaan harjoittelun organisointia ja huippu-urheilun vaatimusten ymmärtämistä.

4.3.1 Tehokas valmentaja

Valmentajan toimintaa harjoitus- ja kilpailutilanteissa on selvitetty observoimalla. Observointimenetelmiä ovat kehitelleet useat tutkijat vuodesta 1976 saakka (Dodge & Hastie 1993). Näiden tutkimusten tavoitteena on ollut selvittää, mitä tekee tehokas (effective = tehokas, vaikuttava, todellinen) valmentaja oppimisen (Trudel, Cote & Bernard 1996), kasvatuksen (Liukkonen, Laakso & Telama 1996) ja menestyksen näkökulmista (Jones, Housner & Kornspan 1997). Valmentajan tehokkuuden määrittämisen olevan valmentajan kykyä reagoida urheilijan ominaisuuksiin ja tarpeisiin. Tehokas valmentaja:

- antaa jatkuvasti palautetta, kannustaa ja hoputtaa
- korjaa ja antaa paljon ohjeita
- kyselee ja selvittää paljon
- on enimmäkseen ohjeiden antaja
- organisoii harjoitteluympäristön pitääkseen järjestystä yllä (Dodge & Hastie 1993.)

Näiden tutkimusten mukaan valmentajan toimintaa arvioidaan ensinnäkin ajankäytön tehokkuuden mukaan. Valmentajan hyvyys on siinä, että hän tekee mahdollisimman paljon harjoituksissa ja kilpailuissa. Jones ym. (1997) vertailivat kokeneita ja kokemattomia valmentajia. Heidän tutkimuksensa mukaan kokeneet ja menestyneet valmentajat antoivat enemmän teknisiä ohjeita ja kokemattomat

valmentajat tarkkailivat useammin tilannetta hiljaa. Trudel ym.(1996) observeivat kanadalaisia nuorten jääkiekkovalmentajia otteluiden aikana. Tulosten mukaan valmentajat käyttivät 51,2 % ajasta tarkkailuun ilman vuorovaikutusta, 15 % järjestelyihin, 8,1 % pelin ohjaamiseen, 6,7 % pelaajien innostamiseen ja 6,1 % ohjeiden antamiseen. Tutkijoiden mielestä ohjeiden antamiseen käytettiin varsin vähän aikaa ja näin valmentajat eivät käyttäneet ottelutilannetta riittävästi hyödyksi opettaakseen pelaajia.

Urheilijoiden oppiminen on olennaista urheiluharjoittelussa ja siten se, kuinka hyvin valmentaja opettaa, on keskeinen kysymys valmentajan toiminnassa. Valmentajan antamaa palautetta on tutkittu paljon. Tutkimusten perusteella palautteen anto näyttää olevan olennainen osa opettamis- ja oppimistahtumaa. Palautteen sisällöstä on selvitetty, kuinka paljon valmentaja antaa ohjeita ja esittää urheilijalle kysymyksiä (Lacy & Goldston 1990; Liukkonen ym. 1996; Trudel ym.1996; Jones ym. 1997), kuinka paljon palautteesta on positiivista ja kuinka paljon negatiivista (Lacy & Goldston 1990; Liukkonen ym. 1996) ja kuinka paljon valmentaja kannustaa urheilijaa (Chaumont & Duda 1988; Lacy & Goldston 1990; Liukkonen ym. 1996). Palautteen annossa mielenkiintoista on ollut paitsi palautteen sisältö, myös sen ajoitus (Lacy & Goldston 1990). Kannustamista on eroteltu sen mukaan, onko kannustettu halutusta lopputuloksesta vai toiminnasta ja onko rangaistu ei-toivotusta lopputuloksesta vai toiminnasta (Chaumont & Duda 1988).

Valmentajaa pidetään tehokkaana opettajana, kun hän antaa paljon ohjeita. Tehokkaan ja jatkuvan vuorovaikutuksen odotus on varmasti kulttuurinen piirre ja se ilmenee erityisesti USA:ssa ja Kanadassa tehdyissä tutkimuksissa. Jonesin ym. (1997) tutkimuksessa kokeneet ja kokemattomat valmentajat antoivat ohjeita 12,0 ja 9,8 kertaa minuutissa harjoituksen aikana. Vastaavasti passiivista toimintaa kuten rankaisuja, organisointia, hiljaista tarkkailua, kurinpitoa ja virheiden huomiotta jättämistä tapahtui 1,3 ja 2,7 kertaa minuutissa. Myös Lacyn & Goldstonin (1990) tutkimuksessa valmentajien pääasiallinen toiminta oli verbaalisten ohjeiden antamista (49,6 % toiminnasta). Myös Liukkosen ym. (1996) tutkimuksessa valmentaja oli pääosassa. Kaksi kolmannesta harjoitusajasta valmentaja antoi ohjeita, näytti suorituksia, tarkkaili, korjasi ja avusti. Viidennes harjoitusajasta oli ohjeiden antamista. Urheilijoiden osallistuminen harjoituksen kulkuun muuten kuin suorittamalla oli vähäistä ja urheilijoiden keskinäinen kanssakäyminen lähes olematonta. Urheilijoiden tason noustessa keskityttiin yhä enemmän suoritukseen ja vähemmän kanssakäymiseen. Valmentajat keskittyivät enemmän sisältöön kuin kasvatukseen, vaikkakin he näkivät itsensä kasvattajina.

4.3.2 Valmentaja on johtaja

Valmentajan toimintaan vaikuttaa vahvasti se rooli, jonka hän ottaa käyttöön ja ne arvot ja normit, joiden oletetaan kuuluvan tuohon rooliin. Osa valmentajista uskoo, että heiltä odotetaan yksinomaan menestystä ja että menestyvän valmentajan kuuluu olla vaativa. Toiset taas näkevät roolinsa viihdyttäjänä ja henkilökohtaisen kehittymisen auttajana. Myös valmentajan uskomukset siitä, miksi urheilijat urheilevat, vaikuttavat valmentajan toimintaan. (Smoll & Smith 1989.)

Valmentajan johtajuutta käsittelevät tutkimukset ovat pääasiassa pohjautuneet Chelladurain ja Carronin (1978) johtamismalliin, jota on kehitelty edelleen (Chelladurai & Saleh 1980; Jambor & Zhang 1997). Tässä mallissa johtamistyyliä määritetään arvioimalla valmentajan johtamiskäyttäytymistä seuraavissa luokissa:

- Harjoitus ja ohjeiden antaminen (harjoitteiden suunnittelu, urheilijoiden suorituskyvyn arviointi, asiantuntijuus ja vastuullisuus)
- Demokraattinen toiminta (rohkaisee urheilijoiden osuutta, hyväksyy virheitä ja ottaa ongelmat esille)
- Autoritaarinen toiminta (tekee itsenäisesti päätöksiä, káskee ja rankaisee)
- Sosiaalinen tukeminen (auttaa urheilijaa ongelmissa, tekee urheilusta mukavaa ja nautittavaa)
- Positiivinen palaute (rohkaisee urheilijaa virheen jälkeen, korjaa enemmän kuin syyttää)
- Tilannekohtaisten tekijöiden huomioiminen (valmentaja asettaa yksilölliset tavoitteet, auttaa niiden saavuttamisessa, eriyttää valmennusmenetelmiä urheilijoiden kypsyiden ja taidon mukaan)

Siihen, millainen johtamiskäyttäytyminen olisi valmentajalle toimivin, eivät tutkimukset löydä vastausta. Urheilijoiden arviointeihin, mieltymyksiin ja toiveisiin löytyy monta selittävää tekijää. Joukkuelajien urheilijat ovat arvostaneet valmentajan autoritaarista johtamistyyliä enemmän kuin demokraattista. Pelaajat eivät kaivanneet päätöksenteon delegointia joukkueessa. Vastaavasti yksilölajien urheilijat arvostivat valmentajan demokraattista toimintaa. (Gordon 1988.) Myös urheilijan sukupuoli on vaikuttanut arvostukseen. Naisurheilijoiden on osoitettu pitävän enemmän demokraattisesta johtamistyylistä ja miesurheilijoiden arvostavan enemmän valmentajan autoritaarista tapaa johtaa. (Chelladurai & Saleh 1980; Chelladurai & Arnott 1985) Urheilijoiden arviot valmentajan johtamistyylistä näyttävät riippuvan myös urheilijan tasosta (Garland & Barry 1988) ja siitä, kuinka joukkue menestyy (Gordon 1988).

Valmentajien johtamistyyliä on tutkittu myös vertaamalla urheilijoiden toivomuksia heidän arviointeihin valmentajansa toiminnasta. Mitä lähempänä toiveet ovat todellista tilannetta, sitä tyytyväisempiä urheilijat ovat (Chelladurai 1984). Mitä enemmän valmentaja antaa positiivista palautetta ja tukea ja mitä demokraattisemmin hän toimii, sitä tyytyväisempiä urheilijat ovat (Weiss &

Friedrichs 1986). Valmentajan antaman palautteen on todettu vaikuttavan urheilijan itsetuntoon, koettuun pätevyyteen ja motivaatioon (Black & Weiss 1992; Paterson 1999). Urheilijan negatiivinen minäkäsitys, uupumus ja välinpitämättömyys olivat yhteydessä valmentajan autoritaariseen toimintaan ja negatiiviseen palautteenantoon (Vealey, Armstrong, Comar & Greenleaf 1998). Valmentajien on todettu pystyvän vaikuttamaan joukkuehenkeen käyttämällä demokraattista johtamistyyliä, antamalla ohjeita, positiivista palautetta ja sosiaalista tukea sekä välttämällä autoritaarista johtamistyyliä. (Gardner, Shields, Brede-meier & Bostrom 1996). Bar-Eli, Tenenbaum & Levy-Kolker (1993) totesivat urheilijan psykologisen tilan kilpailutilanteessa olevan riippuvainen valmentajan antamasta palautteesta ja valmentajan reaktioista. Mikäli valmentaja reagoi negatiivisesti urheilijan epäonnistumiseen ja varsinkin, jos tilanne on odottamaton, urheilijan itsetunto ja keskittyminen kärsivät. Myös urheilijoiden yksilölliset erot vaikuttavat siihen, miten valmentajia arvioidaan. Urheilijoiden arviointeihin vaikuttavat urheilijoiden ikä (Smoll & Smith 1989) ja sukupuoli (Barnett, Smoll & Smith 1992) (tytöt haluavat enemmän rohkaisua ja vähemmän rankaisuja ja teknisiä ohjeita kuin pojat). Urheilijat pitivät eniten valmentajasta, joka oli rohkaiseva ja antoi paljon ohjeita. Se, että valmentaja toiminnallaan oli urheilijan tukena, oli yhteydessä urheilijoiden korkeaan itsetuntoon. Vastaavasti se, että valmentaja antoi paljon korjausohjeita, oli yhteydessä urheilijan matalaan itsetuntoon. Se, miten valmentajan yleisesti ajatellaan käyttäytyvän, vaikuttaa arvioihin. Esimerkiksi, mikäli urheilija odottaa valmentajan olevan tiukka, hän ei reagoi niin negatiivisesti rankaisuihin. Nämä odotukset vaihtelevat myös lajikohtaisesti. Urheilijan omat tavoitteet ja motivaatio vaikuttavat. Urheilijat, joiden itsetunto on heikko, haluavat kavereiden hyväksyntää ja välttävät paheksuntaa. Vahvan itsetunnon omaavia motivoi menestys ja kehittyminen. (Smoll & Smith 1989.)

Näistä tutkimuksista selviää, että puhuttaessa valmentajan johtamisesta tai toiminnasta ylipäätään, olemme tekemisissä hyvin yksilöllisen asian kanssa. Erilaiset urheilijat tuntuvat arvostavan erilaisia tapoja valmentaa, joissain tapauksissa tämä arvostus on ehkä opittua, lajin alakulttuuriin liittyvää. On myös selvää, että valmentajan toiminta vaikuttaa monin tavoin urheilijaan ja jokaiseen urheilijaan hieman eri tavoin. Kuitenkin valmentajan toiminnasta on löydettävissä seikkoja, joita varsin yleisesti pidetään hyvinä ja toimivina. Cote ja Sedgwick (2003) tutkivat kanadalaisten huippusoutajien ja valmentajien käsityksiä valmentajan toiminnasta. Hyvä valmentaja tässä tutkimuksessa suunnittelei, loi positiivisen harjoitteluilmapiirin, auttoi tavoitteiden asettamisessa, rakensi urheilijoiden itseluottamusta, opetti taitoja, huomioi yksilölliset erot ja loi hyvät suhteet kaikkiin urheilijoihin.

4.3.3 Valmentaja ja urheilija

Englannissa tehdyssä tutkimuksessa nuorten urheilijoiden valmentajat kertoivat syyn valmentajaksi ryhtymiseen olleen sen, että oma lapsi urheilee. He kertoivat useimmiten ryhtyneensä valmentajaksi vahingossa, kun ketään muutakaan ei löytynyt. (McCallister, Blinde & Kolenbrander 2000.) Suomessakin monen val-

mentajauran alku on samanlainen. Monissa lajeissa valmentajaksi ryhdytään lapsen urheiluharrastuksen mukana. Monelle valmentajaksi ryhtyminen on luonteva jatko omalle urheilijauralle. Suomessa valmentaminen perustuu pitkälti vapaaehtoistoimintaan. Jotkut kunnat ja urheiluseurat maksavat ohjaajapalkkioita, jotkut pystyvät maksamaan kulukorvauksia, mutta monelle vapaaehtoisvalmentajalle valmennus on harrastus, josta aiheutuu kuluja. Suomen Valmentajat ry:n (2002, 20-24) tekemän selvityksen mukaan ammattivalmentajia Suomessa on noin 1200. Ammattivalmentajilla on takanaan keskimäärin 14 vuoden työ vapaaehtoisvalmentajana. Vapaaehtoisvalmentajia ja ohjaajia Suomessa arvioidaan olevan noin 280 000 (Suomen Liikunta ja Urheilu 2006).

Valmentamisen merkittävä vapaaehtoisluonne vaikuttaa siten, että erityisiä pätevyys- ja koulutusvelvoitteita on valmentajille vaikea asettaa. McCallisterin ym. (2000) tutkimuksessa valmentajilla ei ollut tehtävässä aloittaessaan koulutusta valmentamiseen. Silti he katsoivat olevansa valmistautuneita tehtävään oman urheilijataustansa vuoksi. Valmentajan tehtävä on Woodmanin (1993) mukaan auttaa urheilijaa yltämään parhaaseen mahdolliseen suoritukseen. Tämä tarkoittaa urheilijan valmistamista kilpailuun. Monet valmentajat näkevät itsensä myös kasvattajina (Liukkonen ym. 1996) ja he kokevat tehtäväkseen vaikuttaa urheilijaan myös urheilun ulkopuolella (Eizen & Pratt 1989).

Nuoret ruotsalaisurheilijat ilmoittivat tärkeimmäksi tekijäksi urheilussa kehittymiseensä olleen valmentajan (61 % vastauksista), sitten itsensä (53 %), vanhempien (38 %) ja urheilukavereiden (35 %). Kun heiltä kysyttiin urheilun sosiaalisia vaikutuksia, he ilmoittivat tärkeimmiksi vaikuttajiksi urheilukaverit (80 %), vanhemmat (35 %) ja valmentajan (30 %). Valmentajan työssä nuoret urheilijat arvostivat eniten valmentajan taitoja suunnitella harjoitusohjelmat (80 %), kykyä auttaa urheilijaa onnistumaan (57 %) ja valmentajan psyykkisen harjoittelun tietämystä (18 %). Noin kolmannes vastaajista odotti valmentajalta autoritaarista päätöksentekoa. (Patriksson & Eriksson 1990.) Englannissa tehdyssä tutkimuksessa naisurheilijat odottivat valmentajan olevan asiantuntija harjoittelussa ja urheiluvammoissa, hyvä motivoija, huolehtivainen, osaavan tukea, rohkaista, neuvoa ja olla ystävä. Valmentajien ominaisuuksista positiivisiksi koettiin ymmärtäväisyys, ystävyys, asiantuntemus ja hyvä huumorintaju. Negatiivisiksi ominaisuuksiksi koettiin, ettei valmentaja huomioinut urheilijaa yksilönä sekä valmentajan herkkyyden puute. Puolet vastanneista halusi ammatillisen suhteen valmentajaansa ja puolet halusi läheisen suhteen, jolloin valmentajalla on lupa puuttua myös urheilijan yksityiselämään. Tutkijoiden mukaan se, että urheilija on voimakkaasti riippuvainen valmentajastaan ja valmentaja on autoritaarinen, on riski vallan väärinkäytölle. (Tomlinson & Yorganci 1997.)

Durand-Bush ja Salmela (2002) tutkivat kanadalaisia menestyneitä huippu-urheilijoita. Urheilijan urassa oli erotettavissa neljä eri vaihetta: kokeiluvuodet (sampling years), erikoistumisvuodet (specializing years), panostusvuodet (investment years) sekä huipputaso ylläpitämisen vuodet (maintenance years). Siirtymistä vaiheesta toiseen yleensä leimasi jokin merkittävä tapahtuma kuten seuran vaihto, uusi valmentaja, paikkakunnan vaihto tai pääsy maajoukkueeseen. Tutkimus keskittyi kahteen viime vaiheeseen ja siinä löydettiin useita kai-

kille yhteisiä merkittäviä asioita. Oman perheen tuki nousi merkittäväksi asiak- si samoin kuin valmentaja. Valmentajat kuvattiin erittäin asiantunteviksi, luot- tettaviksi, arvostetuiksi ja välittäviksi. Monilla urheilijoista oli myös apuval- mentajia ja eri alojen asiantuntijoita apunaan ja myös heidän rooliaan kuvattiin merkittäväksi. Omia luonteenpiirteitään arvioidessaan urheilijat kuvasivat itse- ään hyvän itsetunnon omaaviksi, motivoituneiksi ja sitoutuneiksi. Valmennus- prosessia kuvattiin määrätietoiseksi ja huolellisesti suunnitelluksi. Heillä oli jatkuva halu kehittyä ja erityisesti palautumisen teema tuli tutkimuksessa esiin.

Laadulliset tutkimusmenetelmät ovat tuoneet uusia mahdollisuuksia ja näkökulmia myös valmennustutkimukseen. Valmentajan ja urheilijan vuoro- vaikutustutkimukset tuovat lisää syvyyttä observointitutkimusten havaintoi- hin. Huippujudokoille ja valmentajille Ranskassa tehty tutkimus kuvaa valmen- tajan toimintatapoja ja urheilijan reaktioita. Valmentajien toimintatapoja olivat urheilijoiden välisen kilpailuasenteen simulointi, verbaalinen provosointi, tar- koituksellinen vetäytyminen kanssakäymisestä, suora konflikti, joukkueen yh- tenäisyyden parantaminen sekä suosiminen. Valmentajat kontrolloivat urheili- joiden toimintaa, tekivät päätökset yksin, olivat aina paikalla harjoituksissa ja kilpailuissa, loivat kurinalaisen ilmapiirin ja antoivat paljon negatiivista palau- tetta. Tutkimuksen mukaan urheilijat kehittivät oman selviytymisstrategian valmentajan toimintaa vastaan. Urheilijoiden pääasiallinen vuorovaikutustyyli oli autonomia. Tunne itsenäisyydestä oli tapa tyydyttää henkilökohtaisia tarpei- ta sekä lievittää urheilun tuomia paineita. Urheilijoilla oli viisi toimintatapaa: diplomatian näyttäminen, suorittaminen, valmentajan kohtaaminen suoraan, tiedonlähteiden erottelu sekä poikkeaminen tavallisista säännöistä. (D'arripe- Longueville, Fournier & Dubois 1998.) Cushionin ja Jonesin (2006) tutkimus kuvaa englantilaisen ammattilaisjalkapalloseuran nuorisoakatemiavalmennus- ta. Tässäkin tutkimuksessa valmentajat toimivat autoritaarisesti ja kovaa kieltä käyttäen. Urheilijoiden mahdollisuudet esittää mielipiteitään olivat mitättömät. Valmentajat perustelivat toimintaansa halulla viedä pelaajia eteenpäin ja sa- moin perustein pelaajat hyväksyivät valmentajan toiminnan ja jopa pitivät sitä luonnollisena. Entisenä pelaajana valmentajan ajatellaan tietävän, mitä huipulle pääsy vaatii – tottelemista ja alistumista. Tutkijat kuvaavat valmentajan toimin- nan olevan ainakin osittain tiedostamatonta kulttuuriin kasvamista.

4.4 Yhteenveto

Aloitin urheilun aatteiden ja ihanteiden historian tarkastelulla peilaten urheilua aikansa yhteiskunnan ja kasvatuksen ihanteisiin. Kuvasin, kuinka kurin ja ryhdin – kun tahto hallitsee ruumista – ihanteet olivat näkyvissä niin urheilussa, koulu- maailmassa kuin muuallakin yhteiskunnassa. Kuvasin myös ihanteiden alkujuu- ria ja sitä, kuinka joidenkin ihanteiden alkuperäiset motiivit olivat lähinnä käy- tännöllisiä, ei niinkään jaloja aatteita. Suomalaisen urheilun alkuaikojia leimasi vahvasti isänmaallisuus ja maanpuolustus. Myöhemmin vapaa-aika lisääntyi ja

myös urheilun ilmapiiri vapautui. Kasvatusajattelun suuntautuessa enemmän yksilöön, myös urheilu ja liikunta alkoivat olla enemmän yksilön asia kuin yhteiseksi hyväksi harjoitettavaa toimintaa. Ajatus ahkeruudesta ja työnteon oppimisesta on myös ollut urheilua lähellä. Työn tekemiseen suhtautuminen on saanut mielenkiintoisia käännteitä. Kun aikaisemmin urheilun helposti tulkittiin olevan voimienhaaskausta ja pois oikeasta työnteosta, nykyisin ollaan huolissaan lasten liian vakavasta urheilemisesta. Median ja rahan sanotaan nykyisin olevan urheilua hallitsevia aatteita.

Katsauksella urheilun aatteisiin ja ihanteisiin liittyvillä tutkimuksilla halusin rakentaa urheilun maisemaa ymmärtäen, että valtaosa tutkimuksista on keskittynyt tutkimaan ja tekemään näkyväksi urheilun ongelmiksi katsottuja asioita. Urheilun maailmassa vaikuttaa olevan paljon asioita, joiden vain katsotaan olevan menestyksen hintana. Kehon kontrolli, sopeutuminen maskuliiniseen maailmaan ja jopa seksuaalinen häirintä saatetaan nähdä asioina, joihin on vain sopeuduttava tai joita on vain kestävä. Urheiluväkivallasta keskustellaan paljon ja edelleenkin väkivaltaa perustellaan sillä, että se kuuluu lajiin tai se kuuluu urheiluun. Jätin pois katsomoväkivaltaa käsittelevät tutkimukset siksi, että aihe tuntui menevän sivuun tutkimukseni päähenkilöistä – valmentajasta ja urheilijasta. Tosin fanikultturi varmasti koskettaa huippu-urheilijoita heidän jokapäiväisessä elämässään.

Halusin luoda katsauksen myös valmentamiseen. Valmentamista on tutkittu paljon. Kysymykset, joihin tutkimuksissa on haettu vastausta, ovat olleet: Mitä valmentaja tekee, mitä valmentajan pitäisi tehdä, millainen on hyvä valmentaja? Valmentajan tekemisiä on kuvattu paljon harjoittelu- ja kilpailutilanteissa. Valmentajan tekemiset näiden tilanteiden ulkopuolella eivät ole nousseet tutkimuksissa esille. Hyvän valmentajan kysymykseen ei ole löytynyt yksiselitteistä vastausta. Vastaukseksi nousee, että urheilijan näkemykset hyvästä valmentajuudesta ovat yksilöllisiä. Osittain valmentamiseen liittyvissä tutkimuksissa kuvataan myös, mitä urheilijat tekevät ja millainen on urheilijoiden maailma.

5 MITÄ ON OLLA VALMENTAJA?

Monista asioista, joita aineiston urheilijat valmentajistaan kertovat, on tulkittavissa odotuksia, joita valmentajiin kohdistuu. Urheilijat kertovat odotuksistaan, kun he kuvaavat ensitapaamistaan valmentajansa kanssa. Samoin he kertovat odotuksistaan, kun he kertovat hyvistä muistoistaan, valmentajasta, joka onnistui tai oli parempi kuin muut valmentajat. Yhtä lailla odotuksista kerrotaan silloin, kun ne eivät täyty, kun valmentaja aiheuttaa pettymyksen. Tässä kappaleessa kuvaan valmentajan ”odotusmaailmaa”, sitä mitä urheilijat valmentajiltaan odottavat. Valmentajaan kohdistuvat odotukset kuvaavat vahvasti urheilun ilmapiiriä, missä valmentaja urheilijoidensa kanssa toimii. Useissa kirjoituksissa odotukset ovat hyvin ehdottomia ja idealistisia. Valmentajan odotetaan olevan lähes yli-ihminen. Toisaalta valmentajan täyttäessä vaikkapa asiantuntijuuden odotuksen, häneltä siedetään hyvinkin huonoa käytöstä.

Uskon, että jokainen valmentaja haluaa olla hyvä valmentaja. Tehtäväänsä onnistuminen on varmasti jokaisen valmentajan työn tavoite. Jokaisella valmentajalla on oma mielikuvansa hyvästä valmentajuudesta. Tähän mielikuvaan ja sen rakentumiseen vaikuttavat monet asiat. Vaikuttavia asioita ovat esimerkiksi valmentajan omat kokemukset valmentajista, opettajista ja vanhemmista, valmentajan koulutus ja kokemukset omasta valmentajan työstä, keskustelut muiden valmentajien kanssa sekä valmentajan saama palaute urheilijoiltaan. Hyvän valmentajan mielikuvaa rakentavat myös julkisuudessa esiintyvät valmentajat. Valmentajuudessa on varmasti kulttuurisia eroja ja lajien alakulttuurit vaikuttavat mielikuvaan valmentajuudesta. Tässä kuvaan hyvän valmentajan mielikuvaa urheilijoiden kertomana. Urheilijat kirjoittavat kokemuksistaan, joita voi tulkita monella tasolla. He kertovat aidoista kokemuksistaan, toiveistaan ja odotuksistaan. He kertovat valmentajastaan peilaten häntä omaan mielikuvaansa hyvästä valmentajasta ja tämän mielikuvan rakentumiseen valmentajalla on varmaankin ollut vaikutusta. Urheilijat kirjoittavat varmasti myös opittua tarinaa – he kertovat yleisestä valmentajan mielikuvasta.

5.1 Mihin urheilija tarvitsee valmentajaansa?

Valmentajasta on moneksi. Aineistossa kuvataan valmentajan tekevän kaikenlaista. Valmentajan työsarkaa riittää harjoitusten vetämisestä koulutehtävissä auttamiseen, kilpailuasujen ompelemiseen ja monenlaiseen muuhun toimintaan. Suurin osa kuvatuista tehtävistä liittyy urheiluun tai sen mahdollistamiseen, mutta valmentajaa kuvataan urheilun ulkopuolellakin. Valmentajalla on monenlaista merkitystä. Lähden tässä kappaleessa liikkeelle kokonaiskuvasta, siitä millaiset teemat valmentajuudesta nousevat aineistosta esiin. Myöhemmin paneudun tarkemmin yksityiskohtiin.

Osa aineiston kirjoituksista kuvaa kirjoittajan lapsuutta, aikaa ennen kahdeksantoista syntymäpäivää. Näissä tarinoissa toistuvat teemat ovat valmentajan aikuisuus ja vastuullisuus. Monissa tarinoissa muistetaan lämmöllä valmentajaa kasvattajana, joka opetti käytöstapoja, piti urheilujoukkuetta kasassa vuodesta toiseen, opetti ja kannusti. Valmentajaa kuvataan ymmärtävänä ja lempeänä aikuisena, jolle tärkeämpää on lapsi kuin urheilu. Hänet kuvataan aikuisena, kaikkitietävänä ja usein häntä verrataan vanhempaan.

”Pienempänä juniorina olen oppinut valmentajiltani paljon tärkeitä pieniä asioita, jotka ovat olleet tärkeitä tulevassa elämässä. Tällaisista hyviä esimerkkejä ovat olleet sanojen kiitos, ole hyvä ja anteeksi opetus ja niiden merkityksen kertominen. Muistan hyvin ensimmäisen jääkiekkovalmentajani, joka opetti meille pienille nappuloille näitä kohteliaita sanoja ja sitä miten kanssapelureihin ja vanhempiin tulisi suhtautua.” (mies, palloilu)

Ymmärtävään valmentajakuvaan mahtuu myös jonkin verran tiukkuutta ja kuria. Sopivaa kurinpitoa kuvataan myönteisenä asiana, mutta valmentajan tiukkuus muistetaan myös pelottavana. Valmentajan ankaruuden kuvataan pelottaneen joskus jopa niin, että harjoituksiin ei olisi halunnut mennä. Kurinalaista toimintaa perustellaan parissa tarinassa hyvin kilpaurheilullisesti. Näissä tarinoissa kuvataan sitä, kuinka harjoiteltiin täysillä ja tavoitteellisesti ja kuinka lapsen piti harjoitella omatoimisesti. Toisaalta jopa harmitellaan liian löysää menoa lapsuusajan harjoituksissa. En tiedä, onko kilpaurheilullinen näkökulma kirjoittajan myöhempää tulkintaa, vai onko toiminta lapsenkin mielessä ollut huipulle tähtäävää harjoittelua.

Aikuisuuden ja vastuullisuuden odotus tulee erityisesti ilmi tarinoissa, joissa valmentajaan on petytty. Vaikka pettymyksen aiheuttajana on valmentajan alkoholin käyttö tai raivoisa käyttäytyminen, pettymyksen taustalla näkyy pettymys aikuisuuden odotukseen. Valmentaja on vastuuton oman toimintansa ja käyttäytymisensä suhteen. Aikuisuuden odotuksen korostus tulee erityisesti ilmi seuraavassa otteessa, jossa kirjoittaja kuvaa jalkapallovalmentajaansa:

”Pari kautta meitä valmensi n. 20-vuotias räpäsuinen mies joka käy säännölliseen paikallisessa baarissa ja asuu vanhempiensa luona. Hän toimi seuran sihteerinä ja elämään kuului jalkapallo ja olut. Valmentajan kuului olla junnuille ensisijaisesti esimerkki ja omata riittävät taidot kehittää nuoria niin että he viihtyisivät harrastuksen parissa. Tietoa miehellä kyllä oli, mutta ei taitoa. Tyyliin kuului huutaminen, arvostelu ja fläppitaululla huitominen seurauksena: taidot eivät kehittyneet, jengi ei

käynyt treeneissä, peleissä ja lopulta jäi harrastus ja yleensä kiinnostus liikuntaa kohtaan kokonaan juuri tärkeimmällä iällä. Se näkyi pienellä paikkakunnalla siten, että tietyn ikäryhmän nuoret lopettivat lähes kaiken liikuntaharrastuksen.” (mies, palloilu)

Valmentaja kuvataan nuoreksi rääväsuuksi, joka ei ole osannut ottaa vastuuta omasta elämästään. Tätä kirjoittaja tuo esille kertomalla, kuinka valmentaja asuu vanhempiensa luona, hänellä ei tunnu olevan ammattia, eikä hän kanna vastuuta esimerkkiroolistaan.

Lapsuusikää kuvaavissa tarinoissa valmentajan asiantuntemus ei saa paljoa palstatilaa. Kirjoittaja kuvaa ajatelleensa valmentajan olleen kaikkietävän ja muutaman kerran on mainittu valmentajan omat urheilumeriitit. Valmentajan hyvyys ja huonous tulee esille siinä, kuinka mukavaa harrastuksen kuvataan olleen. Hyvä valmentaja näissä tarinoissa osaa tuoda vaihtelua harjoitteluun, järjestää ohjelmaa ja pitää kivoja harjoituksia. Huonoksi koetaan yksitoikkoiset, rankan tuntuiset harjoitukset ja se, ettei valmentaja osannut motivoida joko kirjoittajaa tai hänen kavereitaan jatkamaan harrastusta.

Ne tarinat, joissa kirjoittajat kertovat murrosikänsä aikaisista tapahtumista ovat ajallisesti lähempänä kirjoitushetkeä ja jo siitäkin syystä kertomukset ovat yksityiskohtaisempia. Toisaalta kyseisessä ikävaiheessa varmasti asioihin kiinnitetään eri tavalla huomiota ja harrastuksen merkitys voi olla tärkeämpi kuin lapsuudessa. Näissä tarinoissa kuvataan paljon valmentajan persoonaa ja kirjoittajan ja valmentajan välistä ihmissuhdetta. Tarinoissa toistuu varsin usein kurinpito ja toisaalta, erityisesti miesten tarinoissa, sen odotus. Kurinpidon odotuksen voi ajatella olevan jatketta lapsuuden tarinoiden aikuisuuden odotukselle. Valmentajan odotetaan asettavan rajoja. Toisaalta kurinpidon odotus liittyy menestyksen odotukseen – siihen, että harjoituksissa keskitytään olennaiseen eli harjoitteluun.

Aikuisuuden odotus näkyy myös ihmissuhteen kuvauksissa. Murrosiästä kertovissa tarinoissa valmentajaa kuvataan usein varavanhemmaksi. Varavanhemman rooli tulee esille keskustelujen kuvauksissa. Valmentajan kanssa kuvataan keskusteltavan kaikenlaisista asioista ja usein hyvää keskusteluyhteyttä korostetaan kirjoittamalla, että valmentajan kanssa pystyy puhumaan jopa sellaisista asioista, joista omien vanhempien kanssa on vaikea tai mahdotonta puhua. Valmentajan kanssa myös riideltiin tai valmentaja toimi urheilijoiden välisissä yhteenotoissa riitojen sovittelijana. Näissä tilanteissa hänen kuvataan opettaneen suvaitsevaisuutta, epäonnistumisten sietoa ja pettymysten käsittelyä.

”Vaikka joukkuekaverin kanssa ei ollut parhaat mahdolliset välit pelin alkaessa tuo kaveri oli samanarvoinen kuin kaikki muutkin. Kaikki eivät voineet olla yhtä hyviä pelaajia, mutta kaikki luottivat siihen, että jokainen tekee parhaansa, joten epäonnistumisia ei jälkepäin muisteltu. X painotti myös joukkuehengen tärkeyttä kaukalon ulkopuolella, eli kaikki tulivat kohtalaisen hyvin toimeen kaikkien kanssa eikä mitään tappeluita tullut joukkuealaisten kesken.” (mies, palloilu) ”Ensinnäkin hänen tuloonsa treeneihin tai matsiin. Hän tervehti jokaista, jos jokin oli yksinään hän meni juttelemaan ja kyselemään kuulumisia. Joukkueessamme ei enää hyväksytty toisten haukkumista, jos sellaista tapahtui hän pisti parhaimmatkin pelaajat penkille istumaan.” (mies, palloilu)

Valmentajan kuvaaminen varavanhemmaksi on yksi tapa kuvata, kuinka merkityksellistä on valmentajan välittäminen. Välittämistä kuvataan myös muuten. Välittämistä on se, että valmentajalle tuntuu olevan tärkeämpää urheilija kuin urheilu. Epäonnistumisten hetkellä valmentaja on paikalla lohduttamassa ja kannustamassa. Vastaavasti valmentajan suuttumus ja selän käänkö silloin, kun urheilija epäonnistuu tai on lopettamassa harrastustaan, tulkitaan välinpitämättömyydeksi. Niissä tarinoissa, joissa kuvataan valmentajan tavoitteiden olevan kunnianhimoisempia kuin urheilijan, valmentajan toiminta kuvataan myös välinpitämättömyydeksi. Urheilu menee valmentajan silmissä urheilijan edelle. Valmentajan omistautuminen on myös välittämisen osoitus. Valmentajan kuvataan olevan mukana täydestä sydäimestään ja pyyteettä. Näin hän on tehtävässään vain urheilijaa varten.

”Vaatimattomuudessaan oma valmentajani XX on aivan omaa luokkaansa verrattuna muihin tuntemiini ihmisiin. Hän on tehnyt monista puolilahjakkaista junioreista kovan luokan pelimiehiä. Ja vain omasta tahdostaan, ilman rahaa, ilman mitään, vain sydäimestään ja rakkaudestaan lajiin. Eikä hän koskaan korosta itseään vaan pelaajia, jotka tekevät kentällä työn.” (mies, palloilu)

Valmentajan kuvataan uhrautuvan urheilun eteen ja muutama kirjoittaja kirjoittaa, kuinka heillä oli tunne, että valmentaja olisi halunnut tehdä kaiken heidän puolestaan. Omistautumisen puute tulee tulkituksi välinpitämättömyytenä. Valmentaja myöhästelee, ei suunnittele harjoituksia, eikä tunnu välittävän sen vertaa, että ottaisi asioista selvää. Valmentajan asiantuntemattomuus on näin ajateltuna urheilijan mielestä jopa loukkaavaa ja pettymys valmentajaan purkautuu kirjoituksissa raivokkaana ja värikkäänä tekstinä.

”Minun valmentajani, mies, 45-vuotias, kaljamahainen siis ei juoppo, vaan niin sanottu laiskiainen. ”Joo joo, ottakaa pojat siitä palloja ja vedelkää vähän aikaa” sanoi koutsu aina vähän ennen siirtymistään palloiluhallin kahvioon. Ihan mukava mies, ei siinä mitään, mutta uskomattoman saamaton ja laiska, eikä lajitietoakaan ollut juuri keskiverkokansalaista enempää saanut hankituksi. No ei se ole loppujen lopuksi mikään erikoistapaus. Näitä päätyökseen F-junioreita valmentavia äijäihän löytyy tästä maasta ainakin yksi olympiastadiollinen, Berliinin siis.” (mies, palloilu)

Tässä ikävaiheessa valmentajaan suhtaudutaan melko mustavalkoisella, ihanteellisella ankaruudella, mikä näkyy tarinoissa, vaikka tapahtumista on jo aikaa. Valmentajan paheet tuomitaan jyrkästi. Urheilijoidensa nähden tupakoiva valmentaja ei tunnu välittävän siitä, millaisena esimerkkinä hän toimii ja valmentajan epäterveelliset elämäntavat vähintään hämmästyttävät kirjoittajia. Yksimieleisesti kaikki valmentajan paheista kirjoittavat kuitenkin toteavat, ettei valmentajan huono esimerkki sortanut heitä itseään paheiden teille. Samalla he pohtivat, mahdoiko se vaikuttaa muihin urheilijoihin.

”Olimme turnaus matkalla ulkomailla. Viimeisenä iltana valmentaja meni kahvioon muutaman vanhemman kanssa juomaan kaljaa. Muutaman tunnin päästä me pelaajat menimme katsomaan mitä siellä tapahtuu. Valmentaja oli aivan kännissä ja pyysi yhtä pelaajista laittamaan jukeboxista soimaan aina saman kappaleen. Silloin asia lähinnä nauratti, mutta nyt myöhemmin kun sitä ajattelee, niin ei se ollut oikein hyvää esimerkkiä 14-vuotiaille. En väitä että se olisi vaikuttanut minun alkoholin käyttöön, mutta en tiedä muista.” (mies, palloilu)

Valmentajan puuttumista urheilijoiden tupakointiin, nuuskan käyttöön tai alkoholikäyttöön arvostetaan, ainakin näin jälkikäteen kuvattuna. Kirjoittajat kertovat valmentajan mielipiteillä olleen vaikutusta.

Yksi merkittävä, muutamissa kirjoituksissa toistuva teema tässä ikävaiheessa on luottamus. Valmentajan kuvataan opettavan vastuunkantamista ja antaneen vastuuta. Hänen kuvataan myös opettaneen luottamaan joukkuekavereihin. Vastuunkannon hetket, jolloin urheilija osoittaa olevansa luottamuksen arvoinen vaikuttavat suurilta hetkiltä. Ne muistetaan ja niissä on hohtoa. Valmentajan luottamus on arvokasta epäonnistumisen jälkeen tai kilpailun kääntymässä tappion puolelle.

”Elävästi jäi mieleen eräs vaihto joka venyi liian pitkäksi ja vastustaja teki minun virheestä maalin. X tuli ja sanoi, ” Matti nyt loppu se surffaus”. Peli voitettiin jatkoajalla maalin tekijä olin minä. X vinkkasi vain silmää ja näytti tyytyväiseltä. Silloin oli semmoinen elämää suurempi fiilis.” (mies, palloilu)

Valmentajan kerrotaan kannustaneen ja valaneen urheilijaan itseluottamusta. Valmentaja näki kauemmas ja uskoi urheilijan saavuttavan tavoitteitaan pitkällä aikavälillä. Vastuunannon käänköpuoli on kontrollointi. Murrosikään sijoituvissa tarinoissa kontrollista kerrotaan paljon. Valmentaja on tiukka ja vaativa ja pitää kurin villimmällekkin porukalle. Valmentaja asettaa rajoja ja kertoo säännöt. Muutamassa tarinassa tiukkuus on kertojalle liikaa, se pelottaa ja estää onnistumasta epäonnistumisen pelon vuoksi. Erityisesti miesten tarinoissa tiukkuutta ja kuria toivottiin. Ehkä turvallisen ilmapiirin rakentaminen on valmentajan ensiaskeleita urheilijoidensa kanssa ja vasta sen jälkeen voi vastuuta jakaa.

”Yhden esimerkin muistan hyvin kun olimme joukkueen kanssa turnauksessa Tamperella. Oli lauantai-ilta ja junioreille oli järjestetty disco sekä valmentajille ja joukkueenjohtajille saunailta. Ennen illan rientoihin lähtöä hän korosti nukkumaanmenoaikaa ja kämpilletuloaikaa.. Me puberteetti-ikäiset halusimme tietysti tulla nukkumaan vasta pitkälle puolen yön jälkeen. Hän kuitenkin asetti meille rajat klo 24.00 oli viimeinen kämpilletuloaika. Hieman moitiskellen lähdimme matkaan ja kun palasimme ennen puoltayötä X oli myös itse kämpillä vastaanottamassa meitä. Tämä pieni tapahtuma tiivistä joukkuettamme ja nosti sen yhteenkuuluvuuden tunteen huippuihin.” (mies, palloilu)

Kirjoitushetkeen tai muuten jo aikuisikään sijoittui 78 tarinaa. Monet kirjoittajista olivat kirjoitushetkellä vielä alle 20-vuotiaita, joten varsinaisesti aikuisiästä ei monessa tarinassa kerrota. Kuitenkin kirjoitushetkeen sijoituvissa tarinoissa on eroja verrattuna murrosikään tai lapsuuteen sijoittuviin tarinoin. Aikuisiästä kertovissa tarinoissa korostuu vuorovaikutus, kuten murrosikäänkin tarinoissa. Murrosiässä tärkeää oli, että valmentajalle voi puhua kaikenlaisista asioista. Aikuisiän tarinoissa tärkeää vaikuttaa olevan se, että valmentaja kuuntelee ja huomioi urheilijan mielipiteet harjoittelusta ja vaikkapa kilpailutaktiikasta. Kokeneemmalla urheilijalla on omia näkemyksiä ja yksi valmentajan hyvyiden ja huonouden mittari vaikuttaa olevan, kuinka hyvin valmentaja osaa urheilijan näkemyksiä huomioida.

”Keskustelukyky on yksi tärkeimmistä ominaisuuksista. Omalla valmentajallani jääripäisyys on mieletön ongelma. Vähän vanhempina pelaajat rupeavat ajattelemaan omilla aivoillaan. Näin valmentaja kohtaa myös kritiikkiä ja eriäviä mielipiteitä. Niiden kohtaaminen ja niiden selvittäminen tuottavat ongelmia valmentajalleni. Itsepäisyys ja ns. ”kyllä minä pojat tiedän” asenne aiheuttavat ajoittain konflikteja joukkueessa. Olemme pyrkineet joukkueen sisällä keskustelemaan tästä.” (mies, palloilu)

Aikuisiän kertomuksissa valmentajan asiantuntemus on merkittävä teema. Jo murrosikään sijoittuvissa tarinoissa asiantuntemusta arvioitiin ja osa tarinoista kuvasi hyvin tavoitteellista suhtautumista urheiluun. Aikuisiän tarinoissa on enää muutamia tarinoita, joissa ei suhtauduttaisi tavoitteellisesti harjoitteluun. Siksi valmentajan asiantuntemus on hyvin merkittävää – se mahdollistaa menestyksen.

5.2 Menestyksen mahdollistaminen

Yksi urheiluharjoittelun tavoitteista on suorituksen kehittäminen ja yksi kehittymisen mittari on tietenkin menestyminen kilpailuissa. Näin valmentajan tehtäväksi tulee menestyksen mahdollistaminen siten, että urheilijan suoritus harjoittelun seurauksena kehittyy. Itsestään selvästi valmentajan asiantuntemus on tärkeää. Valmennuskirjallisuudesta löytyvissä valmentajan määritelmässä korostetaan valmentajan asiantuntemusta. Suomalainen valmennusoppi kirjassa valmentajalta edellytetään jopa pettämätöntä ammattitaitoa (Kantola 1988, 225). Tutkimuksissa, joissa on selvitetty urheilijoiden odotuksia valmentajiaan kohtaan, valmentajan asiantuntemus on saanut suurimman äänivyöryn (Patriksson & Eriksson 1990; Tomlinson & Yorganci 1997). Valmentajan asiantuntemusta selvittäneiden tutkimusten mukaan valmentajan ammattitaitoon kuuluu keskeisesti harjoittelu- ja kilpailutilanteissa organisointi-, vuorovaikutustaidot ja taitojen opettamisen taidot (esim. Cote, Salmela, Trudel, Baria & Russel 1995).

Asiantuntijuuden odotus on itsestään selvää. Mihinpä urheilija asiantuntematonta valmentajaa tarvitsisikaan? Valmentajan asiantuntemus-teeman alle olen luokittanut asiat, joissa kuvataan valmentajan tietoja lajista tai harjoittelusta yleensä ja sitä, kuinka hän soveltaa tietojaan käytäntöön. Valmentajan pätevyyttä kuvataan kertomalla hänen meriiteistään. Meriittejä voivat olla valmennusuran pituus, menestyneet valmennettavat tai valmentajan oma urheilu-ura.

Kun aineistossa kuvataan valmentajan asiantuntemusta, sitä jollain lailla arvioidaan tai eritellään. Lapsuuteen sijoittuvissa tarinoissa valmentaja saataan todeta yksiselitteisesti kaikkietäväksi ja muutamissa muissakin tarinoissa valmentajan pätevyys on kyseenalaistamatonta. Kirjoittaja on niin vakuuttunut valmentajan pätevyydestä, että hän uskoo siihen täysin. Lukijasta tuntuu jopa liioittelulta tai mahdottomalta, että valmentaja aina pystyisi suorituksiin, joista urheilija kertoo.

”Hänen harjoitusaikataulut ovat aina onnistuneet jokaisella kilpailijalla niin, että paras kilpailukunto on sattunut juuri tärkeimpiin kilpailuihin.” (nainen, taito- ja teholajit).

Valmentajan asiantuntemusta urheilija arvioi vertaamalla sitä omaan lajitietämykseensä tai arvioimalla omaa kehitystensä. Ylittämällä urheilijan omat tiedot valmentaja ansaitsee urheilijan arvostuksen. Asiantuntemus on luonnollisesti valmentajuuden kulmakivi. Millään muulla ominaisuudella ei valmentaja voi paikata asiantuntemattomuutta urheilijan silmissä. Niissä tarinoissa, joissa urheilija arvioi valmentajan asiantuntemusta vertaamalla sitä omaansa, urheilija pitää yleensä itseäänkin melko asiantuntevana. Valmentaja ei siis ihan vähällä saa urheilijansa arvostusta. Koska urheilija katsoo jonkin verran tietävänsä itsekin, hän arvostaa sitä, että valmentajakin huomaa tämän. On tärkeää, että valmentaja huomioi urheilijan ajatukset. Asiantunteva valmentaja, joka jyrää urheilijan mielipiteet, tuskastuttaa. Urheilija toivoo valmentajan edes joskus myöntävän olleensa väärässä tai valmentajan virheen paljastuminen saattaa tuntua helpottavalta.

”Valmentaja isäni ei koskaan kunnioittanut minua urheilijana, enkä itsekään pystynyt arvostamaan häntä, joka ei mielestäni osannut tarpeeksi lajin tekniikkaa. Lajin alkeiden opettamisesta saan kuitenkin kiittää isääni. Mutta se taas vie arvoa alemmas, että tekniikassani on nykyään pari isoa virhettä, jotka ovat syvällä alitajunnassa. Isä ei osannut niitä korjata monien harjoitusvuosien aikana.” (nainen, taito- ja teholajit)

Virheen myöntäminen voi olla vaikeaa, silloin kun asiantuntijuuden odotus on suuri. Menestyvän valmentajan oletetaan automaattisesti olevan asiantuntija ja samoin asiantuntijaksi luokitellaan pitkän valmentajauran tehnyt valmentaja. Usein valmentajan odotetaan olevan asiantuntija heti uransa alkutaipaleellakin. Riippumatta koulutuksestaan valmentaja kantaa asiantuntijan viittaa harteillaan. Valmentajan asiantuntemus voi olla todellista. Ihminen, joka harrastukseksien tai työkseen ryhtyy valmentajaksi, täytyy olla suunnattoman innostunut asiastaan. Innostunut valmentaja todennäköisesti paneutuu tehtäväänsä opiskelemalla, pohtimalla ja keskustelemalla ja hänellä voi peruskoulutuksensa pohjalta olla erinomaiset valmiudet arvioida tietoa ja reflektoida omaa toimintaansa. Valmentaja saattaa tuntea myös epävarmuutta oman asiantuntemuksensa suhteen. Tässä tapauksessa hän saattaa sen tunnustaa ja ottaa selvää asiasta tai ehkä luopua tehtävästään. Hän voi pyrkiä myös peittämään asiantuntemattomuuttaan. Syitä siihen voi olla monia: Halu menestyä, kuulua joukkoon, status tai se, että valmentaja toteuttaa sellaista valmentajan roolia, jonka hän uskoo olevan oikeanlainen – hän esittää asiantuntijaa, koska hän ajattelee, että sellainen valmentajan kuuluu olla. Tällainen asiantuntemattomuuden peittäminen onnistuu esimerkiksi oman vallan korostamisella. Riittävän autoritaarisen rakenteen luominen estää epäilyjä valmentajan asiantuntemattomuudesta. Tämä voi näkyä esimerkiksi valmentajan jatkuvana karjumisena ottelutilanteessa. Hän haluaa karjumisella viestittää, että hän itse on selvästi parempi valmentaja kuin miltä urheilijoiden suoritukset näyttävät ja hän kyllä tietäisi, miten tämä homma pitäisi hoitaa. Riittävän kova auktoriteetti estää myös tietojen kyseenalaistamisen. Se estää paljastamasta, ettei perusteita asioille olekaan tai että ne ovat vääriä tai yksipuolisia.

Yksi kehittymisen edellytyksistä on valmentajan omistautuminen työlleen. Hyvän valmentajan työtä kuvataan siten, että hän on aina paikalla, hän ei myöhästy ja hän on suunnitellut harjoitukset etukäteen. Valmentajan täydellinen omistautuminen urheilulajilleen on urheilijoista ihailtava piirre. Omistautumi-

nen näkyy kovana työmoraalina. Omistautunut valmentaja tekee paljon töitä onnistuakseen tehtävässään.

”Noustuani ikäni puolesta B-poikiin, tuli valmentajakseni taas aivan uusi henkilö. Päällisin puolin hän oli hyvin etevä valmentaja. Heti alusta lähtien hän otti ohjat tiukasti käsiin ja halusi oppia tuntemaan meidät (pelaajat) myös kentän ulkopuolella. Oli paljon 2-keskeisiä, henkilökohtaisia palavereita, joissa käytiin lävitse niin teknistä, taktista ja henkilökohtaista osaamista sekä tietoa. Valmentaja vietti aikansa lajin parissa lähes 24 h/vrk. Hänelle tämä peli oli intohimo ja elämäntyyli. Illat kuluivat harjoituksissa, jonka jälkeen mahdollisesti menimme valmentajan kotiin analysoimaan erilaisia joukkueita, heidän pelityyliään ja yksilötasolla pelaajia. Näiden pohjalta laadittiin erilaisia taktiikoita eri tilanteisiin, sekä opetettiin vaihtoehtoja omiin teknisiin suorituksiin. Harjoitukset olivatkin hyvin suunniteltuja kokonaisuuksia, jotka olivat erittäin tehokkaita. Yleensä harjoitusten tai pelin jälkeen jäätiin kertaamaan tapahtumia, annettiin huonoa ja hyvää palautetta toinen toisistaan. Valmentaja otti käyttöön myös tilastollisen vertailun, johon kuului muun muassa juoksutestejä, heittotestejä, loikkatestejä, lyöntitestejä ja testejä. Kuukauden välein oli aina testitilaisuus, jossa kyseisiä osaluokkia mitattiin ja vertailtiin kehityskäyriä. Valmentaja noudatti hyvin tarkasti ”sääntökirjan” ohjeita ja niiden mukaan myös harjoiteltiin.” (mies, palloilu)

Valmentajan omistautumista ja jaksamista ihmetellään niissä tilanteissa, joissa urheilijat kilpailevat alhaisella tasolla, eivät menesty tai eivät pysty harjoitteluun. Näissäkin tarinoissa valmentaja kuitenkin kaikesta huolimatta jaksaa ja omistautuu.

”Armeijan aikoihin ei harjoituksissa käynyt paljon porukkaa, mutta valmentaja jaksoi vetää treenejä niille harvoille, jotka pääsivät lomille tai olivat siviilissä. Viikonloppuisin oli pelit, jotka sujuivat miten sujuivat, koska kuusikkotreenejä ei saatu kuin kerran viikossa. Urheasti koutsimme jaksoi tsemppata meitä rankan inttiviikonkin jälkeen.” (mies, palloilu)

Urheilijan kehittymisen kannalta tärkeä asia aineistossa on se, että harjoituksissa voidaan keskittyä olennaiseen eli harjoitteluun. Näin tulkitsemme riittävän kurin ja vaativan valmentajan odotusta, joka tulee esille useissa kirjoituksissa. Valmentajan auktoriteetti koetaan toivottavaksi, kunhan hän ei autoritaarisuudessaan ole pelottava.

”...olimme valmiita kuuntelemaan paljon nähneen ja kokeneen auktoriteetin elämänohjeita. Ehkä juuri se ehdoton auktoriteetti, mikä hän oli, toi tietynlaisen turvallisuuden tunteen porukkaamme. Silloin opin mitä merkitsee valmentajan kunnioitus ja mitä se saa aikaan. Mutta hän ei ollut mikään diktaattori vaan oli aina valmis kuuntelemaan pelaajia, eikä kukaan pelännyt tuoda omaa mielipidettään julki. Ja kovissa harjoituksissa ja pitkillä pelimatkoilla hänen hurtti huumorinsa pelasti monen päivän.” (mies, palloilu)

Sopiva auktoriteetti tuo turvallisuuden tunteen ja sopivaan auktoriteettiin liitetään se, että valmentajan kanssa voi keskustella. Sopivan auktoriteetin omaava valmentaja vaatii ja patistaa urheilijaa yrittämään parhaansa sekä vaatii keskittymään harjoitteluun. Harjoituksissa ei käytetä aikaa tehotomasti pelleilyyn ja keskusteluun vaan tehdään, mitä alun perin tultiin tekemään – harjoitteluun. Sopiva auktoriteetti on oikeudenmukainen. Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus tuntuvat tärkeiltä, kun harjoitellaan ryhmässä tai joukkueessa.

Valmennuksen myyttinen tarina on autoritaarinen, huutava valmentaja, joka toteuttaa urheilijoiden avulla omia päämääriään. Näitäkin kertomuksia aineistosta löytyy. Valmentaja saattaa olla ehdoton yksinvaltiainen, joka käyttää mielivaltaisia rangaistuksia ja katsoo oikeudekseen nujertaa ja nöyryyttää urheilijaa. Joissain tapauksissa kirjoittaja kertoo yhteistyön loppuneen, mutta hämmästyttävästi urheilijat tuntuvat sietävän valmentajalta kaikenlaista. Urheilu-suorituksen kehittymisen ja kilpailumenestyksen varjolla urheilija voi olla valmis hyväksymään valmentajan muutoin tuomittavan toiminnan. Valmentajan on luvallista huutaa ja haukkua, koska silloin urheilijat ymmärtävät, että jotain on pielessä. Jos valmentajalla on huono päivä, syy löytyy joidenkin kirjoittajien mukaan heistä itsestään. Nöyryyttämistä ja nujertamistakin saatetaan sietää vuodesta toiseen. Valmentaja saattaa herättää pelkoa. Pelon aiheuttaa valmentajan arvaamaton toiminta, huutaminen ja ankaruus. Tätä pelkoakin urheilijat kirjoittavat sietävänsä. Urheilijat kritisoivat tarinoissaan valmentajansa toimintaa, mutta vastarinnasta valmentajan edessä ei juuri kerrota. Valmentajan arveluttava toiminta siedetään ja kärsitään hiljaisuudessa, koska siten urheiluharrastus jatkuu.

"Kunnioitin ja melkein pelkäsin valmentajaani. Minua otti todella päähän ja joskus itketikin treenien jälkeen, kun valmentaja oli huutanut naama punaisena 10 cm:n päässä omista kasvoistani jostakin asiasta. Pian kyllä oivalsin, että hän huusi aina asiasta, sekä havaitsin, että hänen keinonsa todella auttoi. Siitä lähtien tein harjoituksissa aina kaiken kunnolla huolimatta siitä, kuinka väsynyt olin tai vaikka ei kiinnostanut yhtään juuri sinä päivänä harjoitella. Opin tekemään kaiken parhaani mukaan, jotta minun ei tarvinnut pelätä, jotta ei tarvinnut kuunnella valmentajani karjumista." (nainen, palloilu)

Valmentajan kuvataan saavuttaneen auktoriteettiaseman myös muilla keinoin kuin kuria pitämällä. Valmentajan meriitit tuovat luottamusta valmentajan asiantuntemuksesta. Erikoisen meriittiauktoriteetin laji on valmentajan oman kovan fyysisen kunnan luoma uskottavuus. Valmentaja saavuttaa urheilijan arvostuksen pystymällä vähintään samoihin fyysisiin suorituksiin kuin nuoremmat urheilijansa tai kertomalla tarinoita omasta urheiluajastaan. Nuo tarinat kertovat kovasta harjoittelusta - niin kovasta, että urheilijan oma harjoittelu kalpenee ja osoittautuu naurettavaksi sen rinnalla.

Talvikauden lenkki- ja voimaharjoitukset vedimme valmentajan kanssa yhdessä. Siinä tuli sellainen olo, että vaikka hän on 20 vuotta vanhempi kuin minä hän tekee samat jutut ja kuviot kuin minä. Vaikka hän on lyhyempi kuin minä, silti joudun katsomaan häntä ylöspäin. (mies, palloilu)

Omanlaisesta meriittiauktoriteetista kertovat ne tarinat, joissa valmentaja on urheilijan ihailun kohde.

"Yksi lapsuuteni suurimmista ihailunkohteistani oli kilpavoimisteluryhmäni valmentaja X. Hän oli mielestäni kaunein ja taitavin ihminen maailmassa. Muistan vieläkin elävästi voimistelutuntimme ihailevat katseet, kun hän näytti meille liikkeitä malliksi. Kukapa tyttö ei haluaisi olla "kaunis, hento ballerina"." (nainen, taito- ja teholaajit)

Ihailutarinoita löytyy luonnollisesti lapsuustarinoista, mutta myös aikuiset urheilijat kirjoittavat ihailen valmentajistaan. Valmentajaa kuvataan kauneimmaksi ja

taitavimmaksi sekä myös esimerkiksi lajinsa messiaaksi. Ihailun kohteena oleminen tuo mukanaan valtavan vastuun. Tarinoissa valmentaja tunnutaan nostavan niin korkealle jalustalle, että pelkästään lukiessa huimaa. Siellä jalustalla seistesään valmentajan on huomattava, että kaikki hänen tekemisensä ja sanomisensa näkyy ja saattaa vaikuttaa kauaskin tulevaisuuteen. Varmasti jokainen muistaa yksittäisiä asioita, joita valmentaja tai opettaja on sanonut ja joilla tuntuu jälkeensä ajatellen olleen merkitystä, joko hyvässä tai pahassa. Positiiviset asiat ja kannustus ihailemaltaan ihmiseltä kannattelee pitkään. Samoin ajattelematon töksäytys tai pahat sanat saattavat kaivella vielä vuosienkin päästä.

Joissakin tarinoissa valmentaja on ottanut paikkansa urheilijoiden yläpuolelta ja tekee tavoittelemisen arvoiseksi oman ystävyytensä, luottamuksen ja arvostuksensa. Valmentajan ystävyys tai luottamus ei ole kaikkien saavutettavissa. Siihen yltyvät vain parhaat. Kun aseman valmentajan silmissä on saavuttanut, siitä armosta on valmis vaikka syömään valmentajan kädestä. Näissä kertomuksissa kertojat kuvaavat itseään valmentajan silmissä jotenkin erityisenä suhteessa muihin urheilijoihin. Valmentaja on vaativa, tiukka ja vain vahvat selviävät. Moni luovutti, mutta minä selvisin läpi kiirastulen. Arvostuksen ja ihailun voi saavuttaa tällaisella Darwinismi-mallilla: Vaatimalla niin paljon, että osa putoaa pois kyydistä, saa jäljelle jääneet tuntemaan itsensä erityisiksi. Valmentaja saattaa omaksua tällaisen toimintatavan, koska hän on itse sisäistänyt urheilun ”perimmäisen tarkoituksen”. Hän uskoo, että urheilussa on kysymys kilpailusta, jossa parhaat voittavat ja vahvimmat jaksavat. Urheilujärjestelmä pönkittää tällaista toimintaa esimerkiksi siten, että valmentajia arvostetaan ja palkitaan pääasiassa urheilijoiden menestyksen perusteella. Usein myös valmentajan työpaikka on kiinni urheilijoiden menestyksestä. Miksi eteenpäin pyrkivä valmentaja haluaisi ryhmäänsä muita kuin menestykseen pystyviä urheilijoita?

Myös läheinen ihmissuhde mahdollistaa harjoitteluun keskittymisen. Valmentajaa kuvataan kuin isäksi tai äidiksi ja urheilija kuvaa tuntevansa valmentajansa varsin hyvin. Varavanhempiana toimivan valmentajan kanssa keskustellaan paljon ja keskustelu on helppoa. Keskustelun helppous ei vielä tee valmentajasta vanhempiin verrattavaa. Urheilija kokee valmentajan kasvattajana ja se tekee hänestä vanhempiin verrattavan aikuisen. Valmentaja antaa päihdevalistusta, auttaa sydänsuruissa ja koulutehtävissä. Hän opettaa käytöstapoja ja asettaa rajoja. Tärkeää on myös, että valmentaja tuntuu olevan käytettävissä. Läheinen suhde voi myös vaikeuttaa harjoittelua. Ystävyys valmentajan kanssa on hienoa, mutta se on tarpeen laittaa sivuun harjoittelun ajaksi.

”Valmentamista helpottaa se, että tunnemme toisemme jo varhaisilta ajoilta joten olemme hyviä ystäviä. Tunnemme toistemme heikkoudet ja vahvuudet. Vaikka olemme hyvät ystävät, kuitenkin harjoittelussa emme ajattele sitä vaan teemme työtä kuin vieraan kanssa.” (mies, taito- ja teholarit)

Ystävyys koetaan ongelmalliseksi, koska ystävän rooli on erilainen kuin valmentajan rooli. Ratkaisuna on, että harjoittelun aikana valmentaja vaihtaa rooliaan. Urheilijakin näkee tämän tarpeellisenä, mutta roolien muuttaminen pitää urheilijan varuillaan.

”Valmentaja kyllä paikkasi tulehtunutta joukkuehenkeä puhumalla esim. saunaillassa suoraan ja kuitenkin lähes kaverillisesti. Tämä olikin tyypillistä ”valmentaja vapaalla” persoonan toimintaa. Hän ei ollut se auktoriteetti mikä harjoituksissa ja peleissä vaan tavallaan ”yksi joukkueesta”. Toisaalta tälläkin käytöksellä on kaksi puolta. Kun hyvä kaveri muuttuukin yhtä äkkiä tiukaksi, vaativaksi auktoriteetiksi, saattaa tilanne olla hieman hämmentävä. Harjoituksissa ei tiedä mitä voi sanoa, kun taas saunaillassa voi sanoa mitä vaan. Yksikin väärä sana häviön jälkeen ruokapaikassa saattaa maksaa pelipaikan avauksessa.” (mies, palloilu)

5.3 Uskottavuus urheilumaailmassa

Kun tarinoissa piirretään kuvaa valmentajasta, kuvataan hänen luonteenpiirteitään ja hänen ulkoisesta olemuksestaan saatetaan mainita jotakin. Valmentaja kuvataan työssään ja hänen työtään ja pätevyyttään arvioidaan. Erityisen paljon kuvataan valmentajan ja kirjoittajan välistä suhdetta.

Urheilun maailma on perinteisesti maskuliininen ja atleettinen. Kun valmentaja ei ulkoiselta olemukseltaan istu tähän mielikuvaan, se on tarinoissa mainitsemisen arvoista. Miesvalmentajan epäurheilullinen olemus ruoditaan kirjoituksissa armotta. Mikäli valmentaja on ylipainoinen, epäsiisti, hän tupakoi ja käyttää alkoholia kirjoittajan mielestä sopimattomasti, hän ei istu urheilulliseen mielikuvaan. Urheilullinen on siis reipas, hoikka, siisti ja raitis. Myös valmentajan epäterveelliset ruokatottumukset tulevat mainituiksi. Vaikkei valmentaja ole urheilijan näköinen, urheilumaailmaan tuntuu istuvan suurikokoisuus ja kovaäänisyys. Epäurheilullisen oloisen valmentajan uskottavuuden palauttaa se, että hän pystyy arvostettaviin urheilusuorituksiin. On kova juttu pystyä ”kaikesta huolimatta” samoihin suorituksiin kuin urheilijat.

”Kun näkee tämän ulkoisesti mahdollisimman epäurheilullisen kaverin, ei heti uskoisi kuinka paljon hän tietää urheilusta ja erityisesti ihmisen valmentamisesta ja ohjaamisesta... Hän ei ulkoisesti tavoiltaan eikä liikuntatottumuksiltaan ollut mikään malliesimerkki. Päinvastoin, hän soti kaikkia terveen elämäntavan tavoitteita vastaan. Hän poltti tupakkaa, käytti alkoholia ja söi epäterveellisesti. Tämä ei kuitenkaan haitannut hänen valmentamistaan, hän jopa tarvittaessa näytti esimerkkiä. Se jos jokin sai meihinkin liikettä.” (mies, palloilu)

Naisvalmentajan olemuksessa mainitsemisen arvoista on hänen erityisen naiselliset piirteensä. Ilmeisesti ne ovat erikoisia maskuliinisessa urheilumaailmassa. Naisvalmentajan kuvataan olevan ”*kaunein ja taitavin ihminen maailmassa, miniha-meinen blondi kääkäräpää tai 150 cm:n mittainen energiapakkaus*”. Naisvalmentajan ulkonäöstä ei käytetä neutraaleja eikä negatiivisia kuvauksia, ellei sellaisena pidetä kommenttia, jossa valmentajan kerrotaan olevan aina dieetillä.

Uskottavaksi naisellisenkin valmentajan tekee tehokkuus. Kun naisvalmentajasta kerrotaan positiivisia piirteitä, häntä kuvataan tomeraksi, iloiseksi, energiseksi, aktiiviseksi, puheliaaksi ja innostuneeksi.

”Sieltä hän jälleen saapuu. Punaisiin vaatteisiin kietoutunut 150 cm:n pituinen energiapakkaus. Elämän murheista ei ole tietoaakaan, kun hän astuu innokkaasti areenalle.” (nainen, taito- ja teholarjit)

Toisaalta pitkissä valmennussuhteissa kerrotaan pelottavan ja vaativan naisvalmentajan muuttumisesta lämminsydämiseksi ja äidilliseksi ymmärtäjäksi. Kun miesvalmentajasta kerrotaan positiivisia piirteitä, hänet kuvataan rauhalliseksi, leppoiseksi, huumorintajuiseksi ja karismaattiseksi. Vain muutamissa tarinoissa miesvalmentaja on positiivisesti kuvattu tulisieluiseksi ja räväkäksi. Ehkä hieman yllättäen miesvalmentajaa voi kuvata myös ujoksi, hiljaiseksi, herkäksi ja totiseksi. Naisista näitä kuvauksia ei käytetä kertaakaan.

Uskottavaa urheilumaailmassa on tosissaan oleminen. Tosissaan valmentaja osoittaa olevansa paneutumalla tehtävänsä. Toisissaan oleva valmentaja omistautuu ja ottaa selvää. Hän panostaa valmentamiseen kehittämällä itseään ja käyttämällä paljon aikaa. Tosissaan olemista on myös urheilijalta vaatiminen. Kun harjoitellaan, huonoja suorituksia ei hyväksytä. Valmentaja on tosissaan olemisen vartija ja erityisesti valmentajan "lepsuilu" ei ole hyväksyttävää. Kun ollaan tosissaan, ei leikille ole juuri sijaa. Huumori kuuluu harjoittelun ulkopuolelle. Leikistä luopuminen tarkoittaa voiton tavoittelua. Tosissaan ollessaan parhaat pelaavat ja se on oikeudenmukaista voiton tavoittelun näkökulmasta.

"Hän oli myös se valmentaja, joka poisti meidänkin joukkueesta sen hyvä velipeluuttamisen. Hänen tuloonsa asti joukkueessamme vakiopakkeihin kuulunut mm. joukkueenjohtajan poika. X kuitenkin huomasi, että pojan taidot eivät riittäneet pelaamaan, joten hän peluutti niitä jotka pärjäsivät. Hän oli samalla ensimmäinen valmentaja, joka sanoi joukkueenjohtajalle, että hän ei peluuta tämän poikaa vain siksi että tämä on joukkueenjohtajan poika. Samalla minä huomasin ja otin opikseni että valmentajalla on oltava oma auktoriteetti niin pelaajiin kuin vanhempiinkin. Jos halutaan menestyä niin peluutetaan niitä, joilla on edellytyksiä siivittää joukkue voitosta voittoon." (mies, palloilu)

Uskottavaa olisi myös virheiden myöntäminen. Tämän kerrottiin olevan valmentajien heikon kohdan. Valmentajan kuvataan peittävän virheensä kovan auktoriteetin alle. Silloin kukaan ei uskalla kyseenalaistaa valmentajan asiantuntemusta. Kun valmentaja ei suostu keskustelemaan, ei hänen toimintaansa voi ääneen, ainakaan suoraan, kyseenalaistaa. Urheilijat kirjoittavat toivovansa, että valmentaja edes kerran myöntäisi olevansa väärässä tai että hän oppisi paremmin sietämään kritiikkiä. Kritiikin sieto on vaikea paikka silloin, kun on oltava uskottava. Valmentaja voi kokea kielteisen palautteen uhkana auktoriteetilleen. Toisaalta kielteinen palaute voi olla niin yllättävää parhaansa tehneelle valmentajalle, ettei hän yllätykseltään pysty sitä käsittelemään. Kun on tehnyt parhaansa, toisten tyytymättömyys pahoittaa mielen.

5.4 Enemmän kuin valmentaja?

"Pelkän valmentajan" kriteerit valmentaja täyttää hoitamalla hommansa. "Pelkkä valmentaja" tekee valmennustyönsä. Urheilija arvostaa hänen asiantuntemustaan. Valmentaja on vaativa ja siten auttaa urheilijaa keskittymään harjoitteluun. Valmentaja käyttää auktoriteettiaan siten, että pysytään asiassa - urheilussa. Valmentajan vuorovaikutustaidot harjoitus- ja kilpailutilanteissa ovat riittävät.

Valmentaja antaa palautetta ja valmentajan ja urheilijan välillä on urheiluun liittyvä keskusteluyhteys.

”Enemmän kuin pelkkä valmentaja” on jotain erityistä.

Hän oli valmis olemaan meille pienille luistelijatytöille muutakin kuin valmentaja. Valmentajani seurassa oli mukava olla, enkä koskaan ole ajatellut häntä pelkkänä valmentajana. Hän oli aina myös aidosti kiinnostunut kuulumisistamme jne. (nainen, taito- ja teholarit)

Erityiseksi hänet tekee hyvä keskusteluyhteys ja läheinen ihmissuhde urheilijan kanssa. Valmentajalla on aikaa ja halua keskustella urheilijan kanssa myös urheilun ulkopuolisista asioista. Urheilija kokee valmentajan merkityksen suurena myös urheilun ulkopuolisilla elämänalueilla. Aineistossa kuvataan paljon valmentajan ja urheilijan välisiä keskusteluja.

Harjoitus- ja kilpailutilanteissa vuorovaikutusta kuvataan yksisuuntaisena. Valmentaja antaa ohjeita ja palautetta. Kun aineistossa kuvataan keskustelua, se tapahtuu harjoitusten ulkopuolella. Keskusteluyhteys ei syntynyt itseltään selvästi valmentaja-urheilija suhteen alkaessa, vaan se vaati ponnistelua asian eteen tai se saattoi kehittyä vuosien yhteistyön aikana. Keskustelun syntymiseen tarvitaan yleensä jokin tila: pelimatkat ovat pidentyneet, asumme niin lähekkäin, saunailta tai valmentajan organisoima säännöllinen keskusteluhetki. Valmentajan kuvataan useimmiten olevan aktiivinen osapuoli keskustelun aloittamisessa. Valmentaja muisti kysellä kuulumiset, hän tervehti jokaista ja huomioi hiljaisemmatkin henkilöt. Hän myös huomasi, kun urheilijaa painoi jokin asia ja avasi keskustelun, tai kysyi, mikä hätänä.

Parhaimmillaan valmentajan kuvataan olevan urheilijaa varten ja urheilijan apuna. Pelkkä valmentajan läsnäolo lisää urheilijan itsevarmuutta ja turvallisuuden tunnetta. Urheilija luottaa, että valmentaja auttaa häntä tekemään parhaansa. Valmentajan hymy tai silmänisku on kannustava ele samoin kuin näennäisen pienistä asioista kuten verryttelymusiikista huolehtiminen.

”Kun pelissä ollessamme valmentajamme, joka toimii myös pelinjohtajana, seisoo kaarella tai ulkovuorossa ollessamme 2-rajalla, tunnen oloni turvalliseksi, että hän on siellä ja ohjaa koko ajan, että onnistuisin tekemään parhaani.” (nainen, palloilu)

Valmentajaa kuvataan myös ”suuren luokan” keskusteluaiheissa. Valmentaja kyselee urheilijan koulumenestyksestä ja tulevaisuuden suunnitelmista. Hänen kanssaan pohditaan ammatinvalintaa ja sydänsuruja. Valmentaja puuttuu toilailuihin, kuten alkoholin käyttöön tai ihmissuhdesotkuihin. Keskusteluilla on saatanut olla ratkaiseva vaikutus urheilijan elämään.

”Häneltä olen saanut apua silloin kun olen sitä tarvinnut; niin murrosiässä kuin ensimmäisten poikaystävien kanssa. Hän on ollut valmis kuuntelemaan murheitani ja ymmärtänyt hyvin millaista on olla nuori - kokeilunhaluinen. Hänelle on ollut melkein helpompi kertoa asioista kuin omalle äidille.” (nainen, taito- ja teholarit)

”Minä sain kuulla että tyttöystäväni on raskaana ja hän ei aikoonut tehdä aborttia huolimatta toivomuksestani. Tämä masensi minut hetkellisesti mutta voimakkaasti. Valmentajani huomasi että jotain on pahasti vinossa, mutten uskaltanut heti kertoa hänelle mikä. Pelkäsin kai ettei hän ymmärtäisi ongelmaani tai että se olisi ollut liian suuri toi-

lailu hänelle. Rohkaisin kuitenkin mieleni ja kerroin asiat niin kuin ne on eräitten treenien jälkeen. Valmentajani pyysi minut oluelle. Otin tarjouksen vastaan. Sinä iltana puhuimme halki elämän tosiasiat. Toivuin pian masennuksestani ja tärkein asia minulle tänä päivänä on oma terve poikalapseni. Kiitos taas valmentajalleni. (mies, palloilu)

6 MITÄ ON OLLA URHEILIJA?

Hain tutkimuksen aineistosta vastausta otsikon kysymykseen etsien sitä, mitä ja miten urheilijat kirjoittavat itsestään ja urheilusta. ”Urheilija- ja urheilupuhetta” on aineistossa monenlaista. Jaoin ne teemoihin, joiden sisällä on ristiriitoja tai vastakkaisia näkemyksiä ja kokemuksia, mutta joissa kuitenkin puhutaan samasta asiasta. ”Urheilija- ja urheilupuheesta” löytyi puhetta työn tekemisestä, kilpailemisesta, urheilusta itseisarvona, hauskuudesta sekä huolenpidosta.

6.1 Työpuhe - työn määrä on urheilijan mitta

Yksi aineiston keskeisiä teemoja on työn tekeminen. Kova työ erottelee jyvät aka-noista. Kovaa harjoitteleva urheilija on ”oikea”, todellinen urheilija. Hän on oikea urheilija itsensä ja muiden samanhenkisten mielestä. Kovan työn tema jakautuu kahtia. Osa tarinoista kuvaa kirjoittajan kovaa, kyseenalaistamatonta harjoittelua ja osassa kirjoittaja epäilee rahkeittensa riittävyttä. Varsinaista työntekoa ja sen tarpeellisuutta oikealle urheilijalle ei epäillä kummassakaan ryhmässä.

6.1.1 Oikea urheilija

Oikealle urheilijalle kova harjoittelu on kunniaksi, vaikkei menestystä tulisikaan. Lahjakkuudella pärjäävä urheilija ei saa oikean urheilijan leimaa. Lahjakas urheilija menestyy liian helposti, sillä kova harjoittelu vaatii uhrautumista. Lahjakkuus on liian pehmeää. Lahjakkuuden ja kovan harjoittelun kahtiajaosta kertoo seuraava lehtileike:

”...Janne Ahonen on vuotta nuorempi, mutta ei puurtaja sanan varsinaisessa merkityksessä. Hän on ollut lahjakkaana hyppääjänä huipulla jo lähes kymmenen vuotta, ja puurtamiseksi voi laskea korkeintaan sen, että hän jaksaa yhä.” (Helsingin Sanomat 22.2.2004).

Oikealla urheilijalla ei ole vapaa-aikaa eikä aikaa löhöämiseen tai laiskotteluun, häntä ei myöskään hemmotella. Kovalla työllä ansaittu voitto on oikealle urheili-

jalle makein voitto. Lahjakkuuden avulla saavutettu voitto ei ole kärsimyksen kirkastama.

Nimesin aineiston kirjoituksista "oikeiksi urheilijoiksi" ne aineiston kuvaukset, joissa kerrotaan ehdottomasta ja kyseenalaistamattomasta suhtautumisesta harjoitteluun ja urheiluun. Näistä kuvauksista ei löydy heikkouden hetkiä. Nimitys "oikea" tässä yhteydessä kuvaa mielestäni näiden kertomusten perinteistä, ihanteellista asennetta urheiluun. Oikea-sanalla on myös mielleyhtymä Helsingin Olympiakisoihin ja suomalaisten käsitykseen niistä "viimeisinä oikeina olympialaisina", joita ei vielä ollut raha ja media pilannut. "Pilattu" ei ole oikeaa. Tässä hengessä olympialaiset pilasi raha ja oikean urheilijan pilaa laiskuus.

Miten oikeaksi urheilijaksi tullaan? Tiihonen (2002, 135-144) kuvaa väitöskirjassaan mieheksi initioitumista urheilun avulla. Hän kuvaa myös urheilijaksi initioitumista. Se on vaiheittainen tapahtuma, jossa tietyt merkittävät tapahtumat toimivat solmukohtina, jonka jälkeen urheilija ei ole enää entisensä. Nämä tapahtumat voivat olla voiton tai tappion, hyväksymisen tai hylkäämisen kaltaisia yksilöllisiä ja samalla kollektiivisia tunnekokemuksia, ruumiillisia kokemuksia kivusta ja suorituskyvyn rajoista tai kognitiivisia kokemuksia omasta muuttuneesta identiteetistä. Tiihosen mukaan näitä kasvun paikkoja ja tärkeitä hetkiä on jonkun kohdalla enemmän ja jonkun vähemmän. Tässä aineistossa "oikeaksi urheilijaksi" initioitumista kuvataan siten, että kertoja sai ensimmäisen "oikean" valmentajan tai hän pääsi viralliseen seuraan tai joukkueeseen. Näin tapahtuu niissä kertomuksissa, joissa kerrotaan lapsuudesta. Näissäkin on varhaisesta ikäkaudesta huolimatta otettu käyttöön kovan harjoittelun puhetapa.

"Kun olin 8-vuotias tyttö ja olin pesäpallojoukkueessa, se oli hyvin tärkeä asia minulle. Olin yksi tärkeä osa meidän joukkueesta, kuten jokainen muukin pelaaja oli. Meidän joukkueesta löytyi yritystä ja tahdon voimaa. Valmentajamme oli jokaisen haavekuva, unelmavalmentaja. Jokainen harjoituskerta oli kuin leikkiä vain, vaikka olihan se todellisuudessa ihan muuta. Kovat harjoitukset seurasivat toinen toistaan, mutta kunnan kannustuksella me jaksomme viedä harjoitukset loppuun saakka..." (nainen, palloilu).

Toinen tapa kuvata käännekohtaa on todellisen, kovan harjoittelun alkaminen. Sitä kuvataan erotuksena aikaisemmasta, kevyemmästä harjoittelusta. Aikaisempaa harjoittelua vähätellään. Toistakymmentä vuotta jalkapalloa pelannut nainen kuvaa itseään aloittelijaksi:

"Naisten SM-jalkapallo on jo täydessä vauhdissa. Pelaan ensimmäistä kauttani mestaruussarjatasolla. Mielestäni olen pärjännyt paremmin kuin hyvin - aloittelijaksi. Jalkapalloa olen pelannut jo toistakymmentä vuotta, mutta vasta viimeisen puolen vuoden aikana olen tajunnut mitä se todella on. Yli kymmenen vuotta olen siis vain pelaillut, potkinut palloa, mutta ensimmäisissä treeneissä uusi valmentajani osoitti, mitä jalkapallon pelaaminen "suurissa" seuroissa oikeasti on." (nainen, palloilu)

Kova harjoittelu voi myös alkaa urheilijan varttuessa. Tiettyyn ikään tullessa harjoittelu muuttuu ja valmentajan kerrotaan alkaneen tehdä urheilijasta huippu-urheilijaa. Joissain tarinoissa sen kuvataan olevan valmentajan rakennusprojekti. Muutamissa tapauksissa urheilija painottaa, että hän on itse vastuussa harjoittelustaan. Projekti saattaa olla myös yhteisponnistus, kuten yleisurheilijamiehen toteamuksessa: "Alettiin rakentaa musta otteluäijää..." Oikean urheilijan opinpolku

voi alkaa arvostuksen tai pelipaikan ansaitsemisella. Se on ensimmäinen tavoite. Täytyy osoittaa olevansa potentiaalinen oikea urheilija. Sen voi osoittaa tekemällä kovasti ja valittamatta työtä – siis harjoittelua.

Oikea urheilija on sitoutunut urheiluun. Hän ei kyseenalaista urheilun asemaa elämässään, vaan urheilu menee ehdottomasti kaiken muun edelle. Sitoutuminen merkitsee uhrautumista ja luopumista. Urheilija luopuu ”houkuttuksista” ja turhista harrastuksista ja päättää lujasti omistautua lajilleen.

”Oli harjoiteltava lujaa ja tuloksia oli synnyttävä, sillä vasta kesän lopulla valmentajani päätti, ketkä saisivat sopimuksen ensi kaudeksi. Vaikka aurinko houkutteli rannalle kavereiden kanssa, piti vain tehdä luja päätös omistautua lajille. Säännöt olivat selvät; poissaolojen syyksi hyväksyttiin ainoastaan sairaus tai vamma. Muiden syiden osalle oli kirjoitettava kirjallinen anomus hyvissä ajoin. Kuulostihan se hullulta muiden korvissa, mutta valmentajani linja oli tiukka...” (nainen, palloilu)

Uhrautuminen vaatii itsekuria. Laiskuuden takia ei harjoituksia jää väliin. Urheilija harjoittelee omastakin mielestään jopa liian innokkaasti. Hän tarvitsee valmentajaa jarruttamaan harjoitteluintoaan tai kuvaa kauhistelevia vanhempiaan. Itsekuriin kuuluu kivun sieto loukkaantuneena tai sairaana urheiltaessa. Urheilijan loukkaantuminen on vain harmillinen hidaste urheilu-uralla. Joskus lehtijutuissa tai urheiluselostuksissa kuumeisena kilpaileva urheilija kuvataan sankariksi eikä hänen terveydellään leikkimistä ihmetellä. Oikean urheilijan ominaisuuksiin kuuluvat tunnollisuus, ahkeruus ja määrätietoisuus. Hän kuvaa uupumusta, mutta valittamatta. Uupumuksesta huolimatta hän jaksaa juosta ”niska limassa” ja hän oppii nauttimaan harjoittelun aiheuttamasta tuskasta. Hän harjoittelee hammasta purren. Näissä kuvauksissa on samaa henkeä kuin Väinö Linnan kuvauksessa Koskelan Akselista: ”Hän on perinyt isältään sitkeän, salakiukkuisen suhteen työntekoon.” Oikea urheilija on uupuneena onnellinen.

Itkonen (1997, 18-19) kuvaa uhrautumista urheilussa. Hänen mukaansa suomalaisten urheilijoiden menestystarinan seuraaminen on kuin kahden kertomuksen lukemista.

”Yhtäältä voitot tulevat helposti, sankari on ylivoimainen, toisaalta uhrautuminen ylevöittää voiton. Suomalaismenestyjien kuvaamisen ohessa on tuotettu kertomusta toisenlaisista urheilijoista. Vieraiden kansakuntien menestyksessä ei aina ole nähty inhimillisiä piirteitä; puhutaan punakoneesta, ihmisveturista ja juoksukoneesta. Toisaalta erityisesti mustien juoksijoiden tai eri alkuperäiskansojen edustajien on katsottu olevan luonnonlahjakkuuksia. ”Viidakon villien ja luonnonlapsien” suorituksiin ei liitetä uhrautumista. Urheilusuorituksen syntyessä luonnostaan siitä puuttuu uhrautumisen edellyttämä tietoisuus ja vaivannäkö ja siten sen ylevöittävä vaikutus.”

Oikea urheilija tarvitsee tiukkaa asennetta. Asenne tarkoittaa sitkeyttä ja periksiantamattomuutta. Hän suhtautuu kilpailuun tosissaan. Asenne tarkoittaa halua voittaa tai vähintään sitä, että ei saa luovuttaa eikä jättää kisaa kesken. Jos panostuksen voi ilmaista prosenttilukuna, se on aina vähintään sata. Oikealla urheilijalla pitää olla kestävä pää, sillä menestys on päästä kiinni. Koska hän on harjoitellut niin paljon ja niin rankasti, syy huonoon suoritukseen ei voi löytyä kehon muista osista. Koska harjoittelusta ei näin löydy syytä epäonnistumiseen, syyntä täytyy olla asenteessa ja heikossa päässä. Herkkyys ei ole toivottava omi-

naisuus, sillä se estää kestävästä. Oikea urheilija on kova, mutta kuitenkin sillä tavalla nöyrä, että hän suhtautuu harjoitteluunsa tunnollisesti. Ahkeruus palkitaan ja vaikka pokaali jäisikin saamatta, on urheilijan palkintona aina kuitenkin työn kunnia.

Oikeaa urheilua kuvataan käänteisesti. Oikean urheilun ei kuvata olevan laiskottelua, pelailua, löntystelyä, myöhästelyä, velttoilua eikä pallon potkimista. Oikea urheilija ei luovuta eikä löhöä videoita katsellen. Oikeaan urheiluun ei liitetä leppoisaa pelailua tai asiaankuulumatonta huumoria. Siinä ei ole tilaa leikille ja "Nuori Suomi-meiningistä" on päästävä ajoissa eroon. Harjoittelun ulkopuolella on tilaa puhumiselle, seurustelulle, pelleilylle, vitsailulle ja sille, että ollaan mukavia. Parissakin voimistelulajeista kertovassa tarinassa kirjoitetaan, kuinka spagaatissa istuen on lupa lörpötellä ja juoruta.

Oikean urheilijan valmentajan roolina on tietenkin teettää työtä. Itseltään valmentaja vaatii myös paljon. Päivät venyvät pitkiksi. Hän katsoo yökaudet otteluvideoita, suunnittelee harjoitukset huolella, on aina paikalla, eikä koskaan myöhästy. Mahdollisen lomansa omistautunut valmentaja suunnittelee valmennustyön ehdoilla ja lomallakin hän on tavoitettavissa. Hän jopa tekee itse harjoitukset urheilijoidensa kanssa, näyttää mallia ja pystyy yhtä koviin suorituksiin kuin urheilijansa. Hän on itse urheilijana harjoitellut todella kovasti ja saa urheilijansa häpeämään, kun hän kertoo heille todella kovista harjoituksista, joita hän itse on aikoinaan tehnyt. Hän suhtautuu harjoitukseen ehdottomasti. Harjoituksista saa olla poissa vain todella sairaana, muuten valmentajan katse tappaa. Poissaolevan urheilijan sitoutumista epäillään. Harjoitukset ovat urheilijoille jatkuvan näytön paikkoja. Vain antamalla kaikkensa jokaisessa harjoituksessa urheilija ansaitsee pelipaikan ottelussa.

Työpuheeseen kuuluu valmentajan asiantuntemuksen ehdottomuus. Valmentajan kuuluu olla asiantuntija ja valmentaja tekee paljon työtä sen eteen. Hän tietää paljon ja uskoo omaan tietämykseen. Se ei ole helposti kyseenalaistettavissa. Jos hän kysyy neuvoa, hän kysyy sitä arvostetulta valmentajalta, yleensä maajoukkuevalmentajalta. Pahinta, mitä tälle valmentajalle voisi tapahtua, olisi kasvojen menettäminen. Virheeseen sortuminen olisi heikkouden merkki. Virhe on merkki tekemättömästä tai huonosti tehdystä työstä. Työn ilmapiirissä heikkoutta on vaikea kestää. Työpuhetta leimaa myös kuri, jonka luominen on valmentajan tehtävä. Kuri mahdollistaa olennaiseen keskittymisen. Harjoituksissa harjoitellaan eikä haihatella joutavia. Valmentajan tehtävänä on huolehtia tiukasta harjoittelutahdista. Mikäli valmentaja lepsuilee, se urheilijoiden mukaan johtaa väistämättä harjoittelun löystymiseen. Valmentajan tehtävä on myös pitää päänsä tilanteissa, joissa urheilija haluaisi keventää tahtia. Valmentaja ei saa olla liian ymmärtäväinen eikä hän saa suhtautua harjoitteluun leppoisasti. Kontrollivelvoite ja vastuu harjoittelusta on valmentajalla. Urheilijan perisynniksi kuvataan luovuttamista ja valmentajan velvollisuus on estää urheilijaa sortumasta tuohon syntiin.

"Tärkeintä on että urheilijalla on auktoriteetti, joka sanoo mitä tehdään ja häntä myös totellaan. Tämä ei tietenkään tarkoita mitään sadistista Hitleri mentaliteettia. Luovuttaminen ja se ettei usko omiin kykyihinsä tahtoo olla urheilijoiden perisyntejä." (mies, palloilu)

6.1.2 Laiska keho ja heikko pää

”Harjoittelimme määrällisesti paljon koko kesän ja lähes sama tahti jatkui jälle päästyämme. Viikolla oli yleensä kolme jääharjoitusta, voimaharjoituksia 1-2, yksi koordinaatioharjoitus ja lisäksi vielä pelit viikonloppuna. Sen lisäksi olisi vielä pitänyt käydä harjoittelemassa omatoimisesti itselle puutteellisimpia osa-alueita. Ja kaiken päälle käydä vielä töissäkin..” (nainen, palloilu)

Aineistossa on kirjoituksia, joissa uskotaan kovan työn olevan oikean urheilijan mitan, mutta tuon mitan täyttäminen tuottaa kirjoittajille ongelmia. Kirjoittajat eivät koe pystyvänsä täyttämään oikean urheilijan vaatimuksia. Kirjoituksissa kuvataan harjoittelun suurta määrää. Täytyisi harjoitella paljon, liian paljon, eikä sekään riitä, vaan pitäisi jaksaa vielä enemmän. Harjoitukseen on vaikea lähteä, jos jo sinne mennessä väsyttää. Edessä olevan harjoituksen sisältö on tiedossa. Se saattaa olla aina samanlainen. Sitä samaa iänkaikkista juoksua! Tai sitten edessä on ennenkin koettu kova harjoitus, joka pelottaa. Sitä ei jaksa loppuun, tiedossa on tuskaa, kipua ja pahoinvointia.

Tästä ristiriidasta kertovat tarinat, joissa uusi valmentaja on tuonut mukanaan uudet tuulet. Tässä esimerkissä kertoja ei voi uskoa tilannetta todeksi, sillä meno harjoituksissa on ennennäkemätöntä. Urheilija yrittää pysyä mukana ja herää aamulla kipein lihaksin.

”Avasin silmät ja katsoin kattoon, eikä tehnyt yhtään kipeää. Yritin nousta istumaan, mutta en päässyt kun teki niin kipeää. Liikautin kättäni ja jalkaani ja huomasin niiden olevan aivan jumissa. Kaikkiin lihaksiin sattui...” (mies, palloilu).

Oikea urheilija sopeutuisi tilanteeseen innolla: ”Viimeinkin todellista harjoittelua!” Joissain tarinoissa urheilija luovuttaa. Oikea urheilija ajattelee, että se on vain hyväksi. Päästään jarruista eroon. Osa kirjoittajista kuvaa sopeutumistaan. Vähitellen kovaan harjoitteluun sopeudutaan, mutta urheilija pohtii usein luovuttaako vai ei. Harjoittelu jatkuu, mikäli valmentaja onnistuu kannustamaan sopivassa paikassa. Harjoittelu saattaa jatkua myös pienellä pakolla. Vanhemmat ovat innostuneita lapsen urheilusta, eikä luovuttaminen ole siksi helppoa. Myös valmentaja voi onnistua puolipakolla houkuttelemaan urheilijan jatkamaan.

Työpuheessa laiska keho tarvitsee rangaistuksia. Jos harjoitukset eivät suju valmentajan mielen mukaan, niitä jatketaan, kunnes onnistutaan. Epäonnistunut harjoitus tai hävitty ottelu vaatii järjen takomista. Se tapahtuu kirjaimellisesti kantapäähän kautta – juoksemalla. Hävityn ottelun jälkeen juostaan pitkä lenkki. Velttoilu ansaitsee fyysisen rangaistuksen.

”Hän oli erilainen kuin edeltäjänsä. Muut valmentajat olivat huutaneet päin näköä kaiken mitä päässä sattui olemaan. Ja jos peli voitettiin niin saatiin seuraava päivä loppua, jos taas hävittiin niin juostiin vielä pelin jälkeenkin viidentoista kilometrin lenkki.” (mies, palloilu)

Jotain hyvin samaa on Ojakankaan (Cygnaus, teoksessa Ojakangas 1998, 47-48) kuvauksessa koulukasvatuksen historiasta Cygnauksen tekstien mukaan. Hän käyttää termiä ”taivutettu ruumis”.

”Kasvatus kuriin ja järjestykseen alkoi ruumiista. Juuri ruumis oli kurinpidollisten toimenpiteiden alkuperäinen kohde. Sitä oli lakkaamatta koulittava ja harjoitettava. Ruumiin kurinalaistaminen, sen alistaminen tapahtui jäsen jäseneltä, toiminta toiminnalta, mutta unohtaa ei sopinut puheen ja ajatuksen hallintaa. Tyhjä keskustelu ja lörpöttely on nuorisolle turmioksi ”

Kasvatuksen tärkeä metodi oli totuttaminen, joka tarkoittaa toistamista. Lapsen tuli koko ajan olla toimessa, kieltäytyä ehdottomasti nautinnosta ja etsiä ”vaivaa, työntekoa ja voimain ponnistusta” – noudattaa lakkaamatta pikkutarkkaa toiston kaavaa kaikessa. (Ojakangas 1998, 52.) Puhakainen (1997, 118-119) käyttää ilmaisua ”kesytetty keho”. Hän kuvaa urheiluvalmennuksen käsitystä ihmisestä koneena, joka on ymmärrettävissä luonnontieteellisen tutkimuksen pohjalta. Hänen mukaansa, kun keho näin esineellistetään, opetetaan urheilijat näkemään oma kehonsa objektina ja opetetaan heidät ymmärtämään omaa liikkumistaan ja keuhollisuuttaan fysiologian ja biomekaniikan käsitejärjestelmillä.

Rankaisuille tavoitellaan ehdollistumista. Joidenkin urheilijoiden kertomuksissa ehdollistamismalli tunnutaan hyväksyvän. Niissä kirjoitetaan, että hyvästä suorituksesta kuuluu palkita, heikolla hetkellä kannustaa ja mikäli urheilija ei yritä, hän ansaitsee rangaistuksen.

”Valmentajan pitää olla motivoiva kannustaja, mutta hänen pitää samalla myös tarvittaessa olla tiukka ja ankara. Huonoina, vaikka urheilija on tehnyt kaiken oikein ja yrittänyt kaikkensa, täytyy valmentajan olla se kannustaja. Jos urheilija ei yritä kaikkeansa ja ei pärjää, täytyy valmentajan olla vastavuoroisesti tiukka ja ankara.” (mies, palloilu)

Valmentajalla on kontrolli ja jopa vastuu urheilijan toiminnasta. Valmentaja on päätöksentekijä, toiminnan suunnittelija ja arvioija. Mikäli urheilija ei toimikaan valmentajan arvion mukaan valmentajan päättämällä ja suunnittelemalla tavalla, valmentaja ilmaisee sen urheilijalle olemalla tiukka ja ankara ja ehkä huutamalla. Näin urheilija ymmärtää, että jossain on vikaa ja ymmärtää, että hänen täytyy muuttaa toimintaansa.

”Hän saattoi huutaa meille paljonkin, mutta vain silloin kun siihen oli aihetta. Silloin ainakin minä tajusin, että nyt oli jossain mätää, ja että tarvitsisi tehdä jotain.” (mies, palloilu)

Toisaalta valmentajan mielenliikkeet ovat seurausta urheilijan toiminnasta ja urheilijan on kannettava vastuu seurauksista eli valmentajan raivosta tai hänen määräämistään rangaistuksista. Valmentajan huono päiväkin selitetään urheilijoiden aiheuttamaksi – ”ja itse siitä kärsimmekin.” Näin ollen urheilijoiden kerrotoman mukaan valmentajan ei tarvitse vastata omasta käyttäytymisestään.

”Valmentajan suuri persoona on kuitenkin opettanut minua eniten näkemään asiat muistakin, kun pelkän pelaajan näkökulmasta. esimerkiksi, jos olemme viikon harjoitelleet tiettyä puolustusta ja pelissä se menee aivan pieleen, on turha miettiä, mikä saa valmentajan raivoamaan.” (nainen, palloilu)

Harjoittelu ei aina ole mukavaa. Se on yksitoikkoista, tylsää puurtamista. Samat harjoitukset toistuvat harjoituskerrasta toiseen ja kesäharjoittelulta on odotettavissa vain juoksemista ja ”tylsää punttia”. Harjoitukseen mennessä tietää, mitä

tulee tapahtumaan. Hiihtäjäpojan harjoittelun kohokohta on se, että pääsee yhteislenkille pitkäveteisen yksinharjoittelun mausteeksi. Urheilun ulkopuolellakin on mielenkiintoista tehtävää ja urheilija kamppailee motivaationsa kanssa. Harjoitukset ottavat päähän ja urheilija pakottaa itsensä lähtemään harjoituksiin kaikesta huolimatta. Harjoittelusta tulee pakkopullaa ja urheilija harjoittelee hammasta purren. Valmentajasta ei löydy apua. Hän ei joko huomaa urheilijan motivaatio-ongelmaa tai hän jättää urheilijan yksin tekemään päätöksen jatkamisesta. Urheilija odottaa kannustusta, mutta jos sitä ei tule, hän lopettaa.

”Paljon opin omalta valmentajaltani, yksi tärkeä on raaka työ ja harjoittelu, jotta voisi menestyä. Mutta aina odotin kannustusta ja onnistumisen huomiointia omalta valmentajaltani ja todella usein jäin ilman niitä.” (nainen, taito- ja teholarit)

”Kun pari vuotta olin harjoitellut ohjelmien mukaan, eikä tulokset parantuneet odotetusti, tuli minulle ja ehkä valmentajalleni hieman turhautumisen tunnetta. Joskus otettiin yhteen treeneissä, kun mua ei huvittanut - oli motivationpuutetta. Näin jälkeenpäin ajatellen olisin tuolloin tarvinnut valmentajani tukea ja kannustusta häneltä, mutta hän jätti minut tekemään omat ratkaisuni ihan itse. Tietenkin urheilija itse päättää haluaako jatkaa vai ei, mutta ei olisi ollut pahitteeksi kuulla kommenttia: ”Tee mitä haluat, sinä pystyt mihin vaan, kun vaan uskot itseesi!” Kannustusta ei tullut ja minulle tuli epäusko itseeni ja homma jäi siihen.” (nainen, kestävyyslajit)

Kannustuksen puute nujertaa. Valmentaja korjaa tehokkaasti urheilijan virheitä ja saa näin urheilijan ajattelemaan, että juuri minä en opi. Kaikki muut oppivat ja juuri minun virheitäni korjataan eniten. Valmentaja piiskaa urheilijaa parempaan suoritukseen vaatimalla koko ajan enemmän ja urheilija nujertuu, kun mikään ei riitä. Valmentajan mielestä tyytyväisyys on taantumuksen tae, ja siksi urheilijaa ei kannata kehua. Kun urheilija onnistuu, hänet on mahdollisimman pian pudotettava maan pinnalle leijumasta tuomalla esiin parannettavia asioita. Jos urheilija on liian pitkään tyytyväinen, hän väistämättä lakkaa kehittymästä. Siksi valmentajan on syytä epäillä urheilijan motivaatiota, mikäli urheilija ei saa työvuorojaan järjestettyä. Valmentajalla on oltava kyky nähdä pelaako urheilija omalla tasollaan vai olisiko motivaatiota kohennettava kärkkäillä kysymyksillä.

Joissakin kertomuksissa kuvataan urheilijan riippuvuutta valmentajastaan. Jos valmentaja lepsuilee, se johtaa väistämättä urheilijankin otteen lepsuamiseen. Harjoitteet eivät harmita, koska valmentaja tekee ne itsekin ja vielä innokkaasti. Valmentaja muistuttelee, että harjoitteet on tehtävä täysillä, vaikkei hän olekaan selän takana katsomassa, mutta se on vaikeaa. Itsestään on vaikea saada kaikkea irti, jos valmentajan silmä ei ole valvomassa. Valmentaja ei saa suvaita lepsuilemista, vaan hänen on sanottava asiat niin kuin ne ovat. Valmentajan silmän seurattessa laiskottelu ei tule mieleenkään.

”Joskus peleissä valmentajani on vähän liian lepsu jolloin oma pelikin lepsahtaa aivan täysin. Ei riitä vain jos valmentaja sanoo virheen jälkeen, että ei se mitään, sattuuhan näitä. Näissä tilanteissa valmentajan täytyy olla tiukkana ja sanoa asia niin kuin se on.” (nainen, palloilu)

Itku, pettymys, raivo ja turhautuminen ovat osa urheilua. Turhautuminen iskee, kun harjoitukset eivät suju. Valmentajakin turhautuu ja joskus otetaan yhteen.

Harjoittelu ei huvita eivätkä suoritukset suju. Valmentajan kommentit saavat turhautumisen purkautumaan ja riita on valmis. Joskus valmentajaa kuvataan ”hyvänahkaiseksi” ihmiseksi, joka sietää kaikki kiukunpurkaukset ja oikuttelut. Niissäkin tilanteissa kärsivällinen valmentaja jaksaa kannustaa.

6.2 Kilpailun riemut ja murheet

6.2.1 Kilpailu on urheilun juhlaa

”Kauden avausottelumme oli vierasottelu ja todellinen yllätys odotti bussissa. Siellä ei ollut valmentaja likaisissa verkkareissa, kuten aiempina kesinä, vaan valmentaja tyylikäs puku päällä tervehtimässä pelaajat. Hieman suurelliselta tuo tuntui, mutta jälleen valmentaja oli sanojensa mittainen mies. Talvesta alkaen hän oli muistuttanut että ottelut ovat joukkueen juhlatilaisuuksia ja sen hän halusi myös konkreettisesti osoittaa meille. En voi kieltää etteikö hänen esimerkki olisi tehnyt vaikutusta. Enää ei otteluihin halunnut lähteä ja esiintyä muusta joukkueesta poiketen, eli varmasti oli aina oikeat lämmittelyasut jne. mukana otteluissa. Otteluista oli tullut juhlatilaisuuksia ja tappionkin jälkeen tyylikkyys ja yhtenäisyys säilyi.” (mies, palloilu)

Harjoittelu on urheilijan arkista aherrusta ja kilpailut ovat hohtohetkiä, urheilun juhlaa. Toki pitkän kilpailukauden aikana juhlat alkavat jo menettämään merkitystään, mutta ratkaisuoottelut tai tärkeimmät kilpailut ovat kauden kohokohtia. Kilpailussa pukeudutaan kilpailuasun, jossa ei yleensä harjoitella, paikalle saapuu yleisöä ja urheilijan suorituksen pitäisi olla parhaimmillaan. On näytön hetki.

Aineistossa on yllättävän vähän kuvauksia kilpailuista huippuhetkinä. Paljon useammin kuvataan epäonnistumisia ja tappioita tai kilpailua analysoidaan siitä suuremmin innostumatta. Yllättävää kuvausten vähäisyydessä on se, että voisi ajatella kilpailun olevan urheilun suola ja tärkein päämäärä. Kun omaa urheilijan taivalta käydään muistelemaan, voisi odottaa ensimmäisenä pintaan nousevan parhaiden saavutusten. Ilmeisesti kuitenkin matka on tärkeämpää kuin päämäärä. Näin ainakin tässä aineistossa, jossa kerrotaan valmentajasta ja omasta suhteesta häneen.

Kilpailun hohtoa kyllä hehkutetaankin. Hohtoa löytyy tietenkin suurista voitoista. Urheilija voittaa suomenmestaruuden tai tiukan kamppailun. Hohtoa löytyy myös omasta onnistumisesta. Ratkaisumaali ja valmentajan silmänisku tuovat elämää suuremman fiiliksen. Erityistä iloa onnistumisesta tuo tiukan tilanteen kääntymisen voitoksi. Huippuhetkellä urheilija kertoo voivansa olla ylpeä itsestään. Hän on saavuttanut jotain suurta ja vuosien työ on palkittu. Muistellessa menneitä kilpailun tunnelmat tuovat lämpimiä muistoja ja liikuttavat. Voitonhetkellä on tarpeen muistuttaa itseään ja muita siitä, ettei voitto tullut helpolla. Tie voittoon ei ole ollut ruusuilla tanssimista.

”Kiillottaessani pölyisiä valokuvaaraameja tai mitaleja joka viikko, on aina yhtä vaikea pidättää kyyneleitä silmänurkan sisäpuolella. Oli se sanoinkuvaamatonta aikaa: Hiuslakan voimakas tuoksu pukuhuoneessa, syventyminen omaan suoritukseen ennen joukkueen kilpailusuoritusta sekä joukkueenkeskeiset kyyneleiden ja hien täytteiset

halaukset suorituksen jälkeen. Ei kilpa-urheilu ole aina ruusuilla tanssimista eikä valmentaja hymyssä huuleen. Harjoittelu on ankaraa ja vaatii kaikilta pitkäjänteisyyttä, tahtoa ja tavoitteita, sekä "verta, hikeä ja kyyneleitä". (nainen, taito- ja teholarit)

6.2.2 Voittaminen on välttämätöntä

Kuten työpuheessa työn tekemisestä voi tulla itsetarkoitus riippumatta työn tuloksesta, voi menestyspuheessa voittamisesta tulla itsetarkoitus riippumatta keinoista. Näissä tarinoissa urheilija lähtee aina voittamaan kovalla asenteella ja peräänantamattomalla yrityksellä. Urheilijalla on tappajan vaisto, jolloin keskittyminen ei herpaannu hetkeksikään. Kilpailu ei ole leikkiä eikä juhlaa, vaan taistelua. Häviämistä on vihattava ja taistelumieli pitää sytyttää ennen kilpailua.

Voiton haluaminen on itsestäänselvyys, eikä urheilija voi ymmärtää muita mahdollisia tavoitteita. *"Jos halutaan menestystä, niin peluutetaan niitä, joilla on edellytyksiä siivoittaa joukkue voitosta voittoon."* Kaikkien pelaamisen ajatus ei istu tähän ilmapiiriin. "Nuori Suomi" on kirosana ja "Kaikki Pelaa" on "lälläripuuha". Tähän ajattelutapaan kuuluu jatkuva riman nosto. Aina täytyy olla tavoite mihin pyrkiä ja tyytyväisyys on taantumuksen tae. Koko ajan suurenevat tavoitteet takaavat, että nälkä säilyy ja yritystä riittää. Milloinkaan ei voi olla tyytyväinen, sillä saavutettavaa riittää aina. Tavoitteellisuusajattelu on saatettu omaksua jo varhain.

"Hieman myöhemmin ehkä noin 12-vuotiaana, kun kisat kovenivat myös valmennus koveni ja alkoi muuttua kohti ammattilaisuutta." (mies, palloilu)

Voittamistakin täytyy opetella. Valmentaja valaa voitontahtoa ja luo urheilijaan uskoa omiin kykyihin. Voittamisen opettamista on monenlaista. Aineistossa kuvataan urheilijan itsetunnon rakentumista ja valmentajan roolia sen vahvistajana. Toisaalta kuvataan vimmaista valmentajaa, joka valaa taistelumieltä ja kovaa asennetta.

"Valmentajani on opettanut minulle halua voittaa. Tätä kutsuisin asenteeksi. Kun urheilija, tässä tapauksessa minä, lähdän aina voittamaan. Kovalla asenteella on todistettu psykologinen merkitys, esimerkiksi kisoissa kanssakilpailijoiden "manipuloiminen" ja jonkinlainen taistelumielen sytyttäminen." (mies, kestävyyslajit)

Ajattelutavassa, jossa menestys on urheilun ydin, voitot ja tappiot mittaavat suoraan valmentajan ammattitaitoa. Valmentaja kilpailuttaa urheilijoitaan harjoituksissa luodakseen taistelumieltä ja voidakseen valita parhaat pelaajat kentälle. Harjoitukset ovat jatkuvan näytön paikkoja, joissa epäonnistuminen on ratkaisevaa tulevan ottelun peliajan kannalta. Kun voittamisesta tulee valmentajan hankke, urheilija saattaa ottaa toisen roolin. Urheilijat oppivat pelaamaan varman päälle ja peittämään epäonnistumisiaan. Näissä harjoituksissa onnistuminen ei ilahduta, ellei valmentaja nähnyt. Valmentajakin oppii toimimaan varman päälle. Hän peluuttaa luottopelaajia, koska nämä pelaavat varmaa peliä. Vaihtopelaajien suoritusvarmuuteen ei voi luottaa. Pahin petos on luottopelaajan epäonnistuminen. Voittaminen on urheilijan kiitos valmentajalle. Vastustaja ei onnistu, vaan

vastustajan onnistuneet suoritukset nähdään rankaisuina urheilijan epäonnistumisesta ja tuloksena on valmentajan raivoaminen.

Valmentajan toiminta voi ylittää urheilijan sietokyvyn. Valmentaja ei kestä tappioita ja syyttää niistä urheilijoitaan, tuomareita tai ketä tahansa paitsi itseään. Voittamisesta tulee valmentajan projekti ja urheilijat urheilevat voittaakseen valmentajalleen. Valmentaja voi myös vilpittömästi ajatella olevansa urheilijan kanssa samalla puolella. Hän kiroilee kannustaakseen urheilijaansa, huutaa vastustajille auttaakseen omaa urheilijaansa ja osoittaa olevansa urheilijansa puolella haukuessaan tuomareita. Mielenkiintoista aineistossa on se, että valmentajan tavoite ei toteudu. Näin käyttäytyvä valmentaja saa urheilijan häpeämään puolestaan.

”Kaikkein epäurheilijamaisin piirre mitä valmentajalla voi olla on tietenkin minun valmentajallani. Hän herjaa tuomaria pelin aikana ja nimittelee vastapuolen pelaajia. ”Vitun läskiperse!” raikui kerran toiselle puolelle kenttää, kun valmentajani kommentoi vastapuolen pelaajan ulkonäköä julkisesti. Luulisi hänelle riittävän vastustajien ja tuomarin herjaaminen, mutta eipä tuo riitä. Kakkosvalmentajan kanssa on mukava haukkua omankin joukkueen pelaajia.” (nainen, palloilu)

6.2.3 Tappion karvaat kyyneleet

Millaista on karvas kalkki? Voiton usein kuvataan maistuvan makealta, mutta erityisesti tappio aistitaan makuhermoilla. Tappio ja sen kyyneleet maistuvat karvailta. Aineiston tarinoissa häviämään on täytynyt opetella. Häviämään opettelu tarkoittaa tunteiden hillintää. Kiukku, raivo ja turhautuminen on opittava tukahduttamaan eikä masennuksen ja pettymyksen saa antaa näkyä. Joissain tarinoissa kuvataan, kuinka tappion hetkellä maailma tuntuu kaatuvan ja pettymys on hirvittävä. Pettymys voi hiipiä jo kesken kilpailun. Heikkona hetkenä loppuu usko ja itsehillintä pettää. Turhautunut urheilija saattaa lyödä mailansa rikki tai tehdä jotain muuta äkkipikaista ja toteaa, näin jälkepäin, olevansa itse itsensä pahin vastustaja. Joskus pettymys käännetään voitoksi, kun masennuksen ja kiukun kuvataan antavan raivoa harjoittelulle.

Häviämään opettelemisessa tarvitaan valmentajan apua. Kun tunteitaan ei hallitse, urheilija huomaa, että hän on itse esteenä onnistumiselle. Valmentajan kuvataan auttaneen tunteiden käsittelyssä ja opettaneen analysoimaan suoritusta viileämmin ja järkevämmin. Omien tunteiden analysointiin tarvitaan ainakin alkuvaiheessa valmentajaa opettamaan tapoja kuinka analysoinnin alkuun pääsee.

”Omalla kohdallani monien tuntien pituiset keskustelusessiot ovat opettaneet löytämään itsestäni sen voimavaran jolla onnistun kovankin paineen alla hallitsemaan pintaan pyrkiviä negatiivisia tunteita. Voimakkaimmat onnistumisentunteeni ovatkin tulleet silloin, kun olen pystynyt pelaamaan pitkän ja tiukan ottelun täydellisessä mielenbalanssissa. Silloin sitä on voittanut jotain enemmän kuin ottelun, vastustajista pahimman; nimittäin itsensä.” (nainen, palloilu)

Valmentaja saattoi myös omalla toiminnallaan rauhoittaa tilannetta. Tappion jälkeen hänen kuvattiin käyttäytyvän neutraalisti, välittämättä tappiosta, tai tappion käsitteleminen jätettiin seuraavaan päivään, kun tunteet olivat vähän laantu-

neet. Tappion käsittelemättä jättäminen tuntui kurjalta ja sai kirjoittajan tulkitsemaan sen siten, että valmentaja välitti vain voitosta. Pelkästään tappiosta keskusteleminen tuntui usein auttavan. Kirjoittajat kuvaavat häviämään oppimista kiviseksi poluksi. Pikku hiljaa on opittu tunteiden hillintää. Aikaisemmin he kertovat saaneensa hillittömiä raivokohtauksia ja vähitellen ovat oppineet hillitsemään itsensä ja analysoimaan viileästi suoritustaan. Valmentaja opettaa tai valmentaja pakottaa urheilijaa analysoimaan omaa suoritustaan. Oman suorituksen miettiminen ei ole itsestäänselvyys, vaan siihen on opittava.

Hyväksi häviäjäksi kuvataan urheilijaa, joka kantaa itse vastuun suorituksensa. Hän huomaa omat virheensä ja hyväksyy vastustajan paremmuuden. Hyvä häviäjä ei syytä tappiostaan muita kuin itseään. Tärkeää on myös, että tappio hoidetaan tyyllillä. Kamppailu pelataan loppuun asti selvästi tappiosta huolimatta.

Voittaminenkin tarvitsee opettelua, kuten jo aikaisemmin kuvasin. Joissain tarinoissa valmentaja opettaa haluamaan menestystä, tuo voitontahdon ja opettaa suhtautumaan kilpailuun tosissaan. Valmentaja saattaa rohkaista epävarmaa urheilijaa osallistumaan kilpailuihin tai valmentajalta odotetaan itsetunnon pönkitystä ennen kilpailua. Joissain tarinoissa olennaista voiton hetkellä on jalkojen maassa pitäminen. Voiton huumassa ei saa lähteä leijumaan, sillä se tuntuu olevan vaarallista seuraavia kilpailuja ajatellen. Hyvä voittaja on siis nöyrä ja vaatimaton. Voittaminen ja häviäminen ovat tunteiden aallonharjoja ja pohjia ja ilmeisen olennaista on noiden aaltojen tasoittaminen. Varsin nopeasti suorituksen jälkeen hävinneen kuuluu peittää pettymyksensä ja voittajan hillitä riemunsa.

6.2.4 Tärkeää on vain osanotto

Yksi olympiaurheilun ihanteista on osanoton ihanne. Tämän ihanteen mukaan urheilu toimii rauhan välikappaleena ja tavoitteena on urheilun avulla yhdistää kansakuntia. Tärkeää on, että mahdollisimman moni osallistuu, vaikka vain yksi voi voittaa ja kaikilla ei ole mahdollisuutta yllätysvoittoonkaan.

Aineistossa on tarinoita, joissa tunnutaan olevan vilpittömästi tätä mieltä. Koripalloilija kuvaa, kuinka hän sai peliaikaa jo koripallouransa alussa, vaikka sen vuoksi saatettiin hävitä otteluita. Myöhemmin häntä harmitti valmentajan samanlainen toiminta nuorempien pelaajien kohdalla, mutta hän toteaa voittaneensa jotain enemmän kuin vain otteluita. Useiden valmentajien kuvataan painottaneen oppimisen tärkeyttä. Voitolla tai tappiolla ei ole niin suurta merkitystä kuin oppimisella. Valmentajan kerrotaan seuraavan kilpailutilanteissa opeteltujen asioiden onnistumista eikä kilpailun lopputulosta.

”Hän oli monipuolinen valmentaja ja häneltä on jäänyt hyviä vinkkejä itselleni. Silloin emme pelanneet kovin korkealla sarjatasolla vaan tärkeintä oli kaikille liikkumisen ilo ja hieno harrastus. Tuossa ikäluokassa on tärkeää, että kaikki saavat pelata ja olla mukana. Sen hän toteutti hienosti. Kaikki saivat pelata yhtä paljon pelistä riippumatta. Ja sehän on tärkeää, että mielenkiinto lajiin säilyy. Tämä teki vaikutuksen, että hän piti systeemiänsä kiinni joistain valituksista huolimatta.” (mies, palloilu)

Osanoton tärkeys-puheesta voi tulla osa menestyspuhetta. Näin tapahtuu osassa tarinoista, joissa urheilijat kertovat kilpailevansa aina vain itsensä kanssa. Kui-

tenkaan itsensä kanssa kilpailemisesta ei kerrota itse tarkoituksena, vaan menestelmänä saavuttaa menestystä myös muiden kanssa kilpailtaessa. Tärkeää on parhaansa tekeminen ja joku päivä se voi tuoda myös menestystä.

”Valmentajani on opettanut minulle pitämään pelissä hauskaa. Hän painottaa peli-ilon säilyttämistä myös tiukemmissa peleissä. Koko joukkueella onnistuu pelit ja harjoitukset paljon paremmin, kun kaikki säilyttävät peli-ilonsa.” (nainen, palloilu)

Osanotto ja menestyksen tavoittelu voivat tavoitteena mennä ristiin valmentajan ja urheilijan välillä. Toinen saattaa tavoitella menestystä toisen tyytyessä johonkin vähempään menestyksen kannalta katsottuna. Näin voi tapahtua kumminkin päin: valmentaja voi olla vaativampi osapuoli tai urheilija kokee, että valmentajan toimet eivät edesauta hänen menestymistään. Menestystavoite urheilussa voi tulla otetuksi itsestänselvyytenä ja silloin voi olla hyvin vaikea ymmärtää muunlaisia tavoitteita. Ristiriidat ovat edessä vääjäämättä.

”Valmentajan motivaatio oli kova ja harjoitukset sen mukaiset. Pidettiin saunailtoja ja sovittiin sääntöjä. Tosiasiassa valmentaja puhui omista tavoitteistaan ja uhkaili eroavansa, jos ei oltaisi kolmen parhaan joukossa syyskierroksen alkaessa. Se, mitä pelaajat tahtoivat, oli vain pelata pilke silmäkulmassa ja treenata kavereiden kesken. Pelaajiemme sisäinen henki oli korkea ja toisia suojeleva, josta muodostui ongelma kun tiettyjä tähtiä peluutettiin kentällä. Nämä tähtipelaajat poistuivat kentältä antaakseen tilaa muille, koska pidimme itseämme tasavertaisina. erimielisyyksien kuilu kasvoi jengin ja valmentajan välillä, koska hän ei halunnut kuulla mielipiteitämme ja pelaamisen motiiveja ja lopulta sulki korvansa kaikelta.” (nainen, palloilu)

6.3 Urheilu itseisarvona

”Tärkeintä, mitä valmentajalta opin oli, että minä osaan juosta.” (nainen, kestävyyslajit)

Urheiluun liitetään ja on aina liitetty kasvatustavoitteita ja ihanteita. Urheilu vain urheilun vuoksi ei vaikuta riittävältä perusteelta urheilemiselle. Urheiluharrastusta on perusteltava jollain, mikä tuntuu hyödylliseltä ja tavoittelemisen arvoiselta. Tässä tutkimuksessa urheilijat ja liikunnan harrastajat kirjoittivat siitä, mitä ovat oppineet ja siten urheilun välinearvo on jo oletuksena kirjoitelman aiheessa. Tästä huolimatta aineistossa on tarinoita, joissa urheilu on itsetarkoitus. Urheilemalla on opittu urheilemaan. Kirjoittajat keskittyvät harjoitteluun ja harjoitusten sisältöön. Urheilija kertoo itsestään harjoitusten toteuttajana ja suorittajana. Tavoitteena on virtuoosimaisuus – taidon täydellinen hallinta. Urheilusuorituksen kehittyminen voi tulla tunnustetuksi menestyksen avulla, mutta se voi tulla tunnustetuksi myös muuten. Urheilija itse huomaa kehittyvänsä tai hänen suorituksiaan arvostetaan hänen omassa piirissään. Merkityksellistä on esimerkiksi se, että alemmalla tasollakin kilpaileva urheilija on tunnettu jostain erityistaidostaan. Urheilija ei välttämättä tavoittele menestystä, maajoukkuepaikkaa tai maailman huippua. Hän tavoittelee lajinsa oppimista. Menestyksen tavoittelu voi olla mahdollonta esimerkiksi urheilijan kehonrakenteen vuoksi. Silloin tyydytys syntyy

siitä päivittelystä, mihin urheilija olisi yltänytään, jos hän vain olisi pitempi, lyhyempi, laihempi tai vahvempi.

Valmentajalla on merkitystä erityisesti opettajana. Valmentaja opettaa pelaamaan, opettaa pelisilmää ja hän tietää tekniikasta ja taktiikasta. Valmentaja antaa vinkkejä, kuinka urheilija voi kehittää itseään urheilijana. *"Ilman urheilua ja valmentajaani en tietäisi liikunnasta ja kehosta kovinkaan paljon."* Valmentajan persoonalla ja luonteenpiirteillä ei ole merkitystä muuten kuin silloin, kun ne joko edistävät tai haittaavat hänen opettajuuttaan. Valmentajan asiantuntemus on kaiken ydin. Valmentajan tietämättömyys on este urheilijan kehittymiselle. Urheilija pelkää harjoittelevansa väriä asioita tai hän on pettynyt, kun valmentaja ei opeta riittävästi tekniikkaa. Urheilija on itse ottanut vastuun suorituksiaan ja hän arvioi valmentajan kykyä toimia apuna.

Näissä tarinoissa opitaan kyllä muutakin kuin urheilua. Opittujen asioiden merkityksellisyys on siinä, että ne edistävät urheilusuoritusta. Hyvien ihmishuhteiden kerrotaan olevan suurempi tie menestykseen tai terveystottumusten kuvataan edistävät harjoittelua. Urheilu on keskiössä ja joko urheilun parissa tai muualla opitut asiat nähdään urheilua edistävinä tai haittaavina asioina. Äärimmillään urheilija määrittää itsensä ensisijaisesti urheilijana. Tämän ajattelutavan toisessa ääripäässä urheilu on vain urheiluharrastus, jossa ideana on oppia tuo harrastus.

6.4 Urheilua hauskuuden vuoksi

Urheilun harrastaminen omaksi iloksi on niiden kirjoitusten ydin, jotka luokitin hauskuus-teeman alle. Harjoittelu on hauskaa ja siitä saa hyvän olon. Kilpailuissa on kivaa ja peli-ilo on pelaamisen olennaisin asia. Myös muissa tarinoissa urheilusta usein nautitaan. Esimerkiksi työpuheessa ja menestyspuheessa urheilija nauttii kovasta ja päämäärätietoisesta harjoittelusta tai arvokkaasta voitosta. Nautinto on erilaista. Silloin hauskuus ei ole hallitsevana asiana eikä nautinnon lähde, vaan sen tila ja aika on urheilun ulkopuolella.

Keskeistä on harjoitusten ilmapiiri ja valmentajalla on siinä ratkaiseva rooli.

"Hän on loistava kuuntelija ja ihmisen lukija. Jos minulla ei ole fiilistä tehdä jotain harjoitusta hän huomaa sen ja sitten tehdään jotain mielenkiintoisempaa ja kehittävämpää. Maailmassa on muutakin kuin urheilu, hän painottaa. Eikä kaikkea tarvitse ottaa niin vakavasti. Hänestä on tarttunut minuun rento elämän asenne. Ei tarvitse aina olla otsa kurtussa tekemässä jotain, vaan pitää myös osata nauttia ja rentoutua. (mies, taito- ja teholajit)

Näissä kertomuksissa valmentaja kuvataan ihmiseksi, jonka seurassa on mukava olla. Hän hymyilee ja hänellä on pilkettä silmäkulmassa. Valmentajalla on huumorintajua ja hän kertoo vitsejä. Harjoitukseen on mukava mennä monestakin syystä. Valmentaja on osannut luoda rennon ja iloisen ilmapiirin. Tällaisessa ilmapiirissä voi tehdä virheitä ilman, että tuntee itsensä kömpelöksi tai huonoksi. Valmentaja saa tuntemaan osaamisen iloa. Harjoitukset ovat mukavia myös siksi,

että harjoittelu on monipuolista eikä siellä ole koskaan tylsää. Myös kaverit ovat tärkeitä. Harjoitusten merkitys on myös siinä, että siellä tapaa ystäviä. Näissä tarinoissa kerrotaan yhdessäolosta harjoitusten ja kilpailujen ulkopuolella. Kaveriporukka järjestää yhteistä tekemistä ja valmentajakin osallistuu, ainakin joskus. Valmentajan kuvataan ajattelevan, ettei urheilu ole elämän tärkein asia. Hän kehottaa harrastamaan muutakin, jättämään harjoituksia väliin ja suhtautuu ymmärtäväisesti urheilijan elämäntilanteeseen.

”Hän on innoittaja. X osaa antaa palautetta. Hän löytää ja auttaa löytämään minun omat hyvät taitoni ja osaamiseni. Hän saa minut ja muutkin joukkuelaiset tuntemaan osaamisen iloa. X - lempinimi, jolla häntä toisinaan kutsumme - kannustaa aina yrittämään. Hän ei lannistu, vaikka kaikki eivät aina jaksaisikaan tsemppata viimeisille minuuteille saakka, vaan hän löytää jostakin jonkinlaisen porkkanan, joka motivoi toimimaan tehokkaasti. Valmentajan roolistaan huolimatta X on myös ystävä ja kaveri. Ystävä, koska hän on minulle tavallaan kuin isosisko, jolle voi kertoa huolistaan - oli se pesäpalloon tai muuhun arkiseen aherrukseen liittyvää. Kaveri, koska hän on mukana kaikessa hauskassa niin kentällä kuin kentän ulkopuolella.” (nainen, palloilu)

Hauskuuspuheen ydin on se, että harrastuksen parissa viihdytään hyvin.

Korostaakseen hauskuutta kirjoittajat antavat vastakohtia. He kirjoittavat, että harjoittelu ei ole kuolemanvakavaa tai urheilijan ei tarvitse harjoitella otsa kurtussa. Harjoittelun ei kuvata tuntuvaan työltä vaan ennemmin leikiltä. Hauskuustarinoista löytyy myös ristiriitaisia tunteita. Niissä hauskuus tai peli-ilo tuntuu olevan pakollinen mantra ja kirjoittaja uskoo kuitenkin ennemmin työn tai menestyksen tärkeyteen. Joskus ”urheilun pitää olla mukavaa” -puheessa hymyillään vähän irvistellen. Hauskuus tuntuu olevan tärkeää, koska vain sellainen urheilija saavuttaa tuloksia, joka nauttii harjoittelusta. Mielenkiintoista on myös se, että hauskuutta korostettaessa muutamassa tarinassa kerrotaan, kuinka hauskanpito sisällytettiin harjoitusohjelmaan. Valmentajan kerrotaan kirjoittaneen ohjelmaan diskoillan tai hauskanpitoa kavereiden kanssa. Vaikka tarkoitus on varmasti hyvä ja toteutuskin onnistunut, on mielenkiintoista, että hauskuus täytyy ohjelmoida.

”Pelkkä hiihdon ja harjoitusten ajattelemisen ei sopinut X:lle. Saattoipa joskus harjoituspäiväkirjassani lukeakin lepopäivää edeltäneen illan kohdalla "Rentouttava ilta" tms. Sillä hän tarkoitti disko-iltaa tai muuta toimintaa, ei mitään urheilua.” (nainen, kestävyyslajit)

Työnteon tai menestyksen tärkeyteen uskova puhuu hauskuudesta ehkä siksi, että hän kokee sen sosiaalisesti suotavaksi puheeksi. Se kuuluu ottaa esiin. Toisaalta kirjoittajasta hauskuuspuhe saattaa vaikuttaa liian lepsulta ja hän vetää aina vähän takaisin.

”Huumorilla ja leikkimielisellä asenteella on melko pitkälle päästy, säilyttäen tietysti tavoitteet mielessä ja treenaten määrätietoisesti niin pitkälle kuin mahdollista. (nainen, palloilu)

Kun kirjoittaja kuvaa peli-ilon olevan tärkeää, hän pelkää, että lukijalle jää kuva, että hän ei harjoittele tosissaan. Siksi on tarpeen painottaa, että huumorista, hauskuudesta ja peli-ilosta huolimatta harjoitellaan tavoitteellisesti. Tässä hauskuuden

ja työn ristiriidassa kamppailee myös Teemu Selänteen isä kirjassa joka kertoo Teemun elämästä lapsuudesta NHL-uran alkuun. Kirjan kirjoittaja joutuu puolustautumaan kahteen suuntaan. Ensinnäkin hän vakuuttaa, että Teemun urheilminen on aina perustunut vapaaehtoisuuteen ja se on ollut Teemun mielestä mukavaa ja kuin leikkiä. Toisaalta kirjoittaja puolustautuu kateellisten rintamaa vastaan vakuuttamalla, että Teemun menestys on tulosta kovasta työstä ja uhrauksista.

”Teemu oli tunnollinen, pieni jääkiekkoilija, joka rakasti lajiaan ja halusi pelata sitä aina vaan paremmin ja paremmin. Minkä työmäärän hän jo lapsuusvuosina uhrasikaan jääkiekolle! Mitä hyvänsä Teemu aikanaan saavuttaakin, se ei ainakaan tule ilmaiseksi. Kateellisena moni saattaa ajatella, että pelaaminen ei ole mitään työntekoa, sehän on vain hauskaa. Mutta ei harjoittelu aina ole pelkäästään hauskaa, päinvastoin. Tietyt harjoitukset vedetään tarkoituksellisesti reippaasti yli kipurajan, toiset harjoitukset taas ovat kestäättömän pitkävetisiä. Harjoituksissa tapahtuu myös loukkaantumisia, sellaisia joista normaalissa työelämässä saisi vähintään viikon sairasloman. Mutta muutama tikki naamaan tai kämmenen kokoinen mustelma ei näitä poikia pysäyttänyt kuin ensiavun ajaksi, sitten vain takaisin ”laatikkoon”. Hauskuus on varsin suhteellinen käsite.” (Selänne 1993, 80.)

Aineistossa on tarinoita, joissa urheilijoiden ja valmentajan tavoitteet eivät kohaa. Näissä tarinoissa urheilijat halusivat hauskeempia harjoituksia tai vähemmän tavoitteellisuutta, mutta valmentaja on enemmän vakavissaan tai tosissaan. Tällöin urheilijat valittavat, kuinka kaikki harjoitteet piti tehdä ”vakavalla naamalla ja kaikenlainen pelleily oli kielletty”. Valmentajan kerrotaan tavoittelevan vain menestystä ja pelaajien tavoitteet ovat toisenlaisia. Pelaajat saattoivat kokea tärkeäksi muun muassa sen, että kaikki saavat peliaikaa. Näissä tarinoissa valmennussuhde päättyy joko valmentajan eroon tai pelaajan lopettamiseen. Muutamassa tarinassa urheilija kertoo aloittaneensa omaehtoisena harjoittelun. Kun valmentajan kunnianhimo on vuotanut urheilijan astian yli, urheilija jatkaa ilman valmentajaansa. Urheilijat kertovat aloittaneensa ”omaksi iloksi”-liikkumisen, mutta korostavat silti harjoittelun päämäärätietoisuutta.

6.5 Huolenpito

Huolenpidosta kertovissa tarinoissa urheilijalla on tunne, että hänestä välitetään ja häntä arvostetaan. ”*Olemme saaneet tuntea olevamme jotain erityistä, jotain arvokasta.*” kirjoittaa joukkuevoimistelija. Valmentajan välittäminen välittyy näennäisen pienistä eleistä tai asioista. Valmentaja hymyilee, iskee silmää ja kyselee kuulumisia. Nämä pienet asiat ovat kuitenkin ilmeisen suuria, koska kirjoittajat ovat nähneet ne kirjoittamisen arvoisiksi. Pienet eleet kuvaavat huolenpidon ilmapiiriä, jossa urheilija kokee saavansa valmentajaltaan huomiota.

”Kun pelissä ollessamme valmentajamme, joka toimii myös pelinjohtajanamme, seisoo kaarella tai ulkovuorossa ollessamme 2-rajalla, tunnen oloni turvalliseksi, että hän on siellä ja ohjaa koko ajan, että onnistuisin tekemään parhaani. Hän luottaa joukkueeseemme kuin muuriin, hän jakaa kaikille vastuuta tarpeeksi katsomansa määrän ja antaa meille koko ajan uusia haasteita. Hän on kannustava ja rohkaiseva, saa meidät luotamaan itseemme ja huomaamaan, että todellakin osaamme pelata.” (nainen, palloilu)

Näissä tarinoissa valmentaja todella tuntee urheilijansa. Valmentaja ja urheilija viettävät paljon aikaa yhdessä. Koulussa olevan nuoren urheilijan arki-illoista muutama tunti kuluu harjoituksissa ja viikonloppuisin yhdessäoloa yleensä on enemmän joko kilpailumatkoilla tai harjoituksissa. Voi olla, että valmentaja viettää nuoren urheilijan kanssa jopa enemmän aikaa kuin urheilijan vanhemmat ja siten hän on ainakin ajoittain nuoren kanssa tekemisissä enemmän kuin kukaan muu aikuinen. Pitkissä valmennussuhteissa valmentaja näkee lapsen kasvavan aikuiseksi ja elää hänen kanssaan ison osan elämää. Valmentaja elää urheilijan mukana tunteiden äärihaloissa. Hän kohtaa urheilijansa tämän epäonnistuuessa, turhautuessa, luovuttaessa tai loukkaantuessa. Hän on mukana onnistumisen hetkellä ja tasaisessa arjessa. Tässä tunteiden aallokossa ja toisaalta usein tasapaksussa puurtamisessa on mahdollisuus todella oppia tuntemaan toinen ihminen. Myös urheilija tuntee valmentajansa. Hän kertoo valmentajan luonteenpiirteistä, perheestä ja ansiotyöstä.

Moni valmentaja tekee urheilijansa vuoksi hyvin paljon. Valmentajan kerrotaan kuljettaneen kouluun, ommelleen esiintymisasuja, auttaneen koulutehtävissä ja retkeilleen urheilijansa kanssa erämaisemissa. Valmentaja kannustaa urheilijaa opiskelemaan ja kantaa huolta urheilijan koulunkäynnistä. Illasta toiseen hän on paikalla harjoituksissa. Valmentaja jaksaa hymyillä, olla iloinen ja energinen, ja hän motivoi urheilijaa jaksamaan harrastuksessaan. Hän on mukana kilpailumatkoilla, lieventää kilpailujännitystä, kannustaa ja lohduttaa. Valmentaja tinkii omasta mukavuudestaan urheilijan hyvinvoinnin vuoksi. Hän on iloinen urheilijan menestyksestä ja asettaa asiat oikeisiin mittasuhteisiin tappion hetkellä. Kun lukio- tai ammattikouluikäinen nuori muuttaa yksin toiselle paikkakunnalle urheiluoppilaitokseen, valmentajan huolenpito on suuri asia.

Huolenpito on myös huolien purkamista. Valmentajan kerrotaan olevan aina käytettävissä, kun urheilijalla on vaikeuksia tai hän haluaa jutella.

”Minun valmentajani on aina valmis ottamaan pelaajan vastaan myös kotonaan, jos asian luonne sitä vaatii. Hän opastaa kädestä pitäen jos jokin asia ei ota onnistuakseen. Valmentaja ei käänne selkäänsä jos ja kun joku epäonnistuu. Kannustamalla hän saa irti tosi paljon. Se on osa voima jaksaa taas yli seuraavan esteen.” (mies, palloilu)

Valmentaja opettaa urheilijaansa keskustelemaan huolistaan, varaa keskusteluille säännöllisen ajan ja kehottaa urheilijaa kääntymään puoleensa. Valmentajan kanssa on mukava ja helppo puhua. Hänelle voi soittaa ilman asiaakin ja hänelle voi laittaa tekstiviestin vain kysyäkseen, mitä kuuluu. Silloin kun urheilijan huoli on suuri tai siitä on vaikea puhua, valmentajan toivotaan huomaavan sanomattakin, että jotain on vialla. Kun valmentaja ottaa asian puheeksi, on urheilija helpottunut. Viimeinkin hankalasta asiasta on pakko ja toisaalta mahdollisuus keskustella. Näissä tilanteissa keskustelu valmentajan kanssa on saattanut kääntää urheilijan koko elämän.

Huolenpitoon kuuluu, että valmentajaan voi luottaa. Häneen voi luottaa käytännön asioissa, kuten harjoitusten toimimisessa, aikatauluissa ja kilpailumatkojen järjestelyissä. Hän on luotettava urheilijan henkilökohtaisten asioiden suhteen. Hänelle voi kertoa asioistaan ilman, että täytyy pelätä tulevansa nolatuksi tai että valmentaja kertoisi asioita eteenpäin. Erityisen tärkeää luotetta-

vuus on vaikeilla hetkillä. Urheilijan epäonnistuessa valmentaja ei käännä selkäänsä eikä hän jätä urheilijaa yksin kamppailemaan motivaatio-ongelmien kanssa. Huolenpitoonkin mahtuu kyllä riitely. Tässä ilmapiirissä voidaan olla eri mieltä ja voidaan purkaa rehellisesti tunteja. Olennaista on, että riidat käydään loppuun ja ne sovitaan.

"Uupumuksen hetkellä usein on valmis luovuttamaan - heittämään hanskat tiskiinkin. Silloin on vaikea muistaa hyvät hetket. Valmentaja kannustaa, luo toivoa ja innostaa. Hän on tukenasi." (nainen, kestävyyslajit)

Huolenpito on myös tapakasvatusta. Kun valmentaja opettaa käytöstapoja ja ohjaa terveellisiin elämäntapoihin, hän urheilijan mukaan kantaa huolta valmennettavastaan muutenkin kuin urheilijana. Urheilijat päivittelevät, millaisia ihmisiä heistä olisi tullutkaan, ellei valmentaja olisi huolehtinut myös kasvatuksesta. Valmentajan huono esimerkki esimerkiksi tupakoinnin, alkoholin käytön tai kiroilun suhteen on puolestaan osoitus siitä, ettei valmentajalle ole väliä, mitä urheilijat häneltä oppivat. Näin hän urheilijan tulkinnan mukaan osoittaa, ettei hän välitä urheilijastaan.

Huolenpidon vastakohtana näyttäytyy välinpitämättömyys. Tällöin urheilija kokee, että hänellä ei ole ihmisenä merkitystä valmentajalleen, vaan hän on valmentajansa pelinappula. Näissä tarinoissa urheilija arvioi valmentajan tavoitteeksi vain menestymisen ja urheilijan menestys on menestystä valmentajaa varten. Urheilija kertoo, ettei hänen mielipiteillään ole väliä. Tärkeää on, että hän toimii kuten käsketään ja on muuten lähes näkymätön.

"Esillä ovat vain muutamat niin sanotut kokeneet ja parhaat pelaajat. Muilla ei ole meidän valmentajallemme suunvuoroa. Häntä ei kiinnosta mitä mieltä esimerkiksi minä olisin meidän pelistämme, kun niitä ruvetaan analysoimaan. Olen ehkä kokematon tällä sarjatasolla, mutta pelikäsitystä minulla on. Harjoituksissa on turha yrittää kysyä tai kommentoida jotain asiaa. Ei, ei se tule kuuloonkaan." (nainen, palloilu)

Yksi huolenpidon ydin on, että urheilija tuntee, että hänestä välitetään menestyksestä tai menestymättömyydestä huolimatta. Valmentaja valmentaa vuodesta toiseen siitakin huolimatta, että urheilija ei tavoittele kovin korkealle tai hänellä ei ole suuria menestyksen edellytyksiä.

Toisaalta välinpitämättömyys voi olla myös sitä, että valmentaja ei tunnu panostavan riittävästi urheilijan kehitykseen. Valmentajan asiantuntemus ei urheilijan arvion mukaan riitä eikä valmentaja osoita vaivannäköä kehittääkseen itseään. Välinpitämättömyydeksi saatetaan myös tulkita myöhästely tai se, ettei valmentaja pääse harjoituksiin. Myös se, ettei valmentaja kiinnitä urheilijan suorituksiin riittävästi huomiota on välinpitämättömyyden osoitus. Kun valmentaja ei arvioi suoritusta ja korjaa virheitä, hän ei välitä urheilijansa kehittymisestä. Menestystä tavoitteleva urheilija haluaa valmentajan kantavan huolta urheilijan kehittymisestä ja tekevän kaikkensa sen eteen. Tällöin urheilijan huolenpitoon kuuluu ennen kaikkea huolehtiminen urheilijan harjoittelusta ja kehittymisestä.

7 VALMENNUSSUHTEET

Aineiston tarinat kertovat monenlaisista valmennussuhteista. Sekä valmentajan että urheilijat roolit näyttäytyvät monenlaisina. Aineiston keskeisiä sisältöjä ovat ihmissuhde ja toisaalta oppiminen. Oppiminen, kasvaminen ja kasvatus ovat siten aineiston ydintä ja valmentajan rooli näyttäytyy kasvattajan roolina. Aineistossa on tarinoita, joissa oppiminen keskittyy urheiluun, mutta pääasiassa kuvataan oppimista ja kasvamista, jolla on merkitystä myös urheilun ulkopuolella. Huomattavaa on myös, että joukossa on muutamia tarinoita, joissa valmentajalle ei anneta kasvattajan roolia. Näitä ovat pettymystarinat, joissa valmentajalta on opittu pääasiassa siten, ettei hänen kaltaisekseen haluta tulla. Myös muissa kuin pettymystarinoissa valmentaja kuvattiin vain valmentajana. Silloin hänen roolinsa oli vetää harjoituksia ja opettaa urheilua, mutta erityistä kasvattajan roolia hänellä ei tarinassa ollut. Tässä kappaleessa kuvaan erilaisia valmennussuhteita. Nämä löytyvät aineistosta, mutta eivät sellaisinaan tai yhdestä tarinasta. Ne ovat konstruktioita, joilla haluan kuvata erilaisia urheilun maailmoja.

7.1 Valmentaja kurin ja rajojen luoja - urheilijan vastuulla toteuttaminen

Tässä valmennussuhteessa valmentajan rooli on ennen kaikkea olla aikuinen ja auktoriteetti. Hän on jämäkkä, suoraselkäinen ja ehdottoman oikeudenmukainen. Tällaisen valmentajan vetämiä harjoituksia leimaa kuri ja järjestys sekä tiukka harjoittelutahti. Ylin päätävä on valmentajalla. Hän päättää harjoitusten tavoitteet ja sisällön ja hänellä on kyseenalaistamaton valta rangaista. Hänen kasvatustavoitteitaan ovat työn teon oppiminen, päämäärätietoisuus ja yritteliäisyys. Hänen tyypillinen mottonsa voisi olla: "Menestys on ennen työntekoa vain sanakirjassa." Hän ehkä ajattelee kasvattavansa urheilijoitaan vastuuseen, mutta tosiasiassa hän ei sitä tee, sillä hän ei anna vastuuta. Hän antaa vain tehtäviä ja viime kädessä kantaa itse vastuun niiden toteutuksesta piiskaamalla, patistamalla ja

vaatimalla. Hän huolehtii tiukasta harjoittelutahdista, kertoo mitä tehdään ja valvoo herpaantumatta, että urheilijat toimivat tarkalleen ohjeiden mukaan. Tämä vastuunkanto näkyy tilanteissa, joissa urheilijan mukaan valmentaja ei saa suhtautua leppoisasti harjoitteluun, vaan hänen on pidettävä linjastaan kiinni niissäkin tilanteissa, joissa urheilija haluaisi keventää tahtia. Liian lepsun valmentajan piikkiin menee se, että urheilijat tekevät harjoituksissa mitä lystäävät, eivät edes ilmesty paikalle ja keksivät tekosyitä jäädäkseen pois kilpailuista. Lepsun valmentajan harjoituksissa on "ihan levotonta", kukaan ei opi mitään ja urheilijat päätyvät lopulta huonoille teille. Valmentaja saattaa painottaa, että harjoitukset pitää tehdä täysillä, vaikkei hän olisi paikalla, mutta näin ei koskaan tapahdu. Urheilijoiden itsekuri ei riitä, kun kurinpitäjä ei ole paikalla. Valmentaja ihmettelee moista vastuuttomuutta ja ottaa urheilijat tiukempaan kontrolliin. Hän ei näe, että vastuuta ei voi ottaa, ellei sitä anneta.

Sopiva kuri luo turvallisuuden tunnetta. Kun valmentaja päättää mitä tehdään ja pitää järjestystä, on urheilijalla turvallinen olo. Päättäväinen valmentaja vaikuttaa luotettavalta ja hän vaikuttaa asiantuntijalta. Hän ei epäröi vaan toimii. Urheilijalla on turvallinen olo, sillä valmentaja pitää kiinni ja vaatimalla osoittaa, että hänelle ei ole ihan sama, mitä urheilija tekee. Turvallisuuden tunne voi olla myös sitä, ettei urheilijan tarvitse itse vaivata päätään harjoittelulla. Urheilija tekee mitä sanotaan ja vastaa vain siitä. Tällaisessa tapauksessa pohdiskeleva valmentaja, joka haastaa urheilijankin ajattelemaan, herättää levottomuutta. Urheilija kokee ongelmana sen, ettei valmentajalla vaikuta olevan auktoriteettia.

Tässä valmennussuhteessa keskustelun aika on harjoitusten jälkeen. Keskustelussa valmentaja pitää yllä aikuisen etäisyyden. Hän on vanhempi ja viisaampi ja siten hänen roolinsa keskustelussa on vastailla urheilijaa askarruttaviin kysymyksiin. Vuorovaikutusta ei varsinaisesti ole, sillä urheilija ei pysty vaikuttamaan valmentajansa mielipiteisiin ja ajatuksiin. Oikeat vastaukset ovat valmentajan hallussa. Keskustelut voivat olla mukavia juttutuokioita. Valmentaja saattaa vitsailla ja kertoja juttuja - opetustarkoituksessa. Hän kertoo tarinoita omilta urheiluajoiltaan. Nämä tarinat ovat sankaritarinoita. Ne ovat kertomuksia kovasta harjoittelusta ja tiukoista taisteluista. On vaikea kuvitella tämän valmentajan kertovan omia kokemuksiaan epävarmuudesta, noloista tilanteista tai surkeasta epäonnistumisesta. Hänen tarinansa esimerkiksi kilpailujännityksestä kertoo, kuinka hän kokosi itsensä ja ylsi jännityksestä huolimatta voittoon.

Joskus tulee riitaa. Murrosikäinen urheilija kapinoi tai urheilija haluaa valmentajansa vastustuksesta huolimatta lopettaa urheilun tai vaihtaa lajia. Riidoissa tämä valmentaja on kuin tammi. Hän kestää myrskyt pystypäin. Parhaimmillaan hän on tiukka harjoitusvastustaja murrosiän pyörteissä ja häneen kohdistuu samaa kapinaa kuin vanhempia kohtaan. Hän kestää ja pitää tiukasti kiinni rajoista ja voi näin ainakin jälkeinpäin muistellen olla urheilijan mielestä hyvin merkittävä kasvattaja. Joskus valmentajan päättäväisyys aiheuttaa välirikon. Uran lopettamien tai lajin vaihto rikkoo välit, sillä silloin riitoja ei käydä loppuun eikä niitä koskaan sovita. Sovinnon mahdollisuus on vain silloin, kun urheilija taipuu valmentajan tahtoon.

7.2 Ankara valmentaja – kun pelko on päällimmäinen tunne

Valmentaja, jota kuvaan tässä, ei yritä miellyttää ketään. Sellaisen kuvan hän tahoo antaa. Hänelle tärkeintä ovat tulokset – voitot ja ennätykset. Urheilijan kehittyminenkin on toisarvoinen asia, niin kauan kun hän yltää voittoihin. Tämänkin valmentajan harjoituksissa kuri ja kova harjoitustahti ovat itsestäänselvyyskysymyksiä. Näiden lisäksi harjoituksia leimaa huuto ja raivo. Tämä valmentaja vaatii vihaisesti. Hänelle urheilijat ovat pelinappuloita, jotka voittamalla kiittävät valmentajaansa. Tappio on kuin isku vasten naamaa. Vaikka valmentaja kovalla työllään olisi ansainnut voiton, urheilijat eivät sitä tyhmyyttään, ilkeyttään tai laiskuuttaan kyenneet hänelle suomaan. Se saa valmentajan entistä vihaisemmaksi ja urheilijat ovat itsestään selvästi ansainneet ankaran rangaistuksen – kovan harjoittelun. Palkkioksi voitosta urheilija saa lepopäivän. Valmentajan motto voisi olla: "Teidän ei tarvitse pitää minusta, kunhan teette, mitä sanon."

Tämän valmentajan tavoitteena on ehdoton oikeudenmukaisuus. Hänellä ei ole suosikkeja. Kaikkia ryhmän jäseniä kohdellaan samalla lailla ja joukkueessa pelipaikka ansaitaan omilla ansioilla – kovalla työllä. Hänen vallankäytönsä on näkyvää ja kaikille selvää ja toiminta voi urheilijoiden mielestä olla oikeudenmukaista ja tasapuolista. Näissä tilanteissa oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden raja on häilyvä. Valmentajan ja urheilijan arviot urheilijan kyvyistä eivät aina osu yksiin. Urheilija voi kokea valmentajan päättäväisen toiminnan itseään kohtaan epäoikeudenmukaisena. Päätöksistä ei voi valittaa eikä keskustella. Näin urheilijan mielestä valmentajan toiminta voi olla kohtuutonta ja epäreilua.

Tätä valmennussuhdetta värittää pelko. Huutava ja karjuva valmentaja pelottaa, koska hän vaikuttaa vihaiselta. Vihainen ihminen voi olla arvaamaton ja siten häntä on syytä pelätä. Kun valmentaja huutaa jatkuvasti, pelko ennen pitkää laantuu. Arvaamattomuuden elementti haihtuu valmentajan toimiessa johdonmukaisesti samalla tavalla. Ryhmän tuki voi lieventää pelkoa ja joukkuekavereiden kanssa voidaan valmentajan poissa ollessa jopa laskea leikkiä valmentajan huutamisesta. Myös epäonnistuminen pelottaa. Epäonnistuminen saa aikaan entistä suuremman raivon. Siitä myös todennäköisesti seuraa rangaistus – kova, tuskainen, kipua aiheuttava harjoitus, jonka fyysinen kipu pelottaa jo etukäteen. Epäonnistumista voi seurata myös nolaaminen: valmentajan ja joukkuekavereiden iva, pilkka tai halveksunta. Kilpailun ratkaiseva virhe voi aiheuttaa syrjään joutumisen – henkisesti tai fyysisesti. Pelkoa aiheuttaa myös kova harjoittelu. Kokemuksesta urheilija tietää edessä olevan harjoituksen aiheuttaman pahoinvoinnin ja päivien kivut tai loukkaantumisen mahdollisuuden. Epävarmuuden näyttäminen vie pelipaikan, joten on edes esitettävä rempseää ja rohkeaa. "Luuserit" eivät joukkoon mahdu ja tässä ilmapiirissä ei ole mitään pahempaa kuin olla "luuseri", eli tässä tapauksessa heikko, epävarma ja arka.

Tässä valmennussuhteessa ei ole todellista keskustelua. Keskustelu voi olla tyhjänpäiväistä juttelua tai ääripäässä ehkä röhönauraa ja härskejä vitsejä. Valmentajalla ei ole mielenkiintoa oppia tuntemaan urheilijoitaan ja yhtään sy-

vemmät keskusteluyritykset ovat kömpelöitä. Hyväksyntä ilmaistaan lyömällä hartioihin. Juovuspäissään valmentajakin saattaa avautua keskustelemaan ja katuu sitä katkerasti seuraavana aamuna. Keskustelun voi estää myös valmentajan viileys ja etäisyys. Tunteettomalta vaikuttava ja jatkuvasti huonotuulinen valmentaja ei päästä riittävän lähelle, että keskustelu voisi olla mahdollista.

Tämä valmentaja ei ajattele omaavansa kasvattajan roolia. Hän kouluttaa urheilijoita voittamaan. Siinä kaikki – hänen mielestään. Mihin urheilijat tässä ilmapiirissä kasvavat? Todennäköisesti suurin opetus on virheiden välttäminen. Itseään ei kannata yrittää ylittää, sillä silloin myös epäonnistumisen mahdollisuus kasvaa. Parasta mitä urheilija voi tehdä, on pystyä aina tasaiseen ja varmaan suoritukseen ilman notkoja ja harjanteita. Hän oppii peittämään virheensä ja olemaan poissa tieltä. Olemalla näkymätön selviää vähimmällä. Hän oppii myös kovuuden kulttuurin. Oma itsensä ei kannata olla, sillä silloin voi paljastaa jotain tähän kulttuuriin sopimatonta – heikkoa tai haurasta. Ennemmin kannattaa esittää sellaista, joka istuu tähän ilmapiiriin: kovaa, karskia ja rohkeaa. Urheilija ei urheile omana itsenään eikä itseään varten.

7.3 Valmentaja idolina – urheilija fanina

Tässä valmennussuhteessa ydin on ihailu. Valmentaja on jalustalla. Hänet on nostanut sinne urheilija tai hän on itse nostattanut itsensä. Kummassakin tapauksessa urheilijan ihailu on rajatonta ja kritiikitöntä. Hän saattaa suorastaan palvoa valmentajaansa. Urheilijalle, erityisesti lapselle, valmentaja näyttäytyy kaikkivoipaisena yli-ihmisenä, jolle kaikki on mahdollista. Juuri sellaiseksi lapsikin haluaisi tulla. Aikuisella urheilijalle ihailtu valmentaja näyttäytyy ehdottomana asiantuntijana ja ihannevalmentajana.

Harjoitusilmapiiriä leimaa innostus. Valmentaja on asiantuntija ja urheilija luottaa häneen täydellisesti. Urheilija on innoissaan, sillä hän kokee edistyvänsä valmentajansa hyvien neuvojen ansiosta. Harjoittelu vie eteenpäin ja rajana on vain taivas, jos sekään. Valmentajan ihailu voi liittyä esimerkiksi valmentajan omaan, menestyksekkääseen urheilu-uraan. Valmentajan urheilusaavutukset ovat ylpeyden aihe ja ne tuovat hohtoa yhteenkuuluvuudelle. Myös valmentajan kova fyysinen kunto tai taitavuus tuo ihailua tai vähintään arvostusta. Valmentajan kanssa voi kilpailla ja jos hänet onnistuu voittamaan, on vaikea kuvitella makeampaa voittoa. Kuitenkaan valmentajan voittaminenkaan ei järkytä asetelmia. Ihailija on aina kakkonen, alemmalla portaalle katsomassa ylöspäin.

Ihailtu valmentaja ei aina ole täysin tietoinen asemastaan. Hänellä voi vilpittömästi olla käsitys, että valmennussuhde on tasa-arvoinen ja harvinaisen hyvin toimiva. Urheilija on innoissaan, harjoittelu sujuu ja valmentaminen on mukavaa. Erehtymättömän rooli voi olla myös ahdistava. Urheilijan ihailu voi asettaa valmentajalle paineita. Virheen tai tietämättömyyden myöntäminen ei välttämättä ole helppoa urheilijan uskoessa vakaasti valmentajan erehtymättö-

myyteen. Helpompaa saattaa olla asiantuntijan imagon ylläpito, virheiden si-
vuuttaminen ja mahdollisen tietämättömyyden peittäminen.

Tässä valmennussuhteessa varmasti keskustellaan paljon. Ihailun val-
mentajan läheisyyteen pyritään ja hänen huomionsa on tärkeää. Valmentaja ei
välttämättä tiedosta keskustelujen vaikutuksia. Hänen sanomisillaan on paljon
väliä. Ne saatetaan ottaa aivan kirjaimellisesti. Leikkipuhe tai harmittoman tun-
tuinen heitto voi vaikutukseltaan olla valtava. Voisi uskoa olevan mahdollista,
että jos ihailtu valmentaja heittää ihailijalleen omasta mielestään harmittoman
tuntuisen huomautuksen esimerkiksi urheilijan painosta, kyseinen urheilija lo-
pettaisi syömisen siihen paikkaan.

Tämän valmentajan vaikutus kasvattajana on suuri. Häntä uskotaan en-
nemmin kuin ketään muuta ja hänen esimerkkivaikutuksensa on merkittävä.
Urheilija haluaa miellyttää ihailemaansa valmentajaa ja toimii juuri niin kuin
valmentaja toivoo. Tämä esimerkkivaatimus pistää valmentajan koville. Var-
sinkin lasten kanssa valmentaja ei voi ajatella opettavansa jotain ja itse tekevän-
sä toisin. Häntä seurataan, tarkkaillaan ja matkitaan. Hänen huonoakin esi-
merkkiään voidaan matkia tai sitten huono esimerkki aiheuttaa urheilijoissa
suhteettoman pettymyksen. Kaikkivoipainen valmentaja on rankka samaistu-
miskohde. Erehtymätön ja ylivoimainen malli voi aiheuttaa alemmuuden tun-
teen, kun lapsi itse erehtyy ja epäonnistuu tämän tästä, varsinkin kun tavoite on
korkealla ja kaukana.

Valmentaja saattaa myös itse nostattaa itsensä jalustalle. Tällöin hän ottaa
paikkansa urheilijoiden yläpuolelta tekemällä ystävyytensä, luottamuksensa ja
arvostuksensa tavoittelemisen arvoiseksi. Olennaista on, että valmentajan ystä-
vyys ei ole kaikkien saavutettavissa, vaan siihen on mahdollisuus vain parhail-
la. Hän joka saavuttaa valmentajan arvostuksen, on siitä armosta valmis mihin
tahansa. Hän tuntee itsensä valmentajan silmissä erityiseksi suhteessa muihin
urheilijoihin. Valmentaja rakentaa hovin ympärilleen. Vain "vahvat" jäävät ja
moni muu luovuttaa. Vahvuutta on tässä tapauksessa monenlaista. Se voi olla
sitä, että parhaimmat ja lahjakkaimmat urheilijat jäävät. Valmentajan hovi voi
myös muodostua soveliaista ihmisistä - niistä jotka palvelevat parhaiten val-
mentajan tavoitteita. Valmentajan tavoitteena voi olla oma ihailuntarve. Val-
mentaja saattaa toimia näin uskoen, että urheilussa on kyse kilpailusta, jossa
parhaat voittavat ja vahvimmat jaksavat. Näin menetellen valmentaja voi saa-
vuttaa hyvän urheilumenestyksen. Tulikokeen kestäneet urheilijat kokevat ole-
vansa erityisiä, mikä nostaa itseluottamusta. Jäljelle jääneelle ryhmälle voi
muodostua vahva ryhmähenki. Näin menestyksen edellytyksiä on jo monta
kasassa. Kyydistä pudonneita ei muistella. "Hyvä kun niistä päästiin, sillä ei
heistä mitään olisi kuitenkaan tullut." Ryhmän kasaaminen sopivimmista ja
parhaista on hyvin ymmärrettävää huippu-urheilussa ja aikuisten urheilijoiden
kanssa, mutta aineiston mukaan malli toteutuu myös junioreiden ja hyvinkin
pienien lasten urheilussa.

7.4 Valmentaja kuin vanhempi

Joskus valmentajalle annetaan varavanhemman rooli. Hän on urheilijalleen ”kuin isä tai äiti”. Tällöin valmentajuus on kokonaisvaltaista kasvattajuutta. Urheilija on antanut ja valmentaja on ottanut ensisijaisesti kasvattajan roolin. Tätä valmennussuhdetta leimaa lämpö ja läheisyys. Urheilija on valmentajalleen ensisijaisesti lapsi tai nuori ja urheilijan rooli on vain osa hänen minuuttaan. Samoin valmentaja on ensisijaisesti aikuinen ja valmentajuus on vain osa häntä. Valmentaja ja urheilija tuntevat toisensa ja ovat tekemisissä urheilun ulkopuolellakin. Kasvatus ulottuu kaikille elämän alueille. Valmentaja antaa päihdevalistusta, auttaa sydänsuruissa ja koulutehtävissä. Hän opettaa käytöstapoja ja asettaa rajoja.

Keskustelut ovat erittäin tärkeitä tässä valmennussuhteessa. On tärkeää, että valmentaja on saavutettavissa. Urheilija ja valmentaja keskustelevat kaikesta maan ja taivaan välillä. Valmentajan rooli kasvattajana on erityisen merkityksellinen, sillä usein hänen kanssaan on helpompi puhua sellaisistakin asioista, joista on vaikea puhua omille vanhemmille. Valmentaja saattaa olla merkittävä apu vanhemmille silloin kun arvot ja ajatukset ovat samanlaisia. Valmentajan asema saattaa olla myös melkoista tasapainoilua urheilijan ja tämän vanhempien välissä. Pahimmillaan hän voi joutua rankankin syyttelyn kohteeksi vanhempien ollessa mustasukkaisia lapsestaan tai heillä on eri näkemys lapsensa urheilutavoitteista kuin valmentajalla tai lapsella.

Vaikka tämä valmentaja on urheilijalleen kuin vanhempi, hän on usein kuitenkin erilainen auktoriteetti kuin vanhemmat tai opettajat. Hänen sanojaan uskotaan silloinkin kun muiden aikuisten valtaa vastaan kapinoidaan. Toki tässäkin valmennussuhteessa riidellään. Valmentaja kuitenkin jaksaa ja kestää murrosikäisten edesottamuksia. Hän suhtautuu kärsivällisesti kiukunpuuskiin ja on loputtoman ymmärtäväinen. Hänen puuttumistaan esimerkiksi alkoholin käyttöön tai tupakanpolttoon ei tulkita jyrkästi ”kalkkisten saarnaksi”, sillä hänen perustelunaan on urheilu.

Yleinen syy valmentamisen aloittamiseen on, että oma lapsi aloittaa urheiluharrastuksen, johon kaivataan valmentajaa. Näin ollen lapsi-vanhempi valmennussuhteita on paljon erityisesti urheilu-uran alkuvaiheessa. Oman lapsen valmentaminen voi olla hieno tapa viettää aikaa lapsen kanssa ja oppia tuntemaan tämä paremmin. Yhteinen urheiluharrastus lisää yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Erityisesti joillekin isille urheilu voi olla hyvin luonteva tapa leikkiä ja olla lapsen kanssa. Siitä voi tulla isän ja lapsen yhteinen alue. Oman lapsen valmentaminen aiheuttaa myös päänvaivaa. Saadakseen sekä vanhemmuussuhteen että valmennussuhteen toimimaan, täytyy jollain keinoin osata erottaa urheilu muusta elämästä. Jos urheilu valtaa liian suuren alueen, vanhemmuus kutistuu. Silloin lapsi tulee määritellyksi urheilijana ja urheilusuorituksilla voi olla liian suuri merkitys sille, kuinka hyväksytyksi lapsi itsensä tuntee. Vanhempi saattaa innostua liikaa valmentajuudesta. Hän vilpittömästi yrittää viedä lastaan urheilijana eteenpäin korjaten hänen suorituksiaan. Lapsen kokemus kuitenkin on, ettei mikään riitä valmentajuuden taakse hävinneelle vanhemmalle.

Ristiriidat kotona heijastuvat urheiluharjoituksiin ja päinvastoin. Lapsella on lupa käyttäytyä omaa vanhempansa kohtaan eri tavoin kuin jotain muuta aikuista. Kiukun puuskat kuuluvat asiaan, sillä vanhemmalle voi näyttää estoita kaikenlaiset tunteet. Näin valmennussuhde oman vanhemman kanssa voi olla myrskyisämpi kuin vieraamman aikuisen kanssa. Lapsen kannalta hankalaa on urheilu-uran lopettaminen tai lajin vaihto. Kun vanhempi on osallistunut lapsen harrastukseen, voi lapsi kokea velvollisuudekseen jatkaa harrastustaan, vaikka oma mielenkiinto olisi jo sammunut. Hän ei halua aiheuttaa pettymystä harrastukseen panostaneelle vanhemmalle, jolle harrastus tuntuu olevan tärkeä asia. Varsinkin, jos lapsi kokee, että hänen urheilumenestyksellään on erityisesti merkitystä vanhemmalle, hän pelkää, että lopettaessaan harrastuksen hän menettää myös vanhempansa mielenkiinnon.

7.5 Valmentaja ystävänä – urheilija rooliristiriidassa

Ystävyys on yksi tapa määrittää valmentajan ja urheilijan välistä suhdetta. Tässä suhteessa valmentaja ei koe olevansa kasvattaja eikä urheilija ajattele valmentajan häntä kasvattavan. Ystävyys korostaa valmennussuhteen tasa-arvoisuutta sekä valmentajan ja urheilijan välistä kumppanuutta. Vaikkei valmentaja tietoisesti kasvata, hän kuitenkin vaikuttaa monin tavoin urheilijan toimintaan ja ajatteluun.

Vaikka ystävyys vaikuttaa tasa-arvoiselta suhteelta, se ei välttämättä ole sitä. Valmentajan ystävyys on erityistä, etenkin silloin, kun kaikki ryhmän jäsenet eivät ole samalla lailla ystäviä valmentajan kanssa. Tämän erityisen ystävyyden joukkueessa saattaa saavuttaa joukkueen kapteeni tai muita vanhempi pelaaja, jonka mielipiteitä valmentaja kuuntelee. Kun valmentaja, jonka etenkin muut joukkueen jäsenet asettavat askeleen ylemmäksi, asettuukin ystävänsä kanssa samalle tasolle, nostaa hän tämän urheilijan ylemmäksi suhteessa muihin. Muut joukkueen jäsenet pelkäävät epäoikeudenmukaista kohtelua ja kokevat jäävänsä syrjään sisäpiiristä.

Ystävyys tuo mieleen hauskanpidon ja voisi ajatella, että tässä valmennussuhteessa harjoituksia leimaa hauskuus. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, vaan ystävyys laitetaan syrjään harjoitusten alkaessa. Ystävyyttä ei päästetä häiritsemään, vaan työtä tehdään kuin vieraan kanssa. Ystävän kanssa homma olisi liian leppoista eikä vaikuttaisi lainkaan tosiurheilulta. Tämä roolien muuttaminen on urheilijan mielestä toisaalta toivottavaa ja välttämätöntä, mutta toisaalta ongelmallista. Roolin vaihtumisesta ei kerro kongin kumahdus tai muu selvästi havaittava merkki, vaan urheilija tasapainoilee valmentajan eri roolien välillä. Väärä kommentti väärään aikaan voi maksaa pelipaikan seuraavassa ottelussa.

8 URHEILUN EETOKSET

Lähdin liikkeelle kysymyksistä, mitä on olla valmentaja ja mitä on olla urheilija. Näiden kysymysten avulla halusin tutkia, mitkä ideat urheilemisesta ohjaavat urheilijan ja valmentajan toimintaa. Tätä selvitin analysoimalla eri lajien eritasoisten urheilijoiden kirjoittamia tarinoita - urheilupuhetta. Etsiessäni vastausta kysymykseen, mitä on olla urheilija, löysin puhetta harjoittelusta, kilpailemisesta, osaamisesta, hauskanpidosta ja huolenpidosta. Kysymykseen, mitä on olla valmentaja, etsin vastausta odotuksista, joita valmentajaan kohdistuu. Asiat menevät myös limittäin. Valmentaja ja urheilija ovat sillä tavalla erottamattomat, että urheilijan urheilumaailma on myös valmentajan urheilumaailmaa ja valmentajaan kohdistuvat odotukset kertovat tietenkin myös kertojastaan, urheilijasta. Kysymyksenä oli myös valmentajan ja urheilijan välinen ihmissuhde ja siihen hain vastausta konstruoimalla tarinoista erilaisia valmennussuhteita.

Tässä kappaleessa tarkastelen, millaisia eetoksia puhetavoista syntyy. Tutkimukseni tavoitteena on ollut urheilun erilaisten eetosten näkyväksi tekeminen. Tavoitteena on ollut tehdä ymmärrettäväksi, mitä on olla urheilija ja valmentaja suomalaisen urheilun maailmassa. Eetoksella tarkoitan urheilun ilmapiiriä, joka ilmenee toimintatavoissa, toiminnan luonteessa ja asenteissa. Mukailen Halsteadia ja Tayloria (2000) ajattelen eetoksen kuvaavan ja toisaalta ohjaavan urheilun ihmissuhteiden luonnetta, pääasiallisia kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen tapoja, toimijoiden asenteita ja odotuksia, oppimisilmapiiriä, ristiriitojen ratkaisumalleja, fyysistä ympäristöä, valmentajan suhdetta vanhempiin, rangaistuskäytäntöjä, toimenpiteitä kiusaamisen estämiseksi, johtamistapoja, urheiluseuran filosofiaa ja huolenpidon tavoitteita ja tapoja. Urheilujoukkueessa, seurassa, paikkakunnalla tai lajissa voi syntyä omanlaisiaan eetoksia. Ajattelen, että urheilulajia leimaa usein tietynlainen eetos, joka saattaa siirtyä sellaisenaan urheiluseuran toimintaan. Seurassa tai joukkueessa siihen voi syntyä omia vivahteita. Eetos voi syntyä yksittäisien valmentajan urheilupuheesta ja tietenkin myös yksittäisen urheilijan tuomana. Ryhmässä voi olla kilpailevia eetoksia, joka johtaa vähintään keskusteluihin ja jopa ristiriitoihin. Ryhmään liittyvä tulokas kasvaa vallitsevaan eetokseen ja eetoksesta voi tulla itsestäänselvyys.

Lähtökohtanani on ollut, että puheella tuotamme todellisuutta ja näin olen puhetta, tässä tapauksessa kirjoitettuja tarinoita, tutkimalla on mahdollista kuvata urheilun maailmaa. Pidän eetosta toimintaa ohjaavana tekijänä. Eetokset syntyvät puhetaivoissa. Urheilupuheessa on monta kerrosta: juhlapuhe, mediapuhe ja arkipuhe. Tässä aineistossa kuuluu urheilijan arkipuhe. Urheilija on oppinut urheilupuheensa urheilun parissa, urheilun eri puheista. He kirjoittavat aidoista kokemuksistaan, omista tulkinnoistaan, ehkä keksittyjäkin tarinoita sekä opittua yleistä urheilupuhetta.

Aineistosta löytyy erilaisia puhetapoja, jotka kuvaavat erilaisia eetoksia. Työn eetos ja menestyksen eetos ovat aineistossa vahvana ja kuuluvana. Näiden lisäksi osaa urheilun parissa toimivia ohjaa hauskuuden eetos ja joillekin urheilu sinällään on itseisarvo. Sen nimesin virtuositeetin eetokseksi. Erityisen merkittävä mielestäni on aineistossa myös vahvasti kuuluva huolenpidon eetos. Nämä eetokset löytyivät niistä teemoista, joissa hain vastausta kysymykseen, mitä on olla urheilija. Tärkeä kysymys on myös, mitä on olla valmentaja. Valmentaja tietenkin tekee työtään samassa ilmapiirissä urheilijoidensa kanssa. Niissä teemoissa, joissa selvitin valmentajaan kohdistuvia odotuksia, on nähtävissä edellisten eetosten lisäksi myös esimerkillisyyden teema, joka kuvaa ihan-teellista suhtautumista urheiluharrastukseen ja heijastuu hurjina odotuksina valmentajaan. On tärkeää ymmärtää, että eetokset ovat konstruktioita tarinoiden puhetaivoista. Ne eivät ole ristiriidattomia. En tarkoita, että toiminta urheilun parissa olisi jaettavissa tai tyhjentävästi sijoitettavissa löytämieni eetosten kategoriaan. Monissa tarinoissa kuvastui jokin eetos, mutta urheilija kirjoitti ajattelevansa tai toimivansa toisin. Taulukossa 5 kuvaan löytämieni eetosten ydinkohtia tai ääripiirteitä (TAULUKKO 5.). Taulukon tavoitteena on auttaa hahmottamaan eetosten eroja, mutta taulukkoa ei pidä ymmärtää luokitteluna, jossa luokat sulkevat ulos toisensa.

TAULUKKO 5 Eri eetosten ydinkohtia tai ääripiirteitä.

	Työn eetos	Menestyksen eetos	Virtuositeetin eetos	Hauskuuden eetos	Huolenpidon eetos
Suhde harjoitteluun	Ehdoton, harjoittelu on itseisarvo, tehokkuuden vaatimus	Päämäärätietoinen, mahdollisesti myös välttämätön paha	Harjoitteluun keskitytään ja paneudutaan	Harjoittelu on mukavaa, harjoituksissa on hauskaa, sosiaalisuus korostuu	Vaihtelee, mutta ydinasia on turvallisuus
Suhde kilpailuun	Näyttökovasta harjoittelusta, kovin harjoittelija on paras urheilija	Kilpailu on taistelu, vain voitto kelpaa, häviämisen vihaaminen, on häpeällistä olla häviäjä	Voitto huonolla suorituksella on merkityksetön, halutaan hämmästyttää	Tapahtumat, tunnelmat ja ystävät ovat merkityksellisiä, elämyksellisyys	Vaihtelee, menestys voi olla todella merkityksellistä, tai se voi olla sivuseikka
Suhde kehoon	Kuri, kontrolli, rankaisu, keho kuvaa työn teon määrää	Taisteluväline	Voi rajoittaa, jolloin kyvyt aiheuttavat ihmettelyä ja siten rajoituksesta tulee olennainen osa.	Salliva, elämyksellinen, nautintoa hakeva	Hyväksytyksi tulemisen kokemus, turvallisuus
Suhde valmentajaan	Kurin ja kontrollin odotus	Menestyksen mahdollistaja, asiantuntemuksen odotus	Asiantuntemuksen odotus	Tunnelman ja ilmapiirin luoja, ystävyys tai läheisyys, yhdessä tekeminen	Läheinen ja lämmin, valmentaja kuin vanhempi
Suhde toisiin urheilijoihin	Heikkouden halveksunta, pelko, että muut harjoittelevat enemmän	Taisteluvastuksia, voiton esteitä	Tarkkailu, halu olla ylivoimainen jossakin	Kavereita	Ystäviä
Suhde oppimiseen ja kasvatukseen	Kehon koulumista, epäonnistumisen pelko	Merkitystä menestyksen mahdollistajana, epäonnistumisen häpeä	Tavoitteena täydellinen osaaminen	Sosiaalisten taitojen oppiminen, turvallista epäonnistua	Opitaan elämää

Puran eetokset siten, että kuvaan, millaisesta puheesta eetos syntyy, millaista eetoksen ilmapiirissä on toimia ja mitä eetos merkitsee, kun toimintaa tarkastelee etiikan kannalta.

8.1 Työn eetos

Aineistossa on paljon puhetta työstä, työn tekemisestä ja työn kovuudesta silloin, kun urheilijat kertovat harjoittelustaan. Tässä puhetavassa harjoittelupuhe on puhetta kovasta työstä ja koko urheilemisen ydin on kova työ ja raataminen. Kovaa työtä korostetaan erottamalla työ ja huvi toisistaan. Huvi löytyy harjoitusten ulkopuolelta. Harjoitusten ulkopuolella voidaan vitsailla ja olla mukavia. Silloin voidaan jopa pelleillä. Vitsailu, pelleily ja mukavuus eivät kuulu työntekoon eikä harjoittelu ole naurun asia. Harjoittelun kuuluu olla rankkaa. Se on todellista ja tosissaan harjoittelua. Kova harjoittelu on tie, ainoa tie, menestykseen. Äärimmillään kovan harjoittelun puheessa harjoittelun tavoite jää taka-alalle. Harjoittelu on tie menestykseen, mutta se tuntuu voivan olla myös itsetarkoitus. Urheilija saa tyydytystä kovasta työstä, vaikkei se johtaisikaan menestykseen. Kova harjoittelu on kurinalaista toimintaa. Vain kurinalaisissa harjoituksissa syntyy tulosta. Tällaisesta työpuheesta kuuluu työn eetos. Työn eetos kuuluu myös siinä puheessa, kun urheilija epäonnistuu tämän eetoksen ilmapiirissä. Hän uskoo työn olevan oikean urheilijan mitan, mutta hän ei jaksakaan eikä hänen intonsa riitä.

Työn eetoksessa työn tekeminen on jopa kehittymistä tärkeämpää. Urheilijat harjoittelevat harjoittelun vuoksi. Harjoittelun määrä ja kovuus ovat tärkeämpiä asioita kuin se, millaiseen suoritukseen harjoittelu johtaa. Äärimmillään harjoittelusta tulee kuin huumetta. Ylirasitustila tai vähintään "lievä jumi" on normaali olotila. Näillä urheilijoilla ei välttämättä ole kokemusta siitä, miltä suoritus tuntuu silloin, kun elimistö on palautunut. Lepopäivät ovat vaikeita, sillä tosiurheilija ei lepopäiviä vietä. Palauttavat harjoitteet ovat joko tuntemattomia tai ne usein lipsahtavat liian koviksi. Harjoittelu ei tunnu urheilijasta kehittävältä, jos "hän itse saa lenkkarit jalasta lenkin jälkeen". Pahinta on pakko-lepo loukkaantumisen tapahtuessa tai lääkärin todetessa ylirasitustilan. Sairaanaakin tekee mieli harjoitella. Joskus kuulee urheilijoista, jotka tekevät sairauden vuoksi väliin jääneet harjoitukset heti, kun se vain on mahdollista.

Työn tekemisen eetokseen liittyvä luontevasti olennaiseen keskittyminen ja siten kurin kulttuuri. Kuri auttaa tehokkaaseen ajankäyttöön ja harjoitteluun keskittymiseen. Tämä tehokkuuden odotus on aiheuttanut ja aiheuttaa törmäyksiä toimintatavoissa. Pohdiskelu ja keskustelu ovat työn ja tehon kulttuurissa ajanhukkaa, sillä keskusteluun käytetty aika on pois työnteosta. Pohdiskeleva ja urheilijan mielipidettä kysyvä valmentaja tuntuu työnteon kulttuurissa kasvanneesta urheilijasta lepsulta. Urheilijan mieleen hiipii epäily, että valmentaja kyselee siksi, ettei hän ole ammattitaitoinen. Tässä ilmapiirissä ammattitaitoinen tietää kaikki vastaukset, hänen ei ole tarpeen kysellä. Työnteon eetoksessa pohdiskeleva valmentaja saa nopeasti potkut, elleivät urheilutulokset ole ilmiomäisiä. Samoin pohdiskeleva urheilija vaiennetaan nopeasti. Tätä kuvaa mielestäni Helsingin Sanomien artikkeli, jossa Jokereiden pelaajat kaipailivat "auktoriteettia":

"Valmentaja Pietilän auktoriteetti loppui". Waltteri Immonen toteaa: "Jäin odottamaan auktoriteettisempaa valmennusta, eikä se puoli toiminut" Hänen mukaansa ainakin

Jokereissa valmentajalta vaaditaan auktoriteettia. "Kaksinkamppailuja ja luistelua kaipasimme enemmän." (Miettinen, 1997)

Vaikka auktoriteettia kaivataan, näen mahdolliseksi, että työnteon eetoksen ilmapiiirissä toimii myös muita valmentajia kuin "kuria pitävä tai ankara" kasvat-taja, joita olen kuvannut. Työnteon eetoksen on hyvin voinut omaksua myös idoli-, ystävä- tai "kuin vanhempi"-valmentaja. Vaikka näitä valmentajia kuvattaessa keskustelut ovat tarinoissa keskeisellä sijalla, joukossa on tarinoita, joissa työhön keskittyminen harjoituksissa on hyvin tärkeää. Harjoituksen alkaessa valmentajan roolin kuvataan muuttuvan.

Työnteon eetosta ei luterilaisessa kulttuurissamme mitenkään pidetä paheena tai eettisesti ongelmallisena. Kova työntekeminen on pahe, mikäli sen pontimena on ahneus, mutta muuten ahkeruus on luettavissa selkeästi hyveiden joukkoon. Urheilun etiikkaa ajatellen työnteon eetos voi olla syynä eettisille ongelmille. Terveys ei välttämättä tässä eetoksessa ole arvoista ylimpänä. Urheilun ja erityisesti työn alttarilla terveys uhrataan kevyin mielin. Tässä eetoksessa sairaana urheileva on sankari ja rasitusvammat ovat vain hinta, joka urheilusta on maksettava. Särkylääkkeiden avulla työn tekemistä voi jatkaa kivuista huolimatta.⁴ Terveys voi olla vaarassa myös silloin, kun ajatellaan, että rankka työ vaatii rankat hovit. Työn eetoksessa kehon kontrolli on tärkeää, sillä harjoitelleen näköinen keho on todiste työn tekemisestä. Harjoitelleen näköisessä kehossa lihakset erottuvat olemattoman rasvakerroksen alta ja keho on tavoitteesta riippuen laiha tai lihaksikas. Kehon kontrolli voi johtaa terveystarpeisiin ruokailutottumuksissa, jopa syömishäiriöihin. Se voi johtaa erikoiseen suhtautumiseen syömistä kohtaan. Ruokailusta tulee tankkausta ja kehon säätämistä. Kehon kontrolli voi johtaa myös dopingiin. Tällöin motiivina voi olla menestys, mutta tärkeä motiivi voi olla myös kehon muokkaaminen ja harjoittelun mahdollistaminen.

Työn tekemisen määrästä voi tulla oikeudenmukaisuuden mittari. Tilanne koetaan epäreiluksi, jos urheilija joukkueessa saa peliaikaa, vaikka ei ole osallistunut harjoituksiin. Vain työtä tekemällä lunastaa pelipaikan. Ratkaisevia eivät ole pelaajan taidot, sopivuus tietyille pelipaikalle tai joukkueen etu. Tässä eetoksessa työn tekeminen ja työnteon oppiminen on urheilun suurin hyve. Matka on tärkeämpi kuin päämäärä. Kun urheilija tarkastelee urheilu-uraansa jälkeinpäin, näin voi todella ollakin. Tärkeintä urheilu-uralla voi olla matka eivätkä tulokset. Urheilija voi kokea oppineensa keskittymistä ja työn tekoa ja sitä kautta pitkäjänteisyyttä ja nämä opit tuntuvat jälkikäteen paljon mahdollisia mitaleita tärkeimmiltä. Työnteosta nauttimisen oppiminen voi olla kantava voima arjessa. Työstä nauttimisen ja lähes pakkomielteisen suhtautumisen raja saattaa kuitenkin olla hiuksenhieno.

Osa työnteon eetoksen sisäistäneistä urheilijoista nauttii kovasta työstä. Nautinto syntyy työn jälkeen ja osa nautintoa syntyy askeesista, kieltämyksistä ja kehon "ruoskinnasta". Aineistossa on verraten paljon tarinoita, joista voi tulki-

⁴ Alarannan (2006) farmasian alan väitöskirjassa suomalaiset nopeus- ja voimalajien urheilijat käyttivät tulehduskipulääkkeitä kymmenkertaisesti normaaliväestöön verrattuna.

ta, että kirjoittaja on sisäistänyt työnteon eetoksen, mutta kokee riittämättömyyttä kovien vaatimusten edessä. Näissä tarinoissa ei nautita. Urheilija kokee itsensä paitsi väsyneeksi, myös riittämättömäksi, heikoksi ja huonoksi. Harjoittelussa ei ole mieltä ja kirjoittajat pohtivat jatkamisen mielekkyyttä. Näin työnteon eetos synnyttää vahvojen kulttuuria. Drop-out ei ole ongelma, sillä liian heikoista ei mitään olisi tullutkaan. Joku voi sanoa, että siitähän urheilussa perimmiltään on kyse. Vain jotkut pääsevät huipulle ja vain jotkut ovat kyllin vahvoja. Näin on ainakin huippu-urheilussa. Paradoksi on, että vähemmällä työllä todennäköisesti syntyisi parempia tuloksia. Järkevämmällä harjoittelulla, sellaisella, joka tähtäisi kehittymiseen, urheilija pääsisi pitemmälle. Toisaalta myös useampi saattaisi jatkaa harrastustaan vähän pitempään ja siten saisi selville todelliset kykynsä.

Tiihonen (1994, 241-245) kirjoittaa kärsimyksestä urheilun sisäänrakennettuna periaatteena. Huippusuorituksen vaatimaan kipuun ja tuskaan sosiaalistutaan urheilu-uran aikana. Onko kyse siis ennemminkin kärsimyksen eetoksesta? Oman aineistoni työnteon eetoksessa ne kirjoittajat, jotka tuntuvat sisäistäneen ja hyväksyneen kovan työn vaatimuksen, ovat ehkä sosiaalistuneet Tiihosen kuvaamaan kärsimykseen ja kirjoittavat nauttivansa siitä. Osa työnteon eetokseen uskojista kamppailee vastaan. He uskovat, että kärsimys, tuska ja kova työ ovat asioita, joita urheilu vaatii, mutta he epäilevät omia rahkeitaan. He eivät nauti kärsimyksestä. Myös menestyksen eetoksessa on viitteitä kärsimyksestä. Näen kärsimyksen olevan osa työnteon eetosta ja menestyksen eetosta. En nimeäisi sitä omaksi eetoksekseen, vaikka ehkä joillekin urheilijoille se onkin urheilemisen ydin.

Mielenkiintoista on, että tutkittaessa nykynuorten arvoja ja arvojen muutoksia on havaittu, että nuorten suhde työntekoon on muuttunut. Työllistyminen ei ole enää ehdoton ja tavoiteltava arvo ja työttömyys on sinällään hyväksyttävä asia. Nuorten asenteet työtä kohtaan ovat vapaamielisiä. Työ ei ole enää ihmisen onnistumisen mitta eikä työttömyys ole häpeä. (Helve 2002, 83.) Vaikka asenteet ansiotyötä kohtaan olisivatkin muuttuneet, työn tekemisen arvostus urheilun maailmassa elää vahvana.

8.2 Menestyksen eetos

Aineistossa on monenlaista puhetta kilpailemisesta. Siellä kuvataan hohdokkaita voittoja ja kirveleviä tappioita. Voitot ja tappiot ovat vaatineet opettelua, jota kuvataan tunteiden hillinnän opetteluksi tai itsetunnon rakentamiseksi. Aineistossa on osanottoa puhetta, joka aiheuttaa kertojilleen osin ristiriitaisia tunteita. Aineistossa on myös ehdotonta suhtautumista menestykseen. Menestys on kaiken tavoite. Niissä aineiston tarinoissa, joissa kuvataan voittamisen välttämättömyyttä, menestyksen eetos on taistelupuhetta. Kilpailuun lähdetään tosissaan ja veremaku suussa. Kentälle valitaan parhaat, ne joilla on edellytykset siivittää joukkue voittoon. Taistelupuheessa puhutaan asenteesta. Sillä ei tarkoiteta mitä tahansa asennetta, vaan tinkimätöntä ja periksiantamatonta keskittymistä kilpailutilan-

teessa. Taistelu edellyttää kovuutta. Pehmeyttä edustaa ”heikkojen paapominen”, johon lasketaan Nuoren Suomen ajatukset tasapuolisesta osallistumisesta ja Palloliiton ”Kaikki Pelaa” -ideologia. Taistelumieltä synnytetään harjoituksissa, jotka ovat jatkuvia näytön paikkoja. Onnistuminen menee hukkaan, jos siitä ei syntynyt näyttöä – ellei valmentaja nähnyt.

Urheilun ideana on kamppailla voitosta ja mitata paremmuutta. Kuitenkin menestys ja voittaminen ovat ongelmallisia. Menestyksen janoamista silloin, kun se on vaikkapa kansallisen itsetunnon kehittämisen väline, pidetään hyveellisenä. Menestyksen janoaminen omaksi taloudelliseksi hyödyksi ei olekaan yhtä lailla ylevää. Taloudellinen hyöty karistaa pyyteettömän uhrautumisen ideaalin. Olisiko niin, että jos kilpailtaisiin vain kunnian ja maineen vuoksi, menestyksen eetoksen tuomat eettiset ongelmat olisi poispyyhkäisty? Onko raha urheilun syöpä vai vain osa menestyksen eetosta? Menestyksen eetoksen omaksuminen tuo mukanaan riskin, että menestystä tavoitellaan hinnalla millä hyvänsä. Voittamisesta tulee paremmuutta tärkeämpää. Voitto on voitto riippumatta keinoista. Erilaiset huijaamisen tavat osoittavat oveluutta ja siten paremmuutta. Oveluuden eri muodoista tulee osa kilpailua. Sanotaan, että ”huijari ei pelaa peliä, vaikka on siinä mukana”. Tämä ei liikauta huijaria, sillä hän on mielestään mukana kahdessa pelissä – varsinaisessa, ja siinä pelissä, kuka huijaa parhaiten. Menestyksen eetoksessa on riski, että urheilun idea katoaa. Menestyksen eetoksessa on myös se riski, että urheilija yksilönä katoaa. Menestyksen eetoksessa urheilijan kehittyminen, paradoksaalista kyllä, voi olla sivuseikka. Joukkuelajissa valmentaja voi käyttää urheilijaa pelinappulana, tietyn roolin toteuttajana. Hän käyttää urheilijaa joskus hyvinkin kapean roolin täyttäjänä, eikä ole kiinnostunut urheilijan kehittymisestä muutoin. Äärimmillään urheilijan roolina voi olla sääntöjen rikkominen ja vastustajan vahingoittaminen. Urheilija voi olla roolissaan hyvä ja siten hän voi saavuttaa menestystä. Todennäköistä kuitenkin on, ettei hän yllä parhaimpaansa, eli siihen miten hyvin hän olisi voinut osata lajinsa. Samanlaisesta asiasta on kyse silloin, kun kilpaillaan omaa tasoa heikompien sarjoissa tai kilpailuissa vain siksi, että voiton saavuttaminen siellä on helpompaa. Kehittyminen oman tasoisten kilpailijoiden kanssa olisi todennäköisempää, mutta kehittymisen tavoite jää menestyksen tavoitteen jalkoihin.

Menestyksen eetoksessa urheilijan terveys ei ole niin suuri arvo, että se voittaisi menestyksen. Kilpailun tärkeys saa urheilemaan sairaana tai loukkaantuneena tai voitontahto vie liian koviin otteisiin ja vastustajan loukkaantumiseen. ”Urheilija ei tervettä päivää näe”, lausahdetaan naurahtaen. Loukkaantumiset tuntuvat kuuluvan urheiluun. Ajatus, etteivät ne kuuluisi sen enempää kuin muussakaan elämässä, on vieras. Fyysisen suorituskyvyn kehittäminen nähdään olevan yhteydessä hyvään terveyteen, eikä kovan harjoittelun aiheuttamia terveysriskejä oteta huomioon.

Väkivalta on yksi menestyksen eetokseen liittyvä eettinen ongelma. Fyysinen väkivalta on urheilun näkyvin väkivallan muoto. Kovia otteita vastustajaa kohtaan perustellaan sillä, että ne kuuluvat lajin luonteeseen. Kovat otteet ovat myös miehuuskoe. Jollei niitä ole valmis kestämaan, kehoitetaan siirtymään

”neitimäisempiin” lajeihin. Kovien otteiden seurauksia ei etukäteen surra. Vasta kun jotain peruuttamatonta tai harvinaisen törkeää tapahtuu, havahdutaan siihen, että ihan näin pitkälle meneminen ei kuulu lajiin. Henkinen väkivalta ei saa yhtä suuria otsikoita. Menestyksen eetoksessa sekin on mahdollista. Valmentaja nimittelee vastustajaa ja huutaa tuomarille halutessaan vaikuttaa heidän suorituksiinsa ja halutessaan helpottaa oman urheilijansa tai joukkueensa tietä voittoon. Kanssakilpailijoiden henkistä tasapainoa yritetään horjuttaa ilkeillä huomautuksilla, jopa häirinnällä. Valmentaja saattaa kohdistaa henkistä väkivaltaa omiinkin urheilijoihinsa kovuuden kasvatuksen nimissä. Esimerkin tästä kirjoitti palloilijamies:

Valmentajani otti silmätikuksi erään pelaajan. Valmentaja kettuili ja löysi negatiivista jokaisesta suorituksesta. Mikään ei riittänyt. Kerran juttelin valmentajan kanssa tästä tapauksesta ja kysyin Miksi?! Hän sanoi kasvattavansa pelaajasta miehen. Lainaus: ”kesällä v...tuilua tulee kaikkialta, ja silloin sitä pitää kestää ja nyt sitä on hyvä harjoitella....” Loppujen lopuksi tämä johti siihen, että pelaaja on ollut loukkaantuneena erisyistä koko kauden. Päästä kiinni. Pari viikkoa sitten hän sanoi ettei enää jaksa, hän lopettaa lajin. Onneksi toinen joukkue otti pelaajan.(mies, palloilu)

Menestyksen eetoksessa urheilija jää menestyksen tai menestymättömyyden varjoon. Tappion hetkellä suoritusta voi surutta ruotia kuka tahansa urheilijan tunteista välittämättä. Menestyksen hetkellä voitosta ollaan valmiita häikäilemättä ottamaan osansa. Urheilijan suorituksista saattaa tulla seuran, kylän, kaupungin, maakunnan tai koko maan ”omaisuutta” ja urheilija hämmästykseseen huomaa mitä yllättävämpien tahojen katsovan olevan tarpeellista puuttua hänen urheilemiseensa.

”Parhaansa tekeminen” -puhe on pahasta menestyksen eetoksessa. Urheilija, joka haastattelussa kertoo yrittävänsä parhaansa ja katsoo, mihin se riittää, ei tunnu olevan tosissaan. Ajatellaan, että hänellä ei ole voiton nälkää. Siitäkin huolimatta, että joskus vähempikin kuin parhaansa tekeminen riittää voittoon, urheilijan kuuluisi ilmaista menevänsä voittamaan. Menestyksen eetoksessa ajatellaan yleisön haluavan nähdä voiton, ei niinkään hyviä suorituksia tai hyvän pelin. Ylivoimainen voitto on parempi kuin tasainen kamppailu. Tappion kokeneen kuuluu ilmaista pettymyksensä. On harvinaisempaa, että hävinnyt urheilija löytää hyviä puolia omasta suorituksestaan tai kehuu vilpittömästi voittajan onnistumista. Tappion jälkeen tyytyväinen valmentaja vaikuttaa siltä, ettei hän ole ymmärtänyt tehtävänsä.

Menestyksen eetokseen voisi kuulua sankaruuspuhe, joka olisi sankaruuden tavoittelua ja sankaruuteen pyrkimistä. Sankaruus olisi ihailun kohteena, esimerkkinä, olemista ja näkyvyyttä julkisuudessa. Tällaista puhetta ei aineistossa ollut. Vaikka kilpailuja lähdettiin voittamaan ja menestystä janottiin, ei aineistossa kerrottu siitä, että kirjoittajan tavoitteena olisi tulla idoliksi tai urheilusankariksi. Aineistossa ei kerrottu siitäkään, kuinka urheilija innolla lukisi hänestä kirjoitettuja lehtiartikkeleita ja leikkaisi niitä talteen. Kukaan ei haaveillut nimikirjoitusten metsästäjistä. Moni aineiston kirjoittaja oli ainakin omalla paikkakunnallaan tunnettu, lupaava ja menestynyt urheilija. Muutama oli maa-joukkueessa ja useampi erilaisissa edustusjoukkueissa. Varmasti he ovat tä-

mänkältaisiä asioita kohdanneet. Heitä on haastateltu lehtiin ja nuoremmat urheilijanalut varmaankin ihailevat heitä. Tässä aineistossa asia ei vain tullut esiin. Se ei ehkä kirjoittajien mielestä liittynyt aiheeseen tai ehkä tällaisia haaveita ei niin helposti tuoda julki.

8.3 Virtuositeetti - urheilua urheilun vuoksi

Aineistossa on tarinoita, joissa keskityttiin urheiluun ja harjoitteluun, ja joissa urheilemalla on tarkoitus oppia urheilemaan. Näissä tarinoissa puhutaan harjoittelusta, suorituksen kehittymisestä ja kilpailuista sekä kerrotaan omista ominaisuuksista. Joissain tarinoissa keskitytään omaan harjoitteluun ja itseän niin täysin, että kirjoitelman otsikon päähenkilö "minun valmentajani" jää sivujuonteeksi. Tässä puheessa valmentaja nähdään erityisesti lajin opettajana.

Ne tarinat, joissa urheilu kuvataan itseisarvona, jonka tavoitteena on oppia urheilemaan, tuntuvat uhmaavan urheilun kasvatusihanteita. Urheilulle ei anneta välinearvoa, se ei ole keino kasvattaa johonkin urheilua itseään suurempaan ja tärkeämpään. Tavallaan voisi ajatella, että nämä tarinat toteuttavat urheilun ideaa puhtaimmillaan. Tällöin urheilun ideana on kamppailulla selvittää, kuka tässä ottelussa tai kilpailussa on paras tai parempi. Urheiluharjoittelun tavoitteena on tällöin virtuositeetti - nopeammin, korkeammalle ja voimakkaammin. Voiko tässä eetoksessa toteutua urheilun ideaali? Toisaalta voi kysyä, onko urheilu itsessään riittävän merkityksellistä, ettei sen avulla olisi tarpeen yrittää saavuttaa jotain muutakin.

On vaikea sanoa, ovatko tarinat, joissa urheilu kuvataan itseisarvona sellaisia, joissa näin ajatellaan vilpittömästi. Urheilu itseisarvona voi sisältää myöskin muita eetoksia. Itseisarvoisuus voi hyvin kuulua työn eetokseen. Tällöin jonkin asian täydellisestä oppimisesta tulla päämäärä, jonka saavuttamiseksi ei tunteja lasketa. Yhtä lailla menestyksen eetos voi olla tämän ajattelutavan taustalla. Silloin menestys on sitä, että urheilija osaa jotakin paremmin kuin muut, mutta rajoitustensa vuoksi ei pysty saavuttamaan urheilun perinteistä menestystä, pokaaleja ja palkintoja.

Virtuositeetti liittyy vahvasti "uusiin" lajeihin, joiden alakulttuurissa kilpailemisella ei ole joko lainkaan tai on vain jotain merkitystä. Esimerkiksi skeittaus ja parkour ovat tällaisia lajeja, joissa taituruutta erityisesti arvostetaan. Lumilautailukin on laji, joissa parhaat eivät välttämättä edes kilpaile, vaan lajin tavoitelluin asia on päästä tekemään videoita hienoista tempuista. Tavallaan oma vanha lajini, ratsastus, kuuluu samaan sarjaan. Arvostettua on hyvä hevosmiestaito ja parhain hevosten käsittelijä ei välttämättä kilpaile lainkaan.

8.4 Hauskuuden eetos

Hauskuuspuheessa urheilun ytimessä ovat ystävät ja kaikenlainen tekeminen urheiluharrastuksen parissa. Harjoittellessa on mukavaa ja se on urheiluharrastuksen ydin. Kilpailuihin osallistutaan, koska se on kivaa ja ottelun olennaisin asia on peli-ilo. Tässä puheessa kerrotaan, kuinka kivaa on mennä harjoituksiin sekä harjoitusten mukavasta tunnelmasta. Valmentaja on tunnelman luoja ja hänellä on pilkettä silmäkulmassa. Vaikka harjoitteluun suhtaudutaan usein määrätietoisesti, ei urheilua oteta mahdottoman vakavasti. Kuten muistakin eetoksista, myös hauskuuspuheesta löytyy ristiriitaa. Kaikki hauskuuspuhe ei vaikuta aidolta. Joukossa on tarinoita, joissa hauskuus tuntuu olevan pakollinen mantra. Hauskuudesta puhutaan, koska niin kuuluu puhua tai sitten hauskuus on väline hyvään menestykseen. Lukiessa tuntuu kuin hauskaa olisi vähän hampaat irvesä. Hauskuuskin näyttäytyy ainakin osittain ongelmallisena.

Hauskanpidolla urheilun parissa on vaiherikas historia. Nykyaikaisen urheilun syntyvaiheissa urheilulla oli tavallaan hauskanpidon leima. Erilaiset kyläpelit olivat illanviettoa, vaikka usein kääntyivätkin varsin totisiksi kamppailuiksi. Kuri ja ahkeruus leimasivat vahvasti koulua ja kotikasvatusta 1900-luvun alkupuolella ja se näyttäytyy kahdella tavoin urheilupuheessa. Toisaalta urheiluun kulutettu energia ennen oli paheksuttavasti poissa tarpeellisemmasta työnteosta, toisaalta uhrautuvaisuudella ja kovalla työllä suomalaiset urheilijat nostattivat kansallista itsetuntoa. Työteon, tinkimättömyyden ja uhrautumisen ajatukset vaikuttavat aineiston mukaan olevan yhä ajankohtaisia urheilussa. Urheiluun tarkoitettujen ajan haaskaaminen on paheksuttavaa – ainakin työn eetoksen ilmapiirissä. Siinä eetoksessa urheilu ei ole huvittelua vaan totista työtä. Hauskuuteen on ilmeisen vaikea suhtautua. Toisaalta urheilun ymmärretään useimmiten olevan vapaa-ajan harrastus, jonka tavoitteena on muun muassa rentoutua. Toisaalta urheilun ajatellaan olevan tavoitteellista toimintaa. Hauskuus ja tavoitteellisuus eivät tunnu istuvan samaan asiaan. Tätä ristiriitaa puidaan ja on puitu urheilukeskustelussa paljon. Lasten liikunnan tärkeimpänä tavoitteena katsotaan olevan liikuntaharrastukseen motivointi ja lapsen hyvä, ja siksi harrastuksen parissa pitäisi olla mukavaa. Tavoitteellisuusajatuksen kannattajat näkevät tämän ongelmallisena, sillä hauskanpidolla ei heidän mukaansa synny huippu-urheilijoita ja siten lapsille ei enää tule olemaan esikuvia, joiden innoittamana hakeudutaan urheilun pariin.

Urheilujoukkueessa tyypillisesti kuvataan olevan urheilijoita kahdenlaisin tavoittein: niitä, jotka tavoittelevat kehittymistä ja menestystä sekä niitä, jotka ovat mukana vain huvikseen. Tuota huvikseen mukana olevien joukkoa pidetään motivoitumattomana ja jopa ylimääräisenä. Ajatellaan, että ilman tavoitteita ei pääse minnekään. Toisaalta uskotaan, että urheilija, joka ei nauti harjoittelusta, ei saavuta tavoitteitaan. Mitä on urheilun nautinto? Eri eetoksissa nautinto on erilaista. Tämä on saavutettavissa, kun eetoksen sisäistää. Ne jotka eivät eetoksen perimmäistä ideaa hyväksy tai pysty sisäistämään, eivät näistä asioista tietenkään nauti. Työn eetoksessa nautinto syntyy ponnistelusta, yleensä jäl-

keenpäin. Varsinainen ponnistelu aiheuttaa jopa kipua, se on vaikeaa ja vaatii itsensä ylittämistä. Nautinto on hyvänolon tunnetta suorituksen jälkeen. Työn eetoksessa urheilija oppii nauttimaan siitä, että tuli tehtyä työtä. Kipeät ja väsyneet lihakset kertovat, että on tehnyt jotain ja siitä tunteesta urheilija nauttii. Menestyksen eetoksessa nautinto tulee voittamisesta, oman paremmuuden todistuksesta. Nautintoa tuottaa myös kilpailun tunnelma ja jännitys. Kilpailuun valmistautuminen on oma nautintonsa ja on tärkeää, että sen saa tehdä häiriintymättä. Omat rituaalit, kilpailuasun pukeminen, yleisö, verryttely – tuoksut, tunnelma ja odotus. Kamppailun vaiheet, jännitys, onnistuminen, taituruuden ja paremmuuden tunnustus huumaavat päin. Eetoksessa, jossa urheilu on arvo sinänsä, nautinto tulee varmaankin oppimisesta, virtuositeetin äärimmilleen kehittymisestä. Onnistunut suoritus – se harvinaislaatuinen täydellinen suoritus, josta ei jälkikäteen muista juuri mitään – tuo nautinnon.

8.5 Huolenpidon eetos

Aineistossa kuvataan paljon ihmissuhdetta urheilijan ja valmentajan välillä ja erityisen paljon kuvataan keskusteluja. Paitsi kuvauksina valmentajan toiminnasta, huolenpidon eetos kuuluu kuvauksina lämpimästä ihmissuhteesta ja kiintymyksestä. Huolenpidon eetoksessa urheilijalla on tunne, että hänestä välitetään ja häntä arvostetaan. Turvallisuuden tunne on olennainen osa tätä eetos-ta. Turvallisuuden tunne syntyy monista asioista. Se voi syntyä valmentajan olemuksesta ja toiminnasta. Hän kannustaa, rohkaisee ja uskoo urheilijan onnistumiseen. Epäonnistumisen hetkellä hän on läsnä lohduttamassa ja kannustamassa eteenpäin. Valmentaja on läsnä urheilijan elämässä urheilun ulkopuolellakin. Hän auttaa monenlaisissa asioissa ja on lähestyttävissä vaikeissakin tilanteissa. Huolenpidon eetoksessa urheilija on tärkeämpi kuin urheilusuoritus, mutta urheilusuoritus ei ole silti sivuseikka. Tappio kirvelee tässäkin eetoksessa, mutta se käsitellään maltilla.

Huolenpidon on katsottu perinteisesti kuuluvan naisille. Nykyisin katsantokanta on laajempi, mutta perinteisiin hoiva-ammatteihin hakeutuu edelleenkin pääasiassa naisia. On merkittävää, että huolenpidon eetos kuuluu vahvana perinteisesti maskuliinisessa urheilumaailmassa. Valmentajan roolit ovat monimuotoistuneet. Vieläkin puhutaan ”tyypillisestä” valmentajasta, jolla tarkoitetaan kuvaamaani ankaraa tai vahvaa kasvattajaa. Voi olla, että sen kaltainen valmentaja ei ole enää tyypillinen, vaan enneminkin poikkeus. En näe huolenpidon eetoksen olevan uuden asian, sillä välittäviä ja turvallisentuntuisia valmentajia on varmasti ollut aina. Voi kuitenkin olla, että tämä eetos on nykyisin yleisempi ja siten valmentajalle tarjoutuu muitakin kuin ”tyypilliseksi” katsottuja rooleja.

Voiko huolenpidon eetoksessa olla eettisiä ongelmia? Toki huolenpito voi joskus olla liikaa. Jotkut kirjoittajat kuvaavat, kuinka valmentaja tuntui haluvan urheillakin heidän puolestaan. Ylihuolehtiva valmentaja uppoutuu liian

syvälle urheilijan elämään. Hän hallitsee urheilijan kaikkia toimia. Hän puuttuu koulunkäyntiin, ammatinvalintaan, seurusteluun ja ystäviin. Ylettömässä avuliaisuudessaan hänestä saattaa tulla todellisuudessa itsevalttias auktoriteetti. Tämä kuri ei vain näy komenteluna, vaan ystävällisenä manipulointina. Urheilijasta tulee riippuvainen, avuton ja vastuuton. Vaikka urheilija ei koe olevansa urheilusuorituksessaan valmentajansa pelinappula, hän voi olla pelinappula elämän kentällä. Tämä voi urheilijasta tuntua ahdistavalta ja painostavalta tai hän ei välttämättä huomaa tulevansa manipuloituksi. Hyvää tarkoittava valmentajan on varmasti vaikea vetää rajaa, milloin huolehtiminen on liikaa.

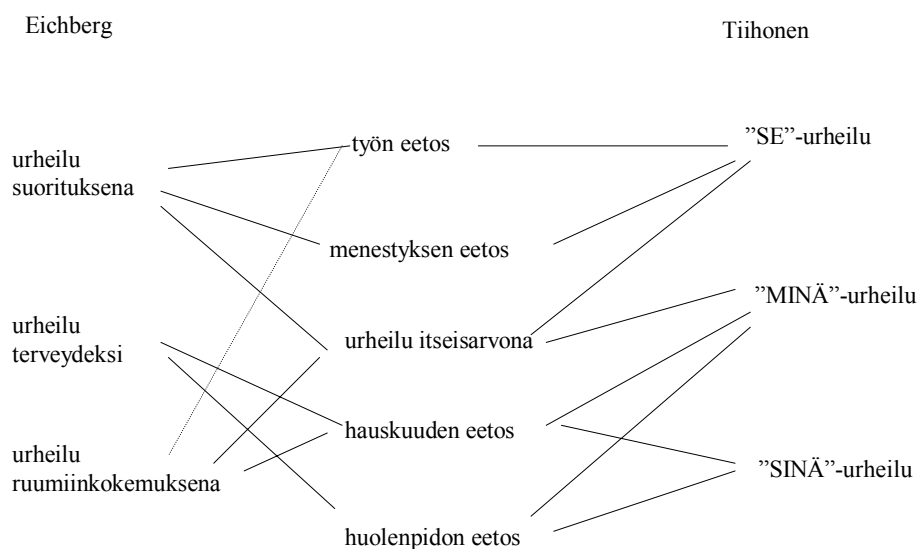
Läheisessä valmentaja-urheilija suhteessa on vallan väärinkäytön riski kuten muunkinlaisissa suhteissa. Tässä tapauksessa valmentaja vaikuttaa urheilijaansa enemmän kuin hän ymmärtää vaikuttavansa. Puolimatka (1997, 259-260) käyttää käsitettä "nimetön vallankäyttö" kuvatessaan tämänkaltaista piilovaltaa. Tällaisessa vallankäytössä ongelmana on, ettei vallan käytön kohde eikä vallankäyttäjäkään välttämättä huomaa vallan käyttöä. Valmentajan sanomisilla ja sanomatta jättämisillä voi olla valtavan suuri merkitys. Läheinen valmentaja-urheilija suhde vaatii valmentajalta vastuullisuutta, jota valmentaja ei ehkä täysin tiedosta. Hänen pitäisi ymmärtää valtansa määrä. Läheisissä suhteissa (kuten tietenkin muunlaisissakin) on myös seksuaalisen hyväksikäytön riski. Kun valmentaja ei ymmärrä valtansa merkitystä ja tulkitsee väärin urheilijan kiintymyksen ja ihailun, voi valmentaja käyttää urheilijaansa seksuaalisesti hyväkseen, vaikkei ymmärrä niin tekevänsä. Kirby, Greaves ja Hankivsky (2000; 25-27) tuovat esille kaksi tähän asiaan liittyvää urheilun ihannetta. Ensimmäinen on urheilun voimakas nationalisuus. He kuvaavat, kuinka maataan edustava menestyvä urheilija tulee palkituksi ja kuinka hänestä ollaan ylpeitä. Tämä asetelma toimii tehokkaana ongelmien esiintuomisen esteenä. Menestyvän urheilijan väriä tekoja ei olla helposti valmiita ottamaan esiin tai toisaalta menestyvän urheilijan voi olla vaikea tuoda esille itseensä kohdistuvia väärinkäytöksiä. Toinen urheilun ihanne on lojaalius urheilun perheenkaltaisille yhteisöille. Seurasta, joukkueesta tai ryhmästä voi tulla urheilijan toinen perhe, jossa syntyy vaikenemisen säännöstö. Väärin toimimisesta ei saa hiiskua kenellekään, sillä lojaalius yhteisöä kohtaan on niin tärkeää.

8.6 Yhteenveto eetoksista

Aineiston analyysin alussa lähtökohtani oli Grounded theoryn mukainen aineistolähtöinen ote. Kuten jo aikaisemmin kuvasin, en pitäytynyt puhtaasti aineistolähtöisyydessä, vaan analyysi eteni vuoropuheluna aineiston, tutkijan ja kirjallisuuden välillä. Grounded theoryn ajatuksena on aineistopohjaisen teorian koettelu muiden tutkimustulosten valossa (Koskela 2007, 98-99). Esitän yhteenvetona, kuinka eetokset suhteutuvat aikaisempiin tutkimuksiin.

Miten konstruoimani eetokset suhteutuvat aikaisempiin jaotteluihin urheilusta? Eichberg (1987, 49-63) jakaa ruumiinkulttuurin kolmeen osaan. Urheilu

suorituksena on tulosten tuottamista, parantamista ja maksimoimista. Urheilu terveyden edistäjänä on terveyden ja sosiaalisen integraation väline ja urheilu ruumiinkokemuksena on elämyksellisyyttä. Tiihonen (1994, 245-248) puolestaan kirjoittaessaan urheilun maskuliinisuuksista kuvaa ”SE”-urheilua, joka on suorittamista, menestystä, kärsimystä ja väkivaltaa, ”MINÄ”-urheilua, joka on kokemuksellista, subjektiivista, onnistumista ja nauttimista sekä ”SINÄ”-urheilua, joka on ymmärtämistä, dialogia, tuntemista ja neuvottelemista. Oma jaotteluni löytää paikkoja näistä jaotteluista (KUVA 4.).

KUVA 4 Eetosten suhde Eichbergin (1987) ja Tiihosen (1994) jaotteluihin.

Jaotteluiden yhteydet eivät tietenkään ole aivan yksiselitteisiä, vaan tulkinnanvaraisia. Työn ja menestyksen eetokset kuvaavat Eichbergin urheilua suorituksena ja Tiihosen ”SE”-urheilua. Urheilun itsearvoisuus on myös sijoitettavissa näihin, mutta yhtäläillä se voi löytää paikkansa ruumiinkokemuksesta tai ”MINÄ”-urheilusta. Eichbergin terveystieteellinen näkökulma ei toteudu kuin hauskuuden ja huolenpidon eetoksissa. Muissa eetoksissa terveys jää arvona muiden arvojen jalkoihin. Merkittävää on, että tämän tutkimuksen aineiston mukaan Tiihosen kuvaamat ”MINÄ”- ja ”SINÄ”-urheilut tuntuvat olevan todellisuutta.

Klemola (1991) kuvaa urheilua voiton projektina, terveyden projektina, ilmaisun projektina ja itsen projektina. Itämaisessä filosofiassa kamppailulajeissa keskeinen itsen tutkiminen, itsen projekti, on erilainen näkökulma, jota ei omassa aineistossani löytynyt. Sen sijaan kilpaurheilun kuvaamiseen voiton projektina kuvaamani eetokset tuovat lisää näkökulmia. Honkonen ja Suoranta (1999, 7-16) kuvaavat juniorijoukkueurheilun neljää puhetapaa: tehovalmennus-, sosialisatio-, hauskuus- ja terveyspuhetta. Tehovalmennuspuheen tavoitteena on huippujen tuottaminen ja sitä luonnehtii työn ja tuskan filosofia. Sosialisatiopuheessa korostetaan joukkueurheilun merkitystä kunnon kansalaisten kas-

vattamisessa. Hauskuuspuheessa korostetaan leikin filosofiaa ja terveystuhoes-
sa kyse on liikunnan myönteisistä vaikutuksista hyvinvointiin. Tämän tutki-
muksen eetoksista työn ja menestyksen eetokset kuvaavat tehovalmennuspu-
hetta, mutta aineisto tuo siihen lisää ääniä kuvaten ristiriitaisuuksia. Honkosen
ja Suorannan kuvaama terveystuho on puhetta liikuntaharrastuksen peruste-
luista, joita tämän tutkimuksen urheilijoiden kirjoituksissa oli huomattavan vä-
hän. Vaikka liikunnan ja urheilun terveystuhoelut eivät varmaankaan ole
nuorille kirjoittajille vieraita, ne eivät nouse keskeisiksi kuvattaessa omaa urhei-
lemista ja valmentajaa.

9 URHEILUN IHANTEET

Urheiluun on aina liitetty ihanteita. Ihanteet ovat olleet monenlaisia aikaansa heijastavia tavoitteita. Urheilun viralliset (julkisen vallan ja urheilujärjestöjen) perustelut ovat vuosikymmenten mittaan vaihdelleet. Urheilu on kytkeyty muun muassa kansalliseen heräämiseen ja itsetuntoon, maanpuolustukseen, luokkataisteluun, rodunjalostukseen, terveyteen, raittiuteen ja tasa-arvoon (Pyykkönen & Vasara 1999, 12-24). Kansainvälisesti urheilu on perinteisesti liitetty maailmanrauhan edistämiseen ja ainakin ajoittain sitä on käytetty kansainvälisen politiikan välineenä ja poliittisen järjestelmän uskottavuuden kuvaajana.

Historiallisesti urheilun aatteita leimaa ylevyys. Ihanteet ovat ylevöittäneet urheilutoimintaa. Aatteita on pidetty ylevinä, vaikeivätkä kaikki urheilun omaksumista aatteista alun perin, ainakaan jälkikäteen tarkasteltuna, ole olleet kovin yleviä. Esimerkiksi reilun pelin alkuperän kuvataan olevan villiintyneiden opiskelijoiden kurinalaistamisessa (Magnan 1998; Vettenniemi 1998) ja pitkään eläneiden amatöörisääntöjen alkuperäisenä ajatuksena on ollut aatelisherrojen ja työläisten keskinäisen kilpailun rajoittaminen (Viita 2003, 173). Urheilun ihanteiden yhteisenä nimittäjänä on kautta aikojen ollut kasvatusta. Urheilu-kasvatuksen tavoitteet ovat muuttuneet urheilun ihanteiden ja yhteiskunnan muutosten myötä. Yksi urheilun kasvatustaiteiden merkittävin tekijä on ollut urheilijoiden merkitys nuorison esimerkkinä. Tätä tavoitetta kohti on pyritty ihanteellistamalla huippu-urheilijoiden ominaisuuksia. Esimerkiksi Viidan (2003, 312) mukaan Hannes Kolehmaisesta luotiin yli-ihminen, joka edusti nuoren kansakunnan ihanteita: uupumatonta intoa, valoisaa tulevaisuuden uskoa, säännöllistä ja yksinkertaista elämäntapaa, vaatimattomuutta, rehellisyyttä, raittiutta, avuliaisuutta, avoimuutta, jaloutta, vilpittömyyttä, aatteelleen antautumista ja ihanteilleen uskollisuutta. Esikuvaa luotaessa tärkeintä ei ollut sen vastaavuus todellisuuteen, vaan nuorison kasvattaminen esikuvan mukaisiin mittoihin.

Liikuntakulttuurissa elettiin Suomessa 1900-luvun alkupuolen aatteilla pitkälle. Muutosvauhti nopeutui vasta 1980-luvulla. (Kokkonen 2003, 66.) Vuosisadan alkupuolen ihanteet ovat eläneet sitkeästi. Jotkut urheilun aatteet ovat

kuitenkin laimentuneet. Nykyisin voisi tuntua vieraalta perustella urheilua maanpuolustuksella, vaikka asevelvollisuusikäisten heikko fyysinen kunto ja huono hiihtotaito ovat jo useita vuosia herättäneet huolta. Kritiikki nuorten kunnan heikkenemisestä on kohdistunut pääasiassa koululaitokseen, ei urheilujärjestöjen toteuttamaan toimintaan. Puolustusvoimien omissa ohjeistuksissa kilpaurheilu on edelleenkin maanpuolustustyötä: ”Kilpaurheilu on sotilaskoulutusta tukevaa, sille edellytyksiä luovaa toimintaa, joka kansainväliselle tasolle ulottuvana vahvistaa kansallistuntoa ja sitä kautta maanpuolustustahtoa. Kilpaurheilu ja huippu-urheilun myönteiset vaikutukset maanpuolustukseen ovat nähtävissä välittömästi monilla toiminnan tasoilla. Puolustusvoimien kilpaurheilu liittyy saumattomasti valtakunnalliseen kilpailu- ja valmennusjärjestelmään. Puolustusvoimat tukee resurssiensa puitteissa urheilujärjestöjen toimintaa kaikilla tasoilla. Järjestöt tekevät merkittävää maanpuolustustyötä edistämällä nuorison ja reserviläisten liikuntaharrastusta ja suorituskykyä.” (Simola & Liesinen 2004.) Koululiikunnan tai kuntoilun merkityksestä liikunnan harrastukseen ja suorituskykyyn ei ainakaan tässä ohjeessa viitata.

Vaikka urheilun kuvataankin tehneen pesäeron raittiusliikkeeseen, sen suhde raittiusihanteeseen on kuitenkin edelleen vahva. Ainakin iltapäivälehdissä urheilijan alkoholinkäyttö on edelleen uutinen.⁵ Vuonna 1999 keskustelun aiheeksi nousi nuorten urheilijoiden alkoholin käyttö. Keskustelu heräsi, kun Nuorten terveystapatutkimuksen alustavat tulokset liittivät humalajuomisen yleisyyden ja urheiluseuraliikuntaan osallistumisen toisiinsa. Opetusministeriö asetti selvitysmies Kosken selvittämään nuorten urheilijoiden alkoholin käyttöä. Liikuntajärjestöille on säilytetty enemmän tai vähemmän virallista vastuuta suomalaisen nuorison kasvatuksesta ja kehityksestä ja tutkimustulokset herättivät miettimään, onko tämä kasvatustyö toivotun suuntaista. Epäiltiin siis urheilun ihanteiden toteutumista. Kosken selvityksen mukaan kiinnostus alkoholin käyttöön organisoidussa urheilutoiminnassa olevien nuorten keskuudessa ei välttämättä ole vähäisempää kuin muiden nuorten keskuudessa. Seuroissa urheilevien poikien vanhimmat ikäryhmät näyttävät ottaneen alkoholikulttuurin osaksi alakulttuuriaan. Koski muistuttaa, etteivät seuratoiminnassa olevat nuoret muodosta mitään yhtenäistä ryhmää, vaan ryhmän sisällä on monia varioivia tekijöitä. Kosken mukaan humalahakuisuus, alkoholin käyttöön liittyvä suorittaminen on kulttuurimme merkitysrakenteistossamme syvällä, etenkin miehisyden maisemassa. Humala on jonkinlainen suomalainen miehuuskoe. Suorittaminen on oleellinen osa myös liikuntakulttuuria. Ei ole harvinaista, että hyvä viinapää on keskeisellä sijalla, kun nuoret muovaavat statustaan ryhmisään. Koski määrittää urheilevat nuoret aktiivisiksi, aloitteellisiksi, pelkäämät-

⁵ Iltapäivälehden uutinen rattijuopumustapauksesta korostaa syyllisen huippu-urheilutaustaa, korkeita promillelukumia ja sitä, että hänellä oli lapsi kyydissä. Esimerkiksi naisten alkoholin käyttö on jo niin yleistä, että se, että juopunut urheilija oli nainen, oli kuitattu vain maininnalla. (Luuppala, J. Maailmanmestari ajoi lähes kolmen promillen kännissä. Iltalehti-online. 13.2.2004) Tätä kirjoittaessa otsikoihin on noussut Mika Myllylän alkoholin käyttö puhumattakaan Matti Nykäsen edesottamuksista. Toki myös muut urheilijoiden edesottamukset ylittävät uutiskynnyksen.

tömiksi ja kokeilunhaluisiksi. Usein he ovat ryhmässään myös kohtuullisen arvostettuja. He voivat olla ladunavaajia niin hyvässä kuin pahassa. Ei olisi yllättävää, jos humalahakuisuuskin selittyisi osittain tätä kautta. (Koski, P. 2000, 8, 27, 37-38.)

9.1 Ihanteet urheilijoiden tarinoissa

Tämän tutkimuksen aineistossa monet perinteiset ihanteet elävät yhä. Kirjoittajat liittävät terveyden ja kunnollisuuden ajatukset urheilullisuuteen. Kirjoituksissa urheilullinen mielletään reippaaksi, raittiiksi, siistiksi ja hoikaksi. Nämä ilmenevät urheilijoiden odotuksissa valmentajiaan kohtaan. Jopa valmentajilta siis odotetaan urheilullisuutta. Valmentajien alkoholinkäyttöä paheksutaan ja parissa tarinassa valmentajan alkoholin käyttö oli urheilijalle kova pettymys. Valmentajan tupakointia pidetään välinpitämättömyytenä. Valmentajan tulisi olla esimerkillinen ja toimia urheilijoilleen urheilijan mallina. Vastaavasti valmentajan sanomisilla vakuutettiin olevan merkitystä raittiusvalistuksessa. Valmentajan kerrottiin lopettaneen urheilijoittensa nuuskan käytön ja tupakoinnin. Muutkin valmentajan epäterveelliset elämäntavat aiheuttavat moralisointia. Epäterveet ruokatottumukset ja vähäinen liikunta herättävät kummastusta. Monissa tarinoissa urheiluharrastus on tie kunnollisuuteen. Kirjoittajat kiittelevät, ettei heistä tullut "kaupunkilaishuligaania" tai että "diskoillat jäivät väliin" ja päivittelevät mitä heistä olisi tullut murrosiässä ilman valmentajaansa.

Tietynlaista aatteelle antautumista tai uskollisuutta kuvataan monin tavoin. Harjoittelulle omistaudutaan tinkimättömällä tarmolla. Omistautuminen vaatii uhrauksia, joita ovat vapaa-ajasta tinkiminen, kaverit ja hauskanpito. Kova työ nähdään omistautumisen mittana. Urheiluharjoittelussa syntyneet vammat ovat harmillisia hidasteita, eikä niiden vaikutusta loppuelämään pysähdytä miettimään. Valmentajatkin omistautuvat. He tekevät työtä vuorotta. Ansiotyön lisäksi he ovat iltakaudet ja viikonloput valmennustyössään ja joidenkin kerrotaan katsoneen yökaudet otteluvideoita. Pyyteettömyyttä korostetaan. Valmentaja ei saa palkkaa, monesti hän jopa maksaa harrastuksestaan. Hieman paheksuen kerrotaan muutamasta valmentajasta, joka urheilijan mukaan tekee valmentamista vain ohjaajapalkkion vuoksi tai siirtyi rahakkaampaan seuraan. Tavallaan uskollisuutta kuvaavat myös ne tarinat, joissa urheilija jatkaa harjoittelua, vaikka valmentaja kuvataan lähinnä sadistiseksi itsevaltiaaksi.

Urheilijoiden kuvatessa asioita, joita he ovat oppineet harrastuksessaan ja valmentajiltaan, he kuvaavat paljon urheilun vaikutusta omiin luonteenpiirteisiin ja omaan toimintaan. Urheilulla kuvataan olleen monella tapaa rauhoittava vaikutus. Urheilijat ovat oppineet itseluottamusta, keskittymistä, itsehillintää, nöyryyttä, rauhallisuutta ja rehellisyyttä. Näiden lisäksi on opittu myös kunnianhimoa ja tavoitteellisuutta. He kertovat oppineensa tekemään työtä, yrittämään ja taistelemaan. Urheilijat ovat oppineet sosiaalisia taitoja; huomioimaan muita, käytöstapoja ja vuorovaikutustaitoja. Vaikka näitä asioita ei olisikaan

todellisuudessa opittu, niin se, että urheilijat kuvaavat näitä oppineensa, kuvaa urheilun ihanteita. Näitä asioita opitaan tai ajatellaan opittavan urheilun parissa ja ne vaikuttavat tärkeiltä nuorten urheilijoiden kirjoituksissa.

Kilpailun perimmäinen ihanne, parhaansa yrittäminen tulee esille monessa tarinassa. Peli pelataan täysillä loppuun, vaikka tappio olisi jo selvä. Kilpailuissa ei pelleillä ja aina täytyy yrittää täysillä. Kilpailussa ei olisi mieltä ilman luottamusta parhaansa tekemiseen. Mikäli vastustaja ”lyö läskiksi” jo ennen kilpailun ratkeamista, se vie makua voitolta. Samoin turhauttavaa on, jos ylivoimainen vastustaja leikitellen pilkkaa vastustajan suoritusta. Myös reilun pelin ihanteesta kerrottiin monessa tarinassa. Reilusta valmentajasta kirjoitetaan ylpeänä. Vaikka hän toimi tuomarina, hän ei vetänyt kotiinpäin. Vastaavasti epäurheilijamaisuus ja epäreilisuus valmentajan käyttäytymisessä harmittaa ja hävettää. Jos valmentaja huutelee tuomarille tai herjaa vastustajaa, urheilija harmittelee, että miksi juuri minun valmentajani on tuollainen.

9.2 Ihanteiden merkitys

Ihanteet ovat tärkeitä. Puolimatka (1999, 7-9) kirjoittaa, että

”ihmisen perustarve on kokea elämänsä ja toimintansa mielekkääksi. Mielekkyys on yksilöllistä, mutta sillä on yhteisöllinen perusta, koska ilman yhteisön tarjoamaa kieltä ja käsitteistöä yksilöltä puuttuisivat valmiudet päästä kosketuksiin toimintansa ja tunteidensa merkitysten kanssa. Yhteiskunnat ja yksilöt eroavat käsityksissään asioiden tärkeysjärjestyksestä, mutta asioiden keskinäinen tärkeysjärjestys heijastelee käsitystä korkeimmasta hyvästä.”

Urheilun ihanteet tuovat urheilutoiminnalle merkityksiä ja urheilun parissa toimiessaan ihmiset saavat mahdollisuuden kokea olevansa mukana merkityksellisessä toiminnassa. Liika ihanteellisuus voi kääntyä myös tavoitteitaan vastaan. Kasvatuksen edellytyksenä on realistinen ihmiskäsitys. Liian ihanteellinen ihmiskuva voi johtaa epäaitouteen siten, että ihminen pyrkii esiintymään parempana kuin on (Puolimatka 1999, 35).

On mielenkiintoista, että sata vuotta vanhat ihanteet kumpuavat yhä aineiston kirjoituksissa. Lähden avaamaan tätä pohtimalla, millaista on/on ollut olla urheilija eri aikakausina. Viime vuosisadan alkupuolella urheilu liitettiin vahvasti kansallisaatteeseen ja toisaalta luokkataisteluun. Urheilu oli vahvasti muun yhteiskunnan rintamassa osana yhteistä ponnistelua. ”Kehon kuriin saaminen” palveli jotain suurempaa ja ylevämpää tavoitetta kuin yksilön henkilökohtainen menestys. Sisäistäessään urheilun ihanteet urheilija koki varmasti olevansa mukana jossain suuressa ja merkityksellisessä. Aatteet ja ihanteet olivat julkilausuttaja, kirkkaita johtotähtiä, joita kohti kirkasotsaisena kilvoiteltiin. Hiljaa mielessään urheilija on varmasti kokenut ristiriitoja. Esimerkillisyyden vaatimus saattoi olla hyvinkin ahdistavaa urheilijan kokiessa riittämättömyyttä kaikkien häneen ladattujen odotusten edessä. Ympäristön paheksunta, mikäli urheilija osoittautuisikin odotusten vastaiseksi, oli varmasti kova kontrollikei-

no. Saattaa olla, että urheilijalle ei paljon vaihtoehtoja jäänyt. Oli ainakin esitetävä esimerkillistä. Myös jo aiemmin kuvaamani ympäristön paheksunta siitä, että harjoittellessaan urheilija tuhlaa "tosi työssä" paremmin hyödyksi tulevaa energiaa aiheutti varmaan ristiriitaisia tunteita etenkin niille, jotka eivät yltäneet huipulle.

Myöhemmin, urheilun maanpuolustusaatteen lieventyessä ja kun Suomi oli jo juostu maailmankartalle, kuvaan astui uudenlainen yhteisöllisyys. Tähän varmasti vaikutti ratkaisevasti suomalaisen urheilun jakaantuminen SVUL:n ja TUL:n leireihin. Urheilujärjestöstä ja -seurasta tuli yhteisöllisyyden kulmakiviä. Urheilija ei enää välttämättä ponnistellut kansakunnan eteen vaan osana organisaatiota ja sen aatteen puolesta. Seura- ja järjestöuskollisuus olivat hyveitä ja kuuluminen johonkin oli merkityksellistä. Urheilun organisoituminen saattoi olla ongelmallista amatööri-ihanteen johdattamille urheilijoille. Vaikka amatööriryiden ihanne oli voimissaan, urheilu ei ollut enää samanlaista. Ehkä sitä ristiriitaa, kun urheilija kokee menettävänsä otteensa omaan urheilemiseensa kuvaa "Luistelukenttien Paavo Nurmi", Clas Thunberg vuonna 1964 julkaistussa kirjassaan:

"Entä nykyisin? Valtava määrä tieteellisiä tutkimuksia, mittauksia ja kontroleja, joihin jokainen yksilö alistetaan eräiden "normien" mukaisesti. Valtava määrä nostelemista siellä ja täällä, kaikkiin suuntiin ja kaikkialla. Erilaista hyppelemistä ja urheilun jumala ties mitä kaikkea. ... Ei meidän (Thunberg ja Nurmi) harjoittellessamme ja kilpaillessamme ollut mitään tieteellisesti evästettyjä urheilun ylipappeja huutamassa asiantuntijaneuvoja. Eivät meitä opettaneet trenarit, joihin oli ahdettu pään täydeltä teoreettista urheilutietoutta. Me harjoittelimme ja kilpailimme rakkaudesta urheiluumme, syvästi tuntien ja täysin sydämin, antautuen sen valtaan etsimällä ja kokeilemalla menetelmiä, jotka parhaiten soveltuivat juuri meille." (Thunberg 1964, 158.)

Nykypäivä näyttäytyy urheilun ihanteiden suhteen hajanaisempana. Yhteisöllisyydestä olemme kulkeneet ja kulkemassa yksilöllisyyden suuntaan. Seura- ja järjestötoiminnan ytimessä on urheilija tai joukkue, jonka tukemiseksi toiminta on olemassa. Urheilijakeskeisyys on päivän sana. Urheilijakeskeisyys nähdään urheilijan ihmisarvon kunnioituksena siten, että toiminnalla tavoitellaan urheilijan parasta sekä kunnioitetaan hänen tavoitteitaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Urheilijakeskeisyys voi näyttäytyä myös urheilijan itsekkyytenä, jolloin valmentajat ja muut toimijat nähdään urheilijan oikeuksien mahdollistajina, joiden velvollisuus on epäitsekästi luopua omista tavoitteistaan urheilijan hyväksi. Urheilu nähdään tavallaan tärkeäksi itsessään, mutta samalla sitä käytetään välineenä monenlaisten, keskenään ristiriitaisten ihanteiden saavuttamiseen. Perinteiset ihanteet elävät yhä tai ainakin nostavat aika ajoin päätään ja niiden lisäksi on kummunnut uusia tavoitteita. Nykypäivän urheilija ei tiedä, mikä ihanne on oikeasti tosi ja mitä hänen pitäisi tavoitella.

Menestyksen tavoittelu kansakunnan, järjestön tai seuran puolesta on jollain lailla ylevää, mutta omaksi, etenkin taloudelliseksi, hyödyksi urheileminen ei sitä olekaan. Aikaisemman ylevän ja uhrautuvan urheilusankarin rinnalle on jalustalle astunut varakas mediasankari. Mediasankaruuteen yltyä urheilusaa-
vutusten lisäksi omaamalla oikeanlaiset ominaisuudet: Urheilijan pitäisi olla sanavalmis, sosiaalinen, valokuvauksellinen ja mielenkiintoinen. Töppäilyt

mediasankari tipautetaan nopeasti jalustalta – mutta ei otsikoista. Antisankari epäonnistuu yllättäen perinteisten ihanteiden toteutuksessa. Hän rikkoo reilun pelin sääntöjä, käyttäytyy epäurheilijamaisesti, ryyppää tai on epälojaali. Vaikka markkinavoimat näyttävät hallitsevan urheilua, perinteiset arvot kaivetaan esiin erityisesti silloin, kun niissä epäonnistutaan.

Nuori urheilija ei varmasti tiedä, mitä pitäisi uskoa. Menestystä arvostetaan ja sitä tavoitellaan. Ympärillä olevat ihmiset antavat ristiriitaisia viestejä. Joku kokenut urheiluihminen toteaa totuutena kaikkien menestyvien urheilijoiden ”doppaavan” toisen antaessa antidopingvalistusta. Valmentaja kehottaa huijaamaan ja vanhemmat kotona peräävät rehellisyyden perään. Urheilija haaveilee ammattilaisuudesta, opettajat kehottavat paneutumaan kouluun ja vanhemmilla saattaa olla eriävät näkemykset lapsensa tulevaisuudesta. Valmentaja kertoo, että vain terveillä elämäntavoilla pääsee pitkälle urheilussa ja lehdistä urheilija lukee ihan toisenlaisia menestystarinoita. Vanhemmat vakuuttavat, ettei tappio haittaa, mutta kilpailussa valmentaja huutaa naama punaisena. Urheilija pohtii, että jollei tappio haittaa, niin miksi se tuntuu niin pahalta. Kylän miehet naureskelevat entisen urheilijan edesottamuksille ja urheilijalla on käsitys, että hänen valitsemansa urheilun tie vie pois paheista.

Aineiston kuvauksia oppimisesta urheilun parissa voi tulkita vilpittöminä kuvauksina oman oppimisen kokemuksesta. Niitä voi tulkita opittuina tarinoina, joissa kirjoittajat kertovat oman tarinansa sisällä yleistä tarinaa, johon he ovat kasvaneet urheiluharrastuksessaan. Voisiko tarinoita tulkita myös merkityksellisyyden odotuksena? On tärkeää, että urheilemisella on merkitystä. On tärkeää, että urheileminen tuottaa jotain hyvää ja ylevää. Skinnari 2004, 113) kuvaa, kuinka erityisesti murrosiässä nuori kaipaa ihanteita. Ihanteiden avulla nuori voittaa itsensä, ihanteet kohottavat arjesta ja toimivat kasvun tavoitteina. Urheilun hyvä kertomus ja urheiluun ladatut odotukset tuovat urheilun pariin paljon tärkeitä ja hyviä toimijoita. Omat kokemukset urheilun parista ja halu tarjota hyviä kokemuksia muille tuo urheilun pariin valtaisan joukon vapaaehtoistoimijoita. Kansallisen liikuntatutkimuksen (2006) mukaan yli puoli miljoonaa aikuista on palkatta vapaa-ajallaan mukana liikunnan vapaaehtoistyössä. Aineiston kirjoitusten mukaan tuo työ on tärkeää ja merkityksellistä. Aineiston kirjoittajat kokevat oppineensa paljon ja kokevat harrastuksensa merkitykselliseksi. He kuvaavat monia viisaita valmentajia, jotka ovat heitä opettaneet, kasvattaneet ja heidän kanssaan keskustelleet.

Urheiluun ladatut ihanteet näkyvät kirjoituksissa erityisesti valmentajiin kohdistuvina odotuksina. Valmentajilta odotetaan paljon. Useimmiten valmentajan erinomaista suoriutumista harjoitus- ja kilpailutilanteiden ohjaamisessa pidetään itsestäänselvyytenä. Myös ohjaustilanteiden ulkopuolella valmentajaan kohdistuu suuria odotuksia. Näitä odotuksia täyttämällä valmentaja lunastaa ”enemmän kuin pelkkä valmentaja” - odotuksia. Valmentajan inhimillisyyttä ja erehtyvyyttä kohtaan ei kovin paljon tunneta ymmärrystä. Valmentaja, joka ei pysty täyttämään kirjoittajan odotuksia, aiheuttaa pettymyksen. Valmentajan inhimillisyyttä saa sympatiaa tilanteissa, joissa valmentaja vaikeuksistaan huolimatta jaksaa hoitaa hommansa kunnialla. Valmentajan tehtävien vaikeutta

ymmärretään myös toteamalla, ettei ole helppoa olla valmentaja tai siten, että urheilija ymmärtää myös omien toimiensa vaikutuksia valmentajaan.

Millainen olisi valmentaja, joka täyttäisi kaikki odotukset? Jos tarinoista kiteyttää koosteen urheilijoiden suurimmista odotuksista ja asioista, joita he arvostavat valmentajissaan, ihannevalmentaja olisi sellainen, josta urheilija voisi olla ylpeä. Olemukseltaan valmentaja olisi urheilullinen eli reipas, hoikka, siisti ja raitis. Hän ottaisi urheilijan siipiensä suojaan ja urheilija kokisi, että valmentaja hyväksyy hänet ja hänen tavoitteensa. Valmentaja olisi suuri asiantuntija. Hän tietäisi kaiken tietämisen arvoisen urheilusta ja harjoittelusta. Hänellä olisi myös elämäkokemusta ja siten hän osaisi neuvoa elämän ongelmatilanteissa. Hän olisi haaveiden toteuttaja ja ihmeidentekijä. Hänen avullaan urheilija ylittäisi päiväuniensa urheilusaavutuksiin. Valmentaja omistautuisi urheilulle. Hän suunnittelisi harjoitukset huolella, olisi aina paikalla, käyttäisi paljon aikaa urheilijan kanssa ja olisi aina saavutettavissa. Hänelle voisi soittaa milloin tahansa ja hänellä olisi aina aikaa keskustella. Hän tekisi paljon työtä, muttei olisi koskaan kiireinen. Hyvä valmentaja olisi vaativa, mutta samalla herkkä aistimaan urheilijan mielentiloja. Valmentajalla ja urheilijalla olisi läheinen ihmissuhde. Valmentaja tuntisi urheilijansa ja olisi kiinnostunut tämän asioista. He keskustelisivat paljon kaikenlaisista asioista ja valmentajalle olisi helppo puhua. Hän olisi viisas kasvattaja. Hän osaisi kannustaa ja antaa palautetta urheilijan toimomalla tavalla.

Urheilun liika ihanteellistaminen vie allikkoon. Kukaan ei voi täyttää odotuksia, joita valmentajaan kohdistuu, aivan kuin kukaan ei pysty täyttämään odotuksia, joita urheilijaan on perinteisesti ladattu. Liika ihanteellistaminen hukkaa inhimillisyyden, tuo pettymyksiä, epäonnistumisen tunnetta ja teeskenneltyä käyttäytymistä. Urheilun ihanteet ja ihanteellisuus voivat ohjata toimintaa ei-toivottuun suuntaan. Voi myös kysyä, onko urheilun hyvä kertomus – se, että urheilun katsotaan edesauttavan niin monia hyviä asioita – tuonut joillekin urheilun toimijoille kaikkivaltaisuuden tunteen? Silloin urheilun nimissä on lupa lähes mihin tahansa. Koska toimitaan niin hyvän asian parissa, mikä tahansa on hyvää ja oikeutettua. Tarkoitus pyhittää keinot. Valmentaja tarkoittaa vain hyvää väärinkäyttäessään valtaansa ja nujertaessaan urheilijansa. Hän tavoittelee heille menestystä. Valmentaja tarkoittaa vain hyvää riskeeratessaan urheilijan terveyden väärällä tai liian kovalla harjoittelulla, laihdutusohjeilla tai antaessaan urheilijan harjoitella ja kilpailla sairaana. Valmentaja tarkoittaa vain hyvää manipuloidessaan urheilijaansa. Toimintaa urheilussa ei ole helppo kritisoida. Pyyteettömien vapaaehtoisvalmentajien toimintaan ei ole helppo puuttua. Aina ei ole helppo nähdä hyvänä pidetyn harrastuksen olevankin tosiasiasa vahingollista.

Aikanaan urheilun hyvä kertomus on toiminut ajatuksella ”urheilu on ihmistä varten”. Urheilun ajateltiin olevan harrastajalleen hyväksi – se kasvatti hyvään. Kävikö sitten niin, että ihanteiden latautuessa urheiluun, ihminen alkoikin olla urheilua varten. Nationalismi, maanpuolustus, taloudellinen voitto, julkisuus; kaikki mikä kulminoituu menestyksen korostamiseen, kääntää asetelman toisin päin. Koska urheilun on opittu olevan hyvää, ei urheiluun kohdistunut kritiikki ole

urheilun maailmasta katsottuna tuntunut oikeutetulta. Nykyisessä postmodernissa tai transmodernissa⁶ yhteiskunnassa yksilö nousee esiin uudella tavalla ja siten ajatus urheilusta ihmistä varten on saanut jalansijaa.

Tämän tutkimuksen aineistossa ei tule esille monet urheilun ongelmat. Aineistossa ei kerrota dopingista, fyysisestä väkivallasta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Erityisesti doping on nakertanut urheilun uskottavuutta hyvänä harrastuksena ja paljastuneet seksuaaliset hyväksikäytöt ovat monessa maassa herättäneet urheiluorganisaatiot ja varmasti myös vanhemmat. Väkivaltaan urheilussa suhtaudutaan kaksijakoisesti. Moni vanhempi miettii lastensa lajivalintaa tai sitä, mitä urheilua haluaa seurata juuri lajin väkivaltaisuuden kannalta. Kuitenkin usein perustellaan väkivaltaisuuden kuuluvan lajiin sitä sen kumminkin problematisoimatta. Ehkä urheilun seuraajat ovat myös turtuneet väkivaltaan. Vaikka lehden lööppi huutaa: "Kimi teki vastustajista jauhelihaa" (Iltalehti 9.5.2005), se tuskin aiheuttaa väärinkäsityksiä värikkydestään huolimatta. Tuskin kukaan ajattelee näin tosiaan tapahtuneen. Väkivaltaisella kuvauksella ilmaistaan ylivoimaista voittoa. Ylivoimaa kuvataan vastustajan murskaamiseksi, selkärangan katkaisemiseksi ja vaikkapa nylkemiseksi.

⁶ Postmodernissa ajattelussa korostetaan yksilöllisyyttä. Ihminen on individualisti, joka etsii itseään. Transmodernismin ja postmodernismin ero on minuuden käsite. Transmodernismin taustalla on ikuinen humanismi, jossa ihmisen olemuksellisella ytimellä on keskeinen merkitys. Modernismi on edelleen vallalla oleva osakulttuuri, jonka maailmankuva on maallistunut ja materialistinen. (Huhmarniemi 2001, 472-474.)

10 KASVATUS URHEILUHARRASTUKSESSA

Tässä kappaleessa tarkoituksena on pohtia, millaiset kasvun ja kasvatuksen edellytykset ovat urheilun maailmassa ja mitä on ja mitä olisi hyvä kasvatus urheiluharrastuksessa.

10.1 Kasvatus - oikeus, velvollisuus vai itsestäänselvyys?

Aluksi asetan tarkastelun kohteeksi kysymyksen kasvatuksen tarpeellisuudesta urheilussa - pitääkö urheilun kasvattaa? Vastakysymys tälle on: Onko urheilu mielekästä ilman kasvatustavoitteita? Asiaa voi tarkastella myös kysymällä, voiko urheilun parissa olla kasvamatta, välttyä kasvamiselta? Wilenius (1987, 10-11) määrittelee kasvatuksen siten, että kasvatuksen kohde ja tarkoitus on kasvu. Kasvatustoiminta on kasvuvirikkeiden tietoista tuottamista. Vain osa kasvuvirikkeistä on tietoisien kasvatustoiminnan tuotosta, vaan niitä sisältää ihmisen koko fyysinen, sosiaalinen ja kulttuuriympäristö.

Voiko urheilu olla itseisarvo siten, että sen harrastamisella ei tavoitella mitään? On helppo ajatella, että harrastamisella tavoitellaan vähintään urheilu-suorituksen oppimista? Jos pompottelen palloa pihallani yksin, tavoitteenani on kehittää pallovarmuutta ja ehkä korjata jotain tekniikkavirhettä tullakseni taitavammaksi pelaajaksi. Tässä tapauksessa en itse tietoisesti aseta itselleni mitään muita tavoitteita, eikä kukaan muukaan ole minua opettamassa tai minulle tavoitteita asettamassa. Joku sivustakatsoja saattaa ajatella, että kylläpä tuo pallon pompottelija on pitkäjänteinen ja määrätietoinen, kun hän jaksaa harjoitella noin tylsän näköistä harjoitusta yksinään illasta toiseen. Hän on varmaan oppinut nuo ominaisuudet urheiluharrastuksessaan. Olen tietenkin saattanut jostain muusta syystä tai omaamieni luonteenpiirteiden vuoksi omata nuo ominaisuudet ilman urheiluharrastustakin. On kuitenkin mahdotonta ajatella, että urheilu-urani varrella minussa ei olisi kehittynyt erilaisia ominaisuuksia. Nuo ominaisuudet saattavat hyödyttää tai haitata uraani urheilijana ja niistä saattaa olla hyötyä tai haittaa myös muilla elämän osa-alueilla. Kaikki nämä muutokset ei-

vät välttämättä ole tietoisten kasvatustekojen aikaansaamia, mutta urheilurani varrella olen kohdannut erilaisia kasvuvirikkeitä. Voisi siis ajatella, että urheilua voi harjoittaa ja harrastaa ilman, että itse tai joku ulkopuolinen asettaa toiminnalle muita tietoisia tavoitteita kuin urheilun oppimisen, mutta harrastuksen parissa kasvaa jollakin tavalla.

Onko urheilu "vain" urheiluna mielekästä? Urheilulajit ovat enemmän tai vähemmän keinotekoisia ja keksittyjä. Voi ajatella, että mitä ihmeen mieltä on matkustaa toiselle puolelle maailmaa kilpailemaan siitä, kuka hyppää pisimmälle, kun hyppyjen määrä säädellään kolmeen. Näin ajatellen tuntuisi mielekkäältä, että urheilemiselle olisi muitakin perusteluja kuin urheilu. Voi ajatella, että urheilun mieli on tunteissa, joita sen parissa tunnetaan – jännityksessä, ilossa, surussa, pettymyksessä, yllätyksessä jne. Silloin urheilun mieli on sen elämyksellisyydessä.

Juuri elämyksellisyytensä ja kiehtovuutensa vuoksi urheilu tarjoaa mahdollisuuden kasvuun, kasvuvirikkeisiin ja tietoiisiin kasvatustekoihin. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella urheiluharrastuksen parissa opitaan paljon, monella tavalla, ja valmentajia kuvataan monissa tarinoissa tärkeiksi kasvattajiksi. Valmentajan kerrotaan opettaneen kaikenlaista erätaidoista käytöstapoihin. Kirjoittajat kertovat oppineensa, heitä on opetettu ja neuvottu, heille on näytetty esimerkkiä, huonoa ja hyvää, ja heidän kanssaan on keskusteltu. Heitä on uhkailtu rangaistuksilla ja heitä on rangaistu, heitä on palkittu ja keuhuttu. He ovat opetelleet, kunnes ovat oppineet tai heidän pääkoppaansa on vain tarttunut erilaisia asioita. He ovat oppineet valmentajiltaan tai harrastuksensa parissa yleisesti.

Valmentajan ja urheilijan välinen suhde on aina valtasuhde. Valmentajalla on enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa urheilijaan kuin urheilijalla valmentajaan. Ojakankaan (2001, 51-54) mukaan kasvatus edellyttää kasvattajan ja kasvatettavan välisen epätasaisen suhteen, sillä tasaveroisten välillä ei voi olla kasvatus. Siten kasvatus on aina valtaa ja vallankäyttöä. Aikuisenkin urheilijan valmentaja on vähintään vaikuttaja, vaikka varsinainen kasvattajan rooli silloin tuntuu vieraalta. Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla on tärkeää kysyä, kuka oikeuttaa valmentajan vallan. Millä oikeudella valmentaja on kasvattaja ja kuka asettaa kasvatuksen tavoitteet?

Nykyisin lapsiperheet kohtaavat lukuisia eri alojen ammattilaisia, jotka opastavat vanhempia lapsen kehitykseen ja kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Näitä ovat neuvolapalvelujen työntekijät, päivähoiton henkilökunta, terveyspalvelujen henkilöstö, kouluvaiheessa opettajat, erityisopettajat sekä oppilashuolto. Vaikka lapsen kasvatuksesta keskusteltaessa perhe ja vanhemmat ovat olleet perinteinen kiinnostuksen kohde, nämä eivät muodosta lasten ainoaa elämisen ympäristöä. Nykyvanhemmat jakavat kasvatusvastuunsa erilaisten yhteiskunnallisten kasvattajien kanssa. (Alasuutari 2003, 23-30.) Hoikkala (1993, 92-95) kuvaa vanhempien motiivina ohjata lapsiaan harrastuksiin turmion välttämiseksi. Ilman toimeliasta ja sitovaa harrastusta lapsella, erityisesti murrosiässä, on riski ajautua kadulle ja jengeihin ja sitä kautta väärille urille. Harrastus nähdään kunnollisuuden turvana ja takuuna. Harrastuksen ohjaajia ja opettajia,

tässä tapauksessa valmentajia, ei useinkaan ajatella ammattikasvattajina, vaikka he sitä koulutuksensa puolesta saattavat olla. He toimivat lasten ja nuorten vapaa-ajassa ja ehkä jo siksi heidän näkemisensä kasvatuksen ammattilaisena on hieman vierasta. Useimmilla ei olekaan minkäänlaista ammattikoulutusta kasvattamiseen. Uskon, että monilla vanhemmilla on lastensa harrastuksen suhteen enemmänkin odotuksia kuin pahoilta teiltä pois pysyminen. Urheiluharrastukselta odotetaan kasvatuksellista otetta. Ainakin monet seurat markkinoivat toimintaansa esittelemällä itsensä hyväksi kasvuympäristöksi. He kertovat toimintaperiaatteistaan ja tavoitteistaan. Näissä harvoin on varsinaisia kasvatustavoitteita, vaan toimintaperiaatteina esitellään esimerkiksi koulutettuja valmentajia tai toiminnan tasa-arvoisuutta.

Kysymys, millä oikeudella valmentaja ottaa kasvattajan roolin, on vaikea. Vastakysymys on, voiko valmentaja kieltäytyä kasvatusvastuustaan. Aineistossa monet urheilijat sen hänelle antavat. Valmentajaa kuvataan varavanhemmaksi, arvostetuksi ihmiseksi ja hänellä kuvataan olevan elämänkokemusta. Kasvattajan roolin odotus näkyy aikuisuuden odotuksena. Valmentajan odotetaan olevan aikuinen, järkevä ja vastuullinen. Aineistossa kuvataan myös valmentajia, joista urheilijat eivät halua ottaa itselleen vaikutteita. Urheilijat kertovat, että ainoa, mitä valmentajalta opittiin oli se, että urheilija ei haluaisi olla hänen kaltaisensa. Oppimista sekin, mutta näissä tapauksissa on mahdollista, että valmentaja on ottanut kasvattajan roolin ja pyrkii tietoisesti kasvattamaan urheilijoitaan – vastoin näiden tahtoa. Parissa tarinassa valmentajan roolia kasvattajana problematisoitiin. Niissä koettiin hyväksi, ettei valmentaja pyrkinyt opettamaan muuta kuin urheilua, jolloin mitään ristivetoa vanhempien opetuksen kanssa ei tullut. Valmentaja voi rajata rooliaan. On mahdollista, että valmentaja tekee tiettäväksi ja sopii oman vastuualueensa, jolla on halukas ja pätevä toimimaan. Vastuukysymystä on kuitenkin vaikea ylittää minkäänlaisten sopimusten varjolla. Tämä on yksi valmentajuuden vaikeita rajanvetoja. Aineistossa valmentajan esimerkillisyyden odotus on suuri. Valmentajalta odotetaan valtavan paljon. Poikkeamat normista – raittiista, reippaasta, siististä ja hoikasta – ovat mainitsemisen arvoisia, ja niistä kirjoitetaan ihmetellen ja moralisoiden. Valmentajan huono esimerkki tulkitaan välinpitämättömyydeksi. Erityisesti ihailun valmentajan edesottamuksia seurataan hyvin tarkasti.

Tässä tutkimuksessa olen lähtenyt siitä, että urheiluharrastuksen parissa opitaan, kasvetaan ja kasvatetaan. Valmentaja on vähintään vaikuttaja, vaikka hän ei ottaisi tai hänelle ei annettaisi kasvattajan roolia. Tutkimuksen ydintä on, mihin kasvetaan ja kasvatetaan. Tässä kohden lähden tarkastelemaan kasvatuksen tavoitteita. Kasvatuksella urheiluharrastuksessa voi olla monentasoisia tavoitteita. Tavoitteena voi olla kehittää urheilijan urheilijaominaisuuksia, että hän pystyisi saavuttamaan täyden potentiaalinsa urheilijana. Nämä ominaisuudet voidaan kokea hyödyllisiksi myös muilla elämän alueilla, mutta yhtä hyvin urheilijalle tärkeä ominaisuus voidaan kokea heikkoudeksi urheilun ulkopuolella. Esimerkiksi itsekkyyks ja itsekeskeisyys voivat olla tällaisia ominaisuuksia. Edelleen kasvatuksen tavoitteena on oppia urheilun parissa asioita, joiden katoon olevan hyödyllisiä ja tarpeellisia urheilun ulkopuolella, vaikkei niillä

olisi sanottavaa merkitystä urheilusuorituksessa. Esimerkki tästä voisi olla käytöstopojen opettaminen.

Tavoitteiden ja kasvatustekojen valinta voivat olla valmentajalle tietoisia valintoja. Kasvatustietoisuus edellyttää valmentajalta oman toimintansa reflektointia. Hirsjärven (1980, 20) mukaan kasvatustietoisuus, suppeasti ymmärrettynä, viittaa siihen kasvattajan tajunnan tilaan, jolle on tyypillistä tietoisuus toimimisesta kasvattajan tehtävässä ja tietoisuus tähän liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista. Kasvatustietoisuus on karkeasti jaettavissa tietoisuuteen kasvatuksen tavoitteista, keinoista ja tuloksista. Tietoisuus kasvatuksen tavoitteista on yhteydessä kasvattajan arvoihin ja elämänfilosofiaan. Tietoisuudessa keinoista on kyse kasvattajan käsityksestä oman toimintansa ja omien ratkaisujensa merkityksestä kasvatustapahtumassa. Kysymys on kasvattajan itsetiedotuksesta ja kasvatustapahtuman tiedostamisesta. Kasvatustietoisuuteen kuuluvat käsitykset kasvu- ja kehitystapahtuman yleisistä lainmukaisuuksista ja ihmisen olemuksesta. Tietoisuudessa voidaan erottaa eri vaiheita tai tasoja. Kun tiedostaminen on jatkuvasti kehittyvä prosessi eikä siis mihinkään lopulliseen ja pysyvään tilaan johtava, ei näin ollen kenenkään kasvatustietoisuus ole koskaan täydellinen tai valmis. Luultavasti useimpien valmentajien kasvatustavoitteiden ja tekojen valinta perustuu arkiajatteluun. Arkiajattelun lähtökohtana on ihmisen oma kokemus. Vanhempien ja lasten jokapäiväinen vuorovaikutus on merkittävin kasvatusta koskevan arkiajattelun lähde. Kasvatustapahtumat ja -tilanteet muovaavat kaikkien niissä osallisena olevien yksilöiden käsitysmaailmaa. Voidaan tietysti sanoa, että suuri osa perheessä tapahtuvasta kasvatustoiminnasta tapahtuu tottumusten ja perinteen ohjaamana. (Hirsjärvi, 1980, 15-16.) En tiedä, kuinka kasvatustietoisia suomalaiset valmentajat ovat. Tiedän lukuisien valmentajakoulutustilaisuuksien pohjalta, että monet valmentajat reflektivat toimintaansa hyvinkin paljon. Näin tapahtuu erityisesti ongelmatilanteissa. Monet valmentajat pohtivat omaa valmennusfilosofiaansa ja miettivät toimintansa perustana olevia arvoja.

10.2 Mitä opitaan, mihin kasvetaan?

Aineiston urheilijat kirjoittavat oppineensa paljon erilaisia asioita valmentajiltaan ja urheiluharrastuksessaan. Urheilijat kertovat oppineensa sellaisia omaan toimintaansa tai luonteeseensa liittyviä asioita kuin itsevarmuutta, keskittymistä, itsehillintää, tavoitteellisuutta, kärsivällisyyttä ja vastuuta. Edelleen omaan toimintaan liittyvät työnteon, yritteliäisyyden, kurinalaisuuden ja oikean asenteen oppiminen. Kun he kuvaavat toimintaa muiden kanssa, he ovat oppineet sosiaalisuutta ja joukkuepeliä sekä sosiaalisia taitoja, kuten keskustelua, kannustamista toisten huomioimista ja auttamista. Urheilusta kirjoittaessaan he ovat oppineet tietenkin lajin tekniikkaa ja taktiikkaa, asioita harjoittelusta yleisesti ja he ovat saaneet tietoa ravinnosta ja muista elämäntavoista. Edelleen he kertovat oppineensa voittamaan ja häviämään, nauttimaan liikkumisesta ja paljon muutakin.

Opittujen asioiden luettelo kuulostaa siltä, kuin urheilun hyvä kertomus olisi totta ja todellista urheilijan ja valmentajan arjessa.

Kun aineistoon menee syvemmälle ja pohtii, mitä erilaisten eetosten ilmapiirissä opitaan, löytyy toisenlaisiakin asioita. Työn eetoksessa on mahdollista oppia nauttimaan työstä ja ponnistelusta. Työn eetoksessa haluttuihin piirteisiin kuuluu periksiantamattomuus. Samalla opitaan heikkojen halveksuntaa ja laiskojen paheksuntaa, sillä työstä ja ponnistelusta tulee suurimmat hyveet. Pärjäämättömät kokevat riittämättömyyttä liian kovissa vaatimuksissa ja kenties oppivat, ettei työstä voi nauttia. Työn eetokseen samoin kuin menestyksen eetokseen liittyy myös itsetyytyväisyyden paheellisuus. Siihen liittyy jatkuvan eteenpäin pyrkimisen ajatus, jonka esteenä on mielihyvä sen hetkisestä osaamisesta.

Silloin kun valmentajan asiantuntemukseen suhtaudutaan ehdottomana ja kyseenalaistamattomana totuutena, opitaan tottelemaan. Näin tapahtuu etenkin, kun vankkaan asiantuntemukseen liitetään vielä kurin kulttuuri. Kun valmentajalla on rangaistusvalta, opitaan, että joku muu tietää, mikä minulle on parasta. Oma ajattelu ei ole toivottavaa. Tottelevaisuudesta tulee tavoittelemisen arvoista, sillä tottelemalla selviää vähimmällä. Virheiden peittäminen on hyvä taito, koska siten välttyy rangaistuksilta. Kova kuri ja asiantuntemuksen kyseenalaistamattomuus tuottavat siten vähemmällä selviämisen kulttuuria.

Aidossa hauskuuden ja huolenpidon eetoksessa ja myös silloin, kun tavoitteena on virtuositeetti, on mahdollista oppia hyväksymään itsensä ja nauttia osaamisestaan. Joillekin - vahvoille ja taitaville - se on mahdollista myös työn ja menestyksen eetoksessa. "Minä olen tärkeä ja minusta välitetään" on keskeinen oppi huolenpidon eetoksessa, kun äärimmillään menestyksen eetoksessa urheilija oppii, ettei hänellä ole merkitystä. Hän on korvattavissa ja pois heitettävissä. Merkityksettömyyden kokemus voi syntyä myös huolenpidon eetoksessa, mikäli hyvää tarkoittavalla ylihuolehtimisella urheilijan oma tahto ja mielipiteet jäävät taka-alalle.

Sitä mihin kasvetaan ja kasvatetaan voi tarkastella pohtimalla, millaista identiteettiä urheiluharrastus tuottaa. Kertoessaan elämäntarinaansa ihminen ilmaisee ja selittää itseään. Antikainen (1991, 6) määrittää identiteetin koostuvan elämäntarinan merkityksellisistä osista. Identiteetti on yksilön sosiaalisesti konstruoitu määritelmä, joka muotoillaan käyttäen tarjolla olevia kulttuurisia merkityksiä. Jokainen muokkaa identiteettiään käyttäen yhteisiä kulttuurisia merkitysrakenteita. (Antikainen, Houtsonen, Kauppila, Huotelin 1996, 53.) Saastamoinen (2006, 172) tarkentaa määritelmää kuvaten identiteetin tarkoittavan tapoja, joilla ihmiset ymmärtävät ja määrittelevät itsensä suhteessa itseensä, sosiaaliseen ympäristöönsä sekä kulttuuriinsa. Hall (1999, 9-17) kuvaa identiteetin rakentuvan eron tunnistamisen kautta. Tuo ero on tuotettua ja kerrottua, ja se täytyy tunnistaa ja oppia. Taylorin (1998, 27) mukaan identiteetti määrittyy sillä, mikä on ehdottoman tärkeää itselle. Identiteetti määrittyy niistä sitoumuksista ja identifikaatioista, jotka luovat taustan, jota vasten voi yhä uudelleen määrittää, mikä on hyvää, mikä on arvokasta, mitä pitäisi tehdä, mitä puolustaa ja mitä vastustaa. Toisin sanoen, se on tausta, jota vasten voi seistä.

Kun tämän tutkimuksen aineistossa urheilijat ovat kertoneet itsestään, he ovat samalla muotoilleet identiteettiään ja erityisesti urheilijan identiteettiä. Samanlaista aineistoa ei ole valmentajista, mutta urheilijoiden odotuksista voi päätellä, millaiset identiteetit valmentajille ovat mahdollisia. Identiteetin mahdollisuudesta on syytä puhua myös urheilijoiden kohdalla, sillä en kuvaa yksittäisien kirjoittajan kuvauksia vaan konstruktioita useista eri tarinoista. Kuvaan identiteetin osatekijöitä, sitä millaisista asioista urheilija ja valmentaja mahdollisesti identiteettiään rakentavat. Antikaisen, Rinteen ja Kosken (2000, 266) mukaan minäkäsitys ja identiteetti ovat rinnakkaisia käsitteitä. Minäkäsitys koostuu ajatuksista ja tunteista, joita ihminen asettaa itselleen tarkastellessaan itseään objektina. Kun tarkastelen urheilijan tai valmentajan identiteettiä, voisin puhua "urheilijakäsityksestä" tai "valmentajakäsityksestä". Näin tulisi selväksi ajatus, että urheilijan tai valmentajan identiteetti ei määritä ihmisen koko identiteettiä. Urheilija ja valmentaja tulevat alun perin urheilun ulkopuolelta ja heillä on elämää myös urheilun ulkopuolella (vrt. Antikainen ym. 2000, 261).

Hallin (1999) esittämä eron tunnistaminen on mielenkiintoinen lähtökohta. Hän kuvaa, kuinka ihmisen alkuperä ei muodostu osaksi hänen identiteettiään ennen kuin se erottaa hänet jostain muusta. Urheilijat kuvaavat urheilijaelämää erotuksena "normaalista", "tavallisesta" ja "siviili" elämästä. Urheilijana oleminen merkitsee erottautumista normaalista ja tavallisesta. Toisaalta urheilija puheessaan usein jakaa elämänsä kahteen osaan, urheiluun ja "muuhun" elämään. Olla urheilija on siis jotain erityistä. Urheilijan elämä erottuu normaalista ja muusta erityisenä, tavallisesta mielenkiintoisena ja siviilistä jännittävänä tai haastavana.

Koulutusta tutkittaessa identiteetin kysymystä on lähestytty seuraavin kysymyksin: Millaista sosiaalista identiteettiä koulutus tuottaa? Sitä voi selvittää kysymällä: Millaista sosiaalista statusta koulutus tuottaa? Mitä todistus merkitsee työnhaussa? Mitä taitoja koulutus tuottaa? Millaista henkilökohtaista identiteettiä koulutus tuottaa? Mille tasolle elämänkulussa koulutus asetetaan? Mitä koulutus merkitsee elämänkulussa? Miten yksilö reagoi koulutukseen ja millaisia koulutuskokemukset ovat? (Antikainen ym. 1996, 59-61.) Tästä voi muotoilla urheiluun vastaavat kysymykset: Millaista sosiaalista identiteettiä urheilu tuottaa? Millaista sosiaalista statusta urheilun harrastaminen tuottaa? Mitä taitoja urheilu tuottaa? Millaista henkilökohtaista identiteettiä urheiluharrastus tuottaa? Mitä urheilu merkitsee elämänkulussa? Millaisia urheilukokemukset ovat?

Millaiset urheilijan ja valmentajan identiteetit ovat mahdollisia erilaisissa eetosissa? Muotoilemiini kysymyksiin en kaikkiin saa vastauksia. Haen vastauksia lähinnä kysymyksiin, millaista henkilökohtaista identiteettiä urheiluharrastus tuottaa ja millaisia taitoja urheilu tuottaa. Tässä kuvaan sitä identiteettiä, mikä tuotetaan urheilupuheen avulla. Se ei kerro kaikkea, sillä kyse on monisäikeisestä asiasta. Tarkastelen identiteettiä eosten ja opittujen asioiden kautta. Vaikka ne asiat, joita urheilijat kirjoittavat oppineensa, eivät olisikaan totta, ne kertovat siitä, mitä he ajattelevat urheilijoiden olevan. Kuvaan niitä ominaisuuksia, joita urheilijat kirjoittavat urheilijoiden omaavan tai tarvitsevan – mielikuvaa urheilijasta. Kirjoittajat arvioivat omaavansa näitä ominaisuuksia tai he

kokevat oppivansa niitä. He voivat myös kokea riittämättömyyttä joidenkin ominaisuuksien suhteen. Joku ehkä korostaa jotakin tiettyä asiaa, jolloin hänen urheilumielikuvansa rakentuu pääosin siitä. Jollekin toiselle urheilijan mielikuva näyttäytyy toisenlaisena.

Urheilija on ahkera – hän uhraa aikansa harjoittelulle. Urheilijuutta määrittää tinkimätön harjoittelu, säännöllinen elämä ja ainakin jossain määrin uhrautuminen urheilulle. Uhrautuminen merkitsee nautinnoista tinkimistä, askeesia ja jopa kivun sietämistä. Vaikka uhrautumisen mentaliteetti kuuluu urheilijan imagoon, harjoitteluun suhtaudutaan innolla ja tarmolla. Urheilu ei ole ”leipäpappina” olemista, sillä harjoittelu on pyyteetöntä, sitä ei tehdä rahasta. Vaikka urheilijan motiivina olisikin ansaita urheilulla, harjoittelutuntien palkkaa ei lasketa. Mielikuva ahkerasta harjoittelijasta tuottaa myös riittämättömyyden tunnetta. En yllä urheilijaksi, olen jotakin vähemmän tai huonompaa, kun en täytä ahkeruuden vaatimusta. Jos urheilija ei pysty kieltäytymään nautinnoista, hän on ”renttu-urheilija”. Menestyvä ”renttu-urheilija” muokkaa tästä itselleen vahvuuden, sillä onhan noloa, jos uhrautujaurheilija ei rentulle pärjää.

Urheilija on kunnollinen. Aineistossa terveys ei saanut paljoa palstatilaa, mutta osa kirjoittajista kuvasi oppineensa terveitä elämäntapoja ja ruokailutottumuksia. Enemmän urheilun terveysajatus tuli esille odotuksina valmentajaa kohtaan. Valmentajan epäterveet elämäntavat saivat tylyhkön tuomion. Terveys ei ole välttämättä urheilijalle todellista, vaikka urheilijaan liitetään mielikuva terveestä ihmisestä. Sairaus tai loukkaantuminen voi olla paha kolhu urheilijan identiteetille. Suhtautuminen urheilijan terveyteen on kaksijakoista. Toisaalta ”urheilija ei tervettä päivää näe” on sanonta, jonka urheilija kuulee joka kerta loukkaantuessaan ja toisaalta joskus urheilijan sairastaminen on epäuskottavaa. Eihän hän voi olla sairas, hänhän on urheilija! Urheilijan sairastumista pidetään myös usein traagisena tapahtumana – flunssat uutisoidaan ja erilaiset sairaudet, joita kaikki ihmiset kohtaavat, ovat urheilijan kohdalla tavallistakin traagisempia. Tragiikkaa haetaan siitä, kuinka sairastuminen vaikuttaa urheilu-uraan. Urheilijan toipumisesta vakavasta sairaudesta muistutetaan lähes jokaisessa häntä käsittelevässä lehtijutussa. Loukkaantumiset voivat tuoda myös sankaruuden hohdetta urheilijalle. Ne ovat vähän kuin taistelussa saatuja sotavammoja, joista kuuluisi saada mitali. Raittiuden odotus on yksi merkittävimmistä kunnollisuuden mittareista. Enemmän kuin siihen, että raittiina harjoittelu on tehokkaampaa, raittiuden odotus aineistossa liittyi esimerkillisyyteen. Valmentajan alkoholin käyttö tuomittiin. Siitä kerrottiin paheksuen, halveksien ja pettyneenä. Valmentajan tupakointi urheilijoiden nähden oli välinpitämätöntä toimintaa. Valmentajan ei ajateltu välittäneen, millaisen esimerkin hän tarjosi. Alkoholia käyttävä tai tupakoiva valmentaja tai urheilija on elävä todiste siitä, että urheilu ei ohjaa terveisiin elämäntapoihin. Raittiudesta voi tulla urheilijalle osa hänen identiteettiään ja jossain tapauksessa varsinkin nuorena urheiluharrastus voi olla hyvä ”tekosyy” kieltäytyä alkoholista tai tupakasta. Silloin urheilijan identiteetti toimii tukena kavereiden painostusta vastaan. Voi tapahtua toisinkin. Hyvästä viinapästä tai rohkeasta juhlinnasta voi tulla statustekijä urheilijaryhmässä, kuten Pasi Koski (2000) raportissaan esitti. Raittiusodotus

aiheuttaa myös kaksinaismoraalia. Urheilija käy esittämään jotain muuta kuin on yrittäessään täyttää ihanteen. Silloin juhlinta aiheuttaa syyllisyyttä ja sitä on syytä peitellä.

Urheilijan identiteettiin kuuluu näyttää urheilijalta. Se asettaa vaatimuksia kehon rakenteelle ja urheilijan leimaa rakennetaan eri lajeissa eri tavoin. Jokaisella lajilla on oma pukeutumistyylinsä, tarkoituksenmukainen tai ei, ja joissain lajeissa urheilijat tunnistaa jopa kävelytyylistä. Kehon rakenteen vaatimusta kuvataan useissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Johns (1998) kuvaa rytmisen voimistelun alakulttuurista, ja kuinka laihduttaminen ja sitä kautta terveyden riskeeraaminen on kyseenalaistamaton itsestänselvyys lajin kulttuurissa. Tämän tutkimuksen aineistossa urheilijat eivät juurikaan kuvanneet kehollisuuttaan. Voimistelijatyttö kuvasi valmentajan vaikuttaneen hänen negatiiviseen käsitykseen omasta kehostaan ja baletinharrastaja kertoi jättäneensä lajin, kun valmentaja alkoi huomautella hänen paksuista reisistään. Koripalloilija kuvasi itseään kukkakepiksi, voimistelija hupeloksi ja lentopalloilija luonnehti olleensa murosrosiässä "ripuliranne mikkihiiri". Näissä viimeisissä oli lempeää ymmärrystä itseään kohtaan ja kahdessa ensimmäisessä ymmärrettiin valmentajan olleen väärässä. Urheilijan keho varmasti määrittää hänen identiteettiään urheilijana. Trimmattu keho on todiste kovasta harjoittelusta. Menestyminen "lajiin sopimattomalla keholla" on myös todiste kovasta harjoittelusta ja siten rakentaa tosiurheilijan identiteettiä. Toisaalta yhtä lailla menestymättömyys "lajiin täydellisellä keholla" on osoitus joko laiskuudesta tai huonoudesta.

Urheilijan mittana on menestys. Menestyspuheessa on tässä aineistossa löydettävissä kolmenlaista puhetta. Äärimmillään menestys on koko urheilun ydin ja menestys vaatii taistelua. Ihan mitä tahansa hintaa ei tässä aineistossa kuvattu menestyksestä maksettavan. Maksettavana hintana kuvattiin heikompien urheilijoiden putoamista kelkasta. Tähän puhetapaan voi kuitenkin liittää huijaamisen, terveyden riskeeraamisen ja väkivallan. Kun menestys on kaikki kaikessa, kaikki keinot ovat sallittuja. Tällöin urheilija rakentaa identiteettiään vahvasti menestyksen varaan. Vain menestyvä urheilija on jotain. Jos menestys on saavutettu huijaamalla, voi vain kuvitella, miten tuo identiteetti murenee urheilijan joskus ymmärtäessä asian todellisen laidan. Menestys on kunnia-asia. Menestymätön urheilija ei oikein voi kutsua itseään urheilijaksi. Johnsin (1998) tutkimuksen rytmisen voimistelija kuvaa maajoukkuepaikkaa minimitavoitteena. Olisi häpeällistä olla pääsemättä maajoukkueeseen. Menestyspuhe liittyy myös työpuheeseen, jolloin menestys on saavutettavissa vain kovalla työllä. Toisessa ääripäässä menestyspuheeseen liittyy nautinto ja hauskuus. Se on hauskuuspuhetta, jossa tavoitteena on muutakin kuin hauskanpito. Silloin puhutaan siten, että vain harjoittelusta nauttiva urheilija voi menestyä. Menestyspuheeseen voisi myös sijoittaa työpuheeseen kuuluvan, hieman halveksivan puheen liian helpolla pärjäävistä urheilijoista, jotka eivät ansaitse oikean urheilijan leimaa. Menestyspuheessa urheilijan identiteetti syntyy tuloksista, ennätyksistä ja mitaleista. Urheilija ei ole urheilija, ellei se ole osoitettavissa tilastoissa ja palkintokaapissa. Pysyvän leiman saa suurvoitolla eli arvokisamenestyksellä. Sekin tosin voi himmetä, mikäli voiton jälkeen syntyvät lisäodotukset ei-

vät koskaan täyty. ”Tähdenlento”-menestys ei ole arvohierarkian ylimmällä portaalla.

Urheilija hallitsee itsensä. Aineistossa kuvataan opitun itsehillintää, keskittymistä ja rauhallisuutta. Näitä pidetään urheilussa tärkeinä ominaisuuksina ja myös sellaisina asioina, joita opitaan urheilussa muuta elämää varten. Urheilija pystyy hillitsemään tunteiden aallonharjat. Riemu tai pettymys ei saa mennä yli äyräiden. Urheilijan kuuluu riemuita voitostaan, mutta huomioida toisen pettymys ja hänen kuuluu olla pettynyt epäonnistumisestaan, mutta tukahduttaa suurimmat tunteet. Näin kuvattiin voittamisen ja erityisesti häviämisen oppimista. Hillitty, hallittu, keskittynyt ja rauhallinen vaikuttaa itsevarmalta. Hän tietää, mitä on tekemässä ja tyynen rauhallisesti keskittyy siihen.

Urheilija on taitava. Virtuositeettipuheella urheilija rakentaa urheilijan identiteettiään taitavuudella ja äärimmäisellä osaamisella. Hän tavoittelee hämmästyttäviä taitoja, joita kukaan muu ei osaa. Hänen tavaramerkkinsä voi olla jokin oma temppu tai taito. Erityisesti tämä on tärkeää lajeissa, joissa ei kilpailla tai kilpailun merkitystä vähätellään. Tällaisia ovat lumilautailu ja skeittaus. Kovimmat urheilijat ovat ne, jotka kuvauksissa esittävät makeimmat temput.

Urheilija on sopivasti nöyrä. Nöyryys sanaa käytetään työntekopuheessa. Urheilijan on nöyryyttävä kovan tavoitteen edessä siten, että hän ymmärtää tavoitteen saavuttamisen vaativan paljon työtä. Tavoitteen asettamisessa sen sijaan ei tarvitse nöyristellä. Kovat tavoitteet kuvaavat määrätietoisuutta ja toki ne joskus tulkitaan myös epärealistisiksi. Urheilijan tulee suhtautua, jollei nöyrästi niin kärsivällisesti uteluihin urastaan. Urheilijan urheileminen on julkista. Hänen kuului paljastaa tavoitteensa, kertoa harjoittelustaan ja kaikesta mikä siihen liittyy. Heikollakin hetkellä pitäisi olla käytettävissä. Kärsimättömyys ja nöyryyden puute tulkitaan epäkohteliaisuudeksi ja joskus median taholta loukkaukseksi median edustajaa kohtaan. Urheilijasta saadaan olla kiinnostuneita ja urheilijan pitää se nöyrästi kestää. Nöyryys on urheilijaa leimaava ominaisuus joissakin urheilija-valmentaja suhteissa. Silloin nöyryys on tottelemista. Urheilija on hiljaa ja tekee, hän on näkymätön ja väistää. Nöyryyden odotus voi tulla valmentajan uhrautumisesta. Kun valmentaja antaa aikaansa ja asiantuntemustaan, on kiittämätöntä olla tottelematta tai väittää vastaan. Nöyryyden odotus voi tulla myös valmentajan itsekorostuksen tarpeesta ja epävarmuudesta. Joillekin urheilijoille uho sallitaan. Uholle täytyy löytyä perusteita sillä perusteeton uho tulkitaan lapselliseksi.

Urheilija on täynnä energiaa. Hän voi myös pulputa riemusta. Urheilija saa hymyillä, nauraa, nauttia ja pitää hauskaa. Hän saa hihkua onnistumisestaan, halata joukkuekavereitaan, tuulettaa ja tanssia. Urheilija voi viihtyä ja nauttia harjoittelusta ja lähteä kilpailuihin kuin juhliin. Aineiston perusteella kovin monella ei ole tällaista kuvaa urheilijasta, eikä tällainen urheilija kentillä ja saaleissa ole kovin yleinen. Joissain aineiston tarinoissa on aidon positiivinen ote ja niistä huokuu, että urheilu on hauskaa ja nautinnollista. Joissakin tarinoissa piti pitää hauskaa. Silloin mielikuva oli, että nauttiva urheilija myös menestyy ja siksi pitäisi saada hymy loihdituksi kasvoille.

Urheilija on asiantuntija. Urheilijan kuuluu ajatella, pohtia ja analysoida suoritustaan. Hän keskustelee, esittää omia tuntemuksiaan ja näkemyksiään, ottaa selvää ja opiskelee. Urheilija tuntee lajinsa yksityiskohdat ja hienoudet. Aineistossa monet kirjoittajista arvostavat omaa asiantuntemustaan. He kuva-sivat analyttistä otettaan urheiluun. Urheiluun ei kuulu suhtautua välinpitämättömästi, vaan se vaatii harrastajaltaan paneutumista. Se ei ole mitä tahansa vapaa-ajan viettoa. Kaikissa urheilija-valmentajasuhteissa urheilijan asiantuntemus ei ole suotavaa ja se ei tule huomioiduksi tai arvostetuksi. Vähättely tai arvostamattomuus nujertaa, mutta näissä tarinoissa urheilijat ajattelevat olevansa oikeassa. Heillä on lupa olla mielipiteitä ja he peräävät oikeuttaan sanoa niitä ääneen.

Dunning (1999, 222) kuvaa urheiluharrastuksella olevan huomattavaa merkitystä identiteetin muokkauksessa. Hän kuvaa miehisen kulttuurin jakautumista urheilullisen ja anti-urheilun alakulttuureihin brittiläisessä poikakouluympäristössä, jossa anti-urheilijat helposti leimataan naismaisiksi tai homoseksuaaleiksi. Tämä jako pätee toden näköisesti myös brittiläisen kulttuurin ulkopuolella. Suomessa Tiihonen (1994, 229-251) on kuvannut maskuliinisuushierarkioita, joissa ylimpänä ovat miehisten lajien menestyneet urheilijat ja heitä selvästi alempana, esteettisten lajien miesurheilijat, vammaisurheilijat, homoseksuaalit ja naiset. Miehisestä alakulttuurista kirjoittavat Tomlinson ja Yorganci (1997) kuvatessaan yleisurheilun käytänteitä Iso-Britanniassa. He kuvaavat naisten syrjintää harjoitteluryhmissä, joissa miehet ja naiset harjoittelevat yhdessä sekä miesvalmentajien sopimatonta puuttumista naisurheilijoiden elämään. Urheilun maskuliininen maailma näyttäytyy tässä aineistossa silloin, kun urheilijat kuvaavat valmentajiaan. Epäurheilullisuus ja naisellisuus valmentajan ulkonäössä ovat mainitsemisen arvoisia asioita. Ilmeisesti ne poikkeavat oletetusta. Joissain tarinoissa miehisuus näyttäytyy kaikkea muuta kuin perinteisenä urheilullisuusmaskuliinisuutena. Miesvalmentajaa kuvataan ujoksi, herkäksi ja hiljaiseksi ja miesurheilija kuvaa, kuinka joskus itkeä tirautetaan miesten kesken pelimatkoilla. Naisurheilijat kuvaavat hiuslakan tuoksua ja keltaista hörhelöasuaan ja sitä kuinka valmentajan kanssa saattoi jutella naisten juttuja. Työpuheen ja kuripuheen voi ainakin osittain tulkita myös maskuliinisuuspuheeksi.

Identiteetin rakentumisen ymmärtäminen on tärkeää. McNamee (2002) kuvaa urheilijan identiteettejä toisesta näkökulmasta. Hän kirjoittaa, kuinka urheilulajien sisällä on omat kunniakoodistonsa, jotka kertovat siitä, kuinka urheilijat rankkautuvat kykyjensä mukaan. Hänen mukaansa vieläkin enemmän huomiota tulisi kiinnittää siihen kuinka urheilijat rankataan järjestelmän sisällä. Esimerkkirankingiksi hän antaa suosikit, toivottomat tapaukset, uudet tähdet ja hiipuvat tähdet. Tärkeää on myös, kuinka urheilija itse arvioi itseään ja omaa arvoaan urheilun maailmassa. Pasi Koski (2000, 40-43) esittää "Nuoret urheilijat ja alkoholi"-raportissa, että kulttuuriin kasvattamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Hänen mukaansa nuorten kasvatuksessa pitäisi tiedon välittämisen sijasta paneutua tapakulttuuriin, alakulttuurin muotoutumiseen, kulttuurin siirtymiseen sekä merkitysten ja merkitysrakenteiden omaksumi-

seen. Hän painottaa merkityksiä ja merkityksien muodostumista eli sitä, miksi jotkut asiat ovat meille merkityksellisiä ja toiset eivät. Merkityksiin perustuvalla näkökulmalla voisi olla oleellinen rooli esimerkiksi nuorten terveystieteiden toteuttamisessa.

Millainen sitten on valmentajaidentiteetti? Millaisista mielikuvista ja ominaisuuksista se voisi rakentua? Tutkimusten mukaan valmentamisen ydin näyttäisi olevan tehokkuudessa, asiantuntijuudessa ja johtamistaidoissa. Kuvaan tässä urheilijoiden odotuksia ja kuvauksia valmentajistaan.

Valmentaja on asiantuntija. Asiantuntijuuden odotus on pääällimmäisiä odotuksia sillä siitä ei tingitä. Monia muita asioita valmentaja voi saada anteeksi, muttei asiantuntemattomuutta. Asiantuntemuksella tarkoitetaan valmentajan tietoja valmentamastaan lajista ja urheiluharjoittelusta yleisesti. Harjoittelu ja valmentaminen vaativat tietoa monista asioista, joten asiantuntemuksen vaatimus on kova odotus kenelle tahansa valmentajalle. On lähes mahdotonta todella tietää ja olla ajan tasalla kaikista valmentamisen osa-alueista ja vielä osata soveltaa tietoaan erilaisten urheilijoiden harjoitteluun. Kuitenkin aloittelevaankin valmentajaan kohdistuu sama odotus. Valmentajan tittelin saadessaan pitäisi heti tietää kaikki tietämisen arvoinen. Kun asiantuntijuuden odotus on kova, ei ole helppoa tunnustaa tietämättömyyttään tai sanoa olevansa väärässä. Tässä odotuksessa valmentaja saattaa käydä esittämään asiantuntijaa. Silloin tärkeää on vakuuttavuus, vaikka olisi epävarma. Vakuuttavuutta voi hakea itsevarmasta käytöksestä, tiukoista käskyistä ja ehdottomista mielipiteistä. Vakuuttavuutta helpottaa myös, ettei kukaan kyseenalaista tai kysy vaikeita kysymyksiä. Tämän voi estää kovalla kurilla ja pelolla. Myös kiireeseen voi vedota, kun haluaa välttää syvemmän pohtimisen. Henkisesti helpommalla selviää valmentaja, joka osaa lähteä tehtävänsä oppimaan ja tekee sen myös selväksi kanssatoimijoilleen. Tällöin täyttääkseen odotuksia valmentajan on osoitettava paneutuvansa oppimiseensa.

Valmentaja omistautuu. Valmentajan odotetaan ottavan tehtävänsä tosisaan ja paneutuvan siihen. Valmentaja ei työtunteja laske. Hän käyttää illat ja viikonloput, käytännössä ison osan vapaa-aikaansa, harjoitusten vetämiseen ja kilpailumatkoihin. Joskus on otettava yötkin käyttöön. Valmentajan kuvataan katsoneen yökaudet otteluvideoita ja laatineen taktiikkaa. Hän opiskelee ja ottaa selvää, hän pohtii ja analysoi. Hän on urheilijan käytettävissä. Valmentajalle voi soittaa milloin tahansa, jopa hänen ensimmäisellä lomallaan vuosikausiin. Hän on valmis kuuntelemaan ja keskustelemaan, ja hän muuttaa suunnitelmaansa, jos urheilija häntä tarvitsee. Valmentajan kuvataan auttaneen kouluasioissa, jopa koulutehtävissä, ommelleen paljetteja, etsineen urheilijalle asuntoa ja moneenlaista muutakin. Omistautumisen puutetta on urheilijan vaikea ymmärtää. Myöhästelevä ja välinpitämätön valmentaja ei ole urheilijan silmissä oikeanlainen valmentaja. Valmentajan tehtävä vaikuttaa hengästyttävältä. Siihen on vaikea lähteä "hällävälä-asenteella" tai vähän kokeilemaan. Vaikka junioriryhmillä ei välttämättä ole harjoituksia kuin yhtenä tai kahtena iltana viikossa, odotetaan valmentajan tekevän paljon muutakin. Monet valmentajat ovat antaumuksella mukana seuratyössä muutenkin kuin valmentajina. Urheilu on heille tär-

keä tehtävä ja se saattaa tuoda paljon sisältöä elämään. Tietenkin kova omistautumisen odotus aiheuttaa myös sitä, että valmentajan jaksaminen on kovilla. Kun valmentaja valmentamisen ohella organisoii turnaukset, haalii sinne vapaaehtoisia toimitsijoita, järjestelee kuljetukset, hankkii peliasut ja jopa paistaa kanttiinissa myytävät sämpylät, voi raja tulla nopeasti vastaan.

Valmentaja ohjaa, opettaa ja neuvoo. Urheilijalla on unelma ja hän odottaa valmentajan auttavan häntä sen saavuttamisessa. Valmentajan tehtävänä on luoda sopiva harjoitteluympäristö. Joku urheilija odottaa kuria ja järjestystä, joka mahdollistaa ajankäytön tehokkuuden, toinen odottaa turvallista ja mukavaa ympäristöä, jossa voi myös epäonnistua. Valmentaja opettaa, korjaa ja neuvoo. Hän kannustaa urheilijaa ja tarpeen tullen on vihainen urheilijan edesottamuksista. Urheilija odottaa valmentajan huomiota. Valmentajan pitää huomata onnistumiset ja hänen pitää havaita virheet ja osata neuvoa niiden korjaamisessa. Valmentajan pitäisi harjoituksissa olla tehokas ja vireessä. Hän ei saisi herpaantua, vaan hänen silmiensä, tietojen ja taitojen pitäisi olla urheilijan käytettävissä. Tässäkin voi ampua yli. Kurin ja järjestyksen odotus voi olla valmentajalla niin hyvin sisäistettynä, että kovasta kurista tulee harjoituksia määräävä tekijä. Ohjeiden antamisen tärkeys saattaa tehdä valmentajasta virheenkorjausautomaatin, joka herpaantumatta poimii kaiken urheilijan suorituksesta ja sanoo sen ääneen.

Valmentaja on esimerkki. Urheilijat odottavat valmentajan toimivan esimerkkinä. Valmentajan epäterveitä elämäntapoja paheksuttiin ja hänen toimiaan moralisoitiin. Näin odotuksena oli, että valmentajan tulisi näyttää urheilulliselta, ehkä urheilun parissa kasvaneelta, ja toimia niin, että valmennettavat voisivat ottaa hänestä mallia. Valmentajan epäreilua toimintaa hävettiin ja ihailun kerrottiin valmentajasta, joka oli reilun pelin esimerkki. Vaikka valmentajan odotettiin olevan esimerkillinen, ei hänen huonoista tavoistaan kerrottu otetun mallia. Kirjoittajat kuitenkin arvelivat, että johonkin toiseen esimerkki on saattanut vaikuttaa. Monesta muusta seikasta mallia oli otettu. Räväkän valmentajan kerrottiin tuoneen urheilijaankin uskallusta, harkitseva opetti pohtimaan, keskustelemaan ja innokas sai innostumaan. Valmentajan ei odotettu näyttävän urheilusuorituksia, mutta niin tehdessään hän sai urheilijoihin vauhtia. Valmentajan urheilusaavutuksia arvostettiin ja usein häntä pidettiin esikuvana, mikäli itse aikoi valmentajaksi. Ei ole helppoa olla esimerkkinä. Mikäli valmentaja ottaa esimerkkiroolinsa vakavasti, hänellä on edessään monta punnitsemisen paikkaa. Miten käyttäytyä, miten kohdella muita ihmisiä, pitääkö tupakoida salaa ja jos pitää, onko sekään oikein? Valmentaja voi toimia mallina nuorille valmennettavilleen monessa roolissa. Hän on paitsi valmentajan malli, hän on malli siitä, millaiseksi urheilun parissa kasvaa. Hän on aikuisen malli, miehen tai naisen, isän tai äidin, aviopuolison, perheenjäsenen, urheilijan, työntekijän ja mitä muita mahdollisia rooleja hänellä onkaan.

Valmentaja menestyy. Valmentajan asiantuntemusta mitataan yleensä menestyksellä. Menestymätöntä ei arvosteta asiantuntijana. Mikäli menestymätön valmentaja kritisoi esimerkiksi maajoukkuevalmentajaa, hyvin nopeasti kysytään, millä meriiteillä kritisointi tapahtuu. Vuoden valmentajiksi valitaan lä-

hes poikkeuksetta parhaiten menestyneiden urheilijoiden valmentajat. He ovat varmasti arvostuksen ansainneet, mutta näin menestysodotus leimaa vahvasti valmentajan mielikuvaa. Menestystä janoavan valmentajan ei kannata tuhlata aikaansa urheilijoihin, joiden menestykseen hän ei usko. Tutkimuksen aineistossa valmentajan asiantuntemus toi urheilijalle menestyksen mahdollisuuden. Joissain tarinoissa odotettiin valmentajan tähtäävän yksinomaan menestykseen, jolloin hänen kuului valita parhaat joukkueeseen ja potkia laiskuuden syntiin sortuvia urheilijoita eteenpäin. Valmentajien kuvattiin myös pyrkivän menestykseen urheilijoiltaan kysymättä. Valmentaja asetti tavoitteet ja luotsasi vastahankaisia urheilijoitaan kohti menestystä. Urheilijat kaipasivat enemmän tasa-arvoa ja peli-iloa.

Valmentaja on inhimillinen ihmistuntija. Aineistossa kuvattiin paljon valmentajan ja urheilijan ihmissuhdetta ja erityisesti keskusteluista kirjoitettiin paljon. Valmentaja ja urheilija tunsivat toisensa hyvin. Valmentaja viettää urheilijoidensa kanssa paljon aikaa ja he kokevat monenlaisia asioita yhdessä. He elävät tasaista arkea. Harjoittelu jatkuu päivästä toiseen ja pitkän kauden aikana se välillä on tasaista puurtamista. Valmentaja on läsnä suurissa tunteissa urheilijan epäonnistuessa tai onnistuessa. He kokevat yhdessä jännityksen, odotuksen ja joskus pelon ja raivon. Joskus väsymys saa aikaan kiukunpuuskia ja välillä riidellään. Valmentaja näkee urheilijansa ja urheilija valmentajansa tunteiden ääripäissä, ja myös silloin kuin harjoittelu on tylsää ja maistuu puulta. Aineistossa valmentajan kanssa keskusteltiin kaikesta maan ja taivaan väliltä. Valmentaja kyseli kuulumiset ja hänelle saattoi laittaa tekstiviestin vain kysyäkseen mitä kuuluu. Valmentajalle oli joskus helpompi kertoa asioitaan kuin vanhemmille. Hänelle tunnustettiin "toilailut", kerrottiin tyttö- ja poikaystäväistä ja hänen kanssaan "juoruiltiin tyttöjen juttuja". Valmentaja voi urheilijan elämässä olla hyvin merkittävä aikuinen. Valmentajaa kuunnellaan ja hänen kieltonsa ja käs-kynsä otetaan tosissaan. Valmentaja asettaa rajoja ja häntä vastaan saatetaan kapinoida. Joskus valmentaja saattaa olla jopa ainoa aikuinen, joka todella tietää, mitä lapselle tai nuorelle kuuluu.

10.3 Hyvä kasvatus urheiluharrastuksessa

Siljanderin (1997, 10) mukaan sosialisatio ja kasvatus ovat erotettavissa tarkastelemalla niiden tietoisuutta. Eetokset eivät ole aivan yksiselitteisesti luokiteltavissa sosialisatioksi. Ajattelen eetosten olevan osin näkyviä ja osin piiloisia. Eri eetoksissa toiminnan tavoitteet ja keinot ovat selviä ja usein tietoisesti valittuja. Piiloista eetoksessa on, että se saattaa olla itsestänselvyys, jota ei ole kyseenalaistettu tai pysähdytty miettimään. Ajattelen, että kasvu urheiluharrastuksen parissa on osin sosiaalistumista eetokseen ja lajin alakulttuuriin ja osin kasvatustekojen tulosta. Mitä sitten olisi hyvä kasvatus urheiluharrastuksessa? Mitä olisivat hyvän kasvatuksen ehdot? Millä ehdoilla voi ajatella kasvatuksen olevan eettistä?

Värri (2000, 101-117) pelkistää kasvatuksen eettisyyden kysymykseen: Tahtaako kasvatusta lasta varten vai onko se lapsen kasvatusta jotain muuta varten? Jotain muuta varten olevassa kasvatuksessa lapsella ei ole itseisarvoa, vaan hänen olemisensa määrittyy sen perusteella, kuinka se vastaa kasvattajan toiveita, kuvitelmia ja tulevaisuusprojektiota. Myös Puolimatka pohtii kasvatuksen käsitettä asettaen tärkeäksi hyvän kasvatuksen kriteeriksi kasvatuksen tavoitteet. Hän toteaa, että mikäli kasvatusta on tietoisesti ohjaamista ja vaikuttamista, se perustuu johonkin arvoihin. Kasvatukselle asetetut tavoitteet ilmaisevat näkemyksen siitä, mikä on arvokasta elämässä. Kasvatusta on toimintaa, joka edistää arvokkaiden valmiuksien kehittymistä käyttäen menetelmiä, jotka kunnioittavat kasvatettavien ihmisarvoa. (Puolimatka 1999, 15-24.)

”Kasvatustavoitteita ja kasvatuksen menetelmiä ei voi tiukasti erottaa toisistaan. Toiminta ei ole kasvatuksellista, ellei se ole itsessään arvokasta. Arvotonta toimintaa ei voi perustella sillä, että se tuottaa arvokkaita tuloksia, koska tällöin kasvatettavaa käsitellään välineenä ja hänen tämänhetkinen elämä uhrataan tulevaisuuden hyväksi. Kasvatuksen tarkoituksena on viedä lapsi arvokkaisiin toimintoihin, jotka kehittävät hänen taipumuksiaan niin, että hänellä on edellytykset elää monipuolista ja mielekästä elämää.” (Puolimatka 1999, 25.)

Wilenius (2002, 86-88) näkee hyvyyden toteutumisen perustana myötätunnon. Myötätunnon puute mahdollistaa eettisen hyvän tekemisen vastakohtana, säilimättömän ja piittaamattoman toiminnan. Skinnari (2004) käyttää käsitettä ”pedagoginen rakkaus” hyvän kasvatuksen ideana. Hänen mukaansa kasvattajuuden ydin on aidossa kiinnostuksessa – rakkaudessa – sekä kasvatettavia että totuutta kohtaan. Kasvattajan tehtävänä on herättää kasvavia oman elämänsä tarkoituksen ja oman minuutensa etsintään. Pedagoginen rakkaus on menetelmä kasvamaan kasvamiseen. Tavoitteena on itsenäinen (vapaa) ja samalla maailmaan jäsentynyt (vastuullinen) ihminen. Skinnari (emt.) kuvaa eri ikävaiheiden kasvatuksen päämääriä. Alle kouluikäisten lasten kasvatusta ideana on ”maailma on hyvä”. Silloin kasvatusta ytimenä on turvallisuuden tunne ja rakkauden kokemus. Kouluikäisten kasvatusta ideana on ”maailma on kaunis”, mikä tarkoittaa esteettisyyteen ja empaattisuuteen kasvamista. Murrosikäisen maailmaa hän kuvaa idealla ”maailma on tosi”. Murrosikäinen janoaa ihanteita ja kasvatusta tavoitteena on oman minuuden etsiminen. Kasvattajan tehtävänä on vapautteen auttaminen ja vastuuseen kasvattaminen.

Urheiluharrastuksessa, niin kuin muissakin harrastuksissa, harrastuksesta itsestään voi tulla tavoite. Tavoitteeksi tulee urheilumenestys ja urheilijasta tulee väline tavoitteen saavuttamiseksi. Tämän tutkimuksen aineistossa on tarinoita, joissa urheilija kuvaa tuntevansa itsensä valmentajan pelinappulaksi. Tavoitteet, joihin tähdätään, ovat valmentajan tavoitteita eikä urheilijalla ole niihin sanavaltaa. Valmentaja määrittelee, mikä on tavoite ja miten tavoite pyritään saavuttamaan. Joukkueessa tämä tarkoittaa sitä, että valmentaja päättää, miten harjoitellaan, miten pelataan, ketkä pelaavat ja millä paikoilla. Pelaajien on tähän tyytymisen. Urheilijat kertovat, kuinka heitä ei kuunnella tai kuinka heidän omat tavoitteensa olisivat jotain muuta kuin valmentajan tavoitteet. Urheilijan urheilu-uralle tämä saattaa merkitä sitä, että hän harjoittelee koko urheilu-uransa väärää lajia, väärää pelipaikkaa tai väärä asioita ja siten ei koskaan saa-

vuta todellista potentiaaliaan urheilijana. Kokonaisvaltaisemmin tarkasteltuna urheilija tulee hyväksikäytetyksi. Valmentaja ei ota häntä huomioon eikä näe häntä muuten kuin urheilutekonsa toteuttajana. Äärimmillään aineistossa urheilijan urheilusta oli tullut todella valmentajan projekti. Urheilija urheilee valmentajaansa varten. Hän onnistuu valmentajalleen ja epäonnistuminen on valmentajan pettämistä. Urheilija saattaa olla myös vanhempiensa tavoitteenasettelun kohde. Hän ”valitsee” urheilulajinsa vanhempien toiveiden mukaan, harrastaa sitä vanhempien ehdoilla ja tavoittelee vanhempien asettamia tavoitteita. Muutamassa tarinassa kuvataan tätä ja se tulee esille silloin, kun urheilija haluaisi lopettaa urheilun tai vaihtaa lajia. Kirjoittajat kuvaavat, kuinka vaikeaa se on kertoa vanhemmille. Lapsi tuntee olevansa velkaa. Vanhemmat ovat käyttäneet aikaa ja rahaa ja ovat innoissaan lapsensa harrastuksesta, joten tuntuu petokselta heittää homma kesken ja aiheuttaa pettymys vanhemmille.

Aineistossa on myös paljon tarinoita siitä, kuinka kirjoittaja kokee olevansa tärkeämpi kuin urheilusuoritus. Tämän tiivistää hienosti joukkuevoimistelija: ”Saimme kokea olevamme jotain erityistä, jotain arvokasta.” Aineistossa kerrotaan, kuinka valmentaja oli saavutettavissa ja hänen kanssaan keskustelu oli merkityksellistä. Valmentaja auttoi monissa asioissa ja hän lohdutti ja kannusti. Valmentajan merkityksellisyyttä kuvataan monella tapaa. Hän toi turvallisuuden tunteen läsnäolollaan, hänen jaksamistaan päivitellään, kun muistellaan omaa murrosikää. Hän oli tavoitettavissa ja hän asetti rajoja. Parhaimmillaan nuorelle urheilijalle valmentaja oli turvallinen aikuinen, jonka kanssa oli hyvä keskustella. Sellaiseksi myös Skinnari (2004, 100) kuvaa tulevaisuuden opettajaa.

Valmentajan vallan käyttö on olennainen tekijä tarkasteltaessa hyvää kasvatusta. Weber (1989, 212) määrittelee vallan seuraavasti:

”Valta tarkoittaa kaikkia mahdollisuuksia saada oma tahto läpi sosiaalisen suhteen sisällä myös vastarinnan edessä, samantekevää mihin tämä mahdollisuus perustuu.”

Lagerspetzin mukaan valta voidaan nähdä kykynä tehdä jotakin tai suhteena, jolloin tarkoitetaan valtaa jonkun yli. Hän määrittää auktoriteetin yhdeksi vallan muodoksi. Auktoriteetilla on oikeus antaa käskyjä, joita toisten pitäisi totella. Jos käskyjä totellaan, auktoriteetilla on valtaa. Auktoriteetin valta perustuu vallankäytön kohteiden hyväksymiseen ja suostumiseen. (Lagerspetz 1993, 29-43.) Vallankäyttö voi olla voimankäyttöä, pakottamista, palkitsemista tai manipulointia. Edelleen valta voi perustua vallankäyttäjän asemaan (legitiimi auktoriteetti), asiantuntemukseen tai henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Vallankäytön muotoihin voidaan edellisten lisäksi lukea vakuuttaminen ja mahdollistava valta. (Lagerspetz 1993, 33-35; Tomlinson & Strachan 1996, 12-15.) Tämän tutkimuksen aineistoissa valmentajan valta perustuu useimmiten asiantuntija-aukto-riteettiin tai henkilökohtaiseen aukto-riteettiin. Henkilökohtaisen aukto-riteetin alle voidaan luokitella monenlaisia vallan perusteita: valmentajan meriitit, ystävyys, karisma, ihailu ja kunnioitus. Valmentajan meriitit voivat olla perustana myös legitiimille aukto-riteetille, joka perustuu vallankäyttäjän asemalle. Muista vallan käytön muodoista myös pakottamista, palkitsemista, vakuuttamista ja mahdollistavaa valtaa esiintyy aineistossa. Pakottamiseksi voidaan

luokitella syyllistäminen, uhkailut pelipaikan menetyksellä ja myös tarinat, joissa urheilija kertoo urheilu-uran lopettamisen aiheuttaneen ristiriitoja. Palkitsemiseksi voidaan luokitella positiivinen palaute ja erilaiset palkkiot. Esimerkiksi taitoluistelijanainen kertoo valmentajansa lahjoneen häntä "satasilla", mikäli kolmoishyppy onnistuu. Vakuuttamista on vaikea erotella asiantuntija-auktoriteetista, sillä asiantuntija-auktoriteetti perustuu urheilijan uskomukselle valmentajan asiantuntijuudesta, ei todelliselle tietämykselle. Näin asiantuntija-auktoriteetin perusteet voivat alun alkaen olla vääristyneet, jolloin valmentaja on pystynyt vakuuttaman urheilijan omista tiedoistaan. Mahdollistavaa vallankäyttöä voisi sisältyä sekä ihailutarinoihin että asiantuntija-tarinoihin. Ne tarinat, joista huokuu innostuksen palo, voisivat kertoa siitä, että valmentajalla on kyky saada urheilijat kehittämään ja tekemään parhaansa.

Niissä tapauksissa, joissa valmentajalla on selkeästi auktoriteettia ja hän käyttää valtaansa näkyvästi, valmentajan valta on selvää sekä vallan käyttäjälle että vallan käytön kohteelle. Urheilijoiden kirjoituksissa nimenomaan nimetön vallankäyttö aiheutti tutkimuksen kannalta enemmän pohdittavaa. Joissain aineiston tarinoissa valmentajaa ihailaan niin paljon, että lukiessakin huimaa. Valmentajan voi olla vaikea tiedostaa tällaista ihailua ja oman toimintansa vaikutusta urheiliijaan. Itse en ainakaan ollut koskaan tullut edes ajatelleeksi, että aikuisenkin ihmisen ihailu valmentajaa kohtaan voi olla niin ehdotonta. Toinen nimettömän vallan käytön tilanne on se, jossa valmentaja ja urheilija ovat ystäviä. Urheilijoita ystävyys selvästi vaivaa ja se koetaan jossain määrin ongelmalliseksi. Tässäkin tapauksessa voi olla tilanne, ettei valmentaja tiedosta vaikutustaan urheiliijaan, koska kokee itsensä tasavertaiseksi. Valmentajan ja urheilijan välinen ystävyysuhde kuvataan toimivaksi, mikäli se on sopivan läheinen. Sopivan läheinen tarkoittaa, ettei ystävyys haittaa harjoittelua.

Useissa kertomuksissa valmentajan auktoriteettia arvostetaan. Valmentajan odotetaan olevan aikuinen, joka asettaa rajoja ja päättää, mitä tehdään. Valmentajan vallan käyttö koetaan ongelmalliseksi tilanteissa, joissa valmentaja on liian ehdoton eikä urheilija kokenut tulewansa kuulluksi. Liian kova kurinpito huutamalla ja käyttämällä erilaisia rankaisuja on pelottavaa. Valmentaja saattaa toteuttaa kovan auktoriteetin roolia, koska hänellä on itsellään sellainen malli valmentajasta. Hän toimii niin kuin ajattelee hyvän valmentajan toimivan.

Missä menee raja sopivalle auktoriteetille? Loukkaako valmentajan auktoriteetti urheilijan itsemääräämisoikeutta? Itsemääräävä ihminen on itse omien valintojensa lähde. Tämä edellyttää, että ihminen pystyy rationaalisesti arvioimaan omia valintojaan. Itsemääräävällä ihmisellä on aitoja valintoja. Olosuhteet ja toisten ihmisten teot eivät rajoita hänen tosiasiallisia valinnanmahdollisuuksiaan olemattomiin. Itsemääräämisoikeuden tarkoituksena on suojata tätä valinnanvapautta. Jonkun oikeudesta seuraa toisen velvollisuus. Itsemääräämisoikeudesta seuraa vaatimus, jonka mukaan muiden ihmisten on käyttäydyttävä yksilöä kohtaan tietyllä tavalla. (Lagerspetz 1993, 26-27.) Puolimatkan (1997, 253) mukaan väite, että auktoriteetti loukkaa lasten luontaista vapautta, perustuu pakkovallan ja auktoriteetin käsitteiden sekoittamiseen. Oikeutettu auktoriteetti on rationaalisesti perusteltavissa, joten oppilaan on mahdollista ymmärtää

sen mielekkyys. Lapsen on mahdollista ymmärtää, miksi on järkevää noudattaa auktoriteetin antamia ohjeita, vaikka olisikin niistä yksityiskohdissaan eri mieltä. Tällainen ymmärrykseen perustuva toiminta ei ole ristiriidassa lapsen vapauden kanssa.

Pakottamiseksi aineiston kertomuksista voi tulkita ne, joissa valmentajan vallankäyttö on kirjoittajan mielestä kohtuutonta ja diktatorista. Valmentaja ei kuuntele urheilijoita, häntä on ehdottomasti toteltava ja hänellä on valta rangaista jopa mielivaltaisesti. Tosin näissäkin tilanteissa urheilijalla on yksi valinnan mahdollisuus, valintavaihtoehtona on harrastuksen lopettaminen tai seuran vaihtaminen. Näin aineistossa on muutamalle kirjoittajalle tapahtunut. Puolimatkan mukaan pakkovalta loukkaa itsemääräämisoikeutta, mutta oikeutettu auktoriteetti ei. Onko niin, että oikeutettu auktoriteetti ei ole ongelmallinen, koska valmentaja auttaa onnistumaan siinä, mitä urheilija itsekin haluaa? Valmentajan toiminnassa on varmasti paljon rajatapauksia, jolloin voi pohtia, onko urheilijalla itsemääräämisoikeutta. Urheilija ei välttämättä pääse osallistumaan häntä koskeviin päätöksiin, vaan hän on valmentajan päätöksenteon armoilla. Valmentaja arvioi hänen suorituskykynsä ja tekee sen mukaan ratkaisuja kuuntelematta ehkä lainkaan, mikä olisi urheilijan oma arvio.

Urheilijat tuntuvat sietävän valmentajalta kaikenlaista. Urheilusuorituksen kehittymisen ja kilpailumenestyksen varjolla ollaan valmiita hyväksymään valmentajan muutoin tuomittava toiminta. Valmentajan on luvallista huutaa ja haukkua, koska silloin urheilijat ymmärtävät, että jotain on pielessä. Jos valmentajalla on huono päivä, syy löytyy urheilijoiden mukaan heistä itsestään. Jopa nöyryyttämistä ja nujertamista siedetään vuodesta toiseen. Valmentaja saattaa herättää pelkoa. Pelon aiheuttaa valmentajan arvaamaton toiminta, huutaminen ja ankaruus. Samat ominaisuudet herättivät pelkoa myös opettajamuistoissa (Kosonen 1998, 124-125; Uusikylä 2006, 115-151). Näiden urheilijoiden täytyy todella rakastaa urheilua! Millä oikeudella valmentaja katsoo, että hän voi toimia näin? Koska ajattelen, että valmentajan valmentajaksi ryhtymisen lähtökohtana on (lähes) poikkeuksetta se, että hän haluaa olla hyvä valmentaja, täytyy syyn tällaiseen toimintaan olla mielikuva hyvästä valmentajasta. Nämä valmentajat esittävät tehokasta ja menestyvää valmentajaa. Valmentajan mielikuva voi siirtyä perimätietona. Valmentaja valmentaa kuten häntä itseään on valmennettu ja näin perinteet siirtyvät valmentajapolvelta toiselle. Jokainen tiettenkin poimii omista kokemuksista niitä, joita haluaa toteuttaa ja niitä, joita ei missään nimessä halua enää toistaa. Perimätietona tieto kuitenkin siirtyy helposti sellaisenaan, eikä sitä välttämättä kyseenalaisteta. Valmentajankin voi siis ajatella olevan manipuloinnin uhri.

Väri asettaa ensisijaisiksi kasvatustavoitteiksi lapsen itsenäistymisen ja vastuuseen kasvamisen. Wilenius (2002, 67-68) kirjoittaa samoin. Hänen mukaansa yksilön inhimillinen kasvu perustuu ennen muuta itsekasvatukseen. Siten kasvatusta on tilaisuuden luomista itsekasvatukselle, kun kasvattaja antaa lapselle tilaisuuksia ja välineitä omien voimien harjoittamiseen. Lapsen itseytymistä voidaan tukea ja rohkaista vain luottamuksellisessa, turvallisessa ja kannustavassa kasvatussuhteessa. Värin (2000, 119-120) mukaan myötätuntoi-

nen, hyväksyvä, rakastava ja salliva kasvuilmapiiri eroaa täydellisesti sekä autoritaarisesta että mielivaltaisesta ilmapiiristä, jotka molemmat estävät lapsen itseytymistä ja vastuuseen kasvua. Rohkaisevassa ilmapiirissä lapsi uskaltaa improvisoida, käyttää mielikuvitustaan ja kokeilla erehdystenkin uhalla useita mahdollisuuksia. Autoritaarisessa kasvatussuhteessa lapsi ei voi olla varma hyväksytyksi tulemisestaan ja siksi hän joutuu jatkuvasti ennakoimaan kasvatajiensa kulloisiakin mielialoja ja objektivomaan itseään sellaiseksi kuin uskoo kasvattajiensa haluavan. Aineistossa on kuvauksia luottamuksellisesta ja turvallisesta ilmapiiristä. Niissä kuvataan läheistä valmentajaa, joka on kuin ystävä tai kuin vanhempi. Valmentajan läsnäolo saa olon tuntumaan turvalliselta ja epäonnistumista ei tarvitse pelätä. Turvallisuutta tuo myös vahva auktoriteetti, joka asettaa selkeät rajat ja tekee itse päätökset. Silloin turvallisuuden tunne syntyy siitä, että urheilija tietää, mitä häneltä odotetaan ja hän kokee rajojen asettamisen välittämisen osoituksena. Urheilijan kasvu vastuuseen jää kuitenkin toteutumatta. Auktoriteetti menee myös yli, jolloin tarinassa kerrotaan epäonnistumisen pelosta ja siitä, kuinka valmentajan käyttäytyminen aiheuttaa pelkoa. Valmentajan mielialoja urheilija joutuu ennakoimaan myös niissä tarinoissa, joissa valmentajaa kuvataan ystäväksi. Valmentajan rooli vaihtuu tilanteen mukaan ja urheilija joutuu tunnustelemaan tilannetta. Väärän sanan väärrällä hetkellä kerrotaan maksavan pelipaikan seuraavassa ottelussa. Mielenkiintoista on myös se, että urheilijat saattavat ottaa valmentajan mielialan vaihtelut omalle vastuulleen. Valmentajan raivo ja suuttumus johtuu kertojien mukaan urheilijan toiminnasta ja silloin tuntuu vain kohtuulliselta, että valmentaja purkaa kiukkunsa urheilijaan. Erityisesti murrosikää kuvaavissa tarinoissa tärkeäksi teemaksi nousee luottamus. Valmentaja antaa vastuuta ja osoittaa luottamusta. Silloin tuntuu hienolta olla valmentajan luottamuksen arvoinen

Värri (2000, 119) korostaa hyvän kasvatuksen ehtona kasvattajan taitoa arvioida omaa toimintaansa. Hän laajentaa aikaisemmin kuvaamaani Hirsjärven (1980) kasvatustietoisuuden käsitettä. Arviointi edellyttää etäännyttämistä omasta toiminnasta. Välttyäkseen väärinkäyttämästä valtaansa kasvattajien on ymmärrettävä aika ajoin etäännyttävä välittömästä kasvatustilanteesta ja arvioitava kriittisesti elämänsähistoriansa aikana omaksumiaan kasvatuskäsityksiään ja –periaatteita. Värri (1994) kuvaa kasvatustodellisuuden koostuvan neljästä tasosta, joita ovat:

1. Kasvattajan merkityssuhteiden kokonaisuus
2. Kasvatettavan merkityssuhteiden kokonaisuus
3. Kasvattajan ja kasvatettavan yhteiset merkitykset
4. Yhteinen maailma (Mit-Welt), johon sekä kasvattaja että kasvatettava osallistuvat, ja jota varten kasvatuksellinen orientointi tapahtuu.

Hyvän elämän ja kasvun arvioinnin kriteerit edellyttävät kasvattajalta hermeneuttista asennoitumista: kasvattajan oman esiymmärryksen analyysia ja kasvatettavan maailmasuhteen tulkintaa. Kasvatuksen eettisyyden kriteeri määrittyy siitä, miten kasvattaja käsittää yhteisen maailman ja muiden tasojen suhteen kas-

vatustodellisuudessa ja miten hän soveltaa käsitystään kasvatustoimissaan. Kasvattaja tulkitsee kasvatettavan merkityssuhteiden laatua lähtökohtanaan oma käsityksensä kasvatettavan ja yhteisen maailman ideaalisesta vastaavuudesta. Kasvatuksen laatu ja kasvatettavan vapaus riippuvat kasvattajan merkityssuhteiden laadusta, hänen ihmiskäsityksestään ja maailmankuvastaan. Viisas kasvattaja ymmärtää oman maailmankuvansa (tulkitsemansa yhteisen maailman) suhteellisuuden. Dogmaattisesti maailmankuvaansa suhtautuva kasvattaja ei salli kasvatettavalleen keskeneräisyyttä, rajojen koettelua ja improvisointia. Mitä tiukemmin yhteisen maailman rakenne ja kasvatustavoitteet on määrätty, sitä pienempi on kasvatettavan vapaus. Kasvatus on vain funktionaalista sopeuttamista ja kasvu on sopeutumista yhteisen maailman vaatimukseen. Kutistajana voi olla yksittäinen kasvattaja tai kasvatusinstituutio, joka omine päämäärineen asettaa normit myös kasvattajan roolille ja oikeuksille. (Värri 1994.)

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi urheilun eetoksia, niitä ideoita, jotka ohjaavat toimintaa – myös kasvatustekoja urheiluharrastuksessa. Hyvä kasvatus urheilussa olisi sitä, että valmentaja kykenisi refleктоimaan toimintaansa ja tunnistamaan ja arvioimaan omaa käsitystään urheilusta. Voisi ajatella, että valmentajan toimintaa ohjaavat hänen ihmiskäsityksensä, oppimiskäsityksensä ja hänen käsityksensä urheilemisesta – urheilukäsityksensä. Valmentajan urheilukäsitys on muodostunut valmentajan eläessä urheilun maailmassa: lapsena aloittaessaan urheilun, urheilijana, median välityksellä, kouluuksissa ja eri valmennustehtävissä. Riippumatta siitä, miten hänen polkunsä on kulkenutkaan, hän on todennäköisesti kohdannut erilaisia eetoksia. Jos polku ei ole ollut kovin mutkikas, voi olla että valmentaja on sisäistänyt hyvin vahvasti jonkin eetoksen. Tutkimukset kasvatusperinnöstä (esim. Korhonen 1999) kuvaavat, kuinka vanhemmat usein tietoisesti haluavat kasvattaa omat lapsensa eri tavoin kuin heidät itsensä on kasvatettu. Näin varsinkin silloin, kun oma kasvatus on ollut kurinalaista ja ankaraa. Samoin on luultavasti valmentajilla. Omat valmentajat vaikuttavat siihen, miten valmentamisesta ajatellaan. Näin varmasti tapahtuu erityisesti vallankäytön suhteen. Olisi kuitenkin tärkeää, että valmentajat osaisivat arvioida syvemminkin urheilua ohjaavia eetoksia. Opettajaopiskelijoita tutkineen Tahvanaisen (2001, 73) mukaan kasvatus-tietoisuuden kehittymiselle tärkeää on itsetiedostus. Se kehittyy reflektiivisen ajattelun kautta. Reflektio voidaan määritellä kyvyksi arvioida omaa työtään ja siihen liittyviä käytäntöjä ja reunaehtoja kriittisesti.

Värrin (2000) mukaan hyvän kasvatuksen perustana on dialoginen suhde. Myös Lehtovaara (1992, 332) määrittelee Lauri Rauhalan filosofiaan nojaten hyvän kasvatuksen siten, että kasvattajan ei pidä lähestyä lapsen ja nuoren elä-mismaailmaa ulkopuolisena tarkkailijana, vaan sitä yhdessä ymmärtämään pyrkien. Hän kuvaa kasvatusdialogia siten, että siinä kasvatettava käy kasvatta-jan avulla moniulotteista dialogia itsensä kanssa ja tavoitteena on kasvatettavan itsereflektiivinen ote omaan elämäänsä. Kasvattajalta tällainen tutkiva kasva-tustoiminta edellyttää reflektiivistä tutkimusasennetta, johon kuuluu omien ennakkokäsitysten jatkuva kyseenalaistaminen. Myös Värri (2000, 148) kirjoit-

taa, että dialoginen suhde on mahdollinen, jos kasvattajalla on valmius edustamansa kasvatuksellisen hyvän lähtökohtien kysymiseen.

Dialogi korostaa yhteistyötä yhteisen ymmärryksen ja perustan saavuttamiseksi. Dialogin piirteitä ovat osapuolten yhdenvertaisuus ja empaattinen kuuntelu. Kun ihminen antautuu dialogiin, hän päätyy aina kohtaamaan itsensä, mikä on itsetuntemuksen ja ihmiseksi kasvun lähtökohta. Näin dialogin onnistuminen edellyttää itsensä kohtaamista ja tietoisuuden kasvua. (Huhmar-niemi, 2001, 482, 490.) Buber (1993, 28-40, 163) kirjoittaa Minä-Sinä ja Minä-Se -suhteista. Minä-Sinä -suhde on aito dialoginen yhteys, joka ei synny etsimällä. Sinää ei koeta, vaan yhteys on välitöntä, pyyteetöntä. Kasvattajan ja kasvatettavan suhde voi olla Minä-Sinä -suhde, mutta se ei kehity täydelliseksi molemminpuolisuudeksi.

Kaikissa kuvaamissani urheilun eetoksissa dialoginen suhde valmentajan ja urheilijan välillä on mahdollinen. Eetos sinällään ei määrittele valmentajan ja urheilijan välistä suhdetta, vaan monenlaiset suhteet ovat mahdollisia. Voimakkaan autoritaarisessa kasvatussuhteessa dialoginen suhde ei toteudu. Erityisesti työnteon ja menestyksen eetoksissa voi syntyä sen kaltainen autoritaarinen suhde, jossa dialogista kasvatussuhdetta ei ole. Myös muissa eetoksissa, joissa vallankäyttö voi näennäisesti olla vähemmän autoritaarista, ehkä ystävällisen oloista manipulointia, kuvatonlainen dialoginen suhde ei toteudu.

Eettinen kasvatusta edellyttää valmentajalta aitoa välittämistä urheilijoistaan. Hyvä valmentaja pystyy eläytymään urheilijan asemaan ja suhtautumaan myötätunnolla urheilijan kokemuksiin. Hänen tavoitteenaan on urheilijan hyvä ja tavoitetta kohden voi pyrkiä vain dialogisen suhteen avulla. Hyvä kasvatusta on vapautteen ja vastuuseen kasvattamista. Valmentajalle tärkeää on itsearviointitaito. On tärkeää, että valmentaja osaa arvioida omaa toimintaansa ja toimintansa vaikutuksia. On olennaista myös osata astua urheilun piiristä hieman kauemmas ja havaita toimintaa ohjaavia ajattelutapoja, eetoksia – sekä arvioida niitä kriittisesti.

11 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

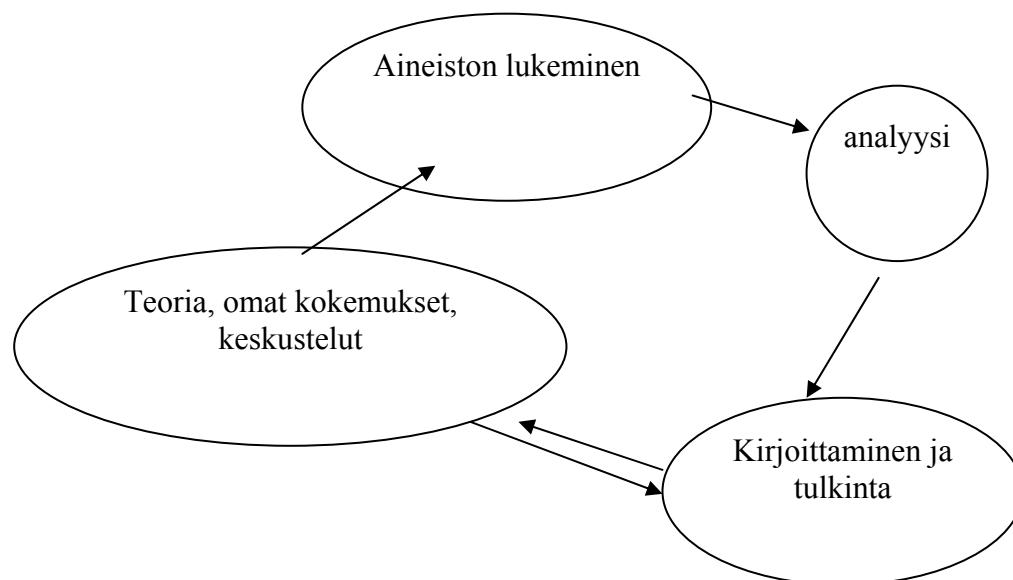
11.1 Luotettavuustarkastelua

Eskola ja Suoranta (1998, 210-211) kiteyttävät tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin järjestelmälliseksi epäilyksi. Puolimatkan (1999, 14) mukaan kriittinen pohdinta ei tyydy kaiken loputtoman epäilyyn, vaan epäilyä tulee käyttää välineenä saavuttaakseen perustellun näkemyksen. Lähden tarkastelemaan tutkimukseni luotettavuutta asettaen sen eri osat ja vaiheet ”epäilyksenalaisiksi” ja pyrin perustelemaan valintani.

11.1.1 Tutkijapositioni

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen vaiheet kietoutuvat toisiinsa. Aineiston analyysi, tulkinta ja kirjoittaminen ovat peräkkäisiä ja rinnakkaisia työn vaiheita ja kierros alkaa alusta useita kertoja työn edetessä. Analyysin vaiheiden kuvaaminen siten, että lukijalle tulee selväksi, mistä tutkimuksen tulokset ovat tulleet, on haastava tehtävä. Varsinkin, jollei halua hukuttaa lukijaa tekstin paljouteen. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan usein aineiston ja tutkijan vuoropuhelusta. Sitä analyysi ja tulkinta omankin kokemukseni mukaan ovat. Vuoropuheluun liittyy kolmantena osapuolena kirjallisuus ja neljäntenä lukuisat keskustelut ohjaajien, opiskelijoiden, valmentajien, urheilijoiden, tutkijoiden ja toimittajien kanssa (KUVA 5). Eskolan ja Suorannan (1998, 210-211) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksen keskeinen työväline. Juhila (1999, 201-202) määrittelee tutkijapositionia siten, että tutkija tutkimusaineistoja analysoidessaan kuuntelee aineistoaan ja keskustelee sen kanssa. Hän on dialogissa muiden tutkijoiden kanssa vähintään heidän kirjoitustensa kautta. Tutkija suuntaa kirjoituksensa jollekin yleisölle ja hän on kulttuurinen toimija aivan kuin kuka tahansa muukin ja siten hänellä on käytössä tietyt tulkintaresurssit. Hyvin tärkeäksi aineiston tulkitsemisessä ja merkitysten huomaamisessa olen kokenut lukuisat keskustelut. Olen työn edetessä altistanut aineistoni ja tulkintani keskusteluille useissa eri tilanteissa – tiedekongresseissa, valmentajakoulutuksissa ja lehtikirjoituksissa. Keskustelut työn ohjaajien kanssa ja lukemattomat epäviralliset keskustelut ihmisten

kanssa ovat tuoneet näkökantoja tulkintoihini ja antaneet ajattelemisen aihetta. Tärkeää on mielestäni myös, että olen esittänyt tulkintoja ja keskustellut opettaessani liikunnanohjaajakoulutuksessa – myös samoille opiskelijoille, jotka ovat aineistoa kirjoittaneet. Olen siten testannut tulkintojeni todentuntuisuutta samojen tai samanlaisessa elämäntilanteessa olevien nuorten aikuisten urheilijoiden ja liikunnan harrastajien avulla.

KUVA 5 Aineiston analyysin ja tulkinnan vaiheet kehämäisenä prosessina.

Paljon pohjaa asioiden tulkitsemiselle on antanut oma pitkä kokemukseni urheilun parissa. Omien kokemusteni pohjalta olen pystynyt tarkastelemaan asioita useista eri rooleista ja kokemus on tuonut myös etäisyyttä tarkasteluun. Oma kokemus on varmasti ollut myös rajoite, sillä itse on vaikea sanoa, pystyykö omasta kokemusmaailmasta irrottautumaan ja näkemään jotain, mikä olisi uutta ja eri tavoin merkityksellistä. Olen koko ikäni elänyt urheilun maailmassa urheilijana, opiskelijana, valmentajana, testaajana, opettajana, luottamushenkilönä ja tutkijana. Harrastan urheilua ja ansaitseen sen parissa elantoni. Lähtökohtani on siis vähintäänkin urheilumyönteinen. Kaikki urheilun parissa kokemani ja kohtaamani ei ole ollut positiivista, mutta epäilen, etten helpolla tekisi johtopäätöstä, että urheilu on turhaa ja vahingollista harrastajilleen ja se olisi ehdottomasti lakautettava. Se ei tarkoita, ettenkö olisi valmis tuomaan esiin urheilun epäkohtia. Niitä esiintuodessani olen kuitenkin urheilun puolella. Haluan tuoda epäkohtia esiin kehittääkseni toimintaa urheilun parissa. Juhila (1999, 201-232) kuvaa erilaisia mahdollisia tutkijapositioita sanoilla analyytikko, asianajaja ja tulkitsija. Asianajajan positiolla hän tarkoittaa, että tutkija pyrkii tutkimuksellaan ajamaan tai edesauttamaan jotakin asiaa, jonkin päämäärän saavuttamista. Tutkimusaiheen ja kohteen asettelussa olen ollut asianajajan positiossa. Lähtökohtanani oli jonkinlainen "maailmanparannustehtävä". Halusin kehittää urheilutoimintaa ja auttaa valmentajia tulemaan paremmiksi valmentajiksi. Tässä positiossa tutkija pohtii, miten asiat voisivat olla toisin ja hän on siten olemassa olevien todellisuuksien

kriitikko. En näe, että lähtökohtaisesti myönteinen suhtautumiseni urheiluun estäisi minua näkemästä epäkohtia. En myöskään tunne kokeneeni mitään senkaltaista vääryyttä, mikä ajaisi minut barrikadeille jonkun vääryyden paljastamiseksi. Olen vahvasti tietoinen urheilun parissa tapahtuvista vääryyksistä ja olen myös nähnyt ja kokenut, kuinka paljon kiitosta ansaitsevaa toimintaa urheilun parissa tehdään. Juhilan kuvaama tulkitsijan positio tarkoittaa sitä, että tutkijalle tutkimusaineistot näyttäytyvät monenlaisten mahdollisuuksien maailmana. Niitä voi lukea lukuisilla eri tavoilla. Näen vahvuudekseni sen, että pystyn kokemusteni kautta asettumaan erilaisiin rooleihin aineistoani tulkitessani. Olen lukenut aineistoani urheilijan, valmentajan ja valmentajakouluttajan näkökulmista. Mikäli olisin analysoinut aineistoani nuorempana, jolloin minulla oli omaa kokemusta vain urheilijan roolista, en todennäköisesti olisi pystynyt pohtimaan valmentajan näkökulmaa. En olisi ymmärtänyt, miksi valmentaja toimii niin kuin toimii ja olisin varmasti ottanut jyrkemmän asenteen valmentajuutta kohtaan. Edelleen valmentajakouluttajan näkökulma tuo etäisyyttä. Tavallaan en valmentajana koe itseäni uhatuksi, kun asetun kouluttajan ja opettajan rooliin. Siitä roolista pystyn tarkastelemaan valmentajaa hieman etäämmältä. Näen tutkijan työni kannalta tärkeäksi myös sen, että kilpaillen edelleen, vaikken kovin tavoitteellisesti. Urheilijan rooli palauttelee minut usein maanpinnalle ja muistuttaa urheilijan ajatuksista ja tuntemuksista. Se on myös tarjonnut mielenkiintoisen näköalapaikan, kun kentältä käsin olen seurannut vastustajajoukkueiden valmentajien toimintaa.

11.1.2 Kirjoittajat ja aineisto

Valitsin kirjoitelman aiheeksi ”Minun valmentajani – mitä olen häneltä oppinut?”. Toivoin sen innostavan kuvaamaan valmentajaa ja punnitsemaan hänen toimintaansa, niin kuin kävikin. Oppiminen on positiivinen ilmaus, vaikka oppia tietenkin voi myös huonoiksi katsottavia asioita, kuten esimerkiksi itsekkyyttä tai epäterveellisiä tapoja. Kun kirjoittajat kirjoittavat oppimisesta, he kirjoittavat positiiviseksi kokemiaan asioista. Kukaan ei tällaisessa yhteydessä ymmärrettävästi kirjoita oppineensa urheilussa itsekkääksi, oppineensa joukkueen yhteisissä tilaisuuksissa polttamaan tupakkaa tai juomaan viinaa tai oppineensa suvaitsemattomuutta. Niinpä luettelo opituista asioista voi pitää yleisesti katsottujen hyveellisten asioiden luettelona. Kuvattuja asioita oletetaan opittavan urheilussa ja niiden ajatellaan olevan hyviä ominaisuuksia. Toisaalta olisi kyynistä olla pitämättä niitä myös urheilijoiden rehellisinä kokemuksina. Uskon, että urheilussa voi oppia paljon negatiiviseksi katsottavia asioita. Ne eivät tällä tehtävänannolla tule esiin siten, että kirjoittaja suoraan kirjoittaisi oppineensa jotain negatiivista.

Kirjoittajille annettiin ohjeeksi käsitellä aihetta mahdollisimman laajalaisesti, ei esimerkiksi vain taitojen oppimisen kannalta. Lisäksi kirjoittajia kehoitettiin tarkastelemaan asiaa eri näkökulmista. Tämä siksi, että pelkäsin pääsykoetilanteen vaikuttavan siten, että kirjoittajat katsovat sosiaalisesti suotavaksi kirjoittaa vain positiivisia seikkoja kun kirjoitelman otsikkokin on lähtökohdaltaan positiivinen. Vaikka pelkäsin pääsykoetilanteen vaikuttavan kirjoitelmien sisältöön, uskoin siitä olevan myös hyötyä, koska varmasti suurin osa kirjoittajista paneutuisi tehtävään huolella. Pääsykoetilanteessa oli myös se etu,

että kirjoittajat eivät tienneet minun tutkijana olevan kiinnostuneen etiikasta. Mikäli olisin teettänyt kirjoitelman opiskelijoilla, heillä olisi ollut ennakkoon tiedossa, mistä olen tutkimuksessa kiinnostunut. Uskon, että se olisi voinut vaikuttaa kirjoitusten sisältöön siten, että tarinat eivät olisi olleet yhtä aitoja.

Oman arvioni mukaan suurin osa kirjoituksista on hyvinkin aitoja. Mielestäni kukaan kirjoittajista ei ole ”lyönyt läskiksi” ja ”kilven kiillotus”-tarinat on enimmäkseen mahdollista tunnistaa. Joissakin tapauksissa kirjoittaja on syytynyt kuvailemaan valmentajaansa niin värikkäästi ja estoitta, etten ehkä itse olisi samanlaista kieltä käyttänyt pääsykoetilanteessa. Kirjoitustilanne on kuitenkin hetkestä kiinni. En tiedä, syntykö aidompia tarinoita siten, että kirjoittaja kirjoittaa paperille ensimmäisen mieleensä tulevan asian tai tilanteen tai siten, että hän pohtii ja punnitsee kirjoittamistaan. Jotkut kirjoittajat kertoivat kirjoituksensa, että aihe aiheutti paljon päänvaivaa.

”Aluksi kun kuulin kirjoitelman aiheen se tuntui todella helpolta. Nyt olen kuitenkin istunut pöydän ääressä, kynä kädessäni, jo pidemmän aikaa. kaikki se, mitä ajattelin kirjoittaa ei tuntunutkaan niin todelliselta – oliko se todella niin? (nainen, kestävyyslajit)

Joillakin taas jokin tapahtuma tai tilanne oli aika tuore ja se oli helppo kaataa paperille. Joka tapauksessa pääsykoetehtävä, joka palautetaan nimellä varustettuna, rajaa kirjoitelmien sisältöä. Pääsykoetilanteessa omalla nimellä ja omista kokemuksista esimerkiksi dopingista tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei kirjoiteta.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudessa on kysymys sekä aineiston että tulkinnan luotettavuudesta. Aineiston kohdalla luotettavuus merkitsee ennen kaikkea aitoutta: aineisto on aitoa, kun tutkimushenkilöt puhuvat samasta asiasta kuin tutkija oletti (Ahonen 1994, 129). Kirjoittaja saattaa leikitellä sosiaalisen hyväksyttävyyden, tarinan uskottavuuden ja käytännöllisen tiedonvälityksen rajamailla lyömällä tarinansa ”läskiksi”, mutta silloinkin tarinaan tarttuu jotakin kirjoittajan merkitysmaailmoista ja minästä. Kirjoitus on aina kirjoitettu jossakin kontekstissa, ajassa ja paikassa, tiettyä tarkoitusta varten jollekin yleisölle. Kertojan tulee olla omassa lajissaan uskottava, jolloin ei ehkä niinkään pohdiskella sitä, onko tarina totta vai ei, faktaa vai fiktiota, vaan pikemminkin on kyse yksilöllisen kokemuksen esittämisen käyttökelpoisuudesta, sen aikaansaamasta vaikutuksesta ja sosiaalisesta hyväksyttävyydestä. (Hyvärinen, 1994, 53-63.) Se, ovatko tarinat totta vai ei, voi olla ongelmallista niissä kohdissa, joissa olen halunnut kertoa, mitä urheilijat kirjoittivat. Aineiston laajuus tuo kuitenkin luotettavuutta. Kirjoitusten totuudellisuus ei sen sijaan ole ongelma esimerkiksi tulkittaessa valmentajiin kohdistuvia odotuksia. Vaikka kirjoittaja kirjoittaisi täysin kuvitteellisesta tilanteesta, kertomuksesta voi silti tulkita, mitä odotuksia valmentajaan kohdistuu. Ajattelen, että aineiston voisi jakaa todellisuuden suhteen neljään tasoon. Ensinnäkin se, mitä on kerrottu voi olla joko todellista tai se voi olla toivetta. Kirjoittajan todellinen kokemus edelleen voi olla valmentajan ”aitoa” toimintaa tai kuvaus valmentajan esittämästä roolista. Mikäli kirjoittaja kirjoittaa toiveestaan, hän voi kirjoittaa omasta henkilökohtaisesta toiveestaan tai hän mahdollisesti kuvaa hyvän valmentajan kulttuurista konstruktia.

Onko aineisto sopiva tutkimuskysymyksen kannalta? Haen vastauksia kysymykseen mihin urheiluharrastuksen parissa kasvetaan, voidakseni pohtia sitä, mitä on tai olisi hyvä kasvatus urheilussa. Lähdin liikkeelle kysymyksistä, mitä on olla urheilija ja mitä on olla valmentaja, ja mitkä ideat ohjaavat heidän toimintaansa. Millaisissa eetoksissa urheilun parissa toimitaan? Aineistoni on urheilijoiden kirjoittamaa ja kirjoituksen aiheena on kirjoittaa omasta oppimisesta ja valmentajasta. Moni kirjoittaa muustakin. Kysymykseen, mitä on olla urheilija, aineisto vastaa monin tavoin. Urheilijat kirjoittavat itsestään, harjoittelusta, kilpailuistaan, suhteestaan valmentajaansa ja muihin ihmisiin, vaikeuksista, hienoista hetkistä, oppimisestaan ja monesta muusta asiasta. Näistä saa rakennettua kuvaa urheilijan maailmasta ja ajattelusta. Sellainen urheilija-aineisto, jossa urheilijat kertoisivat vain itsestään, toisi lisää yksityiskohtia, mutta en usko, että yleiskuva urheilijasta ratkaisevasti muuttuisi. Valmentajat eivät tässä tutkimuksessa pääse ääneen. Haen vastauksia kysymykseen, mitä on olla valmentaja urheilijoiden odotuksista. En kuvaa valmentajien kuvaamaa maailmaa, vaan kuvaan sitä odotusmaailmaa, jossa valmentajat elävät. Tämä on ongelmallinen asetelma. Yritän kuvata kahden toimijan maailmaa vain toisen suulla kerrottuna. Uskon, että valmentaja-aineisto toisi lisää näkökulmia valmentajan maailmaan. Tähän ongelmaan olen hakenut ratkaisua aineiston tulkinnasta. Haluan kuvata ilmapiiriä ja eetosta ja tulkitsen aineistoa monesta näkökulmasta. Urheilutoimintaa ohjaavia eetoksia on varmasti muitakin, ja toisenlaiset aineistot toisivat ne esiin. Tavoitteena oli kuvata urheilun arkipäivää ja niitä eetoksia, jotka ohjaavat urheilijan ja valmentajan toimintaa harjoitussaleilla ja kentillä ja siihen tavoitteeseen uskon tämän aineiston pystyvän vastamaan.

Kirjoittajissa on edustettuna laaja urheilulajien kirjo ja miehiä ja naisia on lähes saman verran. Enemmistö kirjoittajista harrastaa erilaisia pallopelejä. Naisvalmentajista kertovia kertomuksia on selvästi vähemmän kuin miesvalmentajista. Mielestäni jakaumiltaan kirjoittajien joukko vastaa hyvin urheilumaailman todellisuutta. Kirjoittajat olivat pyrkimässä liikunta-alalle. Se kertoo heidän innokkaasta suhtautumisesta liikuntaan ja urheiluun. Vaikuttaako liikuntamyönteisyys siihen, millaisia muistoja kirjoittajilla on valmentajistaan tai millaisia tarinoita he urheilusta kirjoittavat? Varmaankin toisenlaisessa tutkimusjoukossa olisi saattanut olla enemmän pettymystarinoita kuin tässä aineistossa. En kuitenkaan ajattele, että liikunta-alalle pyrkivillä välttämättä on positiivisemmat kokemukset ohjaajistaan ja valmentajistaan kuin muilla. On kuitenkin muistettava, että ammattikorkeakoulun pääsykokeisiin päässeet ovat valikoitunut joukko. He eivät edusta nuorten aikuisten keskivertoa, eivätkä ole välttämättä keskiverto-otos liikunnan harrastajista.

11.1.3 Tulkinnasta

Sulkusen (1997, 19) mukaan tulkitseminen on asioiden näkemistä uudella tavalla ja siten tulkitsija puuttuu käsittelemäänsä asiaan. Tulkitseminen on todellisuuden ymmärrettäväksi tekemistä ja sillä on moraalisia vaikutuksia. Ehkä samaa uudella tavalla näkemistä tarkoittavat Eskola ja Suoranta (1998, 141) kun he kirjoittavat, että keskeistä analyysissä ja tulkinnassa on ”todellisen” unohtaminen ja siirtyminen ”mahdolliseen”. Tavoitteena on etsiä erilaisia totuuksia ja mahdollisia merkityksiä. Tätä uuden näkemistä lähdin tavoittelemaan aineistolähtöisellä tutkimusotteella työn alkuvaiheessa. Tavoitteena oli suhtautua avoimesti tutkimuskohteeseen ja antaa aineiston kertoa siitä, mikä on merkityksellistä. Katson tämän tavoitteen osittain toteutuneen.

Chase (2005, 664-667) kuvaa tutkijan erilaisia ääniä. Tutkijan autoritaarinen ääni erottaa tutkittavien äänen omastaan tulkintojen avulla. Silloin tutkija esittää omaavansa erilaisen tavoitteen kuin tutkittava kertoessaan tarinaansa. Silloin tutkija pyrkii tekemään näkyväksi asioita, jotka sosiaalisessa ympäristössä tulevat otetuksi itsestäänselvyyksinä. Toinen tapa tutkijalle on asettua kannustavaan tai tukevaan asemaan suhteessa tutkittavien tarinoihin. Silloin tutkijan ääni voi olla hiljainen ja taustalla ja tutkittavien kertomus nousee pääosaan. Kolmas narratiivinen strategia on tutkijan ja tutkittavien vuoropuhelu, jossa tutkija tulkitsee myös itseään tutkittavien kertomusten kautta. Oma äänenkäyttöni tässä tutkimuksessa on autoritaarista. Tuon tutkittavien tarinoita esiin tekstikatkelmien avulla, mutta näen niiden roolin apuna tulkintojen ymmärtämisessä. Omat tulkintani nousevat pintaan ja tutkittavien äänien avulla annan lukijalle eväitä tulkintojen arviointiin. Olenko tehnyt oikeutta tutkittavien tarinoille?

Aineiston analyysissä lähdin liikkeelle aineistolähtöisyyden ajatuksesta. Perehdyin aineistoon huolella ja aikaa käyttäen ja yritin avoimin mielin hahmottaa, mistä aineisto kertoo. Aineistolähtöisyys oli tavallaan harhaa, sillä alkuun olin erityisesti kiinnostunut valmentajasta ja kiinnitin erityisesti huomiota siihen, mitä ja miten valmentajasta kirjoitettiin. Lukuisat lukukerrat osoittautuivat tärkeiksi. Kokonaisuuden hahmottaminen ja kokonaisten tarinoiden muistaminen osoittautui tärkeäksi myöhemmissäkin vaiheissa. Ensimmäisten löytämieni teemojen jälkeen lähdin kysymään aineistolta vastauksia esille nousseisiin kysymyksiin ja valitsin analyysitavan sen mukaan, mihin kysymykseen hain vastausta. Kysymykset eivät siis olleet etukäteen asetettuja, vaan ne nousivat joko aineistosta tai kirjallisuudesta. Erityisen merkittävänä aineiston analyysin luotettavuuden kannalta pidän sitä, että palasin yhä uudelleen alkuperäiseen aineistoon. Aloitin ja lopetin jokaisen analyysivaiheen lukemalla aineistoni läpi ja vielä raportin kirjoittamisen loppuvaiheessakin olen palannut aineistoni pohtien seuraavia kysymyksiä: Olenko huomannut kaiken, olenko jättänyt jotain pois, olenko irrotanut asian yhteydestään, olenko tulkinnut väärin? Se analyysivaihe, kun siirryin valmentajasta urheilijaan, opetti minulle paljon aineiston analyysistä. Kuvaan aiemmin, kuinka vaihde päässäni ei meinannut millään kääntyä, enkä alkuun löytänyt aineistosta mitään. Kun sitten useiden lukukertojen jälkeen lopulta löysin, aloin epäillä aineiston saturaation mahdollisuutta. Vaihtamalla näkökulmaa aineisto saattaa tarjota jotain aikaisemmin

huomaamatonta. En siis vetoa aineiston kylläntymiseen luotettavuustekijänä. Katson, että eri analyysimenetelmillä sain riittävästi vastauksia asettamiini kysymyksiin.

Johtopäätökset eli tulkitut merkitykset ja merkityskategoriat ovat valideja silloin, kun ne vastaavat sitä mitä tutkittavatkin tarkoittivat, eli tutkija ei ole esimerkiksi ylitulkinnut aineiston ilmaisuja (Ahonen 1994, 129). Ylitulkinta on vaarana silloin, kun tutkija luo konstruktia, jonka pohjana on aineiston palasia sieltä täältä. Tässä tutkimuksessa kuvaamani valmennussuhteet ovat sellaisia kuvauksia, jotka ovat syntyneet aineiston pohjalta, eivät suoraan aineistoa lainaten. Siinä liikun riskirajoilla. Olen pohtinut, kärjistänkö liikaa tai korostan liikaa jotain aineiston yksityiskohtaa. Tulkinnassa haen sitä, että lukijalle syntyisi tuttuuden tunne ja ajattelemisen aihetta. Vaikka kuvaamani valmennussuhteet ovat äärilaitoja, uskon, että ne ovat urheilun parissa toimiville tunnistettavia. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on, että tutkimuksen tulokset tuntuvat mahdollisilta, syntyy tunne, että noinhan se onkin tai että tulokset antavan ajattelemisen aihetta. Tavoitteena on myös, että tutkimus vaikuttaa lukijaan tunnetasolla herättäen kysymyksiä. (Heikkinen 2002, 24-25; Richardson 2005, 964.)

Olen tulkinnut aineistoa kolmella tasolla. Kappaleessa kolme kuvaan ensivaiheen tulkintaa, jossa ryhmittelen, koostan ja vedän yhteen analyysin välitömiä tuotoksia. Tutkimuksen tulososan katson olevan toisen vaiheen tulkintaa, jossa tulkiten merkityksiä ja mahdollisuuksia sekä kuvaan aineiston puhetapojen avulla mahdollisia urheilukäsityksiä, odotuksia ja ilmapiirejä. Pohdintaosassa siirryn seuraavan tason tulkintaan, jossa liitän aineistoani yleisemmin urheilun maailmaan, pohtien, mitä löytämistäni tulkinnoista seuraa.

11.1.4 Tuoko tutkimus uutta tietoa?

Työn johdannossa kerroin tutkimukseni olevan puheenvuoro useiden suomalaisten tutkimusten ketjuun. Puheenvuorollani tuon keskusteluun urheilun eetokset. Eetokset ovat hyvä osanen siihen keskusteluun, joka kattaa juhlapuheet, urheilun toimintatavat, muun yhteiskunnan vaikutukset, kirjoittamattomat käytänteet ja toimintaa ohjaavan ihmiskäsityksen. Mielestäni eetokset auttavat ymmärtämään urheilun toimintatapoja ja niiden näkyväksi tekemisellä voi löytää toiminnan syitä seurausten takana. Eetokset tuovat myös lisää näkymiä aikaisempiin urheilun jaotteluihin (Eichberg 1987; Tiihonen 1994). Tutkimus tuo lisäksi näkyviin urheilun nykyihanteita ja sen, kuinka monet perinteisistäkin ihanteista on yhä voimissaan.

Tutkimuksen tulokset tuovat lisää näkökulmaa urheilun etiikkaan. Eetosten valossa voi tarkastella, millainen toiminta on mahdollista missäkin ilmapiirissä. Edelleen tutkimus tuo näkökulmia siihen, millainen valmentajan toiminta mahdollistaisi eettisesti hyvän kasvatuksen urheiluharrastuksen parissa.

11.2 Loppuvenyttely

Loppuvenyttely valmistaa tulevaan. Tutkimuksen tapauksessa tulevaan valmistautuminen on pohdintaa siitä, mitä merkitystä tämän tutkimuksen tuloksilla on. Kokoan loppuun lyhyesti tutkimuksen keskeiset tulokset ja ajatukset siitä, miten ne olisivat sovellettavissa.

- Urheilun eetosten näkyväksi tekeminen on tärkeää, kun urheilutoiminnassa asetetaan tavoitteita toiminnalle ja valitaan toimintatapoja. Urheilujärjestöt, -seurat ja yksittäiset valmentajat voivat asettaa toiminnalleen tavoitteita, mutta mikäli urheilutoimintaa ohjaavat ideat ja urheilun ”piilopetussuunnitelma” jätetään huomiotta, voi lopputuloksena olla jotain muuta kuin tavoitteiden mukaista toimintaa. Tämän tutkimuksen perusteella olen samaa mieltä Pasi Kosken (Koski, 2000, 40-43) kanssa, että kulttuuriin kasvattamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Eettinen toiminta ja hyvä kasvatusta eivät toteudu vain eettisten ohjeistojen laatimisen seurauksena tai järjestön tai urheiluseuran mission laatimisen tuloksena. Tiedon välittämisen ja annettujen arvojen sijasta pitäisi kiinnittää huomiota kulttuuriin ja kulttuurin siirtymiseen sekä merkitysten ja merkitysrakenteiden omaksumiseen.
- Valmentajakoulutuksessa siirtyminen sisällön merkityksen painottamisesta valmentajan taitojen oppimiseen on jo meneillään. Tämän tutkimuksen perusteella valmentajan reflektointitaidot nousevat erittäin tärkeiksi. Reflektio on mietiskelyä, harkintaa, heijastusta. Valmentajan toiminnassa se olisi oman toiminnan arviointia, uuden tiedon liittämistä opittuun, palautteen saamista urheilijoilta ja muilta toimijoilta sekä toiminnan kehittämistä. Yksi toimiva tapa koulutuksessa olisi käyttää narratiivista otetta. Valmentaja voisi analysoida omaa tarinaansa ja mahdollisesti kerätä urheilijoiltaan palautetta tarinan muodossa. Valmentajan itsereflektio voi olla myös kysymysten esittämistä itselle: Millainen on hyvä urheilija, millainen on hyvä valmentaja, mikä urheilun tavoite on? – Mikä siis on minun urheilukäsitykseni?
- Tässä tutkimuksessa löytyneet eetokset ohjaavat toimintaa liikunta-alalla yleisemminkin. Samat ideat urheilemisesta voivat vaikuttaa toimintaan myös liikunnanopetuksessa ja -ohjauksessa. Täytyy muistaa, että aineiston kirjoittajat olivat hakeutumassa liikunta-alalle. Niillä, joilla työn tai menestyksen eetos ohjaa vahvasti ideaa liikkumisesta ja urheilusta, saattaa olla lannistava ja innostuksen tukahduttava vaikutus opetettaviinsa ja ohjattaviinsa. Liikunta-alan koulutuksessa tulisi myös kiinnittää huomiota eetos-tunnistamiseen ja itsereflektioon tässä suhteessa.
- Tutkimusten valossa valmentajuus näyttäytyy valmentajan toimintana harjoitus- ja kilpailutilanteissa. Valmentajuudessa tärkeitä asioita ovat asiantuntemus ja johtaminen. Johtaminen valmentamisessa korostuu joissain lajeissa ja erityisesti huippu-urheilussa. Tämän tutkimuksen aineistossa

valmentajuus näyttäytyy kasvattamisena ja tärkeitä asioita ovat asiantuntemus ja vuorovaikutustaidot.

- Olen pyrkinyt tekemään näkyväksi urheilun erilaisia käytäntöjä ja urheilun monenlaisuutta. Olen pyrkinyt kuvaamaan eetoksia ja ihanteita tarkastellen niiden eri puolia. Yksi tämän tutkimuksen viesteistä on, että urheilun maailma ei ole mustavalkoista, asioilla on erilaisia puolia. Menestystavoitteisen ja hauskuustavoitteisen urheilun vastakkainasettelu ei ole mielekäästä, kuten ei ole esimerkiksi autoritaarisen ja demokraattisen valmentamistyylin vastakkainasettelukaan. Erilaiset valinnat, erilaiset eetokset ja erilaiset toimintatavat voivat johtaa erilaisiin asioihin – hyviin ja huonoihin.

LÄHTEET:

- Ahonen, S. 1994. Teoksessa Syrjälä, L. Ahonen, S. Syrjäläinen, E. Saari, S. (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki, Kirjayhtymä.
- Ahponen, P. & Järvelä M. 1983. Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisten elämäntavan muutos. Juva, WSOY.
- Alaranta, A. 2006. Medication use in elite athletes. Helsinki, Yliopistopaino.
- Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Helsinki, Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus, Tampere, Vastapaino.
- Antikainen, A. 1991. Searching for the meaning of education. University of Joensuu, *Bulletins of the faculty of Education*, 38.
- Antikainen, A., Houtsonen, J., Kauppila, J. & Huotelin, H. 1996. Living in a learning society. London, The Falmer Press.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2000. Kasvatussosiologia. Helsinki, WSOY.
- Bar-Eli, M., Tenebaum, G. & Levy-Kolker, N. 1993. A three-dimensional crisis-related analysis of perceived coach's behaviour in competition. *Scandinavian journal of medicine and science in sports*, 3, 134-141.
- Barnett, N. P., Smoll, F. L & Smith, R.E. 1992. Effects of enhancing coach-athlete relationships on youth sport attrition. *The Sport Psychologist*, 6, 111-127.
- Berger, P.L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suomentaja Raiskila, V. Alkuteos *The social construction of reality* 1966. Helsinki, Gaudeamus.
- Black, S. J. & Weiss, M. R. 1992. The relationship among perceived coaching behaviours, perceptions of ability, and motivation in competitive age-group swimmers. *Journal of Sports and Exercise Psychology*, 14, 309-325.
- Brackenridge, C. 1994. Fair play or fair game? Child sexual abuse in sport organisations. *International Review for Sociology of Sport*, 29, 287-298.
- Bredemeier, B. 1983. Athletic aggression: A moral concern. Teoksessa Goldstein, J.H. *Sports Violence*. New York, Springer-Verlag.
- Bredemeier, B. & Shields, D. 1984. Divergence in moral reasoning about sport and life. *Sociology Sport Journal* 1, 348-357.
- Bredemeier, B., Weiss, M., Shields, D. & Cooper, B. 1987. The relationship between children's legitimacy judgements and their moral reasoning, aggression tendencies and sport involvement. *Sociology of Sport Journal*, 4, 48-60.
- Broadly, D. 1987. Piilo-opetussuunnitelma. Toimituskunta Kämäräinen, P., Neste, M. & Rostila, I. Tampere, Vastapaino.
- Bruner, J. 1987. Life as narrative. *Social Research*, 54, 11-32.
- Bruner, J. 1990. *Acts of meaning*. London, Harvard University Press.
- Buber, M. 1993. Minä ja sinä. Suomentaja Pietilä J. Porvoo, WSOY.
- Butcher, R. & Schneider, A. 2001. Fair play as respect for the game. Teoksessa Morgan, W.J., Meier, K.V. & Schneider, A.J. *Ethics in Sport*. Champaign IL, Human Kinetics.
- Chase, S. 1995. Taking narrative seriously. Consequences for method and theory in interview studies. Teoksessa Josselson, R. & Lieblich, A. (toim.) In-

- terpreting experience. *The narrative study of lives*, Thousand Oaks, Sage Publications.
- Chase, S. 2005. *Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices*. Teoksessa Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. *The Sage handbook of qualitative research*, Third edition. Thousand Oaks, California, Sage Publications.
- Chaumenton, N.R. & Duda, J.L. 1988. Is it how you play the game or whether you win or lose? The effect of competitive level and situation on coaching behaviours. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 11, 157-173.
- Chelladurai, P. 1984. Discrepancy between preferences and perceptions of leadership behaviour and satisfaction of athletes in varying sports. *Journal of Sport Psychology*, 6, 27-41.
- Chelladurai, P. & Arnott, M. 1985. Decision styles in coaching: Preferences of basketball players. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 56, 15-24.
- Chelladurai, P. & Carron, A. 1978. *Leadership*. Ottawa: Sociology of Sport Monograph series, Canadian Association for Health, Physical Education and Recreation.
- Chelladurai, P. & Saleh, S.D. 1980. Dimensions of leadership behavior in sports. Development of a leadership scale. *Journal of Sport Psychology*, 2, 34-45.
- Cote, J., Salmela, J.H. & Russel, S. 1995a. The knowledge of high-performance gymnastic coaches: Competition and training considerations. *The Sport Psychologist*, 9, 76-95.
- Cote, J., Salmela, J.H. & Russel, S. 1995b. The knowledge of high-performance gymnastic coaches: Methodological framework. *The Sport Psychologist*, 9, 65-75.
- Cote, J., Salmela, J., Trudel, P., Baria, A. & Russel, S. 1995. The coaching model: A grounded assessment of expert gymnastic coaches' knowledge. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 17, 1-17.
- Cote, J. & Sedgwick, W.A. 2003. Effective behaviors of expert rowing coaches: a qualitative investigation of Canadian athletes and coaches. *International sports journal*, 7, 62-77.
- Cote, J., Young, B., North, J. & Duffy, P. 2007. Towards a definition of excellence in sport coaching. *International Journal of Coaching Science*. Vol. 1, 3-17.
- Cushion, C. & Jones, R.L. 2006. Power, discourse, and symbolic violence in professional youth soccer: The case of Albion football club. *Sociology of Sport Journal*, 23, 142-161.
- D'Arripe-Longueville, F., Fournier, J.F. & Dubois, A. 1998. The perceived effectiveness of interactions between expert French judo coaches and elite female athletes. *Sport psychologist*, 12, 317-322.
- Dixon, N. 2001. On winning and athletic superiority. Teoksessa Morgan, W.J., Meier, K.V. & Schneider, A.J. *Ethics in Sport*. Champaign IL, Human Kinetics.
- Douge, B. & Hastie, P. 1993. Coach effectiveness. *Sport Science Review*, 2, 14-29.
- Duda, J., Olson, L. & Templin, T. 1991. The relationship of task and ego orientation to sportmanship attitudes and the perceived legitimacy of injurious acts. *Research Quarterly for Exercise and Sport*. Vol. 62, 79-87.

- Dunning, E. 1999. *Sport matters. Sociological studies of sport, violence and civilization.* London, Routledge.
- Durand-Bush, N. & Salmela, J. 2002. The development and maintenance of expert athletic performance: Perceptions of world and Olympic champions. *Journal of Applied Psychology*, 14, 154-171.
- Eichberg, H. 1987. *Liikuntaa harjoittavat ruumiit.* Tampere, Vastapaino.
- Eizen, D. S. & Pratt, S. R. 1989. Gender differences in coaching philosophy: The case of female basketball teams. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, Vol. 60, 152-158.
- Elias, N. & Dunning, E. 1986. *Quest for excitement: sport and leisure in the civilization process.* Oxford, Blackwell.
- Eskola, J., Koski-Jännes, A., Lamminluoto, E., Saaranen, A., Saastamoinen, H. & Valtanen, K. 2003. *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita.* Kuopio, Kuopio University Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere, Vastapaino
- Etelä-Suomen Sanomat, 4.11.1999. Tuomareiden mollaaminen kuuluu tähän lajiin.
- Fairclough, N. 2002. Miten media puhuu. Suomentajat Blom, V. & Hazard, K. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Fasting, K., Brackenridge, C. & Sundgot-Borgen, J. 2003. Experiences of sexual harassment and abuse among Norwegian elite female athletes and nonathletes. *Research Quarterly for Exercise & Sport*, Vol. 74, 84.
- Fasting, K. & Pfister, G. 2000. Female and male coaches in the eyes of female elite soccer players. *European Physical Education review*, Vol.1, 91-110.
- Gardner, D.E., Shields, D.L., Bredemeier & B. J. Bostrom, A. 1996. The relationship between perceived coaching behaviors and team cohesion among baseball and softball players. *The Sport Psychologist*, 10, 367-381.
- Garland, D. J. & Barry, J. R. 1988. The effects of personality and perceived leader behaviour on performance in collegiate football. *The Psychological Record*, 38, 237-247.
- Gergen, K. J. 1999. *An invitation to social construction.* London: SAGE Publications Ltd.
- Gilbert, D.W. & Trudel, P. 2000. Validation of the coaching model (cm) in a team sport context. *International Sports Journal*, Summer, 120-128.
- Gordon, S. 1988. Decision styles and coaching effectiveness in university soccer. *Can. J. Sport Sci.* Vol. 13, 56-65.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. 1998. Narrative practise and the coherence of personal stories. *Sociological Quarterly*, Vol. 38, 163-188.
- Hall, S. 1999. *Identiteetti.* Suomentajat Lehtonen, M. & Herkman, J. Tampere, Vastapaino.
- Halstead, J.M. & Taylor, M.J. 2000. Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, Vol. 30, 169-202.
- Harinen, P., Itkonen, H. & Rautapuro, J. 2006. *Asfalttiprinssit - tutkimus skeittareista.* Helsinki, Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 159.

- Hautamäki, A. & Wahlström, J. 1985. Perhe – piilopaikka, turvapaikka, kasvu-
alusta. Teoksessa Hautamäki, A., Wahlström, J., Wahlström, R., Sinisalo, P.
(toim.) Kasvuvuosien psyykinen kehitys. Helsinki, Suomen kaupunkiliit-
to.
- Heikkinen, A. 1998. Ammattimiehet ladulla. Teoksessa Välähdyksiä Suomen
urheilusta. Helsinki, Suomen urheilumuseosäätiö.
- Heikkinen, H. 2001. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito:
narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa. Jyväskylä,
Jyväskylän Yliopisto.
- Heikkinen, H. 2002. Whatever is narrative research? Teoksessa Huttunen, R.,
Heikkinen, H. & Syrjälä, L. Narrative research. Voices of teachers and phi-
losophers. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Heikkinen, R-L. & Laine, T. (toim.) 1997. Hoitava kohtaaminen. Helsinki, Kir-
jayhtymä.
- Heinilä, K. 1984. Ethics of sport. University of Jyväskylä, Department of Sociol-
ogy and Planning for Physical Culture. Research reports, 30.
- Heiskanen, I. & Mitchell, R. 1985. Lättähatuista punkkareihin. Suomalaisen val-
takulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä.
Helsinki, Otava.
- Helsingin Sanomat 22.2.2004
- Helve, H. 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki, Vastapaino.
- Herrera, C.D. 2001. Philosophical aspects of sport symbolism. Journal of the
philosophy of Sport, XXVIII, 107-116.
- Hill, J. 2002. Sport, leisure & culture in twentieth-century Britain. New York,
Palgrave.
- Hirsjärvi, S. 1980. Kasvatustietoisuus ja kasvatuserittely: teoreettinen tarkastelu.
Jyväskylä, Jyväskylän Yliopisto.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1991. Johdatus kasvatustieteisiin, Juva, WSOY.
- Hoikkala, T. 1989. Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Helsinki,
Gaudeamus.
- Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatuserittely, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen
puhe ja kulttuurimallit. Helsinki, Gaudeamus.
- Honkonen, R. & Suoranta, J. 1999. Höntsyä vai tehovalmennusta? Kirjoituksia
joukkueurheilun junioritoiminnasta. Tampere, Tampereen Yliopistopaino.
- Hughes, R. & Coackley J.J. 1991. Positive deviance among athletes: The implica-
tions of overconformity to the sport ethic. Sociology of Sport Journal, 8,
307-325.
- Huhmarniemi, R. 2001. Dialogi ja ihmiseksi kasvun ajatus transmodernin maa-
ilmankuvan ilmentäjänä. Teoksessa Huhmarniemi, R., Skinnari, S. & Tähtinen,
J. (toim.) Platonista transmodernismiin. Turku, Suomen kasvatustie-
teellisen seura.
- Huisman, B.F. & Silva, J.M. 1984. Aggression in sport: Definitional and theoretic-
al considerations. Teoksessa Silva, J.M. & Weinberg, R. (toim.) Psycho-
logical Foundations of Sport. Champaign, Human Kinetics.
- Huitzinga, J. 1984. Leikkivä ihminen. Suomentaja Salomaa, S. Juva, WSOY.

- Huttunen, R., Heikkinen, H. & Syrjälä, L. 2002. Narrative research. Voices of teachers and philosophers. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Huttunen, R. & Kakkuri, L. 2002. The hermeneutics of truth and selfhood. Heidegger's, Gadamer's and Ricoeur's significance in the autobiographical research. Teoksessa Huttunen, R., Heikkinen, H. & Syrjälä, L. Narrative research. Voices of teachers and philosophers. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Hyvärinen, M. 1994. Viimeiset taistot, Tampere, Vastapaino.
- Hänninen, V. 1994. Ei toimijaa ilman tarinaa. Teoksessa Weckroth, K. & Tolkkio-Nikkonen M. (toim.) Jos A niin..., Tampere, Vastapaino.
- Hämäläinen K. 2002. "Ei kuitenkaan mikään diktaattori." Valmentajan valta ja vallan käyttö urheilijoiden kirjoituksissa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan pro gradu-työ.
- Hämäläinen, K. 2003. Enemmän kuin valmentaja? Valmentaja urheilijoiden kirjoituksissa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan lisensiaatintyö.
- Häyrinen, R. & Laine L. 1989. Teoksessa Vasara, E. (toim.) Suomi urheilun suurvaltana. Helsinki, Liikuntatieteellinen seura.
- Häyrinen, R. 1998. Kilpaurheilu valtaa mielet. Teoksessa Välähdyksiä Suomen urheilusta. Helsinki, Suomen urheilumuseosäätiö.
- Ihanus J. 1999. Minäkertomukset. teoksessa Ihanus, J. (toim.) Kulttuuri ja psykologia. Helsinki, Helsinki University Press, 241-259.
- Ilmanen, K., Itkonen, H., Matilainen, P. & Vuolle, P. 2004. Urheilun julkisuuskuva. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Innanen, M. 2000. Sukupuolittuneet erot - isyys ja äitiys tyttöjen ja poikien ainekirjoituksissa. Jyväskylän yliopisto. Sosiologian lisensiaatintyö.
- Innanen, M. 2001. Isyys ja äitiys nuorten kertomana - lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Jyväskylä, Likes, Research Reports on Sport and Health.
- Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere, Gaudeamus.
- Itkonen, H. 1997. Tuskin etanaa elävämpi - Urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa Vares, V. (toim.) Urheilu ja historia, Turku, Turun Historiallinen arkisto 51.
- Itkonen 1998. Urheiluseura kasvattajana. Teoksessa Välähdyksiä Suomen urheilusta. Helsinki, Suomen urheilumuseosäätiö.
- Jambor, E. A. & Zhang, J. J. 1997. Investigating leadership, gender, and coaching level using the revised leadership for sport scale. Journal of Sport Behavior, Vol. 20, 313-321.
- Johns, D. 1998. Fasting and feasting: Paradoxes of the sport ethic. Sociology of Sport Journal, Vol.15, 41-63.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere, Vastapaino.
- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki, Gaudeamus.

- Jones, C. & McNamee, M. 2000. Moral reasoning, moral action, and the moral atmosphere of sport. *Sport, Education and Society*, Vol.5, 131-146.
- Jones, F.J., Housner, L.D. & Kornspan, A.S. 1997. Interactive decision making and behavior of experienced and inexperienced basketball coaches during practice. *Journal of Teaching Physical Education*, 16, 454-468.
- Jones, K. 2001. Trust in sport. *Journal of the Philosophy of Sport*. XXVIII, 96-102.
- Josselson, R. 1995. Imagining the real: Empathy, narrative, and the dialogic self. Teoksessa Josselson, R. & Lieblich, A. *Interpreting experience. The narrative study of lives*. Thousand Oaks, Sage Publications.
- Josselson, R. & Lieblich, A. 1995. *Interpreting experience. The narrative study of lives*. Thousand Oaks, Sage Publications.
- Juhila, K. 1999. Ontologinen ja episteeminen konstruktioismi. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere, Vastapaino.
- Kakkori, L. 2002. Masters of the truth. Nietzsche's and Foucault's concept of the truth in light of narrative. Teoksessa Huttunen, R., Heikkinen, H. & Syrjälä, L. *Narrative research. Voices of teachers and philosophers*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto..
- Kallio, E. 2005. *Kasvatus hajoavassa ajassa*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.
- Kalli, P. 2005. Teoksessa Kalli, P. & Malinen, A. (toim.) *Konstruktivismi ja realismi*. Helsinki, Kansanvalistusseura.
- Kantola, H. (toim.) 1988. *Suomalainen Valmennusoppi 1, Valmentaminen*. Vierumäki, Urheilusyke.
- Karjalainen, A. 1996. Piilo-opetussuunnitelman etiikka. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) *Kasvatuksen etiikka*. Helsinki, Edita Oy.
- Kemppainen, J.E. Varamies. 2003. *Helsingin Sanomat*, Kuukausiliite, lokakuu, 26.
- Kinnunen, T. 2001. *Pyhät bodarit*. Helsinki, Gaudeamus.
- Kirby, S., Greaves, L. & Hankivsky, O. 2000. *The Dome of Silence. Sexual harassment and abuse in sport*. London, Zed Books Ltd.
- Kleemola, I. 1996. *Naisliikuntaa 100 vuotta*. Helsinki, Otava.
- Klemola, T. 1991. Liikunta tienä kohti varsinaista itseä. Liikunnan projektien fenomenologinen tarkastelu. Tampere, Tampereen yliopisto.
- Kokkonen, J. 2003. Liikunta kestää keinotodellisuuden. *Liikunta ja Tiede*, 5-6. 64-66.
- Korhonen, M. 1999. *Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus*. Joensuu, Joensuun Yliopistopaino.
- Koskela, H. 2007. Grounded theory. Teoksessa Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere, Tampereen Yliopistopaino.
- Koski, L. 2001. Hyvän lapsen ja kasvattamisen ideaalit. Tutkimus aapisten ja lukukirjojen moraalisen kosmologian muutoksista itsenäisyyden aikana. Suomen kasvatustieteellinen seura. *Kasvatusalan tutkimuksia*, 6.

- Koski, P. 2000. Nuoret urheilijat ja alkoholi. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan kehittämiskeskus.
- Koski, P. 2004. Liikuntasuhde – liikunnan kohtaaminen kulttuurisesti rakentuvana sosiaalisena maailmana. Teoksessa Ilmanen, K. (toim.) Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Koski, T. 2000. Liikunta elämäntapana ja henkisen kasvun välineenä: filosofinen tutkimus liikunnan merkityksestä esimerkkinä jooga ja zen-budo. Tampere, Tampereen Yliopisto.
- Kosonen, U. 1998. Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 21. Jyväskylä, Jyväskylän Yliopistopaino.
- Kotkavirta, J. 2004. Teoksessa Ilmanen, K. (toim.) Pelit ja kentät, Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Koukkunen, K., Hosia, V., Keränen, J. & Valpola, V. 2001 Sivistyssanakirja. Helsinki, WSOY.
- Kupiainen, R. 2005. Mediakasvatuksen eetos. Fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta. Rovaniemi, Lapin yliopistopaino.
- Lacy, A.C. & Goldston, P.D. 1990. Behavior analysis of male and female coaches in high school girls' basketball. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 13, 29-39.
- Lagerspetz, E. 1993. Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa Launis, V. & Räikkä, J. (toim.), Itsemääräämisoikeus. Käytännöllisen filosofian julkaisuja Vol. 7. Turku, Turun Yliopisto.
- Laine, K. 1997a. Ameba pulpetissa: koulun arkikulttuurin jännitteitä. Jyväskylä, Jyväskylän Yliopistopaino.
- Laine, K. 1997 b. Koulun arkikulttuurin jännitteitä. Jyväskylän Yliopisto, lisen-siaatintyö.
- Laine, K. 2000. Koulukuvia. Koulu nuorten kokemistilana. Jyväskylä, Jyväskylän Yliopistopaino
- Laine, L. 1996. Kuinka ylittää rajat? Naiset Pohjoismaiden urheilujärjestöissä. Teoksessa, Nevala, A. Olympialaiset ja naisliikunta satavuotiaat. Helsinki, Suomen urheiluhistoriallinen seura.
- Laine, L. 2004. Naisten urheilun reunaehdoista – kokemuksia yleisurheilusta ja hiihdosta 1940-luvulle. Teoksessa Ilmanen, K. (toim.) Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. teoksessa Aaltola, J. & Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä, PS-Kustannus.
- Launonen, L. 2000. Eettinen kasvatusajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Leaman, O. 2001. Cheating and fair play in sport. Teoksessa Morgan, W.J., Meier, K.V. & Schneider, A.J. *Ethics in Sport*. Champaign IL, Human Kinetics.
- Lehtovaara, M. 1992. Subjektiiivinen maailmankuva kasvatustieteellisen tutkimuksen kohteena. Tampere, Tampereen yliopisto.

- Liikunnan ja urheilun tarina. 2003. Liikunnan ja urheilun maailma, erikoispainos 17. Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Lindfelt, M. 2001. Voiko tervettä sielua terveessä ruumiissa parantaa? Teoksessa Roiko-Jokela, H. & Sironen E. Urheilun etiikka ja arki. Jyväskylä, Atena Kustannus Oy.
- Liukkonen, J., Laakso, L. & Telama, R. 1996. Educational perspectives of youth sport coaches: Analysis of observed coaching behaviors. *Int. J. Sport Psychol*, 27, 439-453.
- Loland, S. 1998. Fair Play: historical anachronism or topical ideal? Teoksessa McNamee, M. & Parry S.J. *Ethics & sport*. London and New York, E & FN Spon.
- Lombardo, B.J. 1987. *The humanistic coach. From theory to practice*. Springfield, Ill., USA, Charles C. Thomas Publisher.
- Luuppala, J. 2004. Maailmanmestari ajoi lähes kolmen promillen kännissä. *Il-talehti-online*. 13.2.2004
- Manen, M. van 1990. *Researching lived experience. Human science for an action sensitive pedagogy*. New York State University of New York Press.
- McCallister, S. G., Blinde, E. M. & Kolenbrander, B. 2000. Problematic aspects of the role of youth sport coach. *International Sports Journal*, Winter, 9-26.
- McFee, G. 1998. Are there philosophical issues with respect to sport (other than ethical ones)? Teoksessa McNamee, M.J. & Parry, S.J. *Ethics & Sport*. London and New York, E & FN SPON.
- McNamee, M. 2002. Hubris, humility, and humiliation: Vice and virtue in sporting communities. *Journal of the Philosophy of Sport*, XXIX, 38-53.
- Magnan, I.A. 1998. *Sport in society: The Nordic world and other worlds*. Teoksessa Meinander, H. & Magnan, I.A. (toim.) *The Nordic world: sport in society*. London, Cass.
- Miettinen, H. 1997. Valmentaja Pietilän auktoriteetti loppui. *Helsingin Sanomat* 20.10.1997.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimeneelmiin*. Jyväskylä, PS-Kustannus.
- Morgan, W.J., Meier, K.V. & Schneider, A.J. 2001. *Ethics in Sport*. Champaign IL, Human Kinetics.
- Mäki-Kulmala, A. 1993. *Initiaatio ja alakulttuuri*. Tampere, Tampereen yliopisto.
- Ojakangas, M. 1998. *Lapsuus ja auktoriteetti*. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Ojakangas, M. 2001. *Pietas. Kasvatuksen mahdollisuus*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Summa.
- Oliver, K. 1998. A journey into narrative analysis: A methodology for discovering meanings. *Journal of Teaching in Physical Education*, 17, 244-259.
- Opetusministeriö, 2004. *Huippu-urheilutyöryhmän muistio*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004, 22, Helsinki, Yliopistopaino.

- Paterson, G. D. 1999. Coaching for the development of athlete self-esteem: The relationship between the self-perceptions of junior cricketers and their perceptions of coaching behaviour. *Sociology of Sport Online* Vol. 2, <http://www.brunel.ac.uk/depts/sps/sosol/v2ilal.htm> 8.8.2000.
- Patriksson, G. & Eriksson, S. 1990. Young athletes' perception of their coaches. *International Journal of Physical Education*, 27, 9-14.
- Peltonen, J. 1997. Sosialisatio ja kasvatus empiirisen tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Siljander P. (toim.) *Kasvatus ja sosialisatio*. Helsinki, Gaudeamus.
- Pirinen, R. 1997. The construction of women's position in sport: A textual analysis of articles on female athletes in Finnish women's magazines. *Sociology of Sport Journal*. 14, 290-301.
- Pirinen, R. 2006. *Urheileva nainen lehtiteksteissä*. Tampere, Tampereen yliopistopaino.
- Polkinghorne, D.E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. In Hatch, J.A. & Wisniewski, R. (toim.) *Life history and narrative*. Washington, Falmer Press.
- Pollari, R. 2004 Antti Kalliomäki, Valtakunnan varovainen, *Kodin Kuvalehti*, 3, 12.
- Puhakainen, J. 1995. *Kohti ihmisen valmentamista*. Tampere, Tampereen Yliopisto.
- Puhakainen, J. 1997. *Kesytetyt kehot*, Vammala, Tampere University Press.
- Pulkkinen, L. 1981. *Kotikasvatuksen psykologia*. Jyväskylä, Gummerus.
- Puolimatka, T. 1997. Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa. Helsinki, Kirjayhtymä.
- Puolimatka, T. 1999. *Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia*. Helsinki, Kirjayhtymä.
- Pyykkönen, T & Vasara E. 1999. Viinamäen urheilumiehet - urheilu ja raittius 1900-luvulla. Liikuntatieteellisen seuran Impulssi, XVI.
- Pälli, P. 2003. *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere, Tampereen Yliopistopaino.
- Raunio, K. 1999. *Positivismi ja ihmistiede; sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Helsinki, Gaudeamus.
- Reddiford, G. 1998. *Cheating and self-deception in sport*. Teoksessa McNamee, M. & Parry S.J. *Ethics & sport*. London and New York, E & FN Spon.
- Richardson, L. 2005. *Writing. A method of inquiry, Part 1*. Teoksessa Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. *The Sage handbook of qualitative research, Third edition*. Thousand Oaks, California, Sage Publications.
- Roos, J.P. 1987. *Suomalainen elämä*. Jyväskylä, suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Saastamoinen, M. 2006. *Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina*. Teoksessa Rautio, P. & Saastamoinen, M. *Minuus ja identiteetti*. Tampere, Tampereen Yliopistopaino.
- Salonen, T. 1997. *Kasvatustieteen luonteesta ja mahdollisuuksista*. Teoksessa Siljander P. (toim.) *Kasvatus ja sosialisatio*. Helsinki, Gaudeamus.

- Sarje, A. 2004. Alistamista vai etuoikeuttamista - kaksi tulkintaa suomalaisen naisvoimistelun kasvatuspyrkimyksistä. Teoksessa Ilmanen, K. (toim.) 2004. Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Tampere, Domus Offset.
- Selänne, I. 1993. Teemu. Porvoo, WSOY.
- Siljander, P. & Karjalainen, A. 1993. Kvalitatiivisen aineistoanalyysin sitoumuksesta. Teoksessa Anttonen, S. & Raivola, R. (toim.) Kasvatus ja koulutus muuttuvassa yhteiskunnassa. Oulu, Oulun yliopisto.
- Siljander, P. 1997. (toim.) Kasvatus ja socialisaatio. Helsinki, Gaudeamus.
- Silva, J.M. III. 1984. Factors related to the acquisition and exhibition of aggressive sport behavior. Teoksessa Silva, J.M. & Weinberg, R. (toim.) Psychological Foundations of Sport. Champaign, Human Kinetics.
- Simola & Liesinen 2004 http://www.mil-liikunta.net/main.php?_doc=index.ktoiminta.ohje 4.2.2004)
- Skinnari, S. 2004. Pedagoginen rakkaus. Jyväskylä, PS-Kustannus.
- Smoll, F. L. & Smith, R. E. 1989. Leadership behaviors in sport: A theoretical model and research paradigm. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, 1522-1551.
- Sparkes, A.C. 1999. Exploring body narratives. *Sport, Education and Society*, 4, 17-30.
- Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques. Sage Publications.
- Stephens, D. & Bredemeier, B. 1996. Moral atmosphere and judgements about aggression in girls' soccer: Relationships among moral and motivational variables. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 18, 158-173.
- Sulkunen, P. 1997. Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Sulkunen, P. & Törrönen, J. (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Helsinki, Gaudeamus.
- Suomen Liikunta ja Urheilu, 2006. Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006. Vapaaehtoistyö. SLU:n julkaisusarja 6/06.
- Suomen Valmentajat ry. 2002. Valmentaminen ammattina Suomessa.
- Suoninen, E. 1999. Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä, Gummerus Oy.
- Tahvanainen, I. 2001. Kasvavat kasvattajat: Kasvatustietoisuus ja sen kehittyminen ammatillisen opettajankoulutuksen aikana. Helsinki, Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Taylor, C. 1998. Sources of the self: the making of the modern identity. Cambridge, Cambridge University Press.
- Telama, R. 1987. Urheilu kasvatusympäristönä. *Liikunta ja tiede*, 3, 114-117.
- Telama, R. 1991. Tarvitseeko urheilua ottaa vakavasti. *Liikunta ja tiede*, 6, 6-10.
- Telama, R. Heikkala, J. & Laakso, L. 1996. Game reasoning and strategic thinking in sport: attitudes among young people towards rules. Teoksessa Doll-Tepper, G. & Brettschneider, W-D. (toim.) Physical education and sport -

- changes and challenges. *Sport, Leisure and Physical Education, Trends and Development*, Vol. 2, 252-266.
- Telama, R. & Kahila, S. 1994. Liikuntakasvatus koulussa ja nuorisourheilussa. Teoksessa Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. Jyväskylä, Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö.
- Thunberg, C. 1964. Jää on sulanut. Helsinki, Tammi..
- Tiihonen, A. 1994. Teoksessa Sipilä, J. & Tiihonen, A. (toim.) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Tampere, Vastapaino.
- Tiihonen, A. 2001. SuVaa valmennukseen. Sukupuoli ja urheiluvalmennus. SLU-julkaisusarja 7/01.
- Tiihonen, A. 2002. Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: Oikeita miehiä – ja urheilijoita? Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 134, Jyväskylä, Likes..
- Toftegaard Nielsen, J. 2001. The forbidden zone: Intimacy, sexual relations and misconduct in the relationship between coaches and athletes. *International review for the sociology of sport*, 36, 165-182.
- Tomlinson, P. & Strachan, D. 1996. Power and ethics in coaching. Coaching Association of Canada.
- Tomlinson, A. & Yorganci, I. 1997. Male coach/female athlete relations: gender and power relations in competitive sport. *Journal of Sport & Social Issues*, Vol. 21, 134-155.
- Trudel, P., Cote, J. & Bernard, D. 1996. Systematic observation of youth ice hockey coaches during games. *Journal of Sport Behavior*, Vol. 19, 50-65.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi.
- Tuxill, C. & Wigmore, S. 1998. Merely meat? Respect for persons in sport and games. Teoksessa McNamee, M. & Parry, S.J. *Ethics & sport*. London and New York, E & FN Spon.
- Tähtinen, J. 1992. Miten kasvattaa pikkulapsia: Kasvatusmoraliteetin ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850-1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turku, Turun Yliopisto.
- Usher, P. 1997. A Forum On Ethics: What is meant by coaching for excellence through empowerment. *Coaches Report*, Vol. 4, 12.
- Uusikylä, K. 2006. Hyvä, paha opettaja. Helsinki, Minerva Kustannus Oy.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki, Kirjayhtymä.
- Vasara, E. 2000a. Isänmaan ja sodankäynnin asialla: Piirtoja suomalaisesta urheiluaatteesta 1870-luvulta 1950-luvulle. Teoksessa Roiko-Jokela, H. & Sironen, E. (toim.) *Urheilu katsoo peiliin*, Jyväskylä, Atena.
- Vasara, E. 2000b. Urheilu viinan ja raittiuden kilpakenttänä. Teoksessa Roiko-Jokela, H. & Sironen, E. (toim.) *Urheilu katsoo peiliin*, Jyväskylä, Atena.
- Vealey, R. S., Armsrong, L., Comar, W. & Greensleaf, C. A. 1998. Influence of perceived coaching behaviors on burnout and competitive anxiety in female college athletes. *Journal of Applied Sport Psychology*, 10, 297-318.
- Vettniemi, E. 1998. Piikki lihassa. Unelma puhtaasta urheilusta. Tampere, Akilles.

- Viita, O. 2003. Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmainen sankaruus porvarillisessa Suomessa. Keuruu, Otavan Kirjapaino Oy.
- Virtapohja, K. 2000, Media ja urheilun skandaalit. Urheilu katsoo peiliin, Jyväskylä, Atena.
- Värri, V-M. 1994. Menonin paradoksi "neliulotteisessa" kasvatustodellisuudessa. n & n Filosofinen aikakausilehti, 2/94, http://www.netn.fi/294/netn_294_opfi1.html, 16.2.2006.
- Värri, V-M. 2000. Hyvä kasvatustodellisuus, kasvatustodellisuus. Tampere, Tampere University Press.
- Weber, M. 1989. Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus. Suomentaja Hietaniemi, T. Tampere, Vastapaino
- Weiss, M. & Friedrichs, W. 1986. The influence of leader behaviors, coach attributions and institutional variables on performance and satisfaction of collegiate basketball teams. *Journal of Sport Psychology*, 8, 332-246.
- Wilenius, R. 1987. Kasvatuksen ehdot. Kasvatusfilosofian luonnos. Jyväskylä, Atena-kustannus Oy.
- Wilenius, R. 2002. Miten käy lasten ja nuorten?: keskustelua ja filosofiaa kasvatuksesta. Helsinki, Dialogia.
- Woodman, L. 1993. Coaching: a science, an art, an emerging profession. *Sport Science Review*, 2, 1-13.
- Wrisberg, C. A. 1996. Quality of life for male and female athletes. *Quest*, 48, 392-408.